mircea ciobanu

«Romanul **Martorii** e în fond corul vocilor interioare, secrete, lăsate un moment să se dezlănţuie, chemîndu-se şi răspunzîndu-şi din toate unghiurile fiinţei. Ce a determinat această bruscă faliere a psihicului şi a trezit acel centru pulsatil al iradiaţiilor obsesive, care, deşi diverse, se adună într-o lumină unică [...], dînd impresia de unitate şi coerenţă? Probabil refuzul singurătăţii şi morţii [...]. Eliberîndu-se de obsesii de care se ataşase, scriitorul le dă un chip sublim, de himeră fascinantă. El e asemeni lui Ulisse plutind pe un ocean întunecat, fosforescent şi mirific, căruia îi lipsesc cerul, pămîntul [...] şi care ascultă, pentru a cunoaşte pînă la capăt, cîntecul sirenelor ademenitor [...] Cartea trebuie citită, dar mai ales recitită, cu un efort analitic care să sfîşie hipnoza, tocmai pentru că romanul pare inanalizabil.»

MAGDALENA POPESCU

«Prozele pe care Mircea Ciobanu şi le-a intitulat **Epistole** vin, fără îndoială, din materia bogată în sugestii a **Martorilor**. Dar şi din misterioasele sale poeme, din endecasilabii „patimilor'', cărora s-ar părea că le deschide o poartă de înţelegere. Dar şi dintr-un cuget fierbinte, dintr-un mod de a gîndi ce presupune un limbaj aparţinînd şi tradiţiei, şi modernităţii, şi nostalgiei pentru vechimile umbroase ale lumii, şi tăioasei nevoi de exactitate a unui spirit geometric.»

EUGEN NEGRICI

editura minerva

Lei 8

1301

mircea ciobanu

mircea ciobanu

martorii • epistole • tăietorul de lemne

Ilustrația copertei : *Matei Șerban*

mircea ciobanu

martorii. epistole, tăietorul de lemne

PREFAȚĂ DE CORNEL UNGUREANU
NOTĂ BIOBIBLIOGRAFICĂ DE ELENA MURGU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1988
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

PREFAȚĂ

În 1968, cînd apare prima versiune a *Martorilor*, puțini credeau că Mircea Ciobanu își va urma cu atîta consecvență vocația de prozator. Era un poet consacrat, era un excelent eseist verificat nu doar în studii temeinice, ci și într-o publicistică vie, plină de idei noi, de fraze ferme, categorice. *Martorii* părea mai degrabă o concesie față de bătăliile epocii, setoasă de idei și de reflecții, de mitologii și de personaje exemplare. O carte făcută să afirme un context, ziceau comentatorii : contextul literaturii reflexive, a scrisului dens. Alice Botez dar și Paul Georgescu, Alexandru Ivasiuc dar și Sorin Titel propuneau *modele* noi, opțiuni noi în cadrul unei înnoiri de profunzime a literaturii române. Reveneau în actualitate autori importanți, se discuta cu știință despre Camil Petrescu și Anton Holban, creatori de performanță și reformatori ai stilului intelectual al prozei. În circuitele literare românești reintrase, recent, Mircea Eliade. *Sacrul* și *profanul* nu mai erau teme tabú : dimpotrivă, în numele lor se studia, prin Zaharia Stancu, Marin Preda, D. R. Popescu, devenirea tradițiilor noastre.

Pentru cine vrea să înțeleagă mai bine anii de formare ai cărturarului, lectura prefeței la volumul *Viața lui Bertoldo și a lui Bertoldino — Cărți populare* mi se pare instructivă. Apărut

în „B.P.T." în 1968, volumul făcea parte din șirul celor menite să recupereze nu doar un capitol de literatură, ci o cale de a se afirma a tradiției. „Înainte de Filimon, de Alecsandri, de Eminescu, un rol fundamental l-au avut cărțile populare, aproape singura lectură la îndemîna publicului." Unele dintre acestea manifestă o excepțională libertate de gînd, afirmă și demonstrează Mircea Ciobanu. Scrieri care, în secolul al XVI-lea, „încearcă a explica locuri comune din *Vechiul Testament*", pagini „scăpate din unitatea ideologică a *Vechiului Testament*" cîștigă circulație și celebritate. Sînt momente de început într-o literatură în care cei mari nu veniseră încă. Reprezintă spiritul popular, vocile colectivității.

„Am insistat anume, spune la un moment dat prefațatorul, asupra *Împărăției lui Priiam* pentru a evidenția stadiul avansat de degradare a fabulei-matrice, și pentru a releva inutilitatea oricărei încercări de-a opera paralelisme între modelul inițial și cele care au prilejuit mai sus-zisele. E limpede, în primul rînd, că avem de-a face cu un basm în stare incipientă, cu materia unor forțe care, *descarcerate* (s.n.) din paginile manuscriptului și dăruite sensibilității colective, ar fi devenit basm autentic." [1]

La sfîrșitul deceniului al șaptelea, proza românească descoperea momentul propice pentru a schița un tradiționalism polemic. Prin *Martorii*, mai tîrziu și prin *Nebunul și floarea* sau *Minciuna*, (de pildă) proza își descoperea cîteva romane de „avangardă" care propuneau personaje noi, structuri romanești noi. Alegorismul „noului tradiționalism" divulga litera moartă a epocii dogmatice așezînd în prim plan magia cuvîntului poetic, al literei vii descoperite în scrieri străvechi. În cărțile care animaseră o seamă de epoci ale spiritualității umane.

E limpede, scriem noi astăzi, la aproape două decenii de la apariția cărții, că *Martorii* este un roman violent polemic aparținînd unui tînăr decis a-și preciza statutul. *Calitatea de martor* este analizată în cadrul unei proze rapide, parcă scrise dintr-o

[1] *Note asupra cărților populare*, prefață la *Viața lui Bertoldo și a lui Bertoldino — Cărți populare* (Editura pentru literatură, 1968, p. XIV).

suflare, cu ample subsoluri care vor să adauge încă înțelesuri, personaje, idei care nu încăpuseră în narațiunea propriu-zisă.

O parte dintre aceste pagini, bine încadrabile în literatura tînără de la începutul deceniului al optulea (sau din finalul deceniului al șaptelea), Mircea Ciobanu le reia astăzi. A trecut prin experiența unui roman foarte important — *Istorii* — dar și a unor poeme esențiale. Opere ale unui scriitor vizionar, construcții unice în literatura contemporană, ele aparțin nu mai puțin unei sensibilități eruptive, contestatare, ce reclamă o mai dreaptă așezare a eroilor primelor cărți. Permit o divulgare a sensurilor pe care *tînărul scriitor* nu și-o putea permite. De la tradiționalismul polemic de odinioară la cel constructiv-eficient al operei rescrise, Mircea Ciobanu reafirmă, în literatura română, o linie insistent preocupată de două mari teme: *a întemeierii* (a construcției) și *a scrisului* (a așezării Cuvîntului). Exegeza lor poate ramifica un număr nesfîrșit de idei și de bibliografii ajutătoare.

În echilibru în cărțile lui Mircea Ciobanu, cele două teme lasă loc relativ puțin altora. Demiurgul, Titanul, Constructorul se reprezintă, nu o dată, unul pe celălalt, constelînd simboluri și imagini ale creației. În proză, personaj central e „titanul". El încearcă a desăvîrși construcția, opera. Are în față o colectivitate, un grup care se manifestă stihial și pe care, în general, îl stăpînește prin înțelepciune. Angelicul și daimonicul poposesc mai întîi în *Martorii*. Primul concept e amintire, al doilea prezență vie, activizantă. Preocupat de psihologia abisală, *Martorii* nu e mai puțin interesat de înfăptuirile imediatului, de ființele din imediata apropiere, de participarea la Creație a elementelor insignifiante. Un zvon poate uni o colectivitate, o știre scandaloasă poate stimula o mitologie. Primul contact al cititorului este cu o lume cel puțin mizerabilă. Oricum, degradată.

Naratorul și însoțitorii lui formează un cortegiu întunecat, în atingere cu lumea mateină. Locul de întîlnire, de popas e cîrciuma, dacă părăsesc cîrciuma itineranții ajung în camere neliniștitoare, unde se trăiește parcă în virtutea unor principii estetice, și nu după legile firii. Fără dificultate, am putea citi personajele în prelungire mateină sau dostoievskiană; însă Pavla

ar fi o Rașelica Nachmansohn doar dacă ar fi înzestrată cu maligna răceală de cuget a acesteia, Lohan ar descinde din Smerdiakov dacă n-ar detesta în mod programatic acțiunea și dacă nu s-ar comporta ca atare. În plus, ceea ce aparține vieții, aici este absorbit în bună măsură de o problematică ce tinde să transforme totul în argument. Starea de animalitate și inerție a unor personaje subliniază luciditatea (hiperluciditatea) altora, creatori excepționali. Totuși, nimic nu are atingere încă cu sacrul : orizontul e coborît, cerul e jos; întîmplările se desăvîrșesc noaptea. Autorul e preocupat în egală măsură de *cititorul de roman* căruia îi oferă, așa cum îi vor oferi D. R. Popescu (*F*, 1969) și Nicolae Breban (*Animale bolnave*, 1968), un roman „detectiv." Dacă nu va fi receptiv față de sensurile „mari" ale cărții, „cititorul" poate fi satisfăcut de senzaționalul romanesc. De ficțiunile lansate de Autor.

Domnul... din *Martorii* este primul dintre marile personaje ale lui Mircea Ciobanu. Romanul *Lupta cu lucrurile* va fi o carte cu o forță colosală, distrugînd pe cei ce o citesc. Scenariul e, în versiunea finală, și mai clar pentru cititor, trimițînd către textele sacre mai elocvent ca altădată.

Martorii reprezintă căutarea unui personaj înzestrat cu vocație demiurgică. Sau demonică ? Mai degrabă demonică, mai degrabă creînd în sens interzis : împotriva Creatorului, împotriva Legii, călcînd Legea.

Se pare că toți titanii lui Mircea Ciobanu vor călca Legea, primindu-și pedeapsa. Spre deosebire de alți autori care scriu, în deceniul al optulea, despre Putere, M. Ciobanu va fi preocupat de puterea coruptă. Spre deosebire de prozatorii care se ocupă de *dezvăluiri*, Mircea Ciobanu se ocupă de tabu-uri [1] și de rolul lor. Scriitorul nu va pactiza cu Puternicii, deși fascinația lor nu va fi deloc minoră în scrierile lui Mircea Ciobanu.

În fiecare dintre cărțile scriitorului vom descoperi semnele lumii vechi. Pretutindeni sînt urmele ei. Ale unei lumi străvechi, dar și ale unei lumi relativ noi, incapabile de a-și conserva mi-

[1] Pentru contextul tabu-urilor în poezia lui Mircea Ciobanu, vezi Eugen Negrici, *Introducere în poezia contemporană* (Editura Cartea Românească, 1985, pp. 162—172).

turile. Intr-o cutare carte un personaj se cheamă Melchisedec, altul Lessing. În *Martorii*, un rol esențial în dialogurile anchetatorului îl va face O. Rank. Acesta este un savant preocupat de psihologia colectivă, cercetător care studiază efectul *zvonurilor*. Nu are aproape nimic cu celebrul, cu ilustrul continuator al lui Freud. Este doar un bărbat cu idei, uneori cu ajutoare, gonit din Cetate fiindcă zvonurile lansate de el au consecințe malefice. Contribuie la destabilizarea relațiilor dintre membrii colectivității.

Pretutindeni, deci, sînt urmele *lumii vechi* : titanii, cărțile, numele prelungesc lumea de odinioară. Studiind impactul zvonurilor, doctorul Rank (sau doar anchetatorul ?) ajunge la înțelegerea mecanismului care naște *noi religii*. Noua religie, fenomen care îi va interesa pe atîția dintre scriitorii est-europeni ai deceniului al optulea (de la Marin Preda la scriitorii siberieni) îl preocupă și pe analistul psihologiilor colective care este Mircea Ciobanu. Interesat de Cuvînt și Tăcere, de revelație și de tabu, Mircea Ciobanu coboară, prin eroii săi, către o lume străveche, în care totul trebuie să primească o consistență dureroasă. Urmele nu sînt abstracte, sînt foarte concrete. Mizînd pe reflecție, pe idee, Mircea Ciobanu este interesat mereu de *întrupare*. Lumea violent-concretă a prozatorului nu este a hierofanilor sau doar a hierofaniilor. *Varul* (ca formă omniprezentă în opera lui Mircea Ciobanu), calcarurile nu camuflează, cu necesitate, sacrul. Mai degrabă stimulează daimonicul, ca formă pregnantă a materiei, ca element (liant) al zidirii. Unghia „calcaroasă" a Lizei, soția Domnului... în *Martorii* nu-i decît un adaos trupesc provocator pentru soț : nu-i decît mărturia unei apartenențe joase. Dar calcarurile, pămînturile pietrificate, varul sînt, întotdeauna în scrisul lui Mircea Ciobanu, pline de sens. În locurile astfel marcate a avut loc ceva demn de a fi ținut minte. Dacă nu o întrupare, cel puțin un fapt asemănător, o repetare a evenimentului sacru întîmplat *illo tempore*. Dacă sacralitatea a fost anulată, urmele ei merită interesul cercetătorului.

Despre tragicul de uzură este, în acest sens, unul dintre textele-cheie ale lui Mircea Ciobanu. Aci îl vom reîntîlni atît pe Marele Personaj al mai tuturor prozelor sale, erou civilizator

(Bărbatul întemeietor), cît și grupul, mulțimea, gloata care îl urmează. Există și materia impenetrabilă, poroasă, dușmană putrefacției, realizîndu-i o ciudată autonomie — o sterilitate agresivă : *varul*. Sînt termenii unei ecuații pe care trebuie să o ținem minte.

Există o simbolistică a *varului* la Mircea Ciobanu. A semnalat-o într-un bun studiu Costin Tuchilă. Nu trebuie însă să căutăm în opera lui Mircea Ciobanu mit acolo unde scriitorul caută (și găsește) semne pentru a transcrie fazele întrupării. Pentru a construi sisteme de opoziții. Varul este, la rîndu-i, formă de afirmare a realității materiale, a materialității. E, precum *piatra* în alte poeme, precum *zidurile*, o hierofanie. Presupune un șir de interdicții, dintre care centrală este a apei. Constelează simboluri. „Arde", dar protejează de putrefacție. Material de construcție, el poate fi aducător de bani. Garantează nu doar soliditatea construcției, ci și coerența unei colectivități. Substituie, aici, pămîntul. Are subterane : „Să nu crezi că, locuind într-un ținut de două ori neîndurător cu privirea, oamenii s-au deprins cu lumina. Ca și în zilele dintîi ale descălecării, lucrau acum tot înlăuntrul ținutului, la flacără și la felinar, în galerii din ce în ce mai adînci și mai întortocheate — și află că nimănui nu i-a trecut prin minte să se împotrivească acestui fel de a lucra la adăpostul întunericului... (...) Teama de lumină și de orbire îi părăsise, dar mișcările lor la vreme de noapte cît de grăitoare erau pentru spaima celor ce nu vor ca zorii să nu-i apuce decît acasă."

Teribilii Bărbați Întemeietori ai lui Mircea Ciobanu aparțin unei civilizații străvechi. Sînt șefi de trib. Cruzimea lor e exemplară ca și lipsa lor de iubire. Nu sînt iubiți, sînt temuți. Dacă nu iubesc, nu înseamnă că nu au o extraordinară forță interioară.

Mircea Ciobanu este un excepțional prozator al vieții interioare și, dacă citim chiar fragmentul de sus cu oarecare atenție, vom observa că, în fond, scriitorul analizează, prin ceilalți, însăși starea de excepție a „vieții interioare". Întoarcerea înapoi a scriitorului, drumurile mai în urmă, drumuri și întoarceri care descoperă mulțimile, gloata, hoarda, pun în evidență mișcările interioare ale Marelui Personaj. Coborîrea în subterane, în somn, în peisajele onirice ale începuturilor, în nopțile copleșitoare sînt „reflexe" ale vieții adînci a Ființei. Căutarea elementelor primare, a ecuațiilor elementare nu este altceva decît căutarea sufletului pur.

Dacă am spune că proza lui Mircea Ciobanu este o splendidă lecție de morală, ne-am sprijini tocmai pe aceste neîncetate, curajoase, nesfîrșite sondări ale zonelor de profunzime. Finalul *Martorilor*, cu condamnarea celui ce nu produce *valori*, a celui ce nu îmbogățește colectivitatea, mi se pare exemplar.

*

* *

Despre tragicul de uzură mi se pare un eseu cheie fiindcă sensurile sale rimează cu cele propuse de aproape fiecare dintre cărțile (eseurile) importante ale autorului *Istoriilor*. Am putea să-l considerăm, provizoriu, un eseu despre *materializarea progresivă* a ființei. Interesul pentru bani al Bărbatului Întemeietor își descoperă pe dealurile sterpe un peisaj adecvat. În locurile unde apa devine dușmană, iar afirmarea viului problematică, Bărbatul Întemeietor se abate, cu inteligență, cu iscusință, de la normele străvechi, cîștigînd. Există, în fiecare dintre cărțile lui Mircea Ciobanu, un semn care vorbește despre materialitatea agresivă, despre demisia de la spiritual : despre *tragicul de uzură*. În finalul *Martorilor* (în *Epilogul* romanului) descoperim o substituție în stare să ne explice alte transferuri din literatura lui Mircea Ciobanu. Între puternic și subaltern se realizează, la început după principiul vaselor comunicante, apoi după principiul vaselor care se revarsă unul într-altul, o relație de deposedare :

„Omul meu nu s-a mulțumit să-mi asculte poruncile. Omul meu m-a și cercetat din aproape. I-am oferit un cîmp de investigație nelimitat și perfect accesibil — dar, pentru că și-a iubit viața cu idolatrie, s-a străduit să mi se pună la dispoziție prompt, eficace, scutindu-mă de mult prea multe întrebări... (...) O bătaie în ușă. Pentru mine era bătaia în ușă, dar urechea mea a învățat destul de repede să n-o mai audă."

Între de-materializare și de-spiritualizare se realizează un echilibru :

„Astfel s-a petrecut cu toate celelalte simțuri, astfel îndatoririle lor au căzut în seama aceluia. Transferul s-a produs pe

nesimțite și, în loc să mă socotesc un deposedat, mi-am spus că sînt liber. In timp ce pentru mine el își pierdea, puțin cîte puțin, materialitatea ; în timp ce-i uitam numele, căci, iată, nici pe nume nu mai era nevoie să-l chem ; în timp ce eu mă desfăceam de legăturile cu trupul ca de legăturile unei armuri prea greu de îndurat. (...) El, posesorul rețelei receptoare de care mă lepădasem, se înnoia pe dinlăuntru — cum această vie rețea și-a revendicat un chip lăuntric..."

Trupul, casa, sufletul, masca, armura nu sînt metafore. Ele trebuie înțelese în realitatea lor, în concretitudinea lor. Numai așa paginile *Despre înlocuire* pot să-și păstreze intacte înțelesurile. Transferurile operate de romancier vizează nu o operă sau alta, ci însăși *opera*. Comparațiile dintr-un text pot fi regăsite, subiacent, în altul. „Cît de bine semeni cu o casă nelocuită, Secundus !" este o exclamație care poate reveni pe buzele Marelui Palada. Între actorul vechii Rome și antreprenorul *Istoriilor*, între iscusitul purtător de mască al antichității și Fiul Domnului... din Bucureștii anilor 30 (probabil : epoca indefinită a *Martorilor* poate cuprinde și începutul deceniului al cincilea) se realizează legături subterane. In scenariul actorului poate figura și o asemenea indicație de regie : „Tu, om lepădat și *vas încăpător* (s. n.) pentru sufletul altora mulți, vei muri pe scenă. Nu spune și că singur și de bunăvoie te vei îndrepta spre ea. (...) Fii, dar, pînă la capăt, Atridul, ca și cum Secundus n-ar fi fost scris niciodată cu numele întreg de mîna zeilor, în cărțile vieții."

Literatura lui Mircea Ciobanu nu are transparența frivolă a paginilor alegorice care invită, mereu și mereu, la descifrare. Semnele și reperele care îl reprezintă pe Mircea Ciobanu nu sînt imediat vizibile. Scriitorul este opac, pagina e atît de densă, încît trimiterile noastre trebuie citite astfel : scriitorul nu face trimiteri, el *rescrie* Istoriile, el *rescrie* povestea lui Iov, el transferă în literatură pagini care, altădată, aveau alt rost și alte semnificații. Coborîrea „în profunzime", în zonele adînci ale sufletului nu vrea să concureze cercetarea psihologilor profesioniști ; nu vrea să rămînă decît o pagină de literatură. Scriitorul nu trage concluzii : el ne oferă *proză*. Iar proza sa e consacrată realităților

interioare. Peisajele sale sînt „interioare", transcriind o mișcare spirituală.

Iată de ce atunci cînd scriem despre modelele lui Mircea Ciobanu trebuie să o facem cu toată prudența necesară. Putem (și trebuie !) să stabilim o analogie între „pierderea sufletului" naratorului și pierderea Graalului. Finalul *Martorilor* indică, alături de alte pagini ale lui Mircea Ciobanu, și această posibilitate de descifrare. *Omul lepădat* și *vasul încăpător* din *Despre înlocuire* prelungesc indicația cu precizări noi. Celor ce știu că Mircea Ciobanu este un excelent exeget al lui Ion Barbu (dar și al unor cărți străvechi) nu li se pare aberantă introducerea, aici, a acestui semn.

Pierderea Graalului înseamnă, pentru gînditorii tradiționali, însăși pierderea Tradiției. Cel care ar descoperi Graalul ar realiza starea primordială, integrîndu-se „tradiției primordiale". Aflați în căutarea Graalului, *Cavalerii Mesei Rotunde* nu încearcă decît a reface starea primordială. Vor să redea Tradiției sensurile de la care lumea s-a abătut. Să regăsească tradiția pierdută.

Graalul este, așa cum se arată în paginile mai jos citate, *un vas* dar și *o carte*. Dubla sa natură a fost analizată de atîtea ori, încît nu vom mai insista aici asupra ei. Vrem doar să semnalăm procesul de alunecare în profan, prin *narator*, a ecuațiilor sacre de odinioară. *Moartea Domnului...*, anchetată de Narator (de Povestitor), dispariția *Fiului Domnului...*, statutul special al cărții *Lupta cu lucrurile* (în *Martorii*), banchetele din *Martorii*, dar și din *Istorii*, adunarea „de Anul Nou" la masa Marelui Palada pot fi citite și altfel : ca niște consecințe ale unei continue, programatice, despiritualizări. Există și *armura* fiindcă există și amintirea Cavalerilor porniți în căutarea vasului pierdut. A Cărții pierdute.

Armura lui Thomas a fost considerată de Nicolae Manolescu un text programatic, iar *armura* — motivul central iradiant al poeziei lui Mircea Ciobanu. În jurul acestui motiv, crede criticul, se constituie „o atmosferă caracteristică, coagulînd alte cîteva motive secundare. Acestea sînt : oșteanul, turnirul, armele, potirul, turnul, castelul, sala boltită, treptele, beciul, lanțul, podul peste

şanţ, asediul, instrumentele de tortură etc. În legătură cu ele, s-a vorbit de obsesie medievală, ce l-ar înrudi pe Mircea Ciobanu cu Eminescu, Emil Botta, Radu Stanca şi chiar Blaga." Făcînd distincţia de medievalismul baladesc, Nicolae Manolescu arată că în poezia lui Mircea Ciobanu *corpul este pus la încercare*. Izbitoare, zice criticul, nu e suferinţa sufletului, ci a trupului. Şi, mai departe, scrie autorul postfeţei volumului *Patimile* (Editura Cartea Românească, 1979) : „Martirajul corpului e cu atît mai cumplit cu cît e zadarnic. Asceţii din primele timpuri ale creştinismului îşi torturează trupul pentru a-şi elibera sufletul. În poezia lui Mircea Ciobanu, tortura se dovedeşte incapabilă să elibereze sufletul. Corpul torturat ia cu el în moarte sufletul. Calea mîntuirii e închisă. Definitiv ? Nu putem şti."

Am citat acest comentariu al poeziei (altele două, cu totul remarcabile, vor fi semnate de Magdalena Popescu şi Eugen Negrici) fiindcă el „descrie", în termeni exacţi (atîta, deci, cît permite a fi descrisă poezia) ce se întîmplă în literatura „mai veche" a lui Mircea Ciobanu. Chiar dacă *Deus*, precum la Mircea Eliade, a devenit *Deus otiosus*, prozatorul ne propune încă un traseu, semnalat, în fond, chiar de comentatorii volumelor de poezie. Putem medita, *prin* literatura lui Mircea Ciobanu, asupra dublei feţe a simbolurilor : precum „peisajul", simbolurile sînt *interioare* şi *exterioare*. Dintre cele semnalate de Nicolae Manolescu, potirul, turnul, sala - boltită, treptele, beciul, lanţul, podul peste şanţ s-au bucurat de un regim special în doctrinele ezoterice. Ca şi armura, ca şi masa rotundă. În timp, faţa sublimă a devenit faţa mizerabilă, sacrul a devenit profan, sublimitatea a devenit materialitate agresivă. Însăşi fraza scriitorului anulează fraza Creatorului, cuvîntul scris aşază un ecran în faţa Cuvîntului. Am arătat altădată că în *Istorii* multiplul neagă unicul, *Istoriile* fărîmiţează *Istoria*. Construcţia hangarelor se desfăşoară după planuri greşite : dar hangarele nu pot fi, ele, nou templu al lumii moderne ? Dar noul Meşter Manole nu poate fi Roşescu ? Sărbătorile din finalul *Martorilor* şi din începutul *Istoriilor* nu sînt risipe lipsite de justificare, oglinzi ale Banchetelor de altădată ? Toate par — pentru iniţiat — a repeta faptele mirabile de altădată. Scriitorul nu ne

îndeamnă să credem însă că el repetă : el scrie proză, el îşi doreşte un statut de scriitor autonom. Dar înregistrînd semnele exterioare, toate de o concreteţe impunătoare, toate prin excelenţă palpabile, el dă, precum cei vechi, o diagramă a *vieţii interioare*.

Adresîndu-se simbolurilor consacrate de o istorie a vieţii spirituale, el le reînvesteşte pe acestea în cadrul unor istorii noi, inatacabile, de o inextricabilă densitate şi de o mare demnitate stilistică.

L-am aşezat pe Mircea Ciobanu alături de Noica, Alice Botez între autorii necomentaţi ai *actualităţii literare*, încercînd să scot în evidenţă acolo programul lui teoretic, similar — ca aşezare a gîndului — cu, de pildă, cel al lui Mihai Şora. Sau cu al romancierei Alice Botez, şi ea „camuflînd" în romane o concepţie unitară asupra lumii.

Prozele lui Mircea Ciobanu — cele care urmează, în această carte, *Martorii* — nu „seamănă" cu alte proze-eseuri ale actualităţii literare. Ele vin, mai degrabă, din *Martorii* : prelungesc, cu alte cuvinte, acest „roman" care îşi serveşte sieşi de comentariu. Dar slujesc aceleaşi structuri tradiţionale ca şi eseurile lui Noica. Analizînd viaţa interioară a personajelor, ele interpretează unele dintre simbolurile vechi, actualizîndu-le. Unul dintre aceste simboluri este *Martorul*. Altul, tăietorul de lemne. Altul, armura. Ele se definesc, mereu, faţă de un Personaj central, aşa cum se definesc şi celelalte eseuri care tratează *despre tăcere* sau *despre pedepse*.

Un loc aparte în „continuările" *Martorilor* îi revine *Tăietorului de lemne*. Aici sentimentul de vechime e şi mai clar. Sîntem într-o epocă în care colectivitatea umană începe să-şi descopere *legile*. Criticul este invitat să recitească sau să descopere istorii ale Greciei vechi, să mediteze, dintr-un unghi de vedere nou, asupra *Orestiei*. Prin mijlocirea Tăietorului de lemne, vinovat fără vină într-o istorie definită de colectivitate ca duşmănoasă. După *armură* altă metaforă strălucit formulată de Mircea Ciobanu este a Cetăţii de scăpare, loc în care s-ar retrage — pentru a scăpa de pedeapsă — ucigaşii fără vină. Locul ar fi, zice scriitorul, mai degrabă al expierii decît al salvării. Nimic mai cumplit decît

„interiorul“ acestei cetăţi în care crima se recunoaşte mai bine decît oriunde altundeva. Stanislav Lem şi, prin intermediul lui, Andrei Tarkovski gîndiseră, în *Solaris*, un tărîm asemănător.

E foarte greu, în aceste pagini puţine, să scriem despre noua formulă în care prozatorul ne oferă scrierile sale „vechi“. Dacă am recurs, pentru a fi mai bine înţeleşi, la sintagma de „prozator tradiţional“ nu înseamnă că l-am aşezat într-un şir. Preocupat de cărţile vechi, de străvechi modele de umanitate, Mircea Ciobanu nu sentimentalizează, în aceste pagini, ca mai toţi prozatorii tradiţiei. El nu a pierdut nimic, el nu „regretă“ nimic, paginile nu sînt o imensă plîngere. Scriitorul este un lucid afirmativ şi în vechimile în care coboară ele îi oferă nu modele exemplare de relaţie socială, ci modele *literare*. Gîndirea lui rămîne, în *Martorii*, în *Epistole*, în *Tăietorul de lemne* a unui poet care preia din cărţile vechi modele de rostire, teme de reflecţie, uneori personaje. În urmă, acolo, nu este paradisul — locul strălucitor în care contrariile se rezolvă. Dimpotrivă, acolo, în urmă se află un cîmp al înfruntărilor violente, un loc în care se pot analiza mai bine, mai coerent, procesele „sufleteşti“ esenţiale.

Începînd prin a fixa, în timp, prima versiune a *Martorilor*, am indicat cititorului de roman un context — un şir de nume necesar unor comentarii preliminare asupra prozei lui Mircea Ciobanu. Ajunşi la finalul acestei prefeţe, vrem să subliniem că puţini scriitori mai nealineaţi cunoaşte literatura română decît Mircea Ciobanu. În afara modelor, în afara „actualităţii“, Mircea Ciobanu se defineşte printr-o mare libertate spirituală. Stilist eminent, el creează nu în cadrul unui gen, ci în cadrul libertăţii pe care i-o asigură genul ales. Prozator, eseist, poet, el glăsuieşte în numele marilor personaje ale unei istorii spirituale. Profetică, imnică, proza lui se supune, atunci cînd e nevoie, şi stilului jurnalistic, „transcriind“ citate din ziar, fragmente de anchetă, reportaj. Mircea Ciobanu poate alcătui panegirice, hagiografii, recuperînd voci ale literaturii române „vechi“, dar şi pagini consacrate realului din preajmă. Este prozator citadin, dar şi

al comunităţilor străvechi, este interesat de legile cetăţii, dar şi de anarhicii fără de lege.

Am putea afirma mai departe că scriitorul îşi creează genul în care scrie. Interesat de *întreg*, el va fi mereu preocupat de construcţie. Preocupat de construcţie, e interesat de autonomia operei sale. De acel Opus care să cuprindă întreaga mişcare sufletească.

Şi dacă aş scrie că *Epistolele* lui Mircea Ciobanu sînt *Epistole*, răspunzînd doar legii lor interioare de fiinţare, că *Martorii* nu aparţin decît acestui gen nu am face decît să subliniem excepţionala capacitate de individualizare a lui Mircea Ciobanu, unul dintre cei mai angajanţi scriitori ai contemporaneităţii.

CORNEL UNGUREANU

NOTĂ BIOBIBLIOGRAFICĂ

1940 *13 mai* — Se naşte, în Bucureşti, Mircea Ciobanu, în familia unui constructor.

1947—1954 Urmează Şcoala elementară nr. 41, din Strada Clăbucetului.

1955—1959 Liceul Dimitrie Cantemir. În anul absolvirii liceului, debutează la revista *Tribuna* cu poemul *La porţile luminii.*

1959—1961 Student la facultatea de Filologie-Istorie a Universităţii Alexandru Ioan Cuza din Iaşi.

1961—1964 Student la Facultatea de Filologie a Universităţii Bucureşti. După absolvire, renunţă la cariera de profesor. Lucrează pe un şantier de construcţii.

1965 Redactor la Agerpres. Începe lucrul la romanul *Martorii.*

1966 Debutează, în colecţia „Luceafărul" a Editurii pentru literatură, cu volumul *Imnuri pentru nesomnul cu-*

vintelor, prefaţat de Nicolae Manolescu. De la debutul în presă pînă în anul următor debutului editorial nu a publicat decît cîteva articole şi recenzii în revista *Secolul 20.* Definitivează, dar nu predă nici unei edituri, romanul *Martorii.*

1967 Redactor la Editura pentru literatură, secţia Poezie şi critică.

1968 Volumul *Patimile*, versuri, apare la Editura Tineretului. Ciclurile acestui volum : *Scara, Pururi vuind, Requiem, Insula, Asediu la mal, Suită pentru ieşirea din noapte, Idele* sînt scrise între anii 1963—1965, cu excepţia ciclului care dă titlul cărţii, scris în anul 1967.
Scrie şi publică în presă cele dintîi proze, intitulate *Epistole.*
Apare romanul *Martorii*, la Editura pentru literatură. Într-un interviu din 1979, acordat revistei *Vatra*, scriitorul declară că proza sa a fost citită în mod eronat în legătură cu aşa-numitul nou-roman francez.

1969 *Epistole I*, proze, la Editura pentru literatură.

1970 Este angajat redactor la Editura Cartea Românească. Apare *Cartea fiilor*, roman, Editura Cartea Românească.

1971 *Etica*, versuri, Editura Albatros.
Armura lui Thomas şi alte epistole, Editura Eminescu.

1973 Apare ediţia a doua, complet revăzută, a romanului *Martorii.*

1974 *Tăietorul de lemne*, la Editura Cartea Românească. Proza este tot o epistolă şi încheie numai în mod

aparent o anumită constantă preocupare a prozatorului pentru probleme ce țin de arta literară.

1974 *Cele ce sînt,* versuri, Editura Eminescu.

1977 *Istorii,* volumul I, Editura Eminescu. Premiul Uniunii Scriitorilor din R. S. România.

1978 *Istorii,* volumul II, Editura Cartea Românească.

1979 *Patimile,* versuri, seria „Hyperion", Editura Cartea Românească, postfață de Nicolae Manolescu.

1981 *Istorii,* volumul III, Editura Eminescu. Premiul Uniunii Scriitorilor din R. S. România.

1982 *Versuri,* Editura Eminescu.

1983 *Istorii,* volumul IV, Editura Cartea Românească. Premiul „Ion Creangă" al Academiei R.S.R.

1984 *Vîntul Ahab,* versuri, Editura Eminescu.

1985 *Marele scrib,* versuri, colecția „Cele mai frumoase poezii", cu o prefață de Magdalena Popescu.

1986 *Istorii,* volumul V, Editura Eminescu.

ELENA MURGU

MARTORII

roman

I. Şi se făcu ora patru. Amurgul unei zile de iarnă, primejdios, amestecat cu o burniță deasă — şi eu care numai ieri, deşi iarna e la mijlocul ei, am văzut cît de repede se face întuneric.

Odată cu lăsarea frigului, am deschis întîia uşă de cafenea ; precipitat, îmi aduc bine aminte, ca şi cum de urmele mele s-ar fi ținut o ființă răuvoitoare, dîndu-mi seama, cu toate acestea, că ar fi ridicol să dau ascultare îndemnului de a privi peste umăr.

Aşadar ; am deschis întîia uşă de cafenea — nici un client în sala îngustă, doar cîțiva chelneri în uniforme cărămizii trebăluind printre scaune. Aerul ustura a resturi de țigări şi a zaț.

Totul părea ca înainte de ora închiderii şi am dat să ies — cu gîndul însă la neliniştea ce m-ar fi prins iarăşi pe stradă, m-am aşezat (cu sfială, şi nu ştiu de ce cu sfială) la una din mesele scunde. Un picolo firav mă văzu şi porni spre mine cu paşi osteniți. Cînd se aplecă, îmi arătă obrazul imberb, pielea galben-roşcată îngroşată de o boală a vîrstei.

„E tînăr — țin minte că mi-am spus —, de unde ochiul apatic, stîngul, ascuns pe trei sferturi sub pleoapa puhavă ?"

I-am cerut vin și el mi-a adus vin, grăbit, ca să scape. L-aș fi întrebat de ce pustietatea asta, dar cînd am îndrăznit să deschid gura, a ridicat din umeri, îndepărtîndu-se. L-am strigat, s-a întors și s-a uitat nedumerit la paharul pe care i-l întindeam și, apoi, cu dispreț, la mîna mea luată de un tremur ușor.

Bînd, am ajuns să-mi țin anevoie cuvintele în frîu. Chelnerii, zadarnic i-am rugat, n-au vrut să-mi vorbească. Unul m-a privit ca pe un lucru de nimic, iar tînărul pe mîna căruia fusesem lăsat își găsise de lucru sub tejghea, scotea de-acolo sticle goale, le rînduia în niște lăzi ponosite, și numărul lor părea nesfîrșit.

Și acum, ca și aseară, mi se pare că toate acestea s-au mai petrecut cîndva, și nu o singură dată, că sînt istovit și, mai cu seamă, că vina istovirii mele o poartă retrăirea — silnică și fără nici o abatere — a unora și acelorași întîmplări. Bineînțeles, mi s-a năzărit : în cafeneaua aceea nu mai intrasem niciodată, chelneri îmbrăcați în cărămiziu nu mai văzusem pînă atunci, de rest ce să zic ? leneșa insolență a firavului picolo mă preocupa ca un atribut sîcîitor al locului de unde știam că n-o să ies prea curînd. Aș fi vrut însă nespus de mult să pot vorbi cu glas tare. Ca să mă apăr de singurătate ? Mai adevărat : ca să mă apăr de impresurarea gîndurilor și a frînturilor de gînd pe care n-am răgazul de-a le urmări sau duce pînă la capăt. Dacă taci, dacă taci, dragul meu chelner, slăbănogule, ți se-mprăștie cugetul, și-atunci, ca să ți-l aduni, nu-ți mai rămîne decît să vorbești cu toată gura și să-ți asculți glasul — și chiar dacă tot ce auzi nu folosește nimănui, nici ție măcar, faptul că zarva dinăuntru se domolește nu e lucru de colo, c ca și cum peste o adunare lărmuind fără noimă s-ar lăsa liniște și pe deasupra ei s-ar desluși, deodată, cuvîntul unui bărbat, dornic nu

neapărat să se facă auzit, mai degrabă hotărît să-și dovedească sieși că nu și-a scăpat frîiele minții din mîini.

Ce-mi spuneam ? Că, despărțite de o rîpă adîncă se aflau pe lume două așezări și că vecinătatea lor tihnită se întemeia pe dorința locuitorilor de a se vedea și atinge unii pe alții. Malurile prăpastiei erau îndeajuns de depărtate ca să nu se audă nimic dacă vreunul ar fi vrut (și mulți, în fiecare zi, ar fi vrut) să-și trimită salutul dintr-o parte în cealaltă. Doar vîntul, cînd se pornea, mai era în stare să le poarte vorbele, dar și astfel înțelesul li se deslușea anevoie.

Ce-mi spuneam ? Că, sute de ani, cele două așezări au trăit în pace. Și-mi mai spuneam că nu ura, ci tocmai dorința oamenilor de a se cunoaște și atinge i-a pierdut. Își pierduseră astîmpărul. În loc să-și vadă de treburi, umblau ca năucii pe maluri, făcîndu-și semne cu mîna, fluturînd batiste. Cîți nu-și pierduseră somnul, noaptea visau că-și dau mîna, că beau și mănîncă împreună, că se înrudesc ; visau agape, botezuri, alaiuri de nuntă, ieșiri de-a valma la iarbă verde. Pînă într-o zi, cînd au chemat de prin alte locuri dulgheri pricepuți să le întocmească un pod. Străinii au pus capete de odgoane în săgeți, le-au azvîrlit cu arcurile pe deasupra prăpastiei — și n-a rămas dintre locuitori, nici unul care să nu se întrebe de ce ideea unui pod nu trecuse pînă atunci prin mintea nimănui. Întreb și eu : De ce un pod ? Cînd fiecare sat își avea biserica și primăria lui, fîntînile, cirezile și pășunile lui.

De la odgoane și săgeți, dulgherii au ajuns în scurtă vreme la pod — unul trainic și lat cît să încapă alături două care cu boi. Atunci, din porunca bătrînilor, crainicii și-au atîrnat tobele de gît, au dat fuga în piețe, și au spus tuturor că lucrul e gata, și au spus tuturor că nimănui nu-i este îngăduit să treacă peste rîpă decît într-o zi anume și la un ceas anume. Cu alte cuvinte, hotărîseră să se bucure din plin și toți deodată. Dar, înainte de a se

îmbrățișa, înainte de a-și simți mirosul răsuflărilor, înainte ca toate acestea să se întîmple, doi cîini, fiecare dinspre capătul lui de sat, s-au repezit spre mijlocul punții, unde, pe tăcute, într-o încleștare sălbatică, se sfîșiară sub ochii locuitorilor opriți pe maluri de-o prevestire sumbră.

Povestea mă urmărește de mai multe zile. Aseară, mai ales, mi se părea că ascunde un înțeles mai adînc decît acum, cînd mi-o spun a nu știu cîta oară. De la cine am auzit-o ? Fără îndoială, ea s-a născut în mintea unuia care se îndeletnicește cu punerea oamenilor față în față, fără îndoială în mintea unuia de soiul singuratic al intermediarilor. Da, cu o seară în urmă, tîlcul poveștii mi se părea mult mai cuprinzător ; l-am scăpat printre degete, pe cînd, simt lucrul acesta, el se îndrepta spre mine și, luminîndu-le, spre rosturile ce mă deosebesc de ceilalți. Că l-am pierdut este limpede, și în asta nu văd o pricină de tristețe. De neînțeles e că încerc să-l redescopăr și nu pot, oricîtă osteneală mi-aș da. (E ca și cum cineva mă trezește în toiul nopții și mă avertizează de o primejdie ; tot el îmi arată și cum s-o preîntîmpin ; a doua zi, îmi aduc aminte doar că am fost trezit de un glas — or, dacă numele primejdiei s-a risipit în somn, nu tot așa s-a întîmplat și cu timbrul avertismentului, înfricoșător.)

În schimb, n-am uitat înfățișarea tînărului cu pielea obrazului bolnavă, căutătura singurului său ochi teafăr, unda batjocoritoare a replicilor lui tărăgănate, cînd, ridicîndu-mă de la masă și numărîndu-i banii, încercam să aflu dacă trecuse ori nu de miezul nopții.

Afară, îmi spuneam :

„O să-mi aduc aminte, mîine, că m-am oprit în mijlocul trotuarului, să văd dacă îmi tremură genunchii ?"

Iată, memoria mi-a păstrat chiar și acest amănunt, ca și pe vremea cînd, tînăr, beat de vin nou și flămînd ca după tifos, stam cu fața în iarbă și mă întrebam :

„Dar mîine, o să mai știu că stam cu fața în iarbă ?"

Iarba săracă, bătută de oxizii brumei, mi se arăta, de-aproape, înaltă cît o pădure bătrînă.

Unde, la cine să mă fi dus ? Și pentru că nu băusem destul, și pentru că mă aflam încă în puterea dorinței neînfrînate de a vorbi, am coborît în subsolul unui restaurant cu nume exotic. Încăperea folosise cîndva drept bucătărie — acum pînă și tavanul ei duhnește a parfum și a vărsătură de vin. Așteptam (de-aceea și drumul pînă aici) s-o aflu plină de lume și de zgomot. N-am dat cu ochii, însă, decît de un căruțaș adormit lîngă peretele de faianță.

„Ce s-a întîmplat în lume ?" întreb, vrînd să adaug (și în același timp răzgîndindu-mă) că străzile sînt la fel, pustii și neprimitoare.

„O, domnul meu — mi se răspunde, și chelnerul înțelegător își scoate șervetul de la brîu să-mi scuture zăpada de pe umeri —, așa e în unele zile : oamenii vin, beau și mănîncă, pe urmă se trag la casele lor."

Lămurirea noii gazde mi se pare suspectă. În loc să-mi domolească neliniștea, mi-o sporește. Și, pe deasupra — aerul de complicitate dintre cuvintele lui binevoitoare.

„Cine știe — mi-am zis —, binevoitoare tocmai pentru că vor să-mi ascundă un adevăr de care ar trebui să mă tem."

Cer iarăși vin. Gustul băuturii nu-mi place. Și totuși beau pînă cînd mă tem să mai închid ochii. Ca să nu mă răstorn odată cu sala, încerc să nu-mi iau privirile de la curgerea neîntreruptă a lucrurilor spre dreapta. Îmi simt dinții moi și nu-mi mișc limba, de parcă mi-ar fi teamă să nu-i clatin. Un inel rece mi se pune în jurul gurii și nu mai pot vorbi.

Fără să-l chem, chelnerul se așeză la masa mea.

„E bătrîn, m-am gîndit. Asta se vede după felul cum îmi pune mîinile pe umeri. E bătrîn, dar n-aud ce-mi spune !"

Timpanele începură să-mi vuiască. Omul vorbea repede, buzele i se mişcau neîncetat. Din mişcarea lor am desprins doar cîteva cuvinte desperecheate.

„Nici vorbă, mi-am zis, acest chelner se înşală !"

Şi am vrut chiar să-l întrerup, dar maxilarele nu mă ajutară : inelul vibra rece în jurul gurii, dinţii parcă îmi crescuseră peste măsură de lungi.

„Vă înşelaţi !" am dat eu să articulez, dar n-am izbutit decît un gest al mîinii, şovăitor.

Cuvintele mi le auzii înlăuntru, asurzitoare, acoperindu-mi pentru puţină vreme vuietul timpanelor.

Şi, dintr-o dată, ca într-un vis, — eu în mijlocul unei săli enorme, ţintuit pe un scaun înalt, atît de înalt încît mă tem să-l părăsesc : e întuneric beznă şi nu-mi dau seama la ce distanţă se află podeaua — mîinile mi se încleştează de rezemători. Nu pot să fug nicăieri şi zeci, şi sute de voci mă împresoară de pretutindeni. Vreau să înţeleg ce mi se spune. Prind primele silabe ale unui glas (al unui copil, al unui bărbat ?), un altul (al unei femei !) îl înlătură, şi el dezlocuit la rîndul lui.

„Pe toate le-aş recunoaşte dac-aş avea puţin răgaz", mi-am spus.

Singurul pe care nu-l auzisem niciodată venea însă de aproape şi cu înţeles deplin :

„S-a îmbătat rău, veniţi să-l vedeţi !"

Am deschis ochii — mulţimea glasurilor s-a stins. Eram înconjurat de chelneri palizi, foarte deosebiţi la înfăţişare. Am închis ochii — şi iarăşi auzul mi s-a umplut de glasuri, ca o încăpere cu pereţii foarte subţiri. Nu înţeleg nimic — şi, deodată, un strigăt înecat de mînie :

„Ridicaţi-l de-aici şi aruncaţi-l afară !"

Aerul rece mă izbi dureros în piept. Apoi, sub o zăpadă cu fulgul mare, apos, m-am sprijinit de ziduri, vorbind de

unul singur, bucurîndu-mă că, iată, deşi mă clatin, mi-aduc aminte cum stam eu în mijlocul străzii şi mă întrebam dacă picioarele mai pot să mă ţină sau nu.

II. Mama celui ce-a scris romanul *Lupta cu lucrurile* are cincizeci şi şase de ani. Ultimii ani, îmi mărturiseşte ea stins, au îmbătrînit-o de tot. Am rugat-o să-mi vorbească de fiul ei. M-a cercetat fără vreo expresie deosebită pe chip. Cînd i-am pomenit însă numele soţului, în ochi i-a apărut o lucire de frică. Mi-am dat repede seama că voi afla puţine lucruri despre scriitor — şi, după cum se va dovedi, nu m-am înşelat.

Privirea femeii şi-a păstrat cîtăva vreme lumina, apoi s-a golit ca la început : cenuşie, încerca să se prindă de obiecte şi nu izbutea mai mult decît să le dea ocol.

Aflu, după o lungă pauză, că fiinţa aceasta n-a văzut niciodată marea : i s-au arătat fotografii, a citit despre ea şi, trează, şi-o închipuie ca pe un lac foarte mare, agitat în permanenţă ; nu-i desluşeşte malul dimpotrivă, dar noaptea, în vis, i se înfăţişează o întindere de pămînt clătinîndu-se imperceptibil — întinderea este subţire uneori şi strălucitoare, alteori sfărîmicioasă şi din ce în ce mai nesigură spre larg, întotdeauna însă ea se teme la gîndul că, dedesubt, stă gata oricînd să dea pe dinafară o materie vîscoasă şi grea.

Mai demult, i-au făgăduit că o vor duce s-o vadă — şi soţul, şi fiul, şi fetele sale.

„Acum nu se mai poate — îşi frînge Doamna (...) mîinile — pentru că medicii mi-au interzis."

N-ar fi trebuit s-o stingheresc. Mult mai înţelept ar fi fost, de la primele ei vorbe, să mă ridic şi să plec. Se vede însă că ancheta pornise sub auspicii dintre cele mai nefericite, cu adevărat nefericită fiind în primul rînd ideea de a redeschide dosarul Domnului (...).

Ce-am aflat din gura acestei femei istovite de viaţă ? Ceea ce ştiam mai dinainte, şi anume că la moartea Domnu-

lui (...) și-a pierdut cu desăvîrșire memoria și că tot ce-mi va povesti în legătură cu propria familie sînt lucruri învățate recent. Afirmă, bunăoară, că a fost supusă unei îndelungate opresiuni. Dar asta i-au spus-o alții ! or, ea este liberă să le ia cuvintele drept adevărate sau nu. Totuși, cînd se privește în oglindă, i se pare că numai astfel poate să arate soția omului aceluia, mama scriitorului și a femeilor despre care a învățat să spună și să creadă că-i sînt fiice.

De la Domnul (...) i-au rămas scrisori, fotografii, obiecte. Își spune : „Sînt ale lui", și repetă în gînd aceste cuvinte, pînă cînd izbutește să le asume înțelesul. Cu toate că mai drept ar fi, constată ea, să se îndoiască de toate și să-i bănuie de răutate și ură pe cei ce s-au străduit să-i redea amintirea faptelor. Și chiar mă întreb : dacă viața acestei femei a fost într-atît de chinuită, de ce apropiații ei nu s-au ostenit să-i alcătuiască o biografie mai limpede ? Golul s-ar fi putut umple cu orice altceva. La ce bun adevărul, cînd, în lipsa posibilității de verificare, cea mai sfruntată minciună poate să aducă binele și liniștea ?

„Tot ceea ce știu despre el — despre Domnul (...) adică — am învățat de la alții. Dar pentru că țineți cu tot dinadinsul să aflați ceva de la mine, pot să vă spun că mi s-a arătat în vis de mai multe ori. Întîi l-am văzut dincolo de glasvandul care desparte dormitorul de sufragerie. Sta cu mîinile încrucișate pe piept, cu picioarele depărtate — aici uitătura Doamnei (...) își recapătă lucirea rece — și nu îndrăzneam nici să mă mișc, nici să-mi iau privirile de la el. Voiam să-l văd de aproape și să-i recunosc trăsăturile — și mi-a fost rușine că nu pot să-mi acopăr fața cu palmele. Iar el era conștient că sînt subjugată de noutatea apariției lui. Tăcea cu un fel de îndîrjire."

Doamna (...) vorbea din ce în ce mai însuflețit ; de la un timp însă, începu să treacă de la una la alta, lăsîndu-mă să înțeleg nu numai că relatarea ei poate fi lesne verificată, dar și că în ea crede mult mai adînc decît în cele ce i s-au transmis după moartea Domnului (...) ca fapte neîndoielnic reale. O ascultam fără iluzia că voi căpăta un număr sporit de amănunte lămuritoare — o ascultam totuși, știind că după aceea mă voi strădui să pun ordine în discursul ei haotic și, pe măsură ce întrevederea noastră se apropia de sfîrșit, de-a dreptul halucinant.

Prin urmare, Doamna (...) și-a văzut pentru întîia oară soțul într-un vis. Comportamentul ei părea să fi fost — își dă singură seama — al unei tinere în așteptarea logodnicului. Știa că e vorba de *el*, dar nu-și mai amintea să-l fi văzut și altcîndva, deși „în adîncul inimii ei," era convinsă că, văzîndu-l de aproape, nestingherită de obstacolul glasvandului, l-ar fi recunoscut fără doar și poate.

Cînd obrazul Domnului (...) s-a mișcat într-o intenție de zîmbet, expresia surîzătoare i-a rămas împietrită la colțurile gurii — iar gura i se desena puțin oblică, de la o cicatrice subțire, mai albă decît restul feței. A întîrziat multă vreme în cel dintîi pas pe care l-a făcut spre femeie și era cu dreapta ridicată puțin, în timp ce stînga i se odihnea în buzunarul hainei. Apoi a spus cîteva cuvinte, dar ea n-a priceput nimic, ori din pricina glasvandului, ori pentru că, între atîtea altele, îi pierduse pînă și amintirea glasului. Bărbatul din vis a pus mîna pe clanță și a dat să intre. Atunci și-a amintit ea că e mort și, imediat, că nu știe despre el decît lucruri auzite din gura altora, că l-a văzut doar în cîteva fotografii. I s-a făcut frică. S-a repezit spre ușă și a încercat să-i oprească trecerea. Cu fața lipită de geam, i-a auzit de dincolo răsuflarea pripită, parcă a unui om care se înăbușă.

Curînd, efortul susținut i-a slăbit puterile, iar cînd genunchiul personajului a pătruns prin deschizătura ușii, femeia a alergat și s-a zăvorît în baie. Doar după ce s-a văzut în siguranță, a îndrăznit să se uite pe gaura cheii : Domnul (...) era întins pe podea, cu fața în jos, neclintit. Cînd a deschis ușa, el s-a arătat iarăși în mijlocul încăpe-

rii, drept, cu brațele încrucișate, ca la început. Ca la început, stătea hotărît pe picioarele mult depărtate — și pe fața lui, nici un zîmbet, nici un semn că respiră.

Jocul cu ușa s-a repetat de cîteva ori. După o vreme, Domnul (...) se mișcă, își înălță capul și, ascultînd atent, de jos, începu să se dezbrace. Femeia mi-a mărturisit că o nestăvilită curiozitate a țintuit-o atunci lîngă gaura cheii. Era ca și cum n-ar fi văzut niciodată un bărbat dezbrăcîndu-se (și, dacă mă gîndesc bine, chiar așa era) —, încît emoția i-a pus un fel de ceață pe ochi. Domnul (...) își lepădă haina, mutîndu-se de pe un cot pe altul și, neaflînd pe aproape un scaun, o aruncă într-un ungher (femeia risipește un număr mare de amănunte în acest sens, de unde deduc — mă înșel ? — că a contemplat dezveșmîntarea Domnului (...) ca pe un ritual de neînțeles) ; într-un tîrziu se ridică iarăși — gol, cu brațele pe piept, cu picioarele depărtate.

„O, exclamă Doamna (...) făcîndu-mă să tresar —, dar pielea lui era albă și crudă, ca de copil."

Sta drept și nemișcat printre lucrurile lui — și ochii îi erau ascunși îndărătnic sub pleoape.

Doamna (...) știa că soțul ei murise — doar așa i se spusese. Atunci, însă, în clipa cînd, rezemată de ușă, se gîndea că trebuie să aibă răbdare și să aștepte pînă ce tînărul bărbat se va hotărî să plece, atunci s-a îndoit de spusele tuturor. Și-a ridicat ochii spre luminator ; afară se întuneca repede. S-a întors, a privit iarăși pe gaura cheii : și alături se lăsase întunericul — și, cum de dincolo nu se auzea nimic, însăși prezența Domnului (...) deveni echivocă.

„Am rămas și eu în beznă — scîncește Doamna (...) — și am început să plîng. Mi se făcuse foame și, mă gîndeam : cît va trebui să stau închisă în baia asta, care, poate, nici nu e baie, ci o cameră străină unde cineva mă ține sub cheie."

A treia zi după întîmplările acestui vis, se făcea că e tînără și că stă în fața oglinzii. Era pieptănată ca pe la 1900 și părul castaniu îi strălucea, spălat de curînd. A privit spre cel mai întunecat unghi al oglinzii — și l-a văzut iarăși pe tînărul Domn (...), de data asta traversînd sufrageria. A cuprins-o aceeași teamă ca și la prima întîlnire, numai că acum își spunea :

„Poate că azi o să vorbească, poate c-o să-i aud vocea."

În cameră era dezordine ; pe masă, ca în urma unei vizite de după-amiază — chisele de dulceață, golite, țigări strivite pe marginea farfurioarelor, în zațul cafelelor. El înainta încet de tot, privind-o drept în ochi, interzicîndu-i parcă să se uite și într-altă parte. O prinse de umeri : mîinile i se arătară mici, femeiești, cu unghii înguste ; apoi, continuînd să-i pîndească în oglindă reacțiile, îi descheie nasturii bluzei unul cîte unul și-i înfipse dinții în umărul stîng.

Asupra acestor detalii, Doamna (...) se oprește iarăși îndelung, fără să dea vreun semn de sfială, cum m-aș fi așteptat. Are de gînd, mi-am spus, să se facă pe deplin înțeleasă, ori, tot așa de firesc, să verifice prin cuvînt autenticitatea noilor ei — singurele adevărate — amintiri.

Cu gesturi precipitate, vizitatorul o lăsă goală — și totul se petrecu atît de repede, de parcă el însuși, amintindu-și de visul precedent, cînd femeia i se împotrivise, ar fi vrut să-i anihileze orice tentativă de rezistență. La strigătele ei de durere, în prag apăru un bărbat în vîrstă, cu ochii umflați de somn, cu părul vîlvoi — tatăl Doamnei (...). În loc să pună capăt scenei, ridică neputincios din umeri, pe urmă clipi complice și se retrase străduindu-se să facă zgomot cît mai puțin.

„N-am avut încotro ! — mi se plînge interlocutoarea. O vecină m-a încredințat că visul e bun, înseamnă că va fi un an roditor, cu ploi la timp".

După ieşirea vîrstnicului ins, Domnul (...) o dădu la o parte, cu un gest aproape brutal, şi, îngenuncheat, începu să caute ceva pe suprafaţa covorului. Pesemne că lucrul acela, pe care-l căuta cu un aer atît de concentrat, se afla acolo — astfel că se linişti şi, culcîndu-şi capul pe genunchii ei, adormi de îndată. N-o mai durea nimic, se tot întreba doar dacă şi altor fete li s-a întîmplat să devină femei fără să li se fi cerut mai înainte acordul. Atunci, uşa se deschise din nou, şi în cameră tăbărîră cu ţipete trei adolescente şi un băieţel cu părul moale şi blond. Nu apucă să priceapă rostul ţipetelor lor ascuţite şi Doamna (...) simţi cum, din toate părţile, încep să curgă lovituri asupra ei. Cel dintîi gînd i-a fost să caute un loc de scăpare şi, bineînţeles, să se îmbrace — dar capul bărbatului o apăsa greu. Dacă s-ar fi mişcat, l-ar fi trezit — aşa că nu îndrăzni nici un gest. Ar fi trebuit să se revolte, dar loviturile nu-i provocau nici o durere ; de aici — remarca Doamnei (...) nu mi se pare lipsită de subtilitate — un sentiment asemănător cu dezamăgirea. Auzea gîfîitul de oboseală şi de plăcere al acelor fiinţe şi ar fi vrut să se ridice şi să le sancţioneze, cu dezgust pentru feţele lor congestionate de ură.

„M-am trezit singură — şi abia cînd mintea mi s-a limpezit am strigat de spaimă. Cum să mai cred eu acum în spusele altora despre soţul meu ?"

Şi, după o scurtă pauză :

„Cînd mi s-a arătat pentru a treia oară, era uşor îmbătrînit".

Acum, presupun eu, un pictor i-ar fi făcut fără caznă portretul. Purta o pălărie cu boruri largi, manta de ploaie şi apa îi şiroia de pe umeri pe podea. Părea liniştit, liniştea unuia care, în sfîrşit, după multe zbateri, a aflat un secret — şi dacă traduc bine gîndurile Doamnei (...) — căruia i s-a şoptit ceva la ureche şi a lăsat să i se strecoare în cuget veninul odată cu şoapta. Ea însă nu-şi amintea de nici o vină şi s-a ridicat în picioare, încet. Atunci a

descoperit că poartă o rochie largă, de femeie însărcinată. De jur împrejur totul părea nou şi mirosea a lemn îmbibat de alcool. Şi chiar în timp ce observa acest amănunt, chiar atunci au prins-o durerile facerii. A născut acolo, în faţa Domnului (...) — iar acesta nu se grăbea s-o ajute. Nici ea nu-şi explica de ce, dar era mai atentă la nemişcarea lui indiferentă decît la ea însăşi. Cînd a vrut să afle ce e copilul, băiat sau fată, îşi zări propria mamă (moartă şi ea demult) întoarsă cu spatele şi încercînd să ascundă ceva.

„Am rugat-o să mi-l arate, dar mama bolborosea speriată : «Doamne fereşte, ducă-se pe pustii, miluieşte-ne Doamne». Apoi s-a întors spre mine, cu încetineală, şi mi-a aşezat în braţe un copil frumos, dar fără sex şi fără mîini. Făptura s-a uitat la mine blînd, pe urmă gîtul i s-a lungit, şi capul, prea greu, i-a căzut pe piept".

În vreme ce Domnul (...) nu se clintea din prag. Drept, sigur de tot şi de toate — cu apa încă şiroindu-i de pe umeri. Lehuza ar fi ţinut să-i audă părerea : şi, ca la o poruncă, buzele lui începură să se mişte repede, repede de tot. Ea nu pricepea nimic şi, cum era prea trudită ca să desprindă sensul vreunui cuvînt, preferă să-l vadă tăcînd — şi Domnul (...) tăcu. Apoi, bătrîna o sprijini şi o duse cu grijă în camera de alături. O linişti din cîteva vorbe şi, de data aceasta grăbită, se întoarse la fătul mort, părăsind-o în mijlocul unei adunări de bărbaţi şi femei în alb, doctori, de bună seamă, surori de caritate. Aici se lăsase tăcerea. Lîngă perete, lungită pe un pat alb, văzu o femeie, goală, cu pîntecul mare.

„S-a prăpădit — auzi ea lămurirea unei surori. A murit cu copilul în ea. Păi dacă doctorii n-au venit la timp".

Din şoaptele celorlalţi, înţelese că fiinţa nenăscută mai trăieşte. Aceeaşi femeie rosti în gura mare :

„Ăsta e al doilea copil al Domnului (...), dar el stă dincolo şi nu intră. De data asta ar fi putut să aibă un

flăcău voinic !" — după care se apleca, puse urechea pe pîntecele moartei şi adăugă :

„Ar trebui s-o taie şi să i-l scoată. E viu, ia ascultaţi cum se mişcă !"

Deşi slăbită, deşi tulburată de lumina şi zarva locului, tînăra Doamnă (...) se apropie de pat şi-şi lipi urechea de burta caldă a moartei (restul se răcise, şi mîinile, şi picioarele) — şi auzi dinlăuntru mişcarea elastică a unui corp gata parcă să scape dintr-o cuprindere strînsă şi alunecoasă. Cînd zgomotele micilor izbituri încetară pentru cîteva clipe, desluşi bătăi clare de cord. Aceeaşi vorbăreaţă soră arătă cu dispreţ spre doctori şi, fără să se sfiască, o îndemnă :

„Du-te şi adu-l ! Nebun cum e, curajul n-o să-i lipsească, o să-i pună la treabă cît ai bate din palme."

„Am ieşit — mi-a spus mai departe mama scriitorului, cu o undă de disperare în glas — şi afară ploua. Cum să ajung la el pe o vreme ca asta ? — mă gîndeam — şi-am început să plîng, căci nu mai ştiam, uitasem unde locuieşte".

Acum, Doamna (...) este singură şi are un oarecare venit. Ca şi înainte, se apropie cu plăcere de unele lucruri, întreţine relaţii cu felurite persoane. Ţine să precizeze, însă, că fiinţele despre care i se tot aminteşte că-i sînt fiice (deşi a învăţat pe dinafară şi acest adevăr) nu-i trezesc nici un sentiment de apropiere. De aceea şi îndrăzneşte să le mărturisească orice, fără să se teamă că le va pierde afecţiunea. Orice, chiar şi visurile acestea. Anelida i le ascultă încruntată şi evitînd comentariile, ceea ce înseamnă că-i ascunde cu bună-ştiinţă, şi nu neapărat ca s-o scutească de vreo suferinţă, o seamă de lucruri.

O vreme, Domnul (...) n-a mai vizitat-o ; or, nevoia femeii de a-l cunoaşte sporea neîncetat.

„Am rugat-o pe Anelida, v-am spus că Anelida e fiica mea mijlocie, locuim împreună, e necăsătorită, pe ea am rugat-o să mă ducă la mormîntul lui."

Era primăvară şi cald, după ceasurile trei ale zilei. Au cerut portarului un hîrleţ, o stropitoare, o greblă, au plătit administratorului cîteva roabe de pămînt de flori şi-au aşteptat pînă cînd un îngrijitor bătrîn l-a răsturnat pe marginea gropii. Îmi închipui că în cimitir mirosea a reavăn, văd ca aievea cum pe cărările curăţate ard mocnit movile de frunze. De zăpadă şi apă, mormîntul Domnului (...) se lăsase. O cerşetoare s-a apropiat şi le-a atras femeilor atenţia că de-acum încolo locul poate fi potrivit, întrucît capacul sicriului s-a surpat de-a binelea. Au adunat frunzele şi au început să astupe golul. Anelida a rămas să niveleze pămîntul. Doamna (...) purta grija răsadurilor de flori — şi, cum silueta fiicei îi intra în raza privirii, a văzut-o încetinindu-şi mişcările, treptat, pînă la neclintire, iar apoi, grăbită, luînd hîrleţul şi insistînd asupra unui punct ceva mai întunecat de pe suprafaţa mormîntului. S-a apropiat pe nesimţite şi, la mai puţin de o jumătate de metru de locul unde sta Anelida, a dat cu ochii de o adîncitură întunecată, cam cît grosimea unui braţ de bărbat. Părea foarte adîncă ; Anelida îngrămădea pămînt, îl arunca acolo şi, cu ochii măriţi, rămînea de fiecare dată încremenită, să asculte o dată, de două ori, de zeci de ori — dar deschizătura rotundă întîrzia să se astupe. Doamna (...) începu să se întrebe, îngrijorată, încotro duce spărtura asta, a cărei intrare înghite atîta şi atîta pămînt.

„Ştiu — îmi mărturiseşte ea. Anelida aştepta să audă de jos un zgomot, poate că zgomotul unei izbituri în scîndură. Se aşezase pe vine şi asculta încordată. Şi cînd a ridicat ochii şi m-a văzut, a rîs aşa, ca de pe altă lume. Şi-a revenit repede şi a început să strîngă uneltele. Cînd am ajuns la staţia de tramvai se înnopta".

Chiar în seara acelei zile, Domnul (...) veni şi o bătu crunt — încît, în zori, deşi n-o durea nimic, doar la amintirea loviturilor îndurate i se iviră pe corp pete întunecate. Astfel începu chinul, căci, seară de seară, el venea şi, mut, cu fălcile încleştate, o bătea ; seară de seară, istovitor, pe cînd vîrstnica văduvă răbda, hotărîtă, aşa am fost constrîns să cred, să-l cunoască şi sub acest chip al său.

Vizitele Domnului (...) erau scurte şi fără deosebiri de la una la alta. Or, peste zi, femeia nădăjduia ca la următoarea întîlnire să fie mîngîiată, aşa că, răsucindu-se sub ploaia de lovituri, se gîndea că toate vor avea un sfîrşit şi că el o va lua în braţe, fără doar şi poate. Dar el îşi ştergea sudoarea de pe obraz şi ieşea trîntind uşa. N-o durea nimic, nici sentimentul umilinţei n-o încerca — atît că, în zori, privea în oglindă cum pielea i se acoperă de vînătăi. De aceea, ori de cîte ori se pomenea cu el în cameră, îşi acoperea faţa cu mîinile, ca nu cumva a doua zi să fie văzută cu semne. O singură dată nu s-a ferit cum se cade şi cîteva săptămîni în şir a stat în casă, cu umflături în jurul ochilor.

„În rest — spune ea cu privirile în gol —, port mîneci lungi şi ciorapi negri, aşa că nu se vede nimic."

Cît despre mormîntul Domnului (...), a hotărît să nu-l mai viziteze, deşi povestea acelei gropi nesăţioase a făcut oarecare vîlvă în familie.

„Cine le sapă ? mă întrebă Doamna (...). Şerpii, nu-i aşa ? Sau nevăstuicile, dar nevăstuicile trăiesc pe lîngă apă. Atunci şobolanii ?"

Nu ştiu ce să-i răspund. Ridic din umeri ca un nepriceput ce sînt — dar Doamna şi-a uitat întrebarea şi continuă :

„N-am înţeles mare lucru din preocuparea lor pentru locul unde, se spune, a fost îngropat soţul meu, mai ales după ce el a încetat să mă mai chinuie şi după ce

întîlnirile noastre şi-au schimbat cursul. Cele trei adolescente au apărut iarăşi, dar le-am dat pe mîna unei educatoare : le văd rar şi fără prea multă plăcere. În schimb, îmi cresc cu bucurie fiul, are un păr ca aurul şi e blînd. Acum ştiu de ce aştept cu atîta nerăbdare noaptea."

Domnul (...) a mai îmbătrînit. În ultima vreme, vine din călătorii lungi, dar nu povesteşte nimănui de unde anume — şi e plin de praf din creştet pînă în tălpi. Din geamantanele lui de piele galbenă femeia de serviciu scoate maldăre de rufe murdare, mirosind iute. Cînd pleacă, născoceşte cîte o pricină de ceartă, înjură şi iese trîntind uşa. Probabil, nu-i plac despărţirile şi evită — explicaţia aparţine Doamnei (...) — scenele sentimentale.

„Nici pînă acum nu i-am auzit glasul. Am învăţat însă, destul de bine, să-l înţeleg după mişcarea buzelor".

Şi dacă de ea nu s-a mai atins de mult, în schimb a început să-şi bată odrasla, cu aceeaşi uitare de sine ca şi pe vremea cînd îşi risipea puterile lovind-o pe ea. Şi, pe deasupra, o înşală. N-ar fi în asta o nenorocire, dar nu scapă nici un prilej să-i amintească deosebirea dintre felul ei de a se comporta în intimitate şi acela al celorlalte femei. O ia de mînă şi, de la fereastră, îi arată spatele rotund al spălătoresei, o făptură cu picioarele scurte şi cioturoase, aplecată peste albia de rufe.

„Da — spune el. Scurtă-n picioare şi cioturoasă, dar ce pricepută e-n pat !".

„Nu mai vreau şi nici nu mai am răbdare să-l ascult — geme Doamna (...) — dar el mă ţine de păr, îmi vorbeşte în faţă, de-aproape, şi nu mă lasă să închid ochii."

Apoi o dezbracă, dar apropierea care urmează este goală de cea mai elementară semnificaţie. În cele din urmă, adoarme profund, cu gura deschisă.

Este tot ce-mi poate comunica soţia Domnului (...). În plus, îmi recomandă să nu dezvălui fiicelor ei că am stat de vorbă. Frică mi se face abia cînd, în pragul uşii, cu un picior pe prima treaptă, aflu că Domnul (...) a plecat nu de multă vreme şi că, înainte de a pleca, şi-a ameninţat fiul cu moartea — ceea ce se va şi petrece, neîndoios, dacă eu nu voi găsi o cale înţeleaptă, o cale, deci, de a împiedica înlănţuirea evenimentelor spre un deznodămînt catastrofal.

„Vă rog, nu mă lăsaţi singură" — aud în urma mea glasul plîns al femeii.

III. 1) „În dimineaţa zilei de 3 octombrie 194... după ora şapte, l-am văzut pe Domnul (...) cînd ieşea în oraş. Era îmbrăcat ca de sărbătoare. Peste costumul albastru luase pe umeri o scurtă de piele neagră. M-a întrebat : «Cum vă merg treburile ?» N-am ştiut ce să-i răspund, pentru că în afara obişnuitului salut nu-mi adresase pînă atunci nici un cuvînt. Peste un ceas l-am zărit de la fereastra bucătăriei, întorcîndu-se. Ţinea în mîna dreaptă o plasă cu pachete mici.

A sunat la uşă şi m-a rugat să-i dau puţină sare. Spunea că soţia lui a ascuns-o. Cînd i-am întins-o, învelită într-o hîrtie de ziar, mi-a prins mîna de la încheietură şi a ţinut-o aşa mult timp ; privea peste umărul meu, tulburat, sau cel puţin aşa mi s-a părut. Mi-a mulţumit şi a plecat. Altceva nu mai ştiu despre Domnul (...)"

2) „În noaptea premergătoare morţii, Doamna (...) a venit la noi şi ne-a spus că trebuie să plece neapărat la sora ei. Ne-a încredinţat cheile casei şi ne-a rugat să intrăm dacă, în absenţa ei, se va întîmpla ceva neobişnuit cu soţul ei bolnav. Nu credeam că între soţii (...) ar putea să existe asemenea relaţii, adică n-am înţeles de ce, dacă Doamna (...) ştie că bărbatul ei e bolnav, îl lasă singur. Locuim aici doar cîteva luni pe an. E adevărat că despre viaţa familiei vecine nu ştim aproape nimic, dar cu siguranţă că în apartamentul lor s-au petrecut lucruri ciudate. Ne-a mirat mai întîi uşurinţa cu care Doamna (...) ne-a înmînat cheile. Părea că se teme şi că abia aşteaptă să scape şi de chei, şi de noi."

3) „Camera unde a fost găsit mort Domnul (...) e vecină cu apartamentul nostru. Mă aflam în oraş, nu ştiu, n-am auzit nimic ; fiica mea, însă, a auzit de dincolo nişte zgomote foarte puternice, de lucruri care se rup, şi izbituri în pereţi ; tot ea spune că după încetarea zgomotelor i s-a părut că strigă cineva un nume, parcă Maria ! — pe urmă s-a făcut linişte. Eu cred că atunci Domnul (...) murea."

4) „... din cînd în cînd venea să ne ceară sare. Doamna (...) ne-a rugat să nu-i mai dăm. Aşa că, ori de cîte ori a sunat la uşa noastră nu i-am mai deschis, fiindu-ne ruşine să-l refuzăm. În dimineaţa zilei de 3 octombrie, din apartamentul familiei (...) s-a împrăştiat în toată casa fum şi miros de carne friptă. Probabil că, înainte de a muri, Domnul (...) a mîncat."

5) „În urmă cu o săptămînă, Domnul (...) s-a oprit la gardul grădinii şi m-a întrebat de ce îmi plac atît de mult florile. Fără să aştepte un răspuns, a spus că vrea să plece pentru totdeauna de acasă — şi a invocat, referindu-se la soţia sa, un motiv cam nepotrivit pentru un om vîrstnic. De asemenea, că fiul şi fiicele sale îl detestă, dar că el înţelege ura copiilor faţă de părinţi şi de aceea le şi răspunde pe măsură. Aşa a spus : «Cînd eram tînăr îmi uram părinţii, acum îmi urăsc copiii. Dacă n-am să-i mai văd, poate că n-o să mă mai gîndesc atîta la moarte». M-a salutat rîzînd şi s-a îndepărtat de gardul grădinii,

apoi s-a întors şi mi-a spus că fiecare om ştie cînd intră în anul morţii".

Dosarul privitor la moartea Domnului (...) (evenimentul s-a petrecut acum trei ani şi a fost dat uitării) eu l-am redeschis şi nu prea demult. Declaraţiile de mai sus sînt, mi se pare, tot atît de tulburi ca şi relatările Doamnei (...), au aerul că se referă la altcineva, nu la cel despre care propriul său fiu a scris *Lupta cu lucrurile*. Aici trebuie să notez că autorul cărţii a dispărut. În jurul său s-au ţesut repede şi trainic o sumă de legende. Că va trebui să le ascult, asta e limpede ; la ce îmi vor folosi, însă, rămîne de văzut.

Cum spuneam, eu am cerut redeschiderea dosarului şi refacerea anchetei căreia acum trei ani i s-a pus capăt cu o simplă ridicare din umeri. Terenul este cu atît mai nesigur cu cît memoria fiecăruia dintre cei ce l-au cunoscut a fixat altminteri imaginea Domnului (...). Reluarea cazului său mi s-a părut însă obligatorie : căci avalanşei de sinucideri în împrejurări identice acelora în care a pierit părintele scriitorului trebuie să i se descopere pricinile. Credinţa, sau, la fel de bine, iluzia mea este că, intrînd în hăţişurile cazului uitat (nu-i aşa, obişnuinţele unei anchete converg în mod necesar spre soluţionare — or, tocmai în *faptul de a soluţiona*, sub constrîngerea ritualului anchetei, găsesc eu fisura ce desparte evenimentul de cauzele lui), ar fi cu putinţă să dau peste un factor comun capabil, dacă nu să împiedice, măcar să explice mecanismul fenomenului actual. Iar felul acesta de cercetare seamănă cu o rătăcire liber-consimţită într-un spaţiu descentrat. A răspunde nevoii fireşti de sprijin mi-ar dovedi slăbiciunea şi, în subsidiar, spaima de gîndul că nu voi ajunge la acel liman — fals, desigur, dar necesar încheierii oricărei acţiuni. Întreaga mea tărie aici va sta : în păstrarea cu îndărătnicie a credinţei că voi ajunge la adevăr — oricare ar fi el — numai în absenţa punctelor

de orientare. Dar nu este aceasta şi premisa transformării mele în simplă, dezarmată persoană particulară, fără nici un drept în plus (dreptul, bunăoară, de a pune doar eu întrebări, pavăza mea de altădată, impenetrabilă !) ? premisa renunţării de bunăvoie la vechea mea investitură ? fără de care — iată întîiul paradox şi întîiul pas în hăţiş — actele mele îşi vor pierde, în ochii semenilor, temeiul.

IV. Fostul învăţător Lohan n-a mai părăsit de multă vreme patul ; deprinderea cu aşternutul i-a făcut obrazul străveziu. Fumează ţigară de la ţigară — şi, vagă, o undă rîncezită pluteşte printre mirosurile vechi ale odăii.

În jurul tînărului îşi caută rostul Carolina, o femeie de treizeci şi cinci de ani. Culoarea neagră a cearcănelor îi scoate şi mai mult în evidenţă nuanţa măslinie a obrazului încă nezbîrcit, dar gata să cadă sub linia ferm desenată a maxilarului. Buzele în curînd îi vor aluneca la colţuri. Numai un adolescent i-ar descoperi farmecul — îmi dau eu cu părerea, aşteptînd să mă lase singur cu Lohan.

Am fost prevenit că tînărul este fiul nelegitim al Domnului (...) şi că a crescut în casa unui preot protestant. Îşi bate joc de propria naştere şi, ori de cîte ori are prilejul, afirmă că ar da mult să fi fost fiul unei mute şi al unui păstor de capre.

„Chiar aşa — îmi spune el cînd Carolina părăseşte odaia. O mută şi un păstor de capre. Ea are treisprezece ani, iar omul, să zicem, în toiul vîrstei şi singuratic, o ia de milă pe lîngă el. Dar tot el îi grăbeşte şi maturitatea sexuală. La început lumea din sat priveşte cu duioşie cuplul, pînă cînd tînăra mută nu mai are cum să-şi ascundă sarcina. Domnule anchetator, bărbatul ăsta n-a fost un satir de rînd, ba, pe deasupra, îl socotesc victima unor împrejurări care i-au întrecut cu mult prea mult puterile. Tot stînd în preajma copilei, s-a văzut împins în locul

acela unde fiecare femeie, fără alegere, devine un posibil adaos trupesc. Credeți că înainte de primul joc cu fetița n-a respins el, ca nefirească, apropierea ? Ceea ce i-a tulburat lui dreapta judecată a fost prezența ei necontenită — și eu presupun că faptul a avut loc în clipa cînd și-o fi zis întîia oară : «E mută, n-are cui să i se mărturisească, și-apoi nici nu știe dacă întîmplarea asta o să-i aducă binele sau răul»".

Tînărul își aprinde o țigară și mă cercetează stăruitor. Reia :

„Și eu, și dumneata ne îndreptăm cu gîndul întotdeauna către un loc izolat, o insulă pustie de lume, un oraș părăsit, o gară părăsită. mă rog, unde ostilitatea sau rezistența femeii să poată fi înfrîntă prin lipsa libertății de a mai alege. Cînd oamenii din sat au luat seama la pîntecul mamei, și-au amintit de bietele lor prejudecăți și au început să hăituiască perechea. Păstorul de capre a fost găsit spînzurat într-un garaj. Tînăra femeie îl iubea ; cînd l-a văzut atîrnînd în grindă, a strigat și din sperietură au cuprins-o durerile facerii. A născut înainte de vreme și a murit după cîteva zile, neîngrijită, dintr-o infecție frecventă în asemenea cazuri. Copilul a trăit. Eu sînt copilul acela".

Trebuie să am răbdare și să-l ascult. Oricum, nu pot să-l constrîng în marginile unui dialog coerent. Ca destui dintre semenii lui inactivi, cultivă batjocura și tonalitatea minimalizatoare.

Cum spuneam, Lohan este fiul nelegitim al Domnului (...) și, prin adopțiune, cel de-al șaselea copil al unui preot protestant, om blajin, înțelegător, cu o slăbiciune atît de mare pentru soția lui încît din întreaga lui lărgime afectivă copiilor săi nu le-a rămas decît o mîngîiere — și aceea timorată — pe creștet. Femeia căreia și Lohan îi spunea mamă era o persoană suprinzător de frumoasă. dar, în aceeași măsură, rea, cinstită, necruțătoare cu păcatele străinilor, ca și cu păcatele fiilor lor.

„Într-una din zile — spune din vîrful patului învățătorul —, am descoperit că unele trăsături ale caracterului meu s-ar potrivi de minune fiului acelei mute și-al acelui biet păstor de capre. Vă jur, amîndoi au existat, numai că fătul a murit la două săptămîni după naștere. O femeie cu tragere de inimă l-a așezat după cuptor, într-o mînecă de cojoc, să-i fie cald, dar el tot și-a dat sufletul, chiar și în acest climat prielnic ; s-a stins așa, fără să scoată un țipăt măcar."

Lohan vorbește în bobote. Înțeleg, pe deasupra oricărui cuvînt, că ar vrea, și nu îndrăznește să-mi arate ușa. Îl urmăresc totuși, dar nici nu mă pot stăpîni să-mi evoc puținele lucruri pe care le-am aflat despre el, toate referitoare la anii petrecuți în casa pastorului. El, fiul de suflet, a crezut în tot ceea ce preotul rostea de la amvon, și asta în vreme ce frații săi se ascundeau în cotloanele casei, fumau, jucau cărți și săvîrșeau păcatul adolescenților. Lohan se ruga pentru ei, rîvna i-a fost batjocorită, însă, și chiar mama sa adoptivă, care nu se aștepta la o asemenea formă de evlavie, îl bătea acuzîndu-l de trufie. Bătrînele din biserică îl detestau și ele. Îi aduc aminte acest episod — și Lohan îmi răspunde zîmbind :

„Dragă domnule, ai auzit și dumneata că șoarecele a furat anafură dintr-o biserică, a mîncat-o și s-a făcut liliac. Adică tot un șoarece, numai că i-au crescut aripi. Tot atunci i s-a ridicat și dreptul cunoașterii la lumina zilei. Călătoria subterană, ura față de pisici, hoția, spaima, traiul în comun — iată condiția șoarecelui. Cine l-a îndemnat să se atingă de lucruri interzise lui — el, devoratorul de hoituri și de cașcaval ? Și i-au crescut aripi, întîmplare, aș zice, sublimă dar ce fel de zburătoare poate să ajungă un șoarece care-și păstrează fizionomia de șoarece ? A ieșit el din rîndurile alor săi, dar în celălalt clan, al zburătoarelor, i-a fost cu atît mai greu să pătrundă, căci, s-a dovedit, ouă tot nu putea să facă. Așa că felul

său ambiguu de a fi l-a trimis de-a dreptul în întuneric și singurătate."

Ceea ce ar vrea să însemne că temerile și dezgustul tuturor țineau locul avertismentului : „Nu te atinge de cele ce nu ți se cuvin prin naștere." Cei mai mulți știau al cui fiu este Lohan. E ușor să-mi închipui, așadar, nedumerirea preotului și a soției sale (a enoriașilor mai ales !), care nu puteau să despartă imaginea Domnului (...) de înfățișarea bastardului său.

Lohan, deci, a vrut să mistuie anafura și i-au crescut aripi, dar la o vreme nepotrivită, cînd, nestingherite, îi năvăleau la vedere caracterele bărbătești. Și-a repudiat trupul, dar a început să-și urască aripile. Atunci l-a cunoscut și pe viitorul autor al *Luptei cu lucrurile.* Venea și el în biserică de ani de zile, împreună cu mama și surorile lui, dar Lohan nu l-a luat în seamă decît în „anul său negru" (cu o oarecare emfază, așa numește el timpul schimbării sale la față).

„Era cu cîteva luni mai în vîrstă ca mine. I se făcea întotdeauna ori foame, ori somn, se plîngea de dureri de măsele, de migrene — lua de cîteva ori pe săptămînă bătaie de la taică-său. Îmi povestea totul cu un aer disprețuitor și indiferent. Slab, ascuțit la față cum arăta, mi s-a făcut milă de el și de grimasele lui, și ne-am împrietenit. Apoi eu am cunoscut-o pe Carolina și, de la întîmplarea asta încolo, nu mai știu nimic despre el."

Nu se miră că revin asupra numelui pe care l-a purtat scriitorul. Nu se miră, dar nici nu se hotărăște să-mi dezvăluie natura raporturilor ce le-au întreținut (și rupt pînă la urmă) prietenia. La insistențele mele, se încruntă și-mi spune că întîmplările reale nu au nici o importanță și că ele încep să capete o semnificație abia cînd evităm să le mai povestim. Din fiecare eveniment nu se păstrează, ca adevăr, decît o plutire aburoasă. Și, cum doar această nedefinită lucrare a vremii este vrednică de amintire, nu evenimentul anume, el e ispitit să-și aducă aminte de sine ca despre un ins din tagma asceților, trăitor în veacul întîiului ceasornic mecanic.

Așa, aflu că Lohan și-a descoperit adevărata fire într-o zi de carnaval. Tînăr călugăr — spune el — rătăcind prin oraș, a nimerit într-o piață imensă, plină de lume, de mirosuri încinse, de fum, de făclii. În timp ce abia se strecura printre oameni, acoperindu-și fața cu poalele rasei, o femeie trecută de treizeci de ani, pe urme cu o haită de bețivi ce-i sfîșiaseră masca și veșmîntul, i-a cerut ajutorul. El a dat să treacă mai departe, și chiar a făcut cîțiva pași, lăsîndu-și gluga pe ochi — s-a întors însă imediat și a prins-o pe femeie de mînă, pregătit s-o apere. Nu s-ar fi atins de străina aceasta — spune el —, dacă n-ar fi fost tulburat încă de pe atunci de sora prietenului său, fiica meșterului ceasornicar din cetate, Elena, o ființă alcătuită după chipul și asemănarea îngerilor din marea capelă. În casa fratelui ei intra în fiecare seară ca să-l mustre pentru necredința lui, ca să-i audă rîsul inteligent, vocea batjocoritoare, la care începuse să țină și să rîvnească. Cu cît pașii fiicei ceasornicarului trecînd din odaie în odaie îi sunau mai viu și mai statornic în auz, cu atît tonul lui dojenitor devenea mai potolit și mai concesiv. Serile și le petrecea cu ei alături. Lumina soarelui îl ținea închis în chilia oblonită. În visele lui, toate femeile Scripturii, de la nevasta dregătorului Potifar pînă la Maria preacurva, i s-au înfățișat în chipul demn al Elenei, sora prietenului său, fiica posomorîtului meșter de orologii.

Și numai la vremea carnavalului, cînd a atins brațul femeii de treizeci de ani, a simțit cum o mînă nevăzută îi șterge din amintire imaginea Elenei. Ajunsese la el căldura unei ființe cu ochii mai verzi din pricina cearcănelor, cu buzele albite de spaimă — și toată, din fiecare cută a hainelor, femeia mirosea a vinul cu care fusese stropită de urmăritorii ei. O furie cum nu-i mai fusese dat să încerce l-a cuprins la vederea cetei de cheflii. Renunțaseră la mască și — cîtă tristețe ! — în fruntea lor sta prie-

tenul său cel mai bun, omul pe care îl slujise cum nici pe sine însuşi nu s-a slujit. Băutura îl tulburase de-a binelea, şi chiar dacă n-ar fi fost băut, tot n-ar fi fost în stare să recunoască în călugărul ce-l lovi cu muchea palmei peste gîtlej pe vizitatorul de fiecare seară al Elenei. Ceilalţi s-au împrăştiat — iar călăuzul lor striga acum sub picioarele dansatorilor, lovit ca un obiect stînjenitor, însîngerat la gură şi încercînd zadarnic să se ridice. Lohan a vrut să se aplece şi să-l ajute, dar femeia l-a tras afară din mulţime

„De ce să cred că, în ceasurile lui de cumpănă, omul ar trebui, aşa cum v-au învăţat scriitorii, să fie victima unui proces de conştiinţă care, scris, să încapă în sute de pagini, ori, povestit, să pună la încercare răbdarea celui mai blînd interlocutor din lume ? Am devenit ceea ce eram de fapt, fără nici o rezervă. Carolina aştepta să-mi scot rasa şi să rămîn cu haina de toate zilele. Ce-a mai rîs cînd am ridicat din umeri şi cînd i-am spus că rasa mea nu e un travesti şi că sînt într-adevăr călugărul cantor al marii capele !"

Lohan n-a mai văzut strada ani în şir — şi Carolina l-a iubit îmbătrînind, din zi în zi mai înverşunată în dragostea ei. Iar el, din prima zi a urît-o. Pentru că atunci cînd am auzit : „Cu bărbatul pe care l-ai lovit am trăit, copilule, ascultă-i bătaia în uşă" — nu a găsit în el destulă putere ca să-şi învingă toropeala celei dintîi atingeri de carne femeiască şi să plece. S-a temut ca nu cumva fiul ceasornicarului să-i rîdă batjocoritor din prag ? Sau primele semne rele ale lumii unde fusese vîrît cu de-a sila îl copleşiseră pînă acolo încît şi fuga, şi revolta i s-au părut două fapte la fel de zadarnice, dacă nu absurde ?

„Carolina a trecut în camera ce răspundea în holul de la intrare şi i-a deschis. Am auzit de-acolo vorbe răstite, intonaţiile întrebărilor şi ale răspunsurilor. Apoi, domnule anchetator, s-a făcut o linişte de moarte, şi eu, gol, îngrozitor de gol, am coborît din pat şi mi-am lipit urechea de uşă : aceleaşi gemete le auzisem şi eu, înainte ca geamurile să zăngăne sub pumnul prietenului meu, dar nu ca acum, întrerupte ca de strigătul repetat al unei păsări speriate. Şi zilnic din camera alăturată îmi ajungeau vorbe neînţelese, pentru ca pe urmă femeia să intre la mine, privindu-mă cu inocenţă din prag. De-aş fi scăpat un singur cuvînt măcar, între noi s-ar fi instalat, sîcîitoare, obişnuinţa reproşurilor. Şi asta cere energie, nu glumă. Şi-apoi, dîndu-ne pe faţă, nu i-aş fi răpit iluzia vicleniei, temeiul adevărat al legăturii noastre bolnave ?"

De la un timp, din camera cealaltă nu s-a mai desluşit nimic. Pe faţa Carolinei se aşternea tristeţea — şi astfel s-au adunat anii, fără ca Lohan să mai audă ceva despre fiul ceasornicarului.

„Pentru amănunte, adresaţi-vă doamnei" — mai rosti tînărul, arătînd cu degetul spre uşă.

În prag, albă la faţă, Carolina prinsese ultimele cuvinte şi acum le aştepta urmarea. Lohan adăugă printre dinţi :

„L-a cunoscut mult mai bine decît mine — iar eu, domnule anchetator, sînt fiul ei".

V. Cîntăreaţa se alintă la pieptul unui atlet blond, cu faţa buhăită de nicotină şi alcool. Mîna lui acoperă jumătate din pieptul femeii. Mesenii au rugat-o să urle şi ea le-a făgăduit că-şi va da toată silinţa să-i mulţumească şi că va urla. Mă pregătesc s-o ascult — şi, deşi încă n-am aflat ce înseamnă jocul acesta, pe care ceilalţi se pare că-l ştiu de pe rost, inima mi se strînge de emoţie.

Acum, cîntăreaţa surîde. Treptat, trăsăturile feţei i se destind, privirile i se fac din ce în ce mai limpezi. Nemişcată mai mult decît ar trebui ca să-şi adune puterile pentru un răspuns decisiv, s-ar spune că recheamă înaintea ochilor o imagine înfricoşătoare. Şi iată că, trezită, imaginea se alcătuieşte şi vine spre ea — iar neclintirea femeii nu este a liniştii sau a destinderii, cum am crezut, ci a groazei. Glasul ei, continuînd un urlet lăuntric, neauzit

încă de nimeni, se ridică întîi ca un geamăt de muribund — sau, Dumnezeule mare, nu cumva este strigătul pe care în vis îl crezi asurzitor, în timp ce omul de alături te zgîlţîie şi-ţi spune : „Trezeşte-te, de ce gemi ?“

Cîntăreaţa s-a oprit : o clipă, două. Respiră adînc — ochii ei şi-au pierdut orice strălucire. Vocea suie din nou, acum ca strigătul unui om înjunghiat în pădure — pădurea e foarte departe, stai singur în casă, părinţii sînt plecaţi la petrecere şi tu nici nu îndrăzneşti să te mişti din aşternut. Şi abia după următoarea pauză vocea femeii începe să semene cu urletul cîinelui care adulmecă, din odăile omului încă viu, miasma de mort. Urletul se întrerupe, din casă iese o bătrînă şi cîinele alungat amuţeşte o vreme, dar, oricît de departe ar fugi, mirosul tot îl ajunge —, şi iarăşi, oprit pe labele dinapoi, cu coada adunată sub el, îşi înalţă boltul la cer şi, lung, de trei ori, înfricoşat de lumina ferestrelor, urlă şi-ţi vine să-ţi iei lumea în cap. Nu eşti copil — copiii, în camera lor, simt primejdia şi, nici eu nu ştiu de ce, se bucură ca de prezenţa unui oaspete abia căzut de la drum, aducător de daruri şi de veşti, copiii se vîră în plapumă, înghesuindu-se unii într-alţii, cuprinşi de un freamăt nelămurit ; nu eşti copil, eşti aproape de cincizeci de ani — serile, aerul nu-ţi mai ajunge, perna ţi se udă de sudoare rece, toamna umerii îţi sînt parcă bătuţi cu maiul, încheieturile degetelor ţi s-au îngroşat inutil, şi urletul cîinelui ţi se năzare că pentru tine este, a cobe, acum interogativ, cu o octavă mai sus, şi nu pentru omul care din cînd în cînd cade în leşin şi cînd îşi revine întreabă : „De ce urlă ?“ „Te înşeli — îi răspunde o bătrînă îmbrăcată în negru —, te înşeli, ai visat“ — şi-i trece mîna pe frunte. Nimeni nu mai izgoneşte cîinele. La ce bun, cînd aşezarea e în vale şi, de ori unde ar veni, urletul tot s-ar face auzit, ca într-o pîlnie amplă, a-uu, a-uu, a-uu ? Un plîns apoi, al unei femei bătute, de prin vecini — şi la ţipetele femeii cîinele răspunde cu plînsul lui gîtuit, spre a izbucni apoi eliberat, din toţi rărunchii, şi casa luminată se umple şi ea de urlete lungi.

Cîntăreaţa tace şi ceilalţi la fel, crezînd că n-a isprăvit încă. Ne venim greu în fire. Însuşi bărbatul blond stă fără să-şi mai ridice mîna de pe pieptul femeii. Şi nici nu ne dăm seama cînd, sub ochii noştri, un cerşetor nebun se prăbuşeşte la pămînt sub o lovitură teribilă de pumn. Cel care a lovit stă în picioare, tremură şi-şi priveşte fascinat degetul arătător, zdrobit de dinţii nebunului ca de-o roată de car ; faţa i se acoperă vizibil de sudoare — şi omul începe să-l calce în picioare pe omul care nu strigă, ci numai zvîcneşte la fiece izbitură în coaste, zvîcneşte şi cît ar da să-şi poată ascunde capul, cu gît cu tot, în cavitatea toracică ! Capul nebunului, umflat, se face ţinta unei grele lovituri de bocanc.

Cîntăreaţa priveşte la toate acestea şi nu iese din neclintirea ei. Dar simt, o, simt, că abia acum ar vrea să urle, dacă noi am rămîne fiecare pe scaunele noastre şi nu ne-am repezi, uituci, spre locul acela. Cine ar mai asculta-o ? Deşi aşa s-ar cuveni : să-şi pună iarăşi obrazul pe umăr, la început să geamă ca în vis, continuînd, nu-i aşa, un strigăt lăuntric, insul să rămînă pe spate, însîngerat pînă la lumina ochilor, iar omul cu degetul zdrobit, în picioare, să-şi privească rana, atent la geana de sunet, uitînd ca şi noi de trupul nebunului căzut între mese — şi să asculte cum femeia începe iarăşi să urle : a pagubă şi a ruină, a moarte la vreme de ciumă, de surpare şi de casă pustie.

Crezusem că ştiu şi eu cîte ceva despre oameni şi despre petrecerile lor. Acum înţeleg că mi-au mai rămas destule de aflat : de aceea, cînd Tudor (poetul, despre care voi vorbi la locul cuvenit) mă bate pe umăr, în loc să mă scutur ca de o atingere neplăcută, îl întreb de sănătate. El ia drept slăbiciune felul meu nou de-a fi şi, folosindu-se de prilej, spune :

„Mai bine să ieşim de-aici, lasă altora subiectele de literatură".

În urma noastră (căci, fără a protesta cîtuşi de puţin, dau ascultare îndemnului), uşa este zăvorîtă, de bună seamă în aşteptarea medicului legist. La primul colţ de stradă, Tudor mă lasă singur. Înainte de a se face nevăzut, se întoarce pe jumătate spre mine şi, grav, îmi mulţumeşte că datorită mie n-a înnoptat în restaurant.

Mă întreb dacă nu cumva, acceptînd să împrumut aspectul unei fiinţe nesigure de sine, a uneia neapărate de vreo investitură deosebitoare, n-am făcut altceva decît să recunosc o stare de lucruri reală ; dacă nu cumva *dintotdeauna* sînt, şi abia acum aflu, o fiinţă nesigură de sine, roabă tuturor împrejurărilor, incapabilă să se împotrivească propriilor îndemnuri şi îndemnurilor altora. Spun : dar numai astfel pot să aflu adevărul. De ce, însă, am intrat atît de repede în pielea cea nouă, fără ca măcar o singură clipă să mi se pară stînjenitoare ?

Sînt cîteva săptămîni de cînd Lohan a părăsit-o pe Carolina. În lipsa lui, am găsit o femeie neînzestrată cu puterea de a îndura singurătatea — şi acum, paşii mă duc tot spre ea, spre treptele casei ei. De-a lungul străzilor, îmi dau seama nu numai că-i caut tovărăşia, dar şi că zilele din urmă pot sta mărturie pentru uşurinţa deprinderii mele cu unul şi acelaşi drum. Îmi reprezint o întindere verde, fără nici o cărare. Trebuie s-o traversezi de la un capăt la altul — şi sînt nenumărate posibilităţi de alegere a unei căi. Alegi, dar a doua zi este obligatoriu să străbaţi iarăşi cîmpul — şi singur te sperii cînd priveşti la picioarele tale şi vezi iarba strivită cu o zi mai înainte. Şi cîmpul, doar, era atît de larg !

Carolina îmi deschide. Acelaşi foşnet de rochie mă întîmpină, aceleaşi mişcări şi cuvinte, aud acelaşi clipocit al ceaiului în ceşti.

Prin forţa lucrurilor, oamenii îmi fac mărturisiri. Cu cît culpa lor este mai mare, cu cît vor să mi-o ascundă mai bine (şi, astfel să-şi îndepărteze spectrul sancţiunii), cu atît mai vorbăreţi devin şi mai darnici cu tainele biografiilor lor. Aşa, în timpul unei anchete, unul dintre escrocii notorii ai ultimului deceniu, cu o circulaţie aş spune europeană, mi s-a plîns că experienţa cea mai dificilă la care a fost supus vreodată se datorează unei femei onorabile, domna M.S., soţia unui politician şi om de afaceri nu mai puţin notoriu în Ţările de Jos.

„N-am fost stînjenit că m-a chemat la o oră nepotrivită — mi-a mărturisit personajul, destul de tulburat de amintirea întîmplării cu pricina. Într-adevăr, era ora opt dimineaţa, dar, ca să spun drept, nerăbdarea mea de a o cunoaşte a trecut uşor peste nepotrivirea asta, în alte împrejurări poate jignitoare. Soţul părăsise casa de curînd — aşa că am fost primit de-a dreptul în dormitor. Ce să spun, m-am dezbrăcat, căci doamna M.S. mă aştepta în pat — dar înainte de-a mă lungi lîngă ea, am văzut pe perna unde-ar fi trebuit să-mi aşez capul o adîncitură rotundă şi-n adîncitură cîteva fire de păr alb. Domnule, n-am cuvinte. M-am lăsat cu ceafa pe pernă ca un condamnat la decapitare. N-aveam încotro. Am tăcut. Crezi că doamna ar fi înţeles ceva dacă i-aş fi spus că perna aia fusese parcă umplută cu carne caldă şi omenească ?"

Rămîn o vreme în patul fostului învăţător, dar liniştea abia dobîndită mi se risipeşte repede ; ceva ca o mînă grea şi pîsloasă mă strînge de gît şi-mi îndeseşte răsuflarea, vreau să ies la aer, mă îmbrac cu gesturi precipitate, neliniştea mea seamănă cu panica, mi se năzare că o singură clipă de-aş mai rămîne sub tavanul şi între pereţii acestei încăperi aş muri, picuri de sudoare îmi acoperă faţa. Îmi dau seama că tot ceea ce fac sub ochii Carolinei nu este altceva decît o pregătire de fugă. Şi fug, sar treptele casei două cîte două şi abia în capătul străzii inima îmi dă cele dintîi semne că se va domoli — şi, tot acolo, în

capătul străzii, pierd şi justificarea spaimei mele : mă opresc în loc şi-mi spun că am săvîrşit un lucru necugetat, că ar fi trebuit să rămîn peste noapte la Carolina, nu să înfrunt, ca acum, gîndul că frigul şi golul de acasă au început să semene cu două boli fără leac.

VI. Pe vremea cînd era socotită drept cea mai frumoasă femeie din oraş, Carolina se număra printre puţinii colaboratori ai doctorului O. Rank. În primele zile ale activităţii ei, ciudatul savant a sfătuit-o să nu-şi înceapă lucrul fără ca mai înainte — şi singură ! — să se convingă de forţa de pătrundere a zvonului. Fireşte, voia să-i deschidă gustul pentru această nouă preocupare şi, tot atunci, să-i desferece imaginaţia. Asta, pe de o parte : pe de alta, cred, O. Rank ţinea mult la un fel de a munci pasionat şi din iniţiativă proprie. *

La marginea de nord a oraşului, povesti Carolina elevelor ei, a murit un copil. Părinţii lui, oameni săraci, n-au vrut să spună nimic nimănui ; căci fără să se fi sfătuit mai dinainte, au hotărît să nu-l îngroape, ci să-l ţină în casă, lîngă ei. Le-au zis vecinilor : „Copilul s-a însănătoşit. L-am trimis de nişte rude, la ţară, are nevoie de aer curat şi de lapte de capră“. Aşa, vreme de trei zile, în loc să se îngrijească de cele cuvenite înmormîntării, părinţii au bătut drumurile de la un atelier de oglinzi la altul, pe la farmacişti, pe la depozite de materiale chimice, au băgat mîna adînc în buzunar, au mituit, pînă cînd au izbutit să adune o cantitate apreciabilă de hidrargir. Pentru asta şi-au vîndut lucrurile din casă, s-au îndatorat la cămătari, s-au lipsit pînă şi de inelele de nuntă. Au căptuşit cu tablă o lădiţă de zestre şi n-au avut somn pînă cînd nu s-a strîns atîta substanţă cît să acopere pe de-a-ntregul micul cadavru. Ziua, bărbatul se ducea la slujbă, femeia îngrijea de gospodărie ; dar noaptea, după cină, soţii îşi scoteau fiul din ascunzătoare şi, pînă spre ziuă, cînd îl aşezau la loc şi încuiau lacătul, se jucau cu el în tăcere. Cheia o purta soţul. Femeia rămînea acasă şi aştepta să se lase întunericul : de cîteva ori pe zi se pomenea alergînd spre lădiţă, astăzi şi mîine la fel, încît tristeţea de a nu-şi putea atinge fiul decît noaptea s-a prefăcut încetul cu încetul în revoltă. Deveni ursuză, gospodăria începu să se ducă de rîpă, iar seara, din casa lor, certurile răzbăteau pînă la urechile vecinilor. „Lasă-mi şi mie cheia, se plîngea ea tot mai des. Priveşte-l cum se micşorează de la o zi la alta. Dacă ar sta şi el mai multă vreme la aer...“ „Nu-ţi dai seama ce vorbeşti, femeie. De unde-ai scos-o că se micşorează ? Mai bine ţi-ai vedea de treburi. Uite în ce hal am ajuns, de la un timp nu mai am nici cămaşă curată ; şi-apoi, dacă ai chef să bei, bea pe banii tăi, nu pe banii munciţi de mine.“ Vecinii, auzind strigătele de ajutor ale femeii bătute, i-au găsit într-un miez de noapte încăieraţi — şi, lîngă ei, înfăşurat într-un cearşaf murdar, copilul.

La auzul unor asemenea grozăvii, elevele Carolinei au rămas înmărmurite. Sugerîndu-li-se că deţin, împreună, un secret şi că acest secret nu trebuie să fie încredinţat nimănui, s-a petrecut ceva cu totul neaşteptat : micile lor disensiuni s-au stins brusc, s-au reînnodat prietenii — Carolina asista uimită la procesul de unificare a unui organism altădată dezmembrat. Doctorul O. Rank o lămuri :

„Taina este un liant, fără îndoială. Ea îşi va păstra funcţia pînă cînd povestea va începe să circule. Acum, urmăreşte fenomenul invers !“

Într-adevăr, peste mai multe săptămîni, Carolinei i-a fost dat să audă din gura unui apropiat o poveste asemănătoare cu născocirea ei. Ceru detalii : insul o aflase de la Pavla, fiica poetului Tudor, elevă pe atunci. Tînăra Carolina deveni atentă ; concomitent cu procesul de desolida-

* Carolina nu şi-a cunoscut decît mai tîrziu colegii, şi anume cînd doctorul a fost chemat să răspundă în faţa judecăţii şi pentru cei ce lansau zvonurile, şi pentru ceilalţi, care analizau reacţiile publicului prin reţeaua de informatori, şi pentru aceştia din urmă.

rizare a clasei de fete, prin înstrăinarea elementului regrupant, urmări rostogolirea zvonului, pînă cînd poliția își îndreptă privirile dezorientate spre latura de nord a orașului.

Această experiență nu era înscrisă în programul O. Rank. Bun psiholog, doctorul a știut că nu recompensa bănească va face din Carolina un colaborator de preț, ci însăși atracția acestui joc de bătrîni, înspăimîntător. De atunci, femeia n-a mai lucrat decît după un plan bine chibzuit : primea un subiect și, după lansarea lui, se obliga să-l susțină prin mulțimea detaliilor.

Cîtă fantezie a risipit, dar și cum o încercau fiorii de bucurie cînd, la cîteva zile după ce ea însăși adăuga un spor de autenticitate zvonului, auzea adaosul zburînd de pe buzele cine mai știe cărui muritor ! Între emoțiile ei de atunci și cele ale unui scriitor de succes nu găsea nici o deosebire — numai că, susține ea și acum, puterea de iradiere și de răspîndire a cuvîntului purtat din gură în gură este nespus mai mare decît a literei tipărite. Carolinei (iată și un prilej de amintire a dreptei judecăți !) i se părea că lumea îi prețuiește fără rezervă creațiile. Dacă romancierul cutare sau cutare — îmi spune ea cu o convingere care mă neliniștește puțin — se plînge de lipsa auditoriului, este pentru că n-a izbutit niciodată, scriind, să aleagă din realitate fapte de aceeași tărie penetrantă cu a zvonului.

Îi aduc aminte Carolinei de anul cînd a depus mărturie împotriva ei însăși și, implicit, împotriva doctorului O. Rank. Își bea cafeaua, se lasă privită o vreme și-mi spune că tot pe atunci a intrat pentru întîia oară și în casa Domnului (...). Ca și Pavla, fiicele acestuia i-au fost eleve : rele, urîte, inteligente peste măsura comună, înclinate spre calomnie, și Anelida, și geamăna ei, se vedea că descind dintr-un climat familiar neobișnuit. Mama elevelor, Doamna (...), a primit-o bine, Carolina s-a izbit însă de aerul ei absent. Acum stă puțin pe gînduri — pe urmă, ca și cum ar citi o pagină de cazier, încearcă s-o descrie : statură mijlocie, cu talie scurtă și cu picioare lungi, de femeie bine hrănită ; umeri mici, gît prelung și alb, fără vîrstă ; mîini subțiri, împodobite numai de strălucirea naturală a unghiilor ; cap oval, nas ușor acvilin, gură moale și palidă.

După descrierea Carolinei îmi este greu să-mi imaginez că o astfel de femeie a dat naștere unor copii, dar și mai anevoie să mi-o închipui trăind lîngă un bărbat, vreau să spun lîngă un bărbat ca al ei, o namilă greu de satisfăcut (asta e observația Carolinei), colindător al cartierelor deocheate din oraș, omul de care se fereau și cele mai înrăite și dedate la viciu prostituate.

Doamna (...) vorbea puțin. Carolina se prefăcea stingherită, dar tocmai acest aer al ei, de necurmată stinghereală, a înfrînt rezistența celei dintîi, care s-a socotit ca și constrînsă să i-l spulbere, și nu oricum, ci printr-o destăinuire „cu totul dezavantajoasă“, spune Carolina, dar singura în măsură — spun eu — de a compensa propriul ei inconfort, luat cu împrumut de la mai tînăra, vicleana ei vizitatoare. Căci, nu-i așa, ai da oricît să-l vezi pe celălalt (dacă tot nu poți să scapi de el !) ieșindu-și din pielea rigidă și mișcîndu-se firesc — știu bine asta, așa încît nici nu mă mir că Doamna (...) a îndrăznit să-i dea amănunte despre întîiul ei copil, mort la naștere și arătînd ca ducă-se pe pustii, și că, astfel, ceea ce știau doar bătrînii ei părinți a ajuns să circule din gură în gură ca una dintre informațiile la îndemîna oricui despre puterea de procreare a Domnului (...).

Carolina se plimbă prin cameră. Are mers lin, abia își ridică tălpile de la pămînt — ai zice, plutește. Își aprinde o țigară. De oboseală, visez cu ochii deschiși. Gîndul mă duce, fulgerător, la un șofer, la femeia lui, la copilul lor de zece ani, paralizat, cu un cap neverosimil de mare, orb, și care, totuși, părea să mă privească drept în ochi, cu niște pupile plutind tremurător în mijlocul unei cornee imense și albe ; un cap crescut din belșug, un cap fără nas și în-

zestrat cu urechi de-o palmă, un cap cu o gură pustie de dinţi şi în loc de dinţi — nişte gingii roz-albastre ieşite mult în afară. „Ia te uită, micuţul rîde !" Glasul şoferului avea inflexiuni tandre, şi cum era să cred, Dumnezeule, şi cum s-ar fi putut să mă stăpînesc şi să nu întreb : „Cine rîde, domnule ?" „Cum, cine rîde ? Micuţul ! Se bucură" — şi cînd m-am uitat spre pat, sub mîna ocrotitoare a mamei, acel cap se deschisese în dreptul gurii, rînjind larg. Cearcănele adînci şi străvezii ale orbului erau pline de lacrimi.

Cer iertare Carolinei, o rog să repete şi ea îmi spune că, între timp, vorbise despre întîiul născut al Doamnei (...), care, spre bucuria acesteia, a murit. Dacă altfel ar fi stat lucrurile, s-ar fi deprins cu el şi înfăţişarea lui nu i s-ar fi părut o povară. Nu l-a iubit cu adevărat decît pe fiul cel mare, autorul de mai tîrziu al *Luptei cu lucrurile ;* semăna cu celălalt, de dinaintea lui, cu mortul, singurul dintre copii la care s-a gîndit cu dragoste de la întîile semne de sarcină.

Toate acestea Doamna (...) i le-a mărturisit Carolinei ca şi cum n-ar fi fost vorba de nişte taine, fără s-o roage, deci, să le păstreze doar pentru ea, aşa cum oricare femeie s-ar fi simţit datoare s-o facă.*

Pe cînd fiul ei începuse să rămînă peste noapte în patul tinerei profesoare.

„Tu l-ai ademenit ?" aş fi vrut s-o întreb, şi chiar o întreb după un lung răstimp de ezitare.

„Eu — îmi răspunde Carolina, şi zîmbeşte cu amărăciune —, eu n-am fost decît o bună însoţitoare a divagaţiilor lui. De la doctorul Rank învăţasem să pun întrebări, dar să şi ascult, e o tehnică nu tocmai simplă, trebuie să ştii să te stăpîneşti — nici nu-ţi dai seama cît strică nerăbdarea în relaţiile cu oamenii şi ce plăcere e să amîni răspunsul celuilalt ; scoţi din el totul şi-l laşi să creadă că de bunăvoie a vorbit. Într-un fel îi faci şi un bun serviciu ; dacă omul e de calitate — îl ajuţi să se cunoască".

Zîmbeşte cu amărăciune. Expresia de cîine bătut ce i se întinde pe faţă mă umple de ruşine — dar de ce şi de umilinţă ? Dacă aş avea ce să-i mărturisesc, aş face-o fără să stau pe gînduri — femeia asta priveşte la mine de parcă i-aş fi dator cu o sumă de bani şi, deşi la ananghie, s-ar sfii să mi-o ceară înapoi. În curînd, mă gîndesc eu, o vor încolţi semnele bătrîneţii şi nu este pregătită să le primească — de aceea fuga lui Lohan a şi nedumerit-o adînc.

---

* Azi, numai rostit, numele ei cutremură auzul celor ce au cunoscut-o. Le intra în case, în suflete — pe urmă îi abandona. Cîtă vreme le sta prin apropiere, erau liniştiţi ; simpla ei prezenţă le da certitudinea că faptele le vor rămîne ascunse — dar după aceea ? după ce Carolina se făcea nevăzută din preajma lor ? după aceea intrau în panică, îşi aduceau aminte că-i încredinţaseră tainele şi începeau s-o urască. „Mi se dădeau pe mînă cu atîta supunere !" — îmi spune ea surîzînd. Învăţase într-un răstimp destul de scurt să le descopere punctele vulnerabile şi tocmai acolo lovea, nu de moarte, Doamne fereşte, lovea şi ea cît să-i audă cîntînd de durere. Nu şi-au închipuit că faptele lor o interesează numai şi numai în măsura în care o ajută, după prescripţiile doctorului O. Rank, să-şi exercite rolul în condiţii optime. Din cînd în cînd, oricum în mod imprevizibil, îi vizita — şi uşile i se deschideau cu teamă. Aşa cum, de pildă, ţi s-ar deschide dumitale dacă cineva te-ar face depozitarul secretelor lui. Te invită înăuntru, incapabil să-ţi spună de la obraz că nici pe la porţi nu te-ar lăsa să mişuni. Cît timp stai lîngă el se simte în siguranţă — dar nu-i aşa că, la ieşirea din casă, în ceafă te ard privirile lui duşmănoase ? Plecarea dumitale e sinonimă cu un şantaj. Dacă a doua zi îi baţi iarăşi la uşă, te primeşte cu o bucurie subită, secretele s-au întors la el, prezenţa dumitale îi spune : „Fii pe pace, deocamdată mi-am pus frîu limbii. Crezi c-o să mai dau pe-aici după ce voi vorbi şi-o să-ţi umble numele din gură în gură" ? Şi îţi este recunoscător, te serveşte cu mîncare şi băuturică, te întreabă cum stai cu paralele. Totul depinde de gravitatea secretului şi de iscusinţa ta de a întreţine nesiguranţa bietului om. Cînd îl părăseşti cu desăvîrşire, să nu faci imprudenţa de-a nu-i divulga tainele ! Chiar dacă te-ai închide într-o tăcere de mormînt, el tot va crede că i s-a dus pomina ca de popă tuns şi tot te va urmări să te piardă.

„Chiar și dumitale ți-a spus că-i sînt mamă, nu-i așa ? Avea dreptate ; îi devenisem un fel de mamă, iar el pierduse pînă și obișnuința de a merge singur pe stradă. Acum din ce-o să trăiască ? Am vrut să-i dau bani, dar i-a refuzat. El crede că demnitatea l-a împiedicat să-i ia. O răbufnire de trufie, asta a fost, nu demnitate. În el nici o virtute nu-și păstrează semnul adevărat."

De oboseală, visez cu ochii deschiși. Îmi spun povești în felul lui Lohan — prea multe lucruri mă nemulțumesc, de la o vreme, ca să nu-i las închipuirii partea de îndrăzneală pe care rațiunea a tot ținut-o în frîu. Așa se întîmplă că, pentru cîteva clipe, trăiesc, într-un veac incert, Carolina poartă pe umeri o pelerină neagră, fața abia i se zărește de umbra largei glugi, iar mie mi se pare că așa e de mii de ori mai frumoasă. Afară a început să viscolească, eu spun : „Rămîi peste noapte aici" — și poruncesc slugilor : „Duceți caii în grajduri". Dar nici a doua, nici a treia zi și săptămîni de-a rîndul viscolul nu contenește, legăturile cu lumea de afară se întrerup cu totul și, pe nesimțite, casa devine o insulă, insula lui Lohan, unde fiecare chip femeiesc este privit, fără alegere, cu iubire. Apoi se desprimăvărează. Carolina mă părăsește, nu mult după aceea îmi ajunge la auz că, în drum spre casa ei, caii speriați au tîrît-o într-o prăpastie. Vestea mă întristează. Mă îmbrac și plec spre locul unde au găsit-o. Acolo s-a adunat multă lume ; printre oamenii legii îl văd pe Lohan, îmbrăcat într-o rasă ponosită, pe chip cu o bună dispoziție suspectă, cădelnițînd. Îl întreb : „Cine e martira ?" Și el : „Cum, n-o cunoști ? E colaboratoarea doctorului O. Rank, amanta prietenului meu și mama mea. Am auzit că și ție, o iarnă întreagă, ți-a fost țiitoare." Neg : „Te înșeli. Am dus-o numai de cîteva ori la restaurant". Lohan surîde : „Dar după aceea ?" „Bine, fie cum spui, dar de ce susții cu atîta tărie că ți-a fost mamă ?" „Păi, eu de ce m-am călugărit ?" îi aud răspunsul batjocoritor. „Ți-ai pierdut mințile — îngaim. Mama dumitale a fost patroana

unui hotel cu un renume nu prea bun — n-ai cunoscut-o, iar nevasta pastorului, femeia care te-a crescut, a răposat acum cîțiva ani ; nici nu te-ai învrednicit s-o petreci la groapă, deși aflaseși de moartea ei !"

Mă dezmeticesc peste măsură de greu.

„Să ieșim", îi spun Carolinei, gîndindu-mă pentru întîia oară că prezența ei are asupra mea un efect adormitor.

Surîde, ca și cum ar fi conștientă de somnolența ce-o răspîndește în preajmă, vreau să spun ca și cum ar ști în stăpînirea cărei puteri se află.

În restaurant e cald, cîteva perechi dansează după o muzică leneșă. Greu, vinul îmi înmoaie membrele, un chef de vorbă suspect mă cuprinde, înrobitor. Privesc spre obrazul brusc întinerit al Carolinei — și de acum pînă cînd voi pleca spre casa ei și pînă cînd voi ieși de la ea, amestecat cu umbra învățătorului Lohan, totul se va petrece ca în somn, într-o grabă istovitoare. Nu-mi voi aminti decît verdele stins al ochilor femeii, plînsul și, docilă, întoarcerea ei cu fața la perete.

VII. Am recunoscut în fantomatica siluetă care înainta spre mine ființa mereu nesigură pe picioare a poetului Tudor. A trebuit să mă opresc și, ca de obicei, să pun prinsoare cu mine însumi că-mi va cere și de data asta bani. Nu m-am înșelat : omul mă salută, îmi pune în piept un deget poruncitor și-și formulează cererea.

„Pînă mîine în zori, mă asigură el, mai sînt vreo douătrei ceasuri, și-n zorii zilei fără o ciorbă de burtă sînt ca și cum nici n-aș fi".

Îmi scot portofelul cu liniștea dintotdeauna și, cînd îi înmînez banii, o fac fără sentimentul că sînt jefuit. Prea mulți de soiul lui vagant n-au acces la punga mea — și Tudor știe asta, întrucît se folosește de privilegiul său destul de rar și întotdeauna cu o oarecare comică gravitate. Ca și în alte dăți, nu vrea nici acum să-mi rămînă dator — așa că mă trage lîngă bordură, rugîndu-mă

să-i ascult un poem. Întîi își duce degetul în dreptul buzelor, să nu ne audă, vezi Doamne, nimeni (deși, odată cu apariția lui, bulevardul mi s-a părut și mai pustiu), apoi se apleacă peste umărul meu și vocea lui joasă, puțin răgușită, mi se pornește în auz. Despre foame e vorba în poemul lui și despre un ospăț funest — și aflu, din aproape în aproape, că omul poate să se sature foarte bine și cu propria-i carne, nu numai cu roadele pămîntului și cu carnea viețuitoarelor ce i s-au dat în stăpînire și drept hrană ; aflu mai mult — că poetul nu s-a gîndit nici o clipă să acorde foamei și o funcție simbolică : el s-a gîndit numai la suferința viscerelor și la putința omului de a-și devora, unul cîte unul, membrele și ele răzvrătite de foame.

Se lăsă răcoarea de dincolo de miezul nopții și Tudor, zgîlțîit de umezeală, tăcu. Cum era liniște în jur, și cum dinăuntrul restaurantului paznicul se vedea țeapăn ca un manechin într-o vitrină, s-ar fi putut spune că prin locurile acestea nu s-a rostit nici un cuvînt.

„Nici tu nu mai ești un om al suferinței, nici eu — urmă Tudor. Ieri, la marginea orașului, îmi spuneam că peisajul se clatină ca într-un tablou impresionist. Asemănarea însă mi s-a părut că șchioapătă și am început să caut un alt termen de comparație ; l-am găsit, dar peisajul și-a pierdut întreaga frumusețe. Acum, parcă citesc dintr-o carte. Altfel, nici tu nu m-ai asculta : chiar în secunda asta, pot să jur, pui la îndoială realitatea întîlnirii noastre. În ce mă privește, sînt convins că, după ce voi pleca, îmi voi spune că nu te-am văzut de multă vreme și nici n-o să mă strădui să cred altceva".

Tudor nu mai scrie de cîțiva ani : cu poemul ospățului și-a plătit nenumărate datorii. Nu scrie, și nevoia de a o mai face l-a părăsit. El dă ocol unui personaj imaginar, de dragul căruia își pune la bătaie fantezia : fiecare nou spectacol al său, s-ar zice, îi mai păstrează, viu, numele (nebuniile ce i s-au pus în seamă sînt nenumărate și un auz

obișnuit cu literatura s-ar îndoi de autenticitatea lor). Dar Tudor nu este într-atît de viclean, vreau să spun instinctul său social nu este într-atît de dezvoltat, încît dorința de a fi prezent în conștiința semenilor să-l împingă la o asemenea (inabilă, de fapt) diversiune. Gesturile lui țin mai degrabă de artă decît de realitate. Tocmai de aceea, fie și reprobabile, faptele acestui poet sînt întîmpinate ca inofensive, ca și cum ar fi vorba de o biografie închipuită.

„Singura deosebire dintre noi — îmi strigă Tudor de la o depărtare de cîteva zeci de metri — e că-n seara asta eu o să adorm înaintea ta."

Știam că fusese evacuat din locuință. Atît nevasta cît și fiica lui, Pavla, trăiau acum libere, uluind orașul cu felul lor nezgomotos de a-și împărți bărbații — nurlii, jecmănitoare, cea vîrstnică în adevăr neîntrecută, cealaltă vestită prin strășnicia cu care tasa lîna oricărei saltele primitoare.

După desfacerea căsătoriei, Tudor nu s-a socotit definitiv scos din vechile sale drepturi : beat întotdeauna, năvălea peste cele două femei, le umplea de vînătăi și dispărea lăsîndu-le sărace lipite. Scandalurile n-au avut însă altă urmare decît goana lor și mai înverșunată după bani.

Turbulentul poet a fost dat în judecată și, cum am spus, evacuat. Ceea ce înseamnă că vorbele sale, strigate pe jumătate în glumă, purtau în ele o rugăminte, una pe care o mai auzisem și altă dată : „Primește-mă în seara asta la tine. E frig, mai e puțin și-ncep zăpezile mari. Într-o bună zi o să mă găsiți rece !"

Mi-a fost greu să-i dau crezare. Nu recunoscuse el însuși că totul se petrece ca într-o carte nescrisă încă ? Pentru a-și acoperi promisiunile nu i-a mai rămas nimic în afară de cuvinte — așa că, surd, mă îndepărtai de-a lungul bulevardului, spre șirul de statui.

Am ajuns acasă tîrziu. N-am apucat să urc, în întuneric, prima treaptă, cînd două mîini femeiești mi se pe-

trecură strîns pe după gît. Pavla, Doamne ! cine n-a cunoscut-o ? făptura de un metru optzeci, cu pulpa lungă şi grea, cu glezna subţire, desăvîrşită ca şi încheietura genunchiului, femeia despre care acum cîtăva vreme propriul ei tată striga la o masă de restaurant : „Ascultă, frate, jură în faţa lui Dumnezeu şi-n faţa oamenilor că ai nemulţumit-o în toate serile ! În oraşul ăsta, eu sînt singurul care i-ar veni de hac" — pentru ca apoi să scuipe în lături cu mare scîrbă, cutremurîndu-se, în vreme ce asistenţa tuşea reculeasă.

Cînd am aprins lumina, un miros greu de sulemeneală m-a învăluit înăbuşitor. Gura femeii, întîi ca o pată dreptunghiulară, neagră, şi apoi roşie, s-a întredeschis atît cît să-şi arate pentru o clipă dinţii :

„Te-ai îngrăşat ca un porc."

Se sprijini de mine pînă în faţa odăii — şi acolo, agitat şi numai cu chef de somn nu, am auzit-o lipăindu-şi, grăbită, tălpile grele prin baie şi apoi, cum primeşte apa caldă a duşului, gemînd şi dînd aerul pe nări ca un animal lungit la pămînt şi gîdilat pe pîntece.

Eram obosit, cuvintele Carolinei şi ale masivului Tudor mi se învălmăşeau toate în jurul gîndului că, totuşi, mai sînt pe lume fapte care să mă intereseze de-a dreptul, nu prin mijlocirea oamenilor şi nici prin mijlocirea cărţilor. Îmi dau seama, însă, cît de mult mă tem să cunosc : dovadă, abia acum, după plecarea ei, pot să mi-o închipui limpede pe Pavla, cu părul despletit, cu capul dat pe spate şi gura umplută de şuvoiul venind cu putere de sus, abia acum pot să văd dîra de apă curată cum i se prelinge între sînii îndepărtaţi şi drepţi, atingerea pulpei de pulpă şi a braţului de braţ, atingerea curată a cărnii de carne. Acum da, dar numai acum îi aud rîsul neruşinat şi răguşit ca şi al tatălui ei. Era în puterea mea, spălată de toate urmele zilei — o auzeam batjocorindu-mă, căci între timp se deşteptase în ea neînfrînata, acoperindu-mă cu măscări, or, vorbele ei trăgeau la vălmăşagul celorlalte,

amintite, ale Carolinei, dar mai cu seamă ale fostului învăţător, Lohan. Afară ploua. Lumina din stradă împrumuta şiroaielor de apă de pe geamuri ceva din scapărul unei draperii — chiar şi foşnetul ploii semăna cu al unei draperii în necontenită mişcare. Am adormit într-un fotoliu.

Azi e duminică şi un reumatism înrăit mi-a înţepenit umerii. Pavla îşi tîrşeşte papucii prin cameră ; cotrobăie prin dulapuri după rîşniţa de cafea. Cu gura umflată de somn, pare mai aproape de adevărata ei vîrstă.

VIII. Va înmulţi Lohan numărul rătăcitorilor care, vrînd să se întoarcă acasă, îşi trădează propria natură ? A fugit din casa Carolinei, aud că are de gînd să-şi reia vechea îndeletnicire de învăţător, ţine să intre, prin urmare, în rîndul lumii — dar asta nu înseamnă că a ajuns să-şi dispreţuiască nălucile ? Ca ieri, ascuns în ungherul său cald, el tăcea, strîns adunat între umeri, ca o pasăre bătrînă — şi îşi spunea poveşti despre sine însuşi, nici una asemănătoare cu cealaltă, se hrănea cu ele, în virtutea unei legi care-i îngăduia să-şi minimalizeze păcatele, dar să şi dispreţuiască ignobila, prozaica realitate. Acum vrea să se întoarcă *acasă*, în lumea unde hotărăşte puterea de recunoaştere şi unde priceperea de a fi a despărţit o dată pentru totdeauna fapta de răsfrîngerea ei în vis. Acum, dacă ne-am întîlni, cu siguranţă că volubila lui natură ar suferi faţă în faţă cu dorinţa mea de-a-i asculta născocirile ; cu siguranţă, mi-ar da de înţeles că şi le-a repudiat şi că n-are rost să încerce să trăiască deodată în două lumi. Lohan, convertit la religia realităţii, şi încă în situaţia unui novice, descoperind cu fervoare locurile comune ale prozei de fiece zi ! Să fi înţeles el măcar o singură dată că propria-i, înnăscută neîndemînare de a folosi unelţăria gîndirii practice i-a îndreptat căile spre Carolina, spre locul adică unde condiţia supravieţuirii poartă numele ficţiunii înseşi ? Într-un fel, îi sînt recunoscător. Căci datorită lui îmi aduc aminte de Istoria Cavalerului şi-a

adevăratei sale întoarceri. Pînă deunăzi, era ca şi cum aş fi pierdut-o — şi pierdută ar fi fost, printre lucrurile pe care memoria noastră le mistuie pînă la nimicire.

...deci, Cavalerul îşi încheiase călătoria şi acum intra în satul său de baştină.

Unii spun că era în amurg. Aşa e mai frumos, într-adevăr : praful stîrnit de copitele calului se ridică jur-împrejurul călăreţului ca o aureolă de purpură — şi cine ar putea să-şi dea seama dacă se întoarce învins sau învingător ? Pînă cînd se apropie de mijlocul satului, aureola îi dispare, căci se lasă întunericul, dar toţi pot să jure că, pe la ceasul apusului, un călăreţ ca de pe altă lume se îndrepta spre ei.

Incertitudinea are vinul ei înşelător pentru fiecare.

Eu spun că era o amiază a dracului de seacă. Nici aburi nu se mai ridicau, pămîntul suna ca de piatră şi soarele nu mai găsea nimic umed în crăpăturile adînci. De aerul limpede, necruţător cu vederea, n-aveai unde să te ascunzi şi nici n-ai fi putut să te dai drept altul.

Deci, Cavalerul intra în sat — şi nu era nici zi de lucru, aşa cum s-au străduit să creadă unii : satul ar fi fost pustiu, toţi s-ar fi aflat la cîmp, iar Cavalerul ar fi străbătut uliţa mare a aşezării într-un desăvîrşit anonimat. Astfel s-a zis — dar eu îmi aduc aminte că era ziua a şaptea şi că toată suflarea sta la umbra gardurilor, tăifăsuind, rîzînd cu gura pînă la urechi, aşteptînd ora prînzului, ce se vestea cu miros de carne friptă şi de cimbru dinspre bucătării. Cavalerul se ţinea greu în şa — şi iată, veselia tuturor îşi găsi o pricină mai bună. Zidurile albe se cutremurară de rîs. Bătrînului hidalgo i se părea că trebuie să se simtă vinovat — şi în gînd arunca anatema asupra rătăcirilor lui. Primi rîsul fără să se mire. Îl aştepta de mult. Înalt, slab, cu capul între umeri şi adus de spate, aducea cu un prins de război, întorcîndu-se cel din urmă acasă — şi rîsul zguduitor, din toate părţile, însoţea şi

calul şi călăreţul. Ah, dacă ar fi fost în amurg şi dacă n-ar fi fost ziua de odihnă a duminicii !

Bunul hidalgo simţea că se sfîrşeşte. Nu ocările îl umpleau de tristeţe, ci gîndul că, pentru întîia oară, oamenii pe care-i auzea batjocorindu-l rămîneau aceiaşi la înfăţişare, fără să-i poată lua drept duşmani ori drept întruchipări ale vrăjitorului negru.

După ce rudele îl scoaseră din scările şeii şi-l aşezară în pat, ceru să i se aducă preotul. Preotul nu se grăbi, ci numai un călugăr rătăcitor aflat prin apropiere îşi oferi serviciile. Apoi Cavalerul se rugă pentru puţină singurătate.

„Te ascult" — spuse rătăcitorul în rasă.

„Părinte, ai auzit de numele meu ca al unui netrebnic. Eu am luat în deşert darurile Domnului, lumea vie, cuvîntătoare sau necuvîntătoare, de pe pămînt, din ape şi cer. Întocmai ca un păgîn, m-am aplecat asupra duhului lucrurilor şi împrejurărilor, întorcîndu-mă de la înfăţişarea lor vie şi uitîndu-le creatorul. Chiar numele i l-am luat în deşert, căci faptele potrivnicului său mi se năzăriră mai vrednice de luare-aminte. Acum înţeleg şi eu, părinte, că firea omenească e înclinată să cugete mai mult cu privire la rău; şi mai puţin cu privire la bine. Eu, mai cu deosebire decît toţi, am văzut pretutindeni semnele şi lucrarea ascunsă a răului, şi mi-am închipuit că trebuie să-l cunosc şi să lupt împotriva lui, în loc să iau seama la binele care se află aproape şi să-mi cheltuiesc viaţa săvîrşindu-l după puterile mele puţine. Eu am crezut că fac binele, dar, ca un blestem, pe locul unde i-am aruncat sămînţa au răsărit răul şi hula."

Duhovnicul îl privea drept în ochi, dar părea că este orb sau că doarme cu ochii deschişi, cum fac călugării în nopţile de veghe, de teama stareţului.

„Părinte — mai spuse, abia trăgîndu-şi suflarea şi palid, Cavalerul —, pentru că trufia sta dincolo de faptele

mele am ajuns să-mi iau în deșert pînă și numele și rostul, nemulțumit de trupul și de sufletul date mie de la început".

Bolnavul se pregătea să ceară slobozirea și ultima împărtășanie. Privea în jur și se gîndea cu părere de rău la viața lui irosită. Camera era văruită de curînd. În lipsa lui, chelăreasa făcuse curățenie, schimbase zilnic apa florilor și uleiul din candelă. Altfel trăind, între ai lui și mulțumindu-se cu darurile simple ale vieții, ar fi primit acum dezlegarea ca un bărbat luat în seamă și prețuit de neamuri.

„Te-ascult — răsună a grabă vocea călugărului —, te ascult."

„Părinte, dacă mă gîndesc bine, cel din urmă și cel mai greu păcat l-am săvîrșit cînd am rupt de la treburile lui un semen al meu. Toate greșelile i le iau asupra-mi acum și la judecata cea mare. L-am învățat că lumea văzută e umbra mincinoasă a unui alt tărîm, i l-am făgăduit și el m-a crezut, în vreme ce nenorocirea, cum nu se abate singură niciodată, a făcut ca unele potriviri întîmplătoare să-i hrănească noua credință : pînă acolo încît, sărmanul, n-a vrut să se mai întoarcă acasă. «Stăpîne — mi-a zis el —, domnia-ta, nu încape nici o îndoială, ai luat-o razna, dacă pot spune așa : eu plec mai departe, și dacă felul meu nu aduce cu al unui cavaler, o să mă fac păstor.» Pe urmă a adus vorba despre Dulcineea din Toboso, iar mie mi s-a înnegrit lumea înaintea ochilor cînd am înțeles că bietul om a căzut pentru totdeauna în capcana din care eu însumi abia scăpasem. Mulțumesc lui Dumnezeu că mintea mi s-a luminat înainte de-a mă înfățișa sfinției-tale. Acesta mi-e ultimul păcat, iar greșelile slugii mele, care acum cîntă din nai prin cine știe ce coclauri, le iau asupră-mi, acum și la marea judecată. În rest, răsnirile fără știință ale trupului nostru muritor."

Omul în rasă rămînea tăcut, iar bătrînul, gata să-și piardă și ultimele resturi de putere, purta, împotriva tuturor așteptărilor, aceeași greutate pe suflet. Își răscolii amintirile : zadarnic — tot ce avusese de spus fusese rostit, iar povara aceea continua să-l apese pe stern, ca un genunchi greu. Înaintea lui sta călugărul. Se ridicase și, deșirat, slab, pe sub rasa subțire i se ghiceau omoplații scoși în afară ca niște cioturi de aripi. Mîinile lungi îi atîrnau pe lîngă trup și degetele subțiri, nemuncite, păreau că ascund ceva în podul palmelor. Vorbi :

„Rămîi în păcatele tale. Amin."

„Părinte — zise încremenit Cavalerul —, dar în *Evanghelie* scrie că pentru iertare trebuie să ne mărturisim unii altora !"

„Nu vei vedea fața Domnului — adăugă cu severitate străinul — decît pentru judecată și osîndă."

Muribundul vedea cum unghiile i se fac, treptat, albastre — și din clipa cînd auzi cuvintele duhovnicului, frigul porni să urce dinspre vîrful degetelor de la mîini și de la picioare, încet, ca o tîrîtoare leneșă dar sigură de ținta înaintării ei. Știa, din cîte auzise, că asta va dura o zi, două, o săptămînă chiar. Lui însă i se părea că fiece sfert de măsură cedat înaintării frigului spre inimă i se smulge cu violența și repeziciunea unei oștiri hotărîte să nu-și mai amîne victoria.

„Chemați preotul ! — vru să strige Cavalerul. Chemați-l pe altul, iar pe acest blasfemiator aruncați-l afară !"

Nu-l auzi nimeni ; buzele i se mișcaseră singure, fără glas. Se liniști dintr-o dată : tîrîtoarea de gheață se opri în apropierea celor dintîi falange, la pîndă. Atunci începu călugărul :

„Dacă ai fi mers pînă la capăt în nebunia ta, fie și încredințat că ai apucat o cale greșită, și nu greșită pentru că alergarea ta ar fi rămas oricum fără plată, ci pentru că

neghiobia oamenilor a numărat-o printre iluzii; dacă, știind că din binele semănat sub mîna ta ies răul și hula, te-ai fi străduit îndoit să-l împrăștii pe pămînt, o, dacă! — dacă în ceea ce numesc oamenii ficțiune ai fi avut cerbicia să rătăcești pînă la moarte, fără să ajungi la dezlegarea unui călugăr nemernic; dacă ți-ai fi dat duhul sub toiagele țăranilor sau strivit de aripile unei alte și alte mori de vînt, o! atunci, trecînd pe acolo, de bună seamă că te-aș fi văzut și ți-aș fi dat binecuvîntarea. Dar pentru că ai lepădat stăpînirea unei împărății doar a ta, încît, iată, lumea a încetat să mai fie de două ori; pentru că singur ai aruncat blestem asupra unor fapte de care Dumnezeu vorbea oștirilor îngerești ca despre cele mai drepte jertfe aduse lui; pentru că le-ai numit păcate. Tu singur le-ai numit astfel și Dumnezeu te-a ascultat, dar tot atunci și-a întors fața de la tine. Asupra ta le-ai luat, și o altă spovedanie nu e cu putință."

„Cine ești?" — îngăimă Cavalerul.

Se ridică în capul oaselor, dar căzu iar între perne, sub greutatea ce-i apăsa pieptul. Tîrîtoarea rece îi cuceri următoarele falange.

„Cine ești?" — mai încearcă el, dar înainte ca întrebarea să se facă auzită, o lumină neîndurătoare izbucni din toate colțurile încăperii, iar călugărul nu mai era călugăr, ci sta acum răsfrînt în oglinda în fața patului, acoperit de sudoare, ca de o rouă aurie.

„Iată, nu tu, ci sluga ta îmi va vedea fața, auzi bătrînul vorba ca de la mari depărtări a oaspetelui. Pentru tine e pregătit focul veșnic, locul de unde răzbat în visele celor vii plînsul și scrîșnirea dinților."

Pierdut, Cavalerul tăcu. Fiara dinlăuntru i se năpusti asupra inimii, sfîșiindu-i-o cu ghearele, murind apoi odată cu ultimul lui geamăt.

Nu-i auzi nimeni geamătul, iar afară, în ulița mare a satului, se întinsese liniștea.*

IX. Mi-a deschis Elena însăși. În preajma ei, smucindu-și umărul stîng la fiece pas, se mișcă o bătrînă șchioapă. Ai spune, văzînd-o cum freamătă de colo colo, că vrea să se facă utilă și nu se știe ce anume o împiedică. Privirile ei, cu albastrul irișilor spălăcit de trecerea anilor, exprimă recunoștința.

Sufrageria, cu ferestrele înguste și înalte, este neîncălzită. Ochii îmi alunecă pe brațele goale ale Elenei și mi se face frig.

„E moașa și doica fratelui meu — îmi explică tînăra femeie, după ce infirma ne-a lăsat singuri. De cînd a dispărut el, o țin la mine."

Și, după un timp, ca și cum s-ar fi adresat sieși:

„Ipoteza dumitale nu e lipsită de interes. Fratele meu era conștient că a scris o carte incomparabilă. Dar nu pot să cred că a dispărut pentru ca *Lupta cu lucrurile* să ca-

---

* Și acum? Acum, la capătul acestei scurte povești — sau răstălmăciri, cum vreți s-o numiți — ce-ar mai fi de adăugat? Povestitorul a ostenit, i s-a uscat gura și dacă nu cere el un pahar cu apă, cineva dintre ascultătorii lui i-l aduce drept mulțumire. Dar, iată, după ce-și umezește buzele, în loc să se ridice și să mulțumească, la rîndul său, pentru darul de neprețuit care e apa, în loc să plece, lăsîndu-i pe ceilalți să culeagă, singuri și fiecare după mintea lui, dulcele fruct al moralei, reîncepe — și încă pe un ton răstit:

„Cavalerul și-a meritat cu prisosință soarta, prieteni. Lumii pe care o născocise nu-i lipsea nici o premisă ca să devină realitate. De aceeași vină veți pieri toți. Ficțiunea, pe care v-ați încumetat s-o treziți din somn, își cere dreptul la o realizare absolută în voi. Or, veți avea putere s-o clădiți înlăuntru vostru de la temelie pînă la streșini? Singuri vă veți îngrozi de creșterea ei — și vă veți aduce aminte cu nostalgie de realitatea abia părăsită și de umbrele ei, ca neamul cîrtitor, în pustie, de carnea Egiptului. Vă veți întoarce la ea — căci pentru voi nu s-a găsit niciodată un bici îndeajuns de usturător, și nici o voce mai răspicată care să spună că singura voastră salvare ar sta în iubirea pînă la capăt ori a ilu-

pete, cum s-a insinuat, trăsăturile unei opere asupra căreia a vegheat o conștiință fabuloasă. Cartea n-avea nevoie de un asemenea sprijin. Doar dacă el i-ar fi descoperit vreo fisură, pe care o intimplare ca dispariția lui s-o facă insesizabilă! Nu profeții adevărați, ci înșelătorii se ascund în peșteri.“ *

---

ziei, ori a realității. Și cînd uitați legile, abia învățate, ale unui tărîm, ca să le învățați pe-ale celuilalt, nu vă uitați oare propriile dureri, singurele care, iubite și doar astfel învinse, v-ar putea înapoia numele om pe care l-au pierdut strămoșii voștri?“

Povestitorul tace deodată. Stă liniștit pe scaunul lui, iar nouă, ascultătorilor, ne stă pe buze întrebarea Cavalerului: „Dar tu cine ești?“ sperînd, în sinea noastră, să-l vedem iradiind acea lumină nepămînteană de care orice drastic enunț ar avea nevoie ca să fie crezut. Dar povestitorul stă cuminte pe scaun, vreau să spun: nu se întîmplă nici o minune. Un om — nebărbierit de cîteva săptămîni, rău îmbrăcat și, pare-se, rău hrănit, tînăr îmbătrînit înainte de vreme, bătrîn încă în putere. Și tocmai unul ca el?

„Ia ascultă!“ — mă pomenesc strigînd.

Și personajul dispare. Nu se face lumină în jurul lui, dar dispare. Aud de undeva, parcă de dincolo de ușă, ceva ca un rîs în hohote. Și pe urmă, distinct:

„Lumea ficțiunii? Vreți s-o dobîndiți și pe urmă nu știți ce să faceți ca s-o pierdeți mai repede! O, voi maimuțe fără memorie!“

* Proprietarul atelierului foto e un om smolit la față, cu ochii galbeni, îngrășat înainte de vreme, dar parcă nu de trai bun.

„Sînt bolnav, domnule inspector“, se plînge el fără să privească — și-și ridică manșeta pantalonului — ca să-mi arate urmele adînci și vinete ale unor repetate operații la fluierul piciorului.

I-am explicat că nu sînt omul pe care-l așteaptă, că altul e scopul vizitei mele. Abia atunci personajul își ridică ochii spre mine, constată — cu bucurie, ce-i drept — confuzia, își recapătă stăpînirea de sine, tușește și-și cheamă pe nume nevasta. În atelier intră o femeie voinică, cu părul vopsit în culoarea cînepii îmbrăcată într-un halat de mătase. Își șterge mîinile într-un prosop ruginiu, care emană un miros puternic de revelator. Fotograful îi urmărește mișcările cu niște priviri lacome și umede, apoi îi face semn să treacă în dreapta lui. Cum stau amîndoi înapoia biroului — el pe scaun și ea în picioare, sprijinindu-și coapsa de umărul lui —, încă nu-mi dau seama de rostul acestei strînse alăturări, ceva, oricum, nu e în regulă — ochii femeii, mici și albaștri, ascunși între două cute de grăsime, își pierd și ei ținta; din cînd în cînd

Cită vreme am stat în casa Elenei, i-am privit mîinile; atît, numai mîinile — și dacă astăzi mi s-ar cere s-o descriu, n-aș fi în stare s-o fac. În schimb, întocmirea acelei bătrîne șchioape îmi stăruie în memorie: spun *Elena* și în fața ochilor îmi răsare o ființă scundă, cu de-

---

o înfiorare scurtă face să-i vibreze, sub mătasea halatului, întreaga făptură, mare și albă.

„Păi, dumneata ai mai trecut o dată pe-aici — spune fotograful rar, lungind cuvintele —, și tot de scriitor mă întrebai. Păi, cîteodată mai trecea pe-aici, ca să-și omoare timpul, dar mai demult, cînd trăia și Lohan.“

Îl informez că Lohan trăiește.

„Da? face el cu o mirare leneșă. Păi, atunci de ce n-a mai dat pe-aici? Ăla n-a avut niciodată stare, bîntuia peste tot cu trenciul pe mînă, zicea mereu că n-a mai dat pe-acasă de la ultima ploaie“.

Și, pe gînduri, încet aproape cîntînd:

„Așa sînt unii făcuți, domnule. Cum nu-i mai întîlnești, cum ți se pare c-au murit“.

Ar fi bine să plec, dar asta înseamnă că peste o vreme va trebui să dau încă o dată pe aici — de care gînd mă scutur cît mai repede cu putință.

„Cum? tresare fotograful cînd îi sugerez că în curînd va fi chemat la Comisia de anchetă. Ce să caut eu acolo? Ce, aici nu putem să vorbim? Da, domnule, l-am cunoscut, v-am spus că trecea din cînd în cînd pe-aici. La mine așa e: unul vine, altul pleacă, atelierul e-n drumul tuturor și nici fără prieteni nu se poate. Pe omul dumneavoastră l-a adus aici Lohan, eh, un om acolo ca toți oamenii, îi plăcea și lui să stea la palavre“.

Și iarăși rărind cuvintele:

„Pînă-ntr-o zi, domnule, cînd s-a făcut nevăzut. O fi murit, zic, întreb în dreapta și-n stînga și aflu că nu el a murit, a murit tată-său. Se-arată el, zic, dar nu s-a arătat decît după vreo doi ani — stătea acolo, pe scaun, tăcea și se uita în tavan, și avea un zîmbet, domnule, de te băga în sperieți. Și iar dispare. Ei, zic, de data asta nu-l mai văd, și chiar că nu l-am mai văzut pînă-n ziua de azi. Întreb în dreapta și-n stînga, și aflu că a scos o carte, mă duc la librărie, o iau, eh, o carte, acolo, vorbe multe ca peste tot, mare sărăcie e pe lume, domnule, dacă o carte ca asta face vîlvă. Citesc o pagină, două, citesc pînă la sfîrșit, să nu-l fi cunoscut nu mi-aș fi prăpădit eu vremea, dar zic: nu se face să n-o citesc, mai dă omul pe-aici și eu să nu-i spun o vorbă? Uite că mi-am pră-

getele mîinilor apropiate de podea, pășind odată cu azvîrlirea umărului stîng înainte.

„Am auzit de un profet — continuă gazda — care, după ce și-a dezvăluit învățătura în auzul mai multor inși, a dispărut, lăsînd tuturor impresia că a fost răpit la cer. După

---

pădit și timpul, și nici pe el nu l-am mai văzut. O fi murit, zic. Măcar să fi scris o carte bună. Și-o mai citesc o dată, dar tot nimic — uite, domnule, de cînd mă știu am vrut să cunosc și eu un scriitor, să pun mîna pe el, să-l pipăi, dă Dumnezeu să cunosc și eu unu' și cînd citesc ce-a scris văd că degeaba, cartea lui nu-mi ține nici de cald, nici de frig. Și ce frumoasă e viața, unde te-ntorci dai de cîte ceva nemaipomenit, să tot scrii. Păi *Lupta cu lucrurile* e carte ? Te ia cineva din scurt dac-ai citit-o și te faci dracului de rîs, nici nu poți să i-o povestești, zice omul că te lauzi. Mata ai citit-o ?

„Nu", răspund.

„Domnule — decide fotograful —, nici să n-o citești. Nu se întîmplă nimic în ea, dai pagină după pagină și tot aștepți, zici : acum începe ! dar cînd să se lege ceva, o poveste, acolo, o dracu' știe ce, vezi că nu începe nimic, te-apucă urîtul cu ochii la vorbe. O fi luat mulți bani ?"

Iată un amănunt la care nu m-am gîndit, dar fotograful nu mă crede cînd îmi mărturisesc ignoranța.

„Fugi, domnule, mata știi și ce n-am de gînd să-ți spun eu. Dar ce-mi pasă de banii lui, mie îmi pasă că n-am eu bani, e sezon mort, las' că nici lumii nu-i mai place să se fotografieze ca altădată, nu e unul să nu-mi spună, cînd n-are încotro și intră aici, nu e unul să nu-mi dea de-nțeles că vrea și el, Doamne iartă-mă, un nas mai mititel, ce să mai zic de femei, fiecare zice : păi, asta parcă nici n-aș fi eu, nu semăn și pace. Cum să semene, domnule, dacă fiecare se uită-n oglindă și-n loc să-și numere negii își numără cîrlionții ? Mie-mi place adevărul, domnule, n-am eu suflet pentru asta, dar dacă o să m-apuc de scris, numai să povestesc ce-am apucat să văd cu ochii mei și nu mi-ar ajunge anii. V-am dat un sfat, vi-l dau și-acum, că nu mă costă nimic să fiu cinstit : dacă n-ați citit *Lupta cu lucrurile* n-o mai citiți. Și nu vă mai bateți capul : dacă n-a murit, iese el din bîrlog, pun prinsoare că-l ascunde soră-sa. Știu eu ce le poate osul ăstora, neam rău, domnule, neam viclean, nu le iei cu una cu două strachina din față, uite-așa se țin de marginile ei. Păi, cînd bea omul dumitale, te cruceai, vorba aia, astăzi bea, mîine mînca, poimîine se sătura, și altceva mai bun n-avea ce să facă decît să-l ponegrească pe tată-său — și acum ce-a scos din el ? să-ți spun eu, că eu i-am citit cartea : a scos un

cîțiva ani însă, unul din discipolii săi, acum propovăduitor al noii doctrine, a dat de marele maestru chiar în holul unui hotel vestit prin frumusețea pensionarelor lui. Vă închipuiți ce-a fost în sufletul nefericitului cînd a aflat că proprietarul stabilimentului e chiar omul pe care-l adorase

---

fel de Dumnezeu apucat de streche, sătul, dar așa, din senin, de tot ce-a făcut cu mîinile lui. Bravo, frate, zic ; cînd spuneai adevărul ? cînd îl vorbeai de rău în gura mare, sau cînd ai scris de el că nu mai avea loc în lumea pe care-a făcut-o ? Mă ia cu greață, că și cu soră-sa am stat de vorbă de cîteva ori, niște oameni fără inimă-n ei, de dumneata îmi place, stai și-asculți omenește, dar ăștia doi, îți luau vorba din gură, și dracu' să-i ia, ghiceau parcă dinainte ce-aveai de spus, rămîneai cu gura căscată ; ce mai încolo și-ncoace, îți furau cuvintele și ți le ascundeau, uitai și cum te cheamă. Ca să le umble numele, ăștia doi nu s-ar da înapoi de la nimic, domnule. Acolo e-ncurcătură mare, Lohan s-a băgat între ei și uite că a murit."

„Lohan n-a murit", spun eu automat.

„Dacă n-a murit — repetă fotograful jocul —, îl privește ; dar dacă nu mai dă pe-aici, ce să cred ? Eu ce să zic de dumneata cînd o să ieși de-aici ? Păi, dacă n-o să te mai văd, nu e ca și cum ai muri ?"

Omul stă bine înfipt cu umărul în coapsa bogată a femeii lui — și forfotește în scaun. Îi întind mîna dreaptă, ca pentru rămas bun, dar el surîde dulce și mi-o dă pe stînga.

„Va să zică — adaugă el ținîndu-mi strîns mîna —, va să zică dumneata crezi că scriitorul s-a prăpădit, că l-a luat dracu ; i-a făcut cineva de petrecanie. S-a ascuns, asta e, dar nu l-am ascuns eu. A, dacă mi-ar fi plăcut cartea, mi-ar fi plăcut și omul, dar nu sînt eu ăla care să-l ascundă doar așa, ca să-i meargă numele și lumea să-i cumpere cartea".

Îmi smulg mîna din mîna asudată a fotografului și ies. Alături, o dugheană cu cravate și, la tejghea, proprietarul ei, care-mi face semn să stau puțin și să-l ascult. Ceea ce și fac.

„Mai încearcă — îmi spune negustorul. Așa-l apucă pe el cînd vine cîte-un client mai acătării. Acum, fac prinsoare, a închis și dă fuga cu grasa de nevastă-sa în odaia de sus. Meteahna omului, n-ai ce-i zice ; încolo e de treabă ; dacă și-ar plăti și datoriile, ar fi o minune de om. Cînd vin la el inspectorii, începe să plîngă, și plînge de-adevăratelea, cu lacrimi, nici unul nu-i rezistă, mare vulpe, că și eu spun cîteodată : Chiar poți să plîngi la comandă ? Da, zice el. Chiar și-acum ? zic eu. Da, zice el. Hai plîngi, zic, și

altădată. Fireşte că a încercat să se ridice împotriva propriilor convingeri. Era prea tîrziu, pentru că între timp contribuise la răspîndirea lor, şi încă pe o arie destul de întinsă — apucase chiar să şi scrie cîteva cărticele despre viaţa şi învăţăturile profetului."

Elena crede că fratele ei nu şi-a premeditat dispariţia. În zilele ce au premers ciudatului eveniment, scriitorul a primit vizita lui Lohan. În seara următoare a plecat şi s-a întors acasă după miezul nopţii, un amănunt fără importanţă — nu putea să fie vorba decît de una din obişnuitele lui plimbări nocturne. S-a trezit pe la ceasurile zece — şi iarăşi Elena nu l-a mai văzut decît a doua zi, spre dimineaţă, cînd ea se pregătea să iasă în oraş. Alarmată de aspectul lui rătăcit (zîmbea întruna şi răspundea în doi peri), a rămas acasă şi i-a dat să mănînce : a mîncat mult, cu lăcomie, ca după o foame îndelungată — apoi, întrebat dacă nu cumva a dat cu ochii de ceva neobişnuit, n-a avut altă replică decît un gest larg al mîinii. O mare oboseală ? Sau una din consecinţele celor doi ani de tăcere absolută ?

Cum arată Elena ? — repet, nu-mi amintesc decît de vocea ei, dar şi acest unic detaliu şi-a pierdut însuşirile. Cum ar suna glasul unei arătări cu un picior mai scurt decît celălalt, cu mîinile bărbăteşti, lungi şi probabil foarte puternice, dacă nu strident şi metalic, venind parcă dintr-un cap ascuns între coaste ? Eu văd doar un trup scund mişcîndu-se grăbit prin sufrageria înaltă, şi două braţe neverosimil de albe.

---

odată-l vezi că se întristează, şi cît ai bate din palme îl vezi cu lacrimi pe faţă. Cum faci ? zic eu. Cum să fac ? zice el şi plînge de te-apucă răul de la stomac —, mă gîndesc la tine şi te văd întins pe masă, cu lumînările la cap, adică ce, zice el, tu nu eşti om ? de ce să mori şi tu ? n-au murit destui pînă acum ? Şi mă boceşte de mă ia şi pe mine cu fiori. Cînd închid prăvălia, îmi zice : la bună vedere, vezi să nu mori ! şi a doua zi mă vede, se bucură, zice : uite c-ai înviat ! Mare vulpe".

Mi se spune totul. Ca unui oarecare, în tren, cînd te gîndeşti că, oricum, n-o să-l mai întîlneşti şi a doua oară.

„Eu l-am ajutat să tacă — adaugă Elena. Atunci, în seara dispariţiei, tăcerea, la vremea ei necesară, se întorcea împotriva mea".

Acum, cînd scriu, glasul despre care spun : e totuşi al Elenei, nu al bătrînei infirme — mi se desfăşoară în auz, la început sigur, melodios, invocînd o înfăţişare statuară, apoi decade spre intonaţiile metalice ale unui rezonator scurt, sec, de banjou.

„Aţi tăcut vreodată mai mult de o săptămînă ?" — mă întreabă Elena.

Spun *nu* fără să mă gîndesc.

„El a tăcut vreme de doi ani. În primele zile era ca un animal învăţat cu mişcarea, vîrît la maturitate între gratii. A plîns, l-am auzit cum gemea în camera lui cu batista în gură, zvircolindu-se. Ar fi vrut să comunice prin semne, dar n-am intrat la el decît să-i duc mîncare şi somnifere. Ştiu că m-a urît, dar asta fusese voinţa lui, şi peste voinţa lui nu puteam să trec fără să-i zădărnicesc planurile."

Să te lepezi, mă gîndesc, nu de o deprindere, ci de singurul atribut al condiţiei tale. Şi, dintr-o dată, faptul renunţării la rostire, la graiul acela numai al tău de care te slujeşti cu iscusinţă, mi se pare că n-ar putea să fie asemănat decît cu un atentat la propria existenţă. Sînt, ştiu, oameni cucernici, schivnici legaţi pe viaţă să tacă. Cei mai mulţi, însă, preferă chinurile trupeşti, autoflagelarea în sensul propriu, nu cazna de a-şi auzi cuvintele alcătuindu-se înăuntru. Îşi biciuie, îşi înfometează carnea — da, dar se roagă sau blestează : se folosesc de cuvinte ! Ceilalţi şi le ascultă cum se zbat pentru aflarea unei căi în afară. Foarte tîrziu le uită, foarte tîrziu ajung să scape de tirania lor materială, şi cel mai adesea niciodată. El, autorul *Luptei cu lucrurile*, îmi sugerează Elena, nu pentru eliberarea ideilor de chinga sintagmelor a tăcut, ci pentru a-şi alunga cuvintele acolo unde, depozitate de-o viaţă, imaginile lucrurilor începuseră să-şi piardă contururile.

„Cînd în camera lui s-a statornicit liniştea, am înţeles că nici de geamăt nu mai are nevoie. Gesturile şi le-a stăpînit uşor. Dar după ce plînsul, geamătul, urletul au încetat, era greu să i te uiţi în ochi : privirile muribunzilor sînt nesfîrşit mai puţin elocvente."

(Am privit cîndva pupilele unui bolnav care, într-o clipă de luciditate, a vrut să spună ceva. A renunţat, însă, chiar atunci, în măsura aceea infimă de timp : devenise conştient de nebunia lui şi a presimţit că nu va fi luat în seamă, că i-ar fi trebuit prea multe cuvinte spre a se justifica ; inutil, de aceea, să-şi mai dezlipească buzele — şi a aşteptat atent, îngrozit, să se prăbuşească iarăşi în întuneric. Tot gîndul lui ar fi încăput în durata acestei propoziţii : „Mai bine lasă"!)

„Apoi, i s-au împăcat şi privirile. De la o zi la alta, acolo se limpezea ceva, dar ochii nu i se mai opreau asupra nici unui obiect din apropiere."

Şi ultimele lămuriri ale Elenei :

„Lohan venea des pe la noi. Nu sînt sigură dacă pentru fratele meu sau pentru mine. Nici el nu părea să se fi decis. Mama ţinea la el şi-l asculta cu interes ; de altminteri, doar ea îi lua în serios speculaţiile teologice. Fratele meu detesta felul lui pasionat de a crede : spunea despre el că vrea să-şi risipească, vorbind, îndoielile, să-şi îmboldească rîvna pierdută, să rămînă cu tot dinadinsul în credinţa unor lucruri despre care cu puţină vreme în urmă, nu scotea nici o vorbă. Atunci mă temeam să rămîn singură cu el : căutătura parcă i se îmbolnăvise. Între timp, fratele meu îşi încheiase adolescenţa."

Lohan, acum ştiu, a văzut-o pe Carolina de multe ori în casa Domnului (...), dar n-a luat-o în seamă — şi asta fără ostentaţie, ci numai pentru că fiinţa Elenei îl absorbise în întregime. Abia după ce a eşuat în braţele ei a aflat cu cine are de-a face. Poate că întîlnirea cu ea s-ar fi rezumat la un simplu act de iniţiere şi n-ar fi avut urmarea nefastă a declasării. Dar n-a fost să fie aşa — şi, cred că îndelunga durată a legăturii lor s-a datorat imprudenţei Carolinei, care i-a mărturisit încă din prima zi natura raporturilor ei cu fiul Domnului (...) Imprudenţă sau viclenie ? Mai degrabă viclenie — căci nu ştiu ce alt farmec femeiesc poate să întreacă în putere şi durabilitate priceperea de a stîrni în bărbat instinctul concurenţei. Vechea ei legătură (înţeleg că sporadică şi controlată cu luciditate de viitorul scriitor) slăbise, or, tocmai cunoaşterea acestui amănunt a îndurat-o Lohan ca pe o jignire (cucerirea, dacă aici poate fi vorba de o cucerire, fusese lesnicioasă, rod simplu al întîmplării) : ridicase de jos ceea ce oricum ar fi lepădat fiul Domnului (...) şi, chiar dacă iubirea s-ar fi născut firesc şi nu i-ar fi dictat-o împrejurările, ura tot şi-ar fi găsit o cale de pătrundere spre el.

„De aici cred că i se şi trage nenorocirea — confirmă Elena. Cunosc mecanismul raţionamentelor lui. A presimţit că n-are forţă să iasă din casa Carolinei şi că asta îl va pierde o dată pentru totdeauna, a înţeles însă şi că e incomod să-şi caute înlăuntrul său cauzele pieirii. Întîi şi-a recunoscut vina, dar pentru scurt timp, apoi a aruncat-o în seama femeii, pentru ca, învechită acum, ura să treacă şi să se statornicească asupra fratelui meu, a cărui prezenţă îl sîcîia cel mai puţin. Noi toţi gîndim uneori astfel, dar Lohan, ca să nu ajungă la adevăr, şi-a făcut sistem din disimulare şi diversiune." *

* Este ca şi cum, mă gîndesc, este ca şi cum un trăgător de clasă şi-ar devia cu bună-ştiinţă aparatele de ochire ; ridică arma la umăr şi, avînd conştiinţa împăcată, vede ţinta la locul ei, adică în dreptul cătării, şi percutează. Trăgătorul ştie încă de la început că traiectoria glonţului e falsă, dar se preface nedumerit — pe urmă uită că s-a prefăcut, uită şi de stricăciunea provocată sensibilei arme. Important din punctul lui de vedere este să persevereze in a trage la ţintă, să se revolte şi să-şi exprime în fel şi chip uluirea — într-un cuvînt : să se comporte firesc, tocmai pentru ca ţinta să nu fie niciodată atinsă.

Cred (de la un timp, între cuvintele mele apar tot mai des semnele șovăielii), cred că Elena a ocolit adevărul cu privire la Lohan. Cînd a spus : „Venea des pe la noi, dar nu sînt sigură dacă pentru fratele meu sau pentru mine" — vocea nu-i mai suna ferm, ci tremura cu o undă parcă de reproș. Dacă nu i-aș fi cercetat cu atîta îndărătnicie mîinile și-aș fi avut tăria s-o privesc drept în față, atunci aș fi descoperit că vorbele i se însoțesc de o mișcare a gurii trădînd, nu îndeajuns de bine acoperită, nevoia de a plînge. Vreau să zic : de ce a omis să-mi dea vreo lămurire despre logodna ei cu Lohan ? — eveniment despre care membrii maturi ai celor două familii n-au îndrăznit să scoată nici un cuvînt, alegînd, între protest (adică recunoașterea fără menajamente a adevărului) și espectativă, espectativa înțeleaptă. Stupoarea familiei mi-o închipui fără efort : stupoarea și frica de a opri din creșterea ei o stare de lucruri primejdioasă ; frica sau poate rușinea care împinge la escamotarea adevărului, rușinea aceea capabilă să ducă la acceptarea fie și-a unei crime.

Ar fi trebuit să-i propun Elenei revenirea asupra detaliului ; i-am lăsat însă gîndurile în desfășurarea lor liberă, ca s-o pricep după felul cum se ferește sau nu de faptele care, odată aduse în discuție, i-ar fi spulberat calmul impersonal. Dacă aș fi întrerupt-o, fără îndoială că s-ar fi întors la tăcerea fratelui ei și aș fi aflat (așa bănui !) că nu l-a iubit, că sacrificiul ei a fost pur demonstrativ — și, la urma urmelor, un argument pentru revolta ei viitoare. Nu-i așa, își păzise fratele vreme de doi ani, îl hrănise ca pe un animal mut — și măcar dacă o astfel de îngrijire ar implica și acea dăruire de sine care alungă resentimentele celui ce se consideră nedreptățit, și gîndurile despre o viață mai bună și cu mai puține răspunderi. La drept vorbind, ar fi de necrezut ca, după ieșirea fratelui ei din tăcere, Elena să nu se fi socotit înlăturată, întocmai ca un lucru dintr-o dată inutil. Misiunea ei se isprăvise. Pe Lohan îl pierduse oricum — și chiar dacă frăția lor n-ar fi devenit și pentru ea o realitate, tînărul ar fi fost sancționat pentru nerespectarea îndatoririlor de logodnic. Inutilă, deci, nemaiinstare să-și reînnoade legăturile cu lumea, Elena este cu neputință să fi atribuit dispariției scriitorului însemnătatea pe care o acorzi îndeobște unui act de trădare.

Acum este singură — dar acestei singurătăți, ca s-o poată accepta și trăi pînă la capăt, trebuie să-i fi găsit o cauză. Nu este rostul meu s-o caut și s-o numesc. Simt doar că Elena s-a despărțit de biografia ei, ca să-și construiască una incomparabil mai dificilă. Condiția ei de supraviețuire nu-i cere decît un singur efort și o singură abilitate : îndepărtarea de adevăr, ocolirea lui cu toată priceperea pe care un suflet drept ar pune-o în căutarea unui lucru de preț. Căci ea trebuie să-și poată aminti mereu de Lohan (denigrîndu-l), de fratele ei (elogiindu-l fără să-și amintească de ura pe care i-o poartă) și de ea însăși, cea care se numise cîndva o logodnică în așteptare, cît mai puțin.

X. „La urma urmei, ce fac eu ? E ca și cum, cunoscînd șirul numerelor naturale, știind să le adun, să le scad și așa mai departe, știind că ele pot să crească prin veșnic adaos cu unu, mă opresc doar asupra cîtorva, numai ale mele, bunăoară asupra numerelor trei și patru. Dar ele vor ajunge să nu-mi mai spună nimic — și atunci mă apuc să cercetez spațiul ce le desparte."

Noul meu interlocutor, un bărbat roșcat, își stîrnește cu unghiile mătreața care i-a invadat părul, sprîncenele și barba. Tace. Apoi se îndreaptă spre un colț al camerei, cotrobăie într-un maldăr de obiecte, de unde scoate o cască de motociclist ; și-o pune cu grijă pe cap, își prinde curelele sub bărbie și se așază din nou. Nici nu ia în seamă că zîmbetul meu trădează starea unui om gata

în orice clipă s-o ia la fugă. Îndrăznesc totuşi să-l întreb la ce-i foloseşte obiectul.

„La nimic, îmi răspunde, dar cine ştie, s-ar putea să-mi cumpăr într-o bună zi motocicletă, şi fără cască la ce bun să cheltui pe-o motocicletă ?“

Abia atunci observ că odaia e ticsită de accesorii : accesorii de radio, instrumente de curăţat arme, pompe de bicicletă, truse pentru reparat piane, dar nici un radio, nici o puşcă, nemaivorbind de bicicletă şi pian.

„Între numere ! — strigă roşcatul. În cîmpul de atracţie şi de respingere dintre concepte ! Dar dacă vrei cu adevărat să găseşti ceva acolo, trebuie să faci abstracţie de ele şi să uiţi că au determinat cîndva configuraţia cîmpului. Să priveşti numai între poli şi să spui : atît mi-e dat să cunosc, nu vreau şi nici nu e necesar să pun în discuţie factorii cauzali. Sondaj, cît mai în adînc, acumulare de fapte, un număr cît mai mare de date ! Unii vor spune că e absurd, în primul rînd că acest noian faptic nu duce nicăieri, în al doilea rînd că, luate la un loc, toate par născocirile unor minţi bolnave, cărora doar capacitatea de a inventa nu li s-a atrofiat. Iar eu le voi aduce aminte că în primul rînd nu e bine să fii sigur, în al doilea rînd că vremea folosirii în deplină siguranţă a conceptelor s-a dus şi, în sfîrşit, că ele nu mai sînt încăpătoare ca altădată, şi-au pierdut elasticitatea. Acum, momentul e prielnic specializării şi alegerilor drastice. Eu mizez pe spaţiul dintre zero şi unu, altul pe golul prăpăstios dintre o vorbă şi alta —, fiecare după cum îi dictează temperamentul, ca să zicem aşa. E ca la circ ! Unul îşi antrenează bicepsul, de care are nevoie pentru o singură mişcare aducătoare de aplauze, altul grumazul, altul piciorul stîng sau, cine ştie pînă unde poate să fie împinsă aparenţa asta absurdă, numai degetul mic de la o singură mînă. Pînă cînd o să se ivească unul în stare să valorifice toate aceste cazne particulare, să le găsească, fireşte că jos, la mari adîncimi, un centru de greutate prin care să comunice între ele ; el singur va susţine atunci un spectacol întreg — şi numele maestrului cutare, odinioară scris pe afiş cu litere de-o palmă, va intra în umbră, ca şi virtuozul piciorului stîng sau al bicepsului. Nu se petrece la fel şi cu scrisul ? Cutare înşiră pagini, şi nu fără isteţime, despre balansul omului între însingurare şi nevoia lui de a trăi în comun, altul despre frica încercată între cele mai simple gesturi. Nu mai ştiu cine vrea să cerceteze doar aria cuprinsă între două verbe, a alege, bunăoară, şi a aştepta, sau între a fi şi a avea. Toţi însă vor aluneca în anonimat, împinşi acolo de primul care le va folosi sistematic experienţa. Cît despre autorul *Luptei cu lucrurile,* ce să spun ? Mi-a fost elev. E de neînţeles cum de-a ajuns scriitor, înclinările lui indicau o viitoare îndeletnicire practică. Un mic amănunt : aceste idei îmi aparţin în exclusivitate şi n-aş vrea să le comunicaţi nimănui“.

Roşcovanul se teme să nu fie prădat de idei. Nu i-ar păsa prea mult, precizează el, dacă ar şti că, încăpute pe mîna altuia, intenţiile şi descoperirile nu i s-ar degrada. A devenit circumspect de cînd şi-a destăinuit intenţiile unui regizor de film — acesta şi le-a însuşit, iar filmul rezultat din această necinstită colaborare, deşi mult sub nivelul ideii iniţiale, a fost premiat la un concurs internaţional. Tot aşa i s-a întîmplat şi cu invenţia pianului circular.

„Cine-ar fi crezut — se întreabă roşcovanul, sincer mirat — că numele unei pianiste bătrîne mai poate să revină în actualitate ? Bătrîna avea labele sclerozate, dar de ce să lase ea lumea în pace ? De ce să nu inventeze un nou sistem de pian, cînd ideea o are de-a gata ? Am jurat să tac, dar tot nu m-am putut stăpîni, nici atunci cînd m-am ocupat de invenţii mici. Voi face un nou tip de pompă pentru bicicletă, mi-am zis, un fleac, mulţi or să şi rîdă, dar eu am s-o brevetez, pentru că la urmă, cu

patalamaua la mînă, să le arăt eu lor că de fapt nimicul ăsta e prototipul la scară redusă al unei absolut originale pompe industriale. Cine ia în seamă un proiect de pompă, cînd există pe piață, și încă la un preț derizoriu, clasicul instrument de umflat cauciuri ? Și nu mă lasă, domnule, inima, și mă dau în vileag. O pompă ! Dar e absurd să fii atent cînd cineva vorbește despre un asemenea nimic ! Totuși, actualele pompe industriale sînt ale mele. M-am pus pe drumuri, m-am certat, le-am cerut măcar un procent din sumele rezultate din economii — crezi că m-au luat în seamă ?“

Și, după o scurtă pauză, de-a dreptul :

„Știți de ce nu v-am vorbit încă despre *Lupta cu lucrurile* ? Ei bine, rușinea m-a împiedicat : ideea cărții îmi aparține, n-am însă cum s-o dovedesc. I-am zis mai demult tînărului : vrei să scrii despre tatăl tu, dar de ce s-o faci cu instrumentele autorilor de basme ? Oricît de dibaci ai fi, la sfîrșitul cărții vei observa că n-ai scris despre Domnul (...), deși cu privire la el știi destule lucruri pentru a-l cuprinde într-un portret de sine stătător, ci despre tine însuți. Artistul merge orbește în căutare de sine : ba, fără să-și dea seama că, de frica singurătății, se caută în locuri de multă vreme cercetate. Nu e nimic mai adevărat decît că zece indivizi înzestrați, întocmindu-și propria biografie, ajung să descopere la capăt că, deși se deosebeau între ei, și-au luat ca sarcină dezlegarea acelorași probleme, cărora le-au dat răspunsuri aproximativ la fel. Încotro să te îndrepți, așadar, cînd firea lucrurilor te constrînge la asemănarea cu aproapele tău ? Dar dacă vrei, i-am spus, să pătrunzi într-un spațiu nou și, în același timp, să cuprinzi adevărata față a Domnului (...), fă abstracție de cauzele îndepărtate sau apropiate ale morții lui și alege doar ceasurile care au devenit obiectul anchetei judiciare. Tatăl meu — și, fără să mă slăbească din ochi, roșcovanul își roade arătătorul (obicei

vechi, pentru că în apropierea unghiei pielea i s-a îngroșat într-o bătătură albă și umedă) —, tatăl meu a murit în condiții asemănătoare. Nu vi se pare suspectă potrivirea ? Despre el i-am vorbit pe vremea cînd încă nu pierdusem catedra. Pe-atunci mă frecventa asiduu și nici nu-i trecea prin minte să scrie. Bănui că numărul mare de amănunte pe care i le-am dat despre bătrînul meu părinte l-au impresionat într-atît încît și le-a asumat, ba chiar a început să creadă că în aceleași împrejurări a murit Domnul (...). Și fiindcă veni vorba de el, eu unul nu sînt convins că s-a prăpădit — e un zvon cu scop publicitar, împrăștiat de chiar familia scriitorului. Și pe urmă ce, ăla era om despre care să scrii o carte ? era un fel de, Doamne iartă-mă, escroc. Ce ?, astea sînt vremuri să cumperi cai, să faci case, să-ți ții copiii în școli ? Tata ? Ei da, ăla om, trăgeau banii la el ca muștele la miere, și ce ? numai banii ? trăgeau și femeile, dar el a rămas și sărac, și curat la suflet, cu banii i-a căpătuit pe alții, și altă femeie decît pe mama n-a cunoscut. Am făcut o imprudență de neiertat. Tocmai isprăvisem cartea despre el și așteptam momentul oportun ca s-o trimit la tipar. Cînd însă l-am auzit pe fostul meu elev divagînd în jurul pieirii Domnului (...), dar nu așa, cu vorbele lui, ci cu propriile mele vorbe, am fost atît de uimit, încît am început să-i dau sfaturi. Manuscrisul l-am ars. Chiar dacă aș mai fi în posesia lui, cine ar sta să mă asculte ? De aceea v-am chemat, să vă consult în chestiunea unui eventual proces.“

Tresar. Nu m-a chemat nimeni, aici eu singur am venit. Bătrînelul acesta însă a izbutit să mă pună pe gînduri și, tot ascultîndu-l, am început să mă întreb dacă nu cumva și eu am căutat între cuvintele lui Dumnezeu mai știe ce idee disponibilă.

În încăpere mirosea a cărți nedeschise de mult, a podele rîncezite, a urmă de șoarece. Gazda și-a luat cascheta și s-a ridicat, ceea ce însemna că pentru el convorbirea a luat sfîrșit. Apoi m-a luat de braț și mi-a șoptit

ceva în legătură cu onorariul ce mi-l va trimite peste cîteva zile. O paloare de om care iese rar la aer i se întinsese pe față și, în timp ce prin ușa pe jumătate închisă îmi păstra palma în palma lui uleioasă, spuse cu glasul zădărniciei și al totalei deziluzii :

„Nici acum n-am tăcut."

XI. „Tatăl nostru era înzestrat cu o neobișnuită putere lăuntrică."

Geamăna Anelidei rostește aceste cuvinte pe un ton ferm — dar nu numai fermitatea ei e izbitoare : neliniștită, parcă ar vrea să mă încredințeze că Domnul (...) ar fi fost destinat viețuirii într-o cu totul altă lume ; că, obligat să se miște printre ființe slabe, și vrînd (gest de supremă delicatețe) să se asemene lor, le-a adus nenorocirea ; că însuși trupul său, deși puternic, nu l-a slujit decît ca un vas nespus de fragil.

„Chiar dragostea lui era insuportabilă — aud —, iar mama, o intelectuală educată în spirit protestant, nu l-a putut mulțumi din nici un punct de vedere : de aceea l-a și urît."

Neîndoios, femeia asta măruntă, cu trăsături energice, aproape bărbătești, s-a bucurat de afecțiunea tatălui ei și-și dă silința să n-o uite. Așa, ori de cîte ori vine vorba despre Domnul (...), se folosește de fraze limpezi —, și aici văd lucrarea simplificatoare a timpului, căci afirmațiile ei au ceva din claritatea unor definiții. Ce poate fi însă mai neguros și mai neliniștitor decît un cuvînt sigur articulat, sugerînd absența oricărei nevoi de adaos lămuritor ? De aici, cred eu, vine și teama celor mai mulți cititori de-a se apropia (sau de-a parcurge în întregime) cărți din care autorii lor au încercat să elimine aproximațiile, expresiile de prisos, improprietățile de limbaj. Celelalte au mai mulți adepți, pentru că nu silesc pe nimeni să-și modifice gîndirea în funcție de necesitățile artificiale ale ordinii ; slăbiciunile mai sus amintite sînt deopotrivă și ale cititoru-

lui — în ele se recunoaște, cu ele se hrănește, ele îi inculcă acel confortabil sentiment de lină plutire la vale care face posibilă orice fericită coabitare.

Că geamăna Anelidei nu mai are nimic de zis în legătură cu părintele ei— e bine s-o știu : ea însăși alunecă într-o latură ce mă interesează mai puțin, anume spre a-mi da de înțeles că dialogul nostru se va încheia în curînd.

„De aceea l-a și urît mama. Cît despre noi, copiii, i-am fost o povară, iar dreptatea e de partea ei, pentru că nici unul nu i-am semănat. Iar fratelui meu, dacă țineți să aflați adevărul, nu i-am citit cartea și nici nu i-o voi citi. Aici, în casa asta, nu se va întoarce nici o pagină din *Lupta cu lucrurile*. Împreună cu mama, el a grăbit în mare măsură moartea tatei. La ultima lor întîlnire, n-am fost martoră nici eu, nici Elena. Anelida e singura în stare să vă spună ce s-a întîmplat. Era de față atunci, — dar de la ea nu veți obține amănunte de vreme ce și nouă ne-a dat de înțeles că mai cuminte ar fi, cît încă mai trăiește mama, să nu le cunoaștem."

Mă gîndeam : mică de statură, cu tăietura obrazului lipsită de feminitate, persoana este, orice s-ar zice, atrăgătoare — așa, cu nasul ei drept și scurt, cu pomeții obrajilor alungiți proeminent înspre tîmple. În preajma ei plutea un calm pe care n-aș fi știut să-l numesc altminteri decît sever. Ca să-mi arate camera copiilor, m-a luat de mînă și m-a petrecut pînă în pragul ușii. Mîna ei, fierbinte și uscată, trăda o febră pe care nici n-aș fi bănuit-o dacă m-aș fi luat numai după epiderma obrazului ei, albă, neînsuflețită de nici o altă nuanță, simplă ca un acoperămînt.

Pavla s-a așezat în fața mea, duhnind a spirt. Era încă trează, încă s-ar mai fi putut spune că e frumoasă.

„Cere-mi un coniac — ăștia nu mai vor să-mi dea. Și asta din vina bătrînului : intră în cafenea ori de cîte ori

sînt pusă pe chef“ — şi-mi strînse, pe sub masă, genunchii între genunchii ei.

Peste o jumătate de oră dormea dusă, îmbrăcată, în patul meu.

Somnul o biruise înainte de-a mai apuca să-şi scoată pantofii. Dacă aş fi dezbrăcat-o şi m-aş fi strecurat lîngă ea, s-ar fi culcat cu mine în somn fără să se trezească, iar a doua zi, spunîndu-i-o, s-ar fi mirat sau nu m-ar fi crezut.

Am zgîlţîit-o : era ca de pămînt, dar în obraji i se ridica imperceptibil culoare roz — şi iată cum întinerea sub ochii mei.

Pavla a plecat la cîteva ceasuri după miezul nopţii. Stăruie în aerul camerei, în lucrurile pe care le-a atins, parfumul ei animal. Şi iar simt că afară e frig — şi sînt ca un om nepregătit să întîmpine apropierea unui eveniment copleşitor. De la fereastră, oraşul arată cum şi este de fapt : mort. Forfota din timpul zilei, cît de neverosimilă pare acum ! Aproape că n-aş fi în stare să jur că peisajul, în toată lărgimea lui, a fost vreodată însufleţit de paşi omeneşti, de lucruri în mişcare, de umbre de lucruri şi de oameni.

Acolo urla adolescentul acela prins de poliţie ? În holul acela se adunase lumea să-l asculte ? Urla, amuţea şi iar o lua de la capăt, din ce în ce mai puternic. N-avea lacrimi în ochi, groaza nu-i modificase trăsăturile feţei şi, totuşi, glasul i se ridica şi cu inflexiunile plînsului, şi cu vibraţiile răguşite ale spaimei. Îl lovise cineva ? Doamne fereşte, dovadă aspectul lui îngrijit — da, nu ne slăbea din priviri şi continua să răcnească asurzitor, iar glasul lui era al unei fiare care vrea să-şi paralizeze potrivnicul cu sunete şi mişcări de împrumut. Toţi, pînă şi oamenii ordinii publice, îl ascultau nemişcaţi, chinuindu-se parcă să-şi aducă aminte unde şi în ce împrejurări le-a mai fost dat să asculte aşa ceva. Eu însumi căzusem pe gînduri, subjugat de nepotrivirea dintre obrazul tînărului, inexpresiv, şi

stridenţa de neasemuit a strigătelor lui. Nimeni nu s-a clintit din loc şi, tot aşa, nimeni n-a avut îndrăzneala să-l atingă, deşi nici unuia nu-i scăpase că fiece răcnet era însoţit de cîte un pas furişat spre ieşire. Astfel — pînă cînd adolescentul părăsi holul şi se depărtă (cu faţa la noi şi neîncetînd să urle !) la cîteva sute de metri ; apoi ne întoarse spatele şi, numai cînd dispăru printre clădiri, noi, cei rămaşi fără cuvînt lîngă scara luminată, am început să ne dezmeticim.

Ploaia, îngheţînd, a îndulcit muchiile ascuţite ale treptelor. La ceasul ăsta, Pavla dă cu sine însăşi de-a azvîrlita prin cine ştie ce speluncă, iar spre ziuă, un oarecare o va avea în somn.

Ce fel de om sînt ? Întrebarea asta mi s-a pus de nenumărate ori, iar eu nu mă încumet să-mi răspund nici în gînd.

XII. Un funcţionar de la vamă a sustras o sticlă de vermut din lăzile destinate exportului. „E ziua mea de naştere — şi-a zis el —, de ce n-aş risca ? Un vermut ca ăsta n-a băut naşul de cînd e el. Numai de-ar vrea să-l guste.“

Ajunse acasă, udă sticla şi eticheta căzu — dar el o uscă şi-o puse bine în buzunarul de la vestă. Naşul, dispreţuind orice altă băutură, veni la petrecere cu măsura lui de basamac.

Către spartul chefului, funcţionarul, cu sticla în mînă, se ridică şi ceru nevestei să aştearnă o faţă de masă nouă, să pună pentru fiecare mesean un pahar subţire şi înalt — apoi turnă astfel ca băutura să ajungă tuturor.

Naşul, convertit la vermut mai mult din lăcomie decît din plăcere, ţinu un toast ; ciocniră — dar, cînd prima înghiţitură le-a alunecat pe gît, au rămas toţi cu ochii mari : un gust sărat, uşor dulceag le umpluse gura.

„Ce-i asta, finule ?“ — îndrăzni naşul.

„Vermut, ce să fie ! Uite și eticheta — și funcționarul se felicită în gînd că n-a aruncat-o. Vermut de export."

„O fi, nu zic, dar cum așa, sărat ?"

Nevasta sărbătoritului strigă :

„Ai înnebunit, bărbate ! Asta e sînge curat !" — și, ținîndu-se cu mîna de burtă, începu să verse cu icnete mari.

Oaspeții înmărmuriră.

„Bine, finule ! Mi-ai făcut-o. Auzi dumneata ce glumă tîmpită ! O să te reclam !" — strigă nașul, văzîndu-și consoarta cum varsă îngrozită într-un colț al camerei.

Casa se umplu de gemete. Singurul care nu pricepea nimic era funcționarul. Voind să vadă pe fața invitaților efectul surprizei, uitase să ducă la gură paharul:

„Aha ! — mai spuse bătrînul amator de basamac —, tu știai ce e-n sticlă și n-ai băut. O să te reclam, vedem noi de unde ai luat sîngele."

După un ceas, în casa vameșului se făcuse liniște. În jur totul era răsturnat, mirosea urît, iar bietul om rîdea, cu mințile rătăcite. În pahare, la suprafața lichidului, suia încet-încet limfa chihlimbarie.

Faptul a rămas, o vreme, ascuns.

Abia cînd, într-un compartiment de tren, a fost găsit un măr cu aspect doar de măr, dar pe dinăuntru plin cu sînge, un domn și-a adus aminte că mătușa lui, fiind invitată în urmă cu două săptămîni la ziua de naștere a unui oarecare, s-a îmbolnăvit din înghițirea pe nerăsuflate a unui pahar cu sînge.

Ambele povești au circulat într-un cerc restrîns. Cei ce le cunoșteau în amănunțime le comentau la cîte o prelungită partidă de table, ca pe niște născociri ale femeilor lor vorbărețe. Numai că, într-una din seri, fiul casieriței de la poștă a dispărut — au scotocit peste tot, chiar vecinii mai neîncrezători s-au ridicat să-l caute, dar nu i-au dat de urmă.

La răstimp de numai trei zile, cîțiva copii au fost văzuți fugind înspăimîntați și țipînd. Cineva i-a oprit și i-a întrebat de ce și încotro fug. Unul mai răsărit a arătat spre o dubă neagră, care furase o fetiță de pe a treia stradă la stînga.

Pe un maidan de la marginea orașului s-a găsit o trusă de luat sînge și, lîngă ea, o fetiță cu venele ambelor mîini străpunse : trăia încă și fu salvată. Trusa purta însemnele unui spital particular de mare prestigiu. După cum s-a aflat mai tîrziu, instrumentele fuseseră abandonate nu din pricina apariției vreunui inoportun, ci anume spre a induce în eroare paza publică.

La cîteva sute de metri se înălța o casă nelocuită. Un tînăr mai temerar, însoțit de un cîine lup, s-a încumetat să intre. Camerele erau, într-adevăr, părăsite, dar curate. Intuiția curajosului funcționase fără greș : pe podele, cineva lăsase de curînd urme de bocanci plini de noroi. Cum cîinele zgîria, lătrînd, chepengul pivniței, tînărul îl ridică și coborî scara. Oamenii l-au așteptat o vreme la intrare, dar el nu mai apăru — așa că dădură bir cu fugiții, împreună cu paza.

Cazurile se înmulțiră vertiginos. Trei copii au fost răpiți sub ochii tovarășilor lor de joacă. Niște necunoscuți, dîndu-se drept regizori, au dus de nas o învățătoare naivă și dispărură cu ea și cu o clasă de treizeci de copii într-un autobuz militar.

Porțile tuturor școlilor se închideau acum încă de la întîia oră de curs.

Un domn pus pe fapte mari și-a urmărit copilul. Nenorocitul l-a lăsat să intre, la îndemnul unei tinere doamne, într-o clădire cu multe etaje. Însoțit de oficialități, a găsit la fața locului trei oameni în halate albe — dar copilul fusese golit de sînge și ciopîrțit. Autorii crimei refuzară să dea explicații și, cu un nemaivăzut calm, în timp ce erau scoși din clădire, glumeau între ei, sub amenința-

rea pedepsei cu moartea. Au ieșit în strada înțesată de lume, au fost înghesuiți într-un automobil, însă, la un viraj, automobilul cu pricina fu oprit de un altul din care coborîră șase inși înarmați. Pînă să intervină trecătorii, străinii i-au scos pe criminali din mașina poliției, s-au suit cu ei în celălalt vehicul — care s-a îndepărtat în viteză, fără ca nimeni să-i poată citi marca sau numărul.

Apoi au dispărut fete sub optsprezece ani. Cîteva au izbutit să scape, dar au refuzat să spună cum și în ce împrejurări ; pe chip li se citea o spaimă indescriptibilă. Pe deasupra, își pierduseră și fecioria, detaliu ce demonstra că răpitorii mergeau foarte departe în raporturile cu victimele lor. Familiile acelor domnișoare erau, cu toate acestea, fericite ; spre deosebire de celelalte, ele măcar se întorseseră vii.

Tot atunci, două dactilografe de la bursă au arătat locul de unde o fată superbă a fost smulsă pur și simplu de pe trotuar și trasă cu de-a sila într-un automobil.

Petrecerea vameșului, ca și povestea merelor de cauciuc (sau de mucava, după opinia unora) se legau evident de răpirea copiilor și a fetelor mari. O servietă uitată în tramvai și predată de către o persoană cinstită la centrul de obiecte găsite conținea douăzeci de flacoane sigilate, cu sînge.

Orașul întreg părăsise orice alt obiect de discuție. Tacit, se constituiră benevol pichete de pază. Jocul copiilor se desfășura supravegheat, iar tinerele fete fură înconjurate de grija discretă a tuturor. De la un timp, însă, deveni din ce în ce mai riscant să simpatizezi cu posibilele victime în alt perimetru decît cel al străzii sau cartierului unde oamenii te cunoșteau bine. Un tînăr a fost văzut dînd bomboane unui copil și mîngîindu-l pe creștet ; scena a durat doar cîteva secunde, pentru că niște femei s-au năpustit din locul unde pîndeau și l-au linșat. Că, în cazul acesta anume, intervenția noastră, a celor de la Comisie, n-a folosit la nimic, era previzibil. Bizară a fost însă

replica unui bărbat care ne-a pus în seamă colaborarea cu hoții de copii. Eram de față. Primele cuvinte ale omului au fost rostite în șoaptă, iar ultimele nu numai răspicat, dar și cu indignare. La mijlocul frazei, un auz bun ar fi descoperit că omul se miră cum de nu-i trecuse încă prin gînd, cum de nu-și dăduse el seama că slaba preocupare a poliției denotă o activitate încurajată sau, în cel mai bun caz, tolerată de undeva, de sus. Glasurile se înmulțiră și primejdia ar fi fost de neînlăturat dacă n-am fi avut înțelepciunea să ne retragem bine-binișor.

Odată cu seara, străzile se pustiau — rar cîte un întîrziat, și acela grăbit și temător. S-a întîmplat că un răzleț n-a știut să răspundă prompt întrebărilor unor bărbați năvălind din spatele unui bloc. Omul nu locuia în cartier. Dacă ai fi stat să-l asculți, își predase legitimația pentru preschimbare. A doua zi, lucrătorii de la fabrica de săpun l-au găsit mort în mijlocul trotuarului, dar nimeni nu s-a aplecat să-l cerceteze și nimeni n-a anunțat morga.

Copiii umblau în permanență însoțiți. Femei de toată mîna se întîlneau în fața școlilor și așteptau ultimul clopoțel. Oameni care în alte împrejurări ar fi refuzat să-și adreseze vreun cuvînt, acum, își întindeau mîinile și vorbeau încetinindu-și mersul. După calculele unora, cifra dispăruților se ridica la aproape cinci sute. În același timp, sporea vertiginos numărul victimelor din rîndul „mîngîietorilor de copii“ (așa li se mai spunea traficanților de sînge), iar noi, cu toate eforturile, n-am fost în stare să scoatem nici unul viu din mîinile mulțimii.

Zilnic primeam scrisori de amenințare ; maldăre întregi, nedesfăcute, zăceau prin birouri. Clădirea Comisiei de anchetă nu mai avea ferestre. Dificultățile crescînd (mai ales cînd se impunea ridicarea cadavrelor din mijlocul străzii), a trebuit să luăm măsuri drastice.

„Organizația“, după toate presupunerile, se alcătuia din persoane străine de oraș. Faptul că nimeni nu le reclama dispariția mă punea pe gînduri : nu cumva, mi-am zis, or-

ganizaţia aceasta este o realitate, şi nu opera închipuirii colective ? Dacă aşa ar fi stat lucrurile, s-ar fi cuvenit să invidiez perspicacitatea cetăţenilor în depistarea celor suspecţi. Oricum, ni se refuza orice participare.

O revizuire a dosarelor a dat la iveală prezenţa în oraş a doctorului O. Rank. Înainte de a se fi îndeletnicit cu lansarea de zvonuri; mult înainte, deci, de a fi fost condamnat, savantul rătăcea de la o specialitate la alta, dovedind o nestatornicie (labilitate) vecină mai degrabă cu boala decît cu marea curiozitate. Dintr-o vorbă aruncată în vînt („Ce-ar fi să iei conducerea unei agenţii de zvonuri ?"), O. Rank întrezări fulgerător posibilităţi largi de aplicare a cunoştinţelor sale despre individ în aria mai puţin explorată a psihologiei colective.

Pentru el, zvonul dobîndi funcţia unui excitant extern, aidoma becului aprins în sistemul de reflexe al cîinelui lui Pavlov. Îşi găsi repede adepţi entuziaşti — dar, după un an, adică după ce conştiinţa publică fu atinsă de veştile loviturilor de stat, spargerilor de anvergură, declaraţiilor de război, stabilizărilor monetare, reducerilor de salarii, grevelor şi aşa mai departe, laboratorul a fost descoperit şi desfiinţat, deşi tinerii cercetători încercau să dovedească scopul eminamente ştiinţific al activităţii profesorului lor. O. Rank fu închis şi eliberat după doi ani — dar cine ştie, mi-am zis, poate că şi-a propus un nou experiment şi a împrăştiat, cu alţi amatori, zvonul furturilor de copii.

Am sunat, prin urmare, la poarta unei clădiri de modă veche, bine construită şi cu şansa de a rămîne pe temelii încă o sută de ani. Doctorul era acasă. Spre camera lui de lucru m-a însoţit o femeie tînără, îmbrăcată în halat alb.

Văzută din pragul înaltei uşi, încăperea semăna cu o hală ; în fund, un birou negru, uriaş, şi dinapoia lui — o făptură minusculă sub aureola gălbuie a unei lămpi de

masă. Cînd m-am apropiat, am văzut că doctorul stă într-un cărucior pe roţi mari şi că picioarele îi sînt acoperite de un pled cenuşiu, pătat cu grăsime.

Îi povestesc despre grava întorsătură a lucrurilor — şi el rîde zbîrcit, spunîndu-mi că e la curent cu tot ceea ce se petrece în oraş, că n-ar trebui să mă mir — mai mult : că, deşi nu el l-a lansat, zvonul a evoluat conform prevederilor lui.

Dacă nu se produce un eveniment care să înlesnească indivizilor procesul de integrare înt-un organism unitar, ei bine, mă face să înţeleg O. Rank, acest eveniment este inventat. Astfel, comunitatea vrea să pătrundă în una şi aceeaşi matcă de existenţă. Nu pentru multă vreme, atît însă cît să se justifice necesitatea felului ei de a trăi laolaltă. În durata cîtorva luni, acţiunile capătă loc precis de referinţă şi fundal unic : oamenii comunică între ei ! — iar faptul nu este de lepădat, fie şi dacă numai un singur punct de vedere le este comun ; cum preocupările tuturor gravitează în jurul evenimentului — real sau nu, iată un lucru fără importanţă ! —, pentru desăvîrşita lor înţelegere nu este nevoie de mai mult. De aici şi caracterul intolerant al gestului colectiv : tot ceea ce vine din afara organismului reconstituit este respins sau, pur şi simplu, privit cu indiferenţă. Adevăratul liant, în aceste momente, este spaima. Iată şi de ce un zvon benign n-are longevitate. Ai zice că e vorba de o selecţie raţională : fals, îmi arată rîzînd O. Rank, aici se simte lucrul marelui subconştient. E adevărat, doar un ins cu sufletul îmbolnăvit poate să cultive spaima — dincolo, însă, în grup, cînd cugetă la unison, el o hrăneşte dăruindu-i-se cu uitare de sine şi voluptate. Cu cît zvonul îl înfricoşează mai profund, cu atît el se simte mai aproape de răsuflarea semenului ; primejdia nedeterminată care-l ameninţă necontenit de la facerea lumii împrumută acum un chip anume, unul cu toate contururile limpezi : în sfîrşit, temerea lui îşi dobîndeşte numele, adică obiectul.

Din nefericire, memoria mulţimii n-are bătaie lungă. Bunăoară, povestea copiilor răpiţi va înceta brusc să mai circule : imaginaţia grupului s-a înfierbîntat din senin şi tot din senin se va domoli. Nimeni, cu toate acestea, nu-şi va reproşa că a crezut şi că a dat mai departe o aberaţie. Zvonul e părăsit ca şi cum niciodată n-ar fi planat, ca stăpîn absolut, deasupra oraşului —, iar desolidarizarea este şi ea o consecinţă fatală. Cît despre nevoia de spaimă, ea trebuie privită ca atavism : teroarea elementului natural încheindu-se şi numărul ameninţărilor fără nume fiind mult mai mic, primejdia destrămării marilor grupuri sociale se cuvine a fi îndepărtată dimpreună cu germenii degenerescenţei biologice. De ce, la urma urmei, n-am apuca noi biciul selectiv, care odinioară atingea de la sine şi fără greş ? Raţiunea face compromisuri — chiar asta şi este îndeletnicirea ei : să aleagă după cît mai îndelungi ezitări şi nu neapărat cu exactitate ! Îmblînzită, ea învaţă să contemple cele mai dezgustătoare alterări ale înfăţişării umane, înţelegerea ei mergînd pînă acolo încît grija pentru bătrîni şi bolnavi i se pare obligatorie : abia mila şi medicamentele sînt cu adevărat născocirile ei distrugătoare.

Un amănunt, pe care O. Rank a ţinut să nu-l piardă din vedere : pentru ca spaimei regrupate să i se păstreze vie calitatea de resort al gestului colectiv, locuitorii oraşului au hotărît să treacă la ritualul sancţiunii — asta, în ultima vreme, cînd intensitatea zvonului trecuse de apogeu.

Doctorul duce o mînă albă, cu unghiile aproape vinete, spre sertarul din dreapta biroului, cel mai apropiat. Scotoceşte înăuntru, continuînd să mă privească — şi scoate de-acolo un teanc de fişe îngălbenite. Le răsfiră, le face pachet, le amestecă, le etalează în evantai, le strînge iarăşi şi, ca şi cînd mi le-ar da să le tai, ca pe nişte cărţi de joc, mi le întinde. Spune :

„Ale dumitale să fie".

Şi, după o pauză :

„Să nu crezi că, după stingerea ultimelor lui ecouri, un zvon îşi încetează odată pentru totdeauna cariera. De fapt, el nu se consumă cu adevărat niciodată, se retrage doar în locurile mai greu de cercetat ale memoriei. Dacă aş fi teolog, dumitale ţi-aş spune că există un demon cu acest nume : că oamenii nu trebuie să întreprindă nimic împotriva lui atîta vreme cît el bîntuie cu putere ; că demonul-zvon se refugiază, dar numai atunci cînd hotărăşte el, în locurile neumblate de la marginea cetăţilor şi somnolează acolo pînă cînd oamenii uită de chinurile prin care au trecut. Atunci se întoarce şi-şi reîncepe nestingherit activitatea, ca pe teren gol. De obicei, se reîntoarce sub înfăţişări de nerecunoscut. Dar cînd în socotelile lui intră şi batjocura, se arată neschimbat şi oamenii se dau pe mîna lui fără să-l recunoască. Care fapt procură demonului obiectul unui fel de amuzament în stare pură. Astea, repet, ţi le-aş spune doar dacă aş fi teolog ; în ruptul capului însă nu le-aş împărtăşi mulţimii de la amvon, întrucît asupra ei acţiunea de prevenire n-are nici un efect."

O. Rank dă semne de oboseală. Totuşi, parateza i-a procurat o plăcere pe care nu vrea deloc să şi-o ascundă. Unor oameni ca el, înzestraţi cu forţă de convingere, ar trebui să le fie supravegheate îndeaproape raporturile cu tinerii şi cu femeile, cu inşi în căutare de directori de conştiinţă — în general, cu psihologiile încă neformate, cu semidocţii sau cu naturile instabile. Mă întreb, privindu-l, ce înrîurire ar fi avut asupra mea, în tinereţe, un astfel de personaj, în tinereţe, deci, cînd în socotelile mele cu lumea nu ştiam încă să folosesc filtrul suspiciunii. Nu pot să-mi răspund, cel puţin acum, căci doctorul îşi reia monologul.

„Prin urmare, un zvon nu se consumă cu adevărat niciodată, se retrage doar, ca un demon printre gunoaiele de la marginile cetăţii, ca să izbucnească te miri cînd, la intervale de timp despre care încă n-am apucat să aflu

dacă au ritmicitate, sau dacă sînt condiționate de un anume tip de împrejurări. Cîteodată, îmi vine să cred că fiecare generație se simte datoare să-l trăiască pe cont propriu și să și-l istorisească. Pînă la un punct, faptul mi se pare normal. Prin forța lucrurilor, preocupările m-au condus la studiul istoriei, am fost nevoit să rătăcesc prin labirintul arhivelor și am învățat să nu mai tresar cînd descopeream ciudata disponibilitate a ființei colective de a reitera greșeli vechi, binecunoscute și îndelung comentate, ca și cînd ele n-ar fi jignit niciodată bunul-simț, ce să mai zic despre logică. Omul nu vrea să reacționeze la avertismentele precedentului. Mă rog, nu cred că experiența nemijlocită ar fi superioară experienței dobîndite prin cercetarea memoriei, dar dacă, să spunem, o generație vrea să cunoască ce înseamnă febra unei mobilizări generale și nu-și dă osteneala să frunzărească o carte de istorie, înseamnă că mă înșel eu, că Danton și oamenii lui s-ar fi căsăpit între ei cu aceeași fervoare și cunoscînd pe dinafară, și necunoscînd deloc istoria lui Cicero și a oamenilor lui. Ceea ce mă surprinde n-ar fi, deci, reînvierea unui zvon după o generație sau două de la producerea lui. Mă surprinde că zvonul acesta, bunăoară, despre dispariția copiilor, a circulat și acum zece sau doisprezece ani — și doar oamenii care au tremurat pentru soarta odraslelor lor n-au murit, cei mai mulți trăiesc, se aflau pe atunci între douăzeci și patruzeci de ani, pe cei mai tineri și pe bătrîni nici nu-i mai număr, ei bine, unii chiar au constatat și că totul n-a fost decît un vis, ca efectul unui halucinogen asupra unei minți încolo normale, mă rog, dar de ce și ei cred, de ce povestesc și-și iau măsuri de apărare împotriva răpitorilor cu aceeași participare ca acum un deceniu ? Recunosc, noua variantă este mai bine structurată, de parcă în răstimpul acestor ani de tăcere cineva ar fi fost nemulțumit de aspectul puțin haotic al celeilalte, s-ar fi străduit s-o perfecționeze, și numai așa

s-o pună în circulație. Ce ții în mînă ?" mă întreabă deodată O. Rank.

„Niște fișe, dumneavoastră mi le-ați dat", răspund.

„A, da, se liniștește profesorul. Sînt fișele domnișoarei Carolina, din anul cînd în oraș a circulat pentru întîia oară zvonul ăsta, care-a început, cum spui, să facă ravagii. Crezi că numai ravagii ? Eu n-aș fi atît de sigur. Nu e și un bine că oamenii își privesc cu mai multă iubire copiii ? Mă rog, zvonul de-acum zece ani a durat doar o lună, hai două, precizez că nici pe acela nu l-am lansat noi, m-am mulțumit doar să-l dau în studiu, numai pentru că ceva asemănător a răvășit Viena la sfîrșitul secolului trecut. Trebuie să recunoști că nici un specialist n-ar fi stat cu mîinile în sîn. Fișele le-am consultat și eu recent. Poți să le păstrezi. Sînt parcă însemnările pregătitoare ale unui autor de proză, au autenticitate. De altminteri, toate schițele conțin mai multe posibilități de interpretare decît produsul finit. Am privit proiectele unor tablouri celebre. N-aș spune că mi-au plăcut mai mult decît tablourile ; atît că, la vederea acestora, instinctul libertății, pe care am avut grijă mereu să mi-l protejez, a avut de suferit. De la schiță la tablou se pierduseră virtualitățile, pictorul optase pentru o variantă, ce-i drept, silit de prejudecata lucrului bine și pînă la capăt făcut, dar eu ce obligație aveam să cred că a optat pentru cea mai bună ? Cît despre zvonul de-acum, ce pot să-ți mai spun ? Că peste cîțiva ani s-ar putea să revină, cu cine știe ce surprinzătoare adăugiri."

Și, pe neașteptate :

„Spune drept, ai auzit pe cineva rîzînd sceptic în timp ce asculta năzbîtia asta despre răpitorii de copii ? Chiar dacă nu-ți vine a crede nimic, nu-i așa că ceva te îndeamnă să fii circumspect înainte de-a refuza să ți-o asumi, de parcă tu însuți ai vrea ca totul să fie adevărat ? Ai da mult să scapi măcar o zi, două, de pacostea lucidității — aceeași luciditate care te obligă să te îndoiești de

existența lui Dumnezeu tocmai cînd ai avea mai multă nevoie de sprijinul unei himere. asta, bineînțeles, dacă nu cumva și dumitale ți se pare că himerele n-au și partea lor bună pentru bietul și mult încercatul suflet omenesc. Oamenii vor să și doarmă, tinere, să doarmă, să aibă vise urîte și să le și comunice unii altora. Nu visele paradisiace, coșmarurile se povestesc, coșmarurile și abaterile de la regulă. Suma căror întîmplări fericite a făcut vreodată obiectul istoricului ? Din vremea patriarhului Isac ne-a rămas doar povestea unei nunți, e clar că sub domnia lui a fost liniște, bunăstare, stabilitate ; în cazul lui, istoricul e neputincios, ca un om lipsit de simțul mirosului silit să descrie convingător parfumul unei flori. Relatează-mi măcar o singură întîmplare firească din cartea lui Polybios. Autorul istorisește coerent, de aceea ni se pare că și faptele istorisite intră în firea lucrurilor. Nu. Oamenii lui Polybios țin discursuri, se pregătesc de luptă, pierd și cîștigă bătălii, își fac unii altora răni, mor și se acoperă de glorie sau de rușine — în realitate ei halucinează, iar Polybios istorisește un lung șir de aberații, sau, dacă vrei, un zvon pe care toată lumea s-a străduit să-l trăiască pe viață și pe moarte."

O. Rank a tăcut după un puternic acces de tuse. Vru să continue, dar cînd dădu cu ochii de mine se răzgîndi. Femeia tînără se ivi în ușă și-mi făcu semn să ies.

Am fișele Carolinei. Le citesc în ordinea pe care a stabilit-o întîmplarea, în timp ce doctorul O. Rank le manevrase, cum spuneam, ca pe niște cărți de joc. Carolina a procedat întocmai ca un folclorist de orientare nouă, transcriind cît se poate de exact declarațiile subiecților ei. Este evident că a făcut-o cu un deosebit simț al datoriei ; cîteva fișe, însă, îmi sugerează că în activitatea ei a intrat și un oarecare amuzament. Și, lucru nu tocmai de mirare, în timp ce le parcurg, îmi aduc aminte — așa cum ți-ai aduce aminte de un vis de demult — că acum un deceniu,

în durata cîtorva săptămîni, am ascultat și eu asemenea povești. Și dacă nu le-am acordat atenție, dacă, pe scurt, le-am uitat, a fost pentru că zvonul s-a stins repede și fără urmări.

„Nu știu ce au ăștia la școală (profesorii) de ne tot bat la cap. Spun că sînt unii dintr-o sectă care racolează elevi și oameni foarte tineri, că nu trebuie să ne lăsăm amăgiți. Nu ne-au spus despre ce sectă e vorba, dar e prudent să ne îndepărtăm repede de orice persoană necunoscută care ne-ar cere, pe stradă, să-i facem vreun serviciu, oricît de mic." *(Un elev din clasa a III-a gimnazială.)*

„Colegul meu de la A e disperat că l-au luat pe fratele lui de cinci ani. Se juca seara, pe la ora opt, de-a fațea, și deodată nu l-au mai găsit — l-au căutat, l-au căutat, și după vreo patru ore poliția l-a găsit într-un gang, pe Strada Latină, cu venele tăiate la mîini și la gît. L-au dus la spital și l-au salvat." *(Un elev din clasa a IV-a primară.)*

„Azi, mama aștepta în stația de tramvai de la Podul Verde și erau peste o sută de persoane, că venise o mașină fără număr și furase doi copii. Părinții își smulgeau părul din cap. Zice că sînt niște doctori care nu mai au voie să aibă cabinete și se răzbună." *(O gospodină în vîrstă de patruzeci de ani.)*

„Azi doamna directoare ne-a spus că nu este un zvon, că este o chestiune foarte serioasă. Au dispărut doi copii de la Școala grecească." *(O elevă de la Școala de menaj.)*

„Zice că era lume multă lîngă brutărie și o persoană tînără s-a oprit lîngă o fetiță și a vrut s-o ia de mînă, dar au sărit oamenii și persoana a fugit spre un automobil. Acolo o așteptau niște bărbați care, cînd au văzut-o alergînd,

s-au răspîndit care încotro. Nici unul n-a fost prins. Urmăritorii au răsturnat mașina și au făcut-o praf. În portbagaj au găsit mai multe numere de înmatriculare." *(Un electrician, douăzeci și nouă de ani, căsătorit, trei copii.)*

„În fața spitalului de ortopedie au prins o femeie. Au bătut-o, i-au rupt hainele de pe ea și, cînd i-au smuls rochia, au văzut că pe dedesubt era un bărbat ca toți bărbații și cu păr pe picioare. N-au putut să-l prindă. A fugit așa, aproape gol, cu zdrențele tîrîș după el." *(O vînzătoare.)*

„De la maternitatea Noël au fost răpiți doi nou-născuți. Chiar doctorul mamoș mi-a spus." *(Un șofer.)*

„La noi, lîngă cinematograful Concordia, în spate, unde se vinde cafea, oamenii au găsit azi-dimineață un copil mort. Era tăiat la gît." *(Un practicant jurist.)*

„Treaba e foarte gravă. Pînă acum au dispărut sau au fost găsiți morți patruzeci de copii." *(Proprietarul unui salon de coafură.)*

„Era o bătrînă în fața magazinului nou cu o fetiță în brațe și a venit o tînără și i-a zis : Vai, ce copilaș frumos aveți ! Bătrîna a țipat, lumea i-a sărit în ajutor și cîțiva bărbați au pus mîna pe hoață. Ea se zbătea și, cînd să fugă, cineva care o apucase de păr a rămas cu o perucă în mînă. Atunci au văzut că are o cruce în creștetul capului. A vrut să fugă, dar pînă la urmă au prins-o și au dus-o la poliție.." *(O funcționară la registratura Primăriei.)*

„Au prins deja trei sectanți, dar ei au zis : degeaba, sîntem trei mii". *(Un student.)*

„Ce se întîmplă în orașul nostru se întîmplă peste tot, în toată țara. Trec mașini sau trăsuri în viteză și lovesc copiii." *(N. I.)*

„Era o femeie cu o servietă în mînă. S-a suit într-un taxi, dar n-avea astîmpăr deloc, ba își ținea servieta pe genunchi, ba o lăsa pe podeaua mașinii, ba o punea pe banchetă. Cînd să plătească, șoferul i-a văzut mîna butucănoasă, că nu era vorba de o femeie, ci de un bărbat. Și-a dat și pasagerul seama că a făcut-o de oaie, a împins cu umărul portiera și a fugit rupînd pămîntul, dar a uitat servieta în mașină. Șoferul, cînd a deschis-o, a găsit înăuntru numai mîini de copii, să-și piardă omul mințile, nu alta." *(Mama unei eleve din clasa a IV-a gimnazială.)*

„Au prins cîțiva dar au zis : puteți să ne omorîți, asta nu schimbă cu nimic lucrurile. De doi sau trei mai avem nevoie ca să fim un milion." *(Un balerin de la teatrul de varietăți.)*

„Spunea doamna învățătoare că azi-dimineață un copil din vecini a urlat o oră, de te speriai : Nu mă duc la școală că mă omoară sectanții !" *(O elevă.)*

„Se strîng prin beciuri și au jurămînt să nu spună nimic și să aducă inimi de copii." *(O elevă.)*

„Tanti, acum nu mai fură cîte un copil, acum fură cîte doi și pe urmă cîte trei odată." *(Un țînc.)*

„Se fură copii și sînt înjunghiați la gît. E o sectă și membrii ei trebuie să omoare cinci sute de copii. Șeful lor e pe moarte și cine omoară mai mulți copii îi ia locul." *(O gospodină.)*

„27 martie. Nici un copil nu se mai joacă pe afară. Pe străzi e o linişte suspectă. Mamele işi aduc de mînă copiii la şcoală şi-i aşteaptă la ieşire. Nu cred nimic din toate acestea şi, totuşi, nu ştiu de ce şi eu le-am spus copiilor mei să se joace numai în faţa casei. 29 martie. Am fost nevoită să fac un drum cu o maşină de piaţă de la Academia Comercială pînă în apropiere de strada Bartolomeu şi înapoi. N-am văzut de-a lungul drumului decît şase copii, cu părinţii de mînă. În dreptul Podului Mare, un copil de vreo şapte-opt ani, îmbrăcat în uniformă, cu ghiozdanul în spate, singur, jucîndu-se cu o hîrtie. Am îngheţat." *(Din jurnalul doamnei S.C., soţia unui ziarist, care mi-a pus la dispoziţie propriile ei însemnări.)*

„Azi diriginta ne-a spus că s-a înfiinţat o asociaţie cu reprezentanţi din toate ţările, care nu poate să-şi înceapă activitatea decît după omorîrea unui anumit număr de copii. Pe de altă parte, vor să convingă şi pe alţii să intre în asociaţia lor. Să ne ferim să mergem singuri în oraş, să umblăm în grup, cu matricola pe umăr, pe străzi circulate." *(O elevă din clasa a VII-a, Pensionul Regina Ana.)*

Doctorul a folosit în dialogul cu mine aceleaşi argumente din care, odinioară, işi construise apărarea în faţa instanţei judecătoreşti, în plus vrînd să şi sublinieze că oraşul n-ar fi avut decît de cîştigat pe de urma zvonurilor lui — instrumente de cunoaştere a fiinţei umane. Şeful comisiei de anchetă îmi arătase că, deşi provocat în felul amintit, zvonul evoluează de la un moment dat după legi similare celui născut de la sine şi că, în fond, nu e mai puţin nociv decît acesta.

„Aşa că, frate — conchise el într-una din serile trecute — l-am băgat la zbeg fără nici o remuşcare."

Adevărul este că, tot anchetînd grupul Rank, bunul meu şef descoperise lucruri la existenţa cărora nu se

gîndise niciodată — şi, dacă în calitate de acuzator nu i-a găsit psihologului nici măcar o singură acoperire, a fost pentru că el însuşi s-a pomenit privind fascinat la această activitate cu limpezi trăsături de joc.

Luînd în serios cuvintele bătrînului O. Rank, pornind, vreau să zic, de la înţelegerea lor mai departe, ar trebui să văd în întîmplările legate de *Lupta cu lucrurile* indiciul unei crize spirituale. Inşii care, luînd drept model moartea Domnului (...), şi-au curmat viaţa, au ignorat în primul rînd caracterul convenţional al artei. Ca şi în cazul purtătorilor de zvonuri, şi lor le-a lipsit ceea ce aş numi aptitudinea de a discerne între verosimil şi adevăr. Că autorul *Luptei cu lucrurile* descoperise existenţa în formele ei nealterate ; că miza lui a stat în recuperarea realităţii şi nu în slujirea unor principii estetice — toate acestea par posibile, pun însă la îndoială faptul că paginile cărţii n-ar fi (cu sau fără voia scriitorului) ficţiune, chiar şi dacă ele ar fi izbutit să întreacă, prin adevărul cuprins, realitatea însăşi.

Lupta cu lucrurile s-a preschimbat într-o capcană — dar nu ea a impus celor ce au murit în felul Domnului (...) un mod de-a fi străin (şi, implicit, distrugător) : ei singuri, din slăbiciune, şi l-au asumat, goi fiind pe dinlăuntru, ca nişte actori care, după lăsarea cortinei, şi-ar descoperi dintr-o dată neputinţa de-a mai vieţui şi altfel decît inşii vremelnic închipuiţi pe scîndura scenei. Personajul cărţii, astfel, s-a făcut nu purtător al unei boli fără antidot, cum s-a zis, ci prilejul dării ei pe faţă.

Absolut identice (pare că o confrerie şi-a întrerupt activitatea printr-o decizie de sinucidere), cele n cazuri cer dezlegare. Iar eu, presimt, voi pierde în curînd puterea de a mai juca rolul anchetatorului ; puterea de a mai născoci meandrele care odinioară îmi întreţineau ideea de obstacol şi certitudinea că nu m-am abătut de la legile sfinte ale terenului.

XIII. Ca întotdeauna la ceasurile prînzului, Pavla mă întîmpină încercănată. Nopțile ei sînt grele, nu e nevoie de prea multă istețime să-ți dai seama de asta ; mai anevoie e, să-ți închipui cum izbutește să treacă, de la lăsatul serii și pînă în zori, dintr-un așternut în altul, și asta fără ca nimeni s-o cheme — dimpotrivă, ea știind pe cine și la ce oră să ridice din somn, pe cine și la ce oră să părăsească pentru a se călători iarăși spre locurile ei de aspră și istovitoare bucurie.

Acum mă privește șters (tulbure, conturul irișilor s-a lățit peste albul corneei) și-mi spune că e flămîndă. Nu pot ține piept ispitei de a o vedea mîncînd — și cer birjarului să ne oprească în dreptul restaurantului Astoria.

Mută, cu pielea obrazului descărcată de fard, Pavla își trece degetele lungi prin părul abia mai ținîndu-se în agrafe de atîta greutate. E printre puținele femei din oraș care îndrăznesc să-și arate genunchii — ochii îmi alunecă de la sine spre tremurul lor. Cît ține drumul, în tăcerea acestei ființe se simte nu atît oboseala, cît o îndîrjire fără un scop anume ; fără scop mi se pare și îndărătnicia cu care se împarte în dreapta și în stînga : într-un an, sau doi, sau cinci, cînd nebuneasca risipă de sine îi va slăbi încheieturile, faptele ei de acum o vor împresura fără milă și răzbunătoare.

Abia ne-am așezat la masă — și-i cere chelnerului să destupe o sticlă cu vin. Bea cu înghițituri mari și fumează ca să-și ațițe foamea. Între un pahar și altul ronțăie acrituri. Sîngele i-a năvălit în obraz, urechile i se văd roșii din coafura împovărătoare, ușor umezită la tîmple. Din timp în timp îmi face cu ochiul — și tocmai cînd ar vrea să-mi spună ceva, apare chelnerul, care îi așază dinainte pește în saramură.

Aproape beată, Pavla mai cere vin — și numai după ce-și domolește setea își apropie platoul.

Îi privesc degetele mișunînd cu agilitate între fîșiile albe de carne și oase — și-mi amintesc de instrumentele

vii, crescute anume pentru sfîșiat, mărunțit și dus la gură prada, ale acelor insecte în aparență inofensive, dar care, așezate sub lupă, își scot la iveală mandibulele și prelungirile ca pe niște mecanisme feroce prin perfecta lor funcționalitate. Peștele dispare treptat și Pavla gîfîie trecîndu-și limba peste buze.

Așteaptă friptura și nerăbdarea îi mișcă ritmic mușchii maxilarelor. Adusă în aburii ei, carnea de vită este aproape crudă, sîngele apos mustește din ea și se amestecă în farfurie cu boabele de mazăre și cu sarea. Uneltelor vii ce-și reiau cu osîrdie lucrul, Pavla le este o roabă desăvîrșită — aș putea să jur că privirea ei nu trece dincolo de marginile farfuriei : acolo, pe toată întinderea rotundă, stă, fascinantă, bucata de carne. Sub lucrul cuțitului și al furculiței, masa se cutremură și vinul saltă în pahare — Pavla nu ia în seamă întîmplarea, nici cînd lichidul îi stropește bluza și genunchii. Doar o clipă se întrerupe, să afle : o mai asistă cumva și altcineva în afară de mine ?, ca să-și ducă nestingherită farfuria la gură și să bea zeama roșie (care n-a avut vreme să se răcească) lăsată dintre fibrele cărnii.

În restaurant sînt puțini oameni — și aceștia, puțini, o cunosc, dar nu îndrăznesc s-o urmărească de-a dreptul ; iar eu aștept s-o văd prăbușindu-se de atîta vin și mîncare. Or, după ce mestecă, rar și cu ochii închiși, cîteva baclavale, în loc să-i cadă brațele și pleoapele, începe să strige cuvinte fără rușine. O las în legea ei. Multe din măscările ce-i sar de pe limbă mă privesc și ar fi primejdios s-o întrerup, căci Pavla are grijă mai mult de auzul celorlalți decît de al meu. Femeile de la celelalte mese sînt uluite, nu revoltate, dacă văd bine, iar bărbații se prefac surzi, cu toate că vorba despuiată a Pavlei a început să le gîdile auzul.

Vinul m-a amețit și pe mine. Pot să iau drept ireală petrecerea Pavlei — deci pot să mă întreb, ca și cum aș fi singur și simțurile toate mi s-ar pregăti de somn : ce se

va întîmpla de aici înainte cu Lohan ? Sub oblăduirea Carolinei părea încă viu, își împlinea rostul, destinul lui căpătase un semn și un nume, chiar dacă traiul lui semăna cu al unui condamnat pe viață, într-o celulă. Intru în spațiul de silnică viețuire a unui astfel de om, și din locul cel mai întunecat al încăperii o gură năpădită de barbă mă întreabă :

„Mai sînt oameni afară, se mai plimbă cineva pe străzi ?"

„Da — răspund. Mai sînt oameni afară și oamenii se mișcă dintr-un loc într-altul, respiră" — și deținutul se repede la mine, îmi îmbrățișează genunchii și-mi mărturisește :

„Domnule bun, din pricina gardianului credeam că lumea s-a prefăcut în ruine. De douăzeci de ani îl tot întreb : ce se mai întîmplă acolo ? și de fiecare dată el ocolește răspunsul, dar cu atîta iscusință încît am intrat la bănuieli. Sîntem, mi-am zis, singurii supraviețuitori pe pămînt. Dar, dacă așa stau lucrurile, de ce se încăpățînează gardianul și nu-mi dă drumul, fie și acolo, într-un pustiu ? Față de cine să-mi mai ispășesc pedeapsa ? Mă urăște, sau ține cu orice preț să-și păstreze puterea ce i s-a încredințat cîndva asupra mea ? La ce bun ? Într-o asemenea singurătate, de-a cui poruncă se mai ține el dator să mă păzească ?"

Ca într-un vis, Elena arată spre Lohan, își întinde arătătorul și-mi spune :

„El e vinovat de dispariția fratelui meu. Pe el năucește-l cu întrebări, nu pe mine !"

Și, tot ca în ceața unui vis lung, pentru ca șederea învățătorului în casa Carolinei să nu se deosebească prea mult de o detenție, îmi spun povești, aud ca aievea un schimb de cuvinte pe care nu le-am presupus niciodată.

„Cum e afară ?!" — întreabă Lohan, neîndrăznind să tragă draperiile cu țesătura deasă și grea.

„În ce anotimp sîntem ?" — întreabă el a doua zi și a treia oară, iar Carolina tace.

Tot așteptînd un răspuns, într-una din zile învățătorul uită că pereții sînt ai unei celule și dă să iasă. Femeia izbucnește în rîs, pe cînd deținutul își muncește mintea și se frămîntă între pernele umede :

„De ce sînt închis ?"

Carolina nici nu-l contrazice, nici nu-i dezvăluie motivul detenției. Una și aceeași întrebare revine din ce în ce mai des, tînărul se socotește nedreptățit și, treptat, o stare de apatie neputincioasă îl cuprinde. Într-un tîrziu, își întîmpină iarăși perechea cu vorbele de la început :

„Cum e afară ?" — și Carolina îl privește nedumerită.

„De bună seamă — își închipuie, neliniștit, Lohan —, dincolo de ziduri s-a petrecut ceva neobișnuit, sau poate că nu se mai petrece nimic, pămîntul tot a fost năpădit de buruieni, vîntul cară moloz printre năruirile mari, iar femeia aceasta mă ține sub cheie cu de la sine putere, fără să mai fie investită cu drepturi depline asupra mea."

„Ia seama, îl avertizează Carolina prin vizorul ușii. Ia seama, fii om de ispravă și mai ales nu mai bate în perete. Crezi că o să te mai audă și altcineva ?"

Și, după această tulbure amenințare, clapa vizorului cade, ca o confirmare mai mult.

„Acum — îmi spune Lohan posomorît —, acum știu că tot dîndu-mi de mîncare și de băutură, femeia asta a prins gustul de a mă sluji. Dar, dacă am ieșit de sub stăpînirea ei, mai pot eu să am iluzia că sînt supus unei mari injustiții ? Voiam să plec, m-am temut că n-am să izbutesc, am ieșit, cu toate acestea, și încă fără să întîmpin vreo rezistență. Or, acum totul s-a sfîrșit : trebuie să-mi iau crucea de la capăt — tocmai cînd, de atîta urcuș, uitasem și de greutatea poverii, și de cei ce mi-au dat-o s-o port, și de vinovăția mea."

Pavla stă acum lîngă mine, în picioare, înțepenită de puterea vinului. A tăcut, în sfîrșit. Dacă nu i s-ar vedea tremurul degetelor, ai spune că e moartă și te-ai mira cum de se mai ține dreaptă. Chem cîțiva chelneri și, pînă la trăsură, parcă ducem pe brațe un lemn umed, de trei ori mai greu. Cel de la picioare îi umblă pe sub rochie și rîde :

„He, he, halal de mă-sa !“

„Ar trebui să fie rece, spune insul care a prins-o de mijloc. Dar ea e fierbinte ca o iapă în călduri.“

Plouă, și obrazul Pavlei primește fără să tresară loviturile picurilor reci.

...Pavla dormea abia respirînd — iar eu eram prea obosit, frigul și oboseala mă pătrunseseră prea tare ca să nu-mi părăsesc scaunul și să nu intru sub aceeași plapumă cu ea.

„Jură că nu te-ai atins de mine în timp ce dormeam !“ — mi-a cerut ea a doua zi, cu o fulgerare de răutate în priviri.

După tonul ei alarmat, am bănuit că a început să-și numere (și încă temătoare) întîmplările nopții. Un fel de pîndă leneșă i-a înlocuit neastîmpărul de ieri.

„Într-una din seri — începe ea după ce izbutesc s-o liniștesc —, într-una din seri l-am visat urît pe tata. Parcă își găsise o locuință la marginea orașului, o casă din bîrne, de fapt o singură odaie, înăuntru cu un pat înalt, ridicat pe țăruși. A adormit beat, ploaia a pătruns pe sub ușă și a inundat camera. El s-a rostogolit din așternut fără să se trezească, apa a crescut și l-a acoperit, iar peste noapte a dat înghețul. L-am văzut acolo, prins în blocul de gheață, ca într-un cristal mare, și cineva de lîngă mine spunea rîzînd : «Ia te uită ! O moarte fără precedent în istoria literaturii».“

Pavla a rămas toată ziua la mine. Odată cu scăderea luminii își pierdu însă liniștea și, de cum se făcu întuneric,

apucată de-o veselie subită, începu să-și adune lucrurile risipite prin odaie și să se îmbrace.

Acum sînt singur și parcă mai istovit decît cu o seară în urmă. Auzul îmi vuiește de glasul cînd moale, cînd repezit al Pavlei, de rîsul ei răgușit, amestecat printre vorbe risipite la întîmplare, printre injurii.

Am cheltuit destulă energie ca s-o silesc la cîteva mărturisiri despre Domnul (...) și despre familia acestuia, dar încercările mele s-au strecurat anevoie pînă la înțelegerea ei răstălmăcitoare. Ea ar fi vrut mai degrabă să afle ce fel de om sînt, și nu să-mi răspundă cuminte la întrebări. A trebuit să aștept, s-o las în voia ei și să-i aleg din mulțimea fără șir a cuvintelor cele cîteva de care aveam neapărat nevoie. Altminteri n-aș fi aflat că Anelida, fiica și ocrotitoarea de acum a Doamnei (...), este o fire posomorîtă, mereu încruntată și nemulțumită de cîte ceva, că pe fața ei, deloc asemănătoare cu a gemenei sale, bunul Dumnezeu a avut bunătatea de-a croi o gură de-o frumusețe desăvîrșită. Răbdarea mea n-are însă margini. Pot să mă las rătăcit printre amănunte și de un copil, nu numai de Pavla. Altminteri n-aș fi aflat că Pavla este într-adevăr posesoarea amănuntului pe care geamăna Anelidei, cu bună știință, nu mi l-a făcut cunoscut.

Astfel am înțeles că înainte cu zece zile de-a muri, întorcîndu-se de la drum, iritat ca de obicei și cu harțag, bătrînul Domn (...) și-a găsit fiul acasă. Se spune că întîlnirea aceasta l-a înveselit pe neașteptate și că a început, încă de la ușă, să glumească și să toarne minciuni.

„După obiceiul său“ — remarcă Pavla.

Și tot ea susține că Domnul (...) a trăit atît de neobișnuit, încît ori de cîte ori încerca să vorbească despre sine însuși se simțea obligat să recurgă la minciună. Despre oamenii care mint circulă prejudecata că au imaginație.

Ei bine, în pofida acestei prejudecăţi, puterea de născocire a Domnului (...) nu producea decît fapte de o perfectă platitudine. În jurul numelui său roiau nenumărate legende, dar între ai lui era searbăd, ţepos şi plictisitor. Din toate minciunile acelea puse cap la cap nu s-ar fi putut alcătui decît imaginea celei mai banale existenţe — şi prea puţini au bănuit că, mărturisindu-se, el ar fi vrut să spună cu totul altceva, dar că între timp, răzgîndindu-se, minţea din dispreţ pentru slaba pricepere a celorlalţi. Or — şi observaţia Pavlei m-a luat prin surprindere —, ca să fi înţeles toate acestea ar fi trebuit să ai un suflet de curvă, şi ea îl avea. Numai Doamna (...) l-a crezut, cu blîndă conştiinciozitate, dar s-a plictisit alături de el.

Aşadar : Domnul (...) se întorsese de la drum. La vederea fiului său, îşi recăpătă buna dispoziţie şi se aşeză la masă. Volubil, tăind cu mîinile aerul, intră de-a dreptul în vechea lui deprindere — şi asta fără a îngădui cuiva să-l întrerupă. Atunci, pentru întîia oară (ocrotită de apropierea fiului ?), Doamna (...) şi-a dat seama că nu mai este în stare să suporte poveştile lui anodine şi a schiţat un gest de protest — iar el, ca prins asupra unei grosolănii, n-a lăsat-o prea multă vreme pe chip cu expresia încreţită a scîrbei şi a început s-o lovească, mai întîi mirat de noutatea întîmplării şi apoi cu înverşunare şi patimă. O vreme fiul a rămas pe loc fără să intervină, amuţit. Pe urmă a sărit de la masă, a ridicat scaunul şi, cum bătrînul înlemnise de uimire, scaunul l-a ajuns drept în umăr şi s-a risipit, cu trosnet, din încheieturi.

„Anelida era de faţă — mai spunea Pavla. Dar nici ea, nici Elena nu-ţi vor povesti nimic — pentru că toţi ai casei au hotărît că din ziua aceea Domnul (...) a început să moară."

Şi, după o pauză :

„Ce fel de om eşti tu ?" — uitîndu-şi în aceeaşi clipă întrebarea : privea de la fereastră, neliniştită, lăsarea întunericului.

Pentru a cîta oară aud asemenea vorbe ? De fiecare dată presimt că, dîndu-le un răspuns, n-aş izbuti decît să-mi umplu gura cu sunete de neînţeles. Mă uit în oglindă şi mă cuprinde sila : mereu proaspăt ras, par bine dormit, bine hrănit. Doar cine m-ar privi mai de aproape ar observa că preajma ochilor mi s-a adunat în două pungi grele şi pline parcă de apă, că pometii îmi sînt cenuşii, ca şi fruntea, că doar vremelnica netezire a feţei cu briciul fură atenţiei multele indicii de istovire : pleoapele gata mereu să-mi cadă peste rostogolirea respingătoare, de mort, a bulbilor, căutătura care, din pricina aceleiaşi vechi oboseli, mi se răceşte, eu însumi simt asta, pînă la a părea agresivă şi încărcată de răutate. Ce fel de om pot fi ? Aud întrebarea şi parcă e dimineaţă, sînt pe jumătate adormit, calc pragul bucătăriei să-mi fierb cafeaua — şi, dintr-o dată, pieziş, îmi trece prin minte, egal şi sîcîitor ca vocea încleiată a unui nărăvit la băutură :

„Nu mai ai nici un haz, nenorocitule !" — şi pe urmă : „Cine eşti tu ?"

Şi dacă întrebarea mi se repetă, de ce nu m-aş încumeta să recunosc : da, eu sînt cel ce se apleacă de şale şi priveşte prin deschizătura strîmtă a unei uşi ! Un ochi e închis ; celălalt clipeşte des, lăcrimează la firul subţire şi rece de aer şi caută prin pînza tremurătoare de lacrimi într-o odaie străină. Acolo se întrevăd doar sferturi şi jumătăţi de lucruri, doar intenţiile şi resturile fără noimă ale unor mişcări.

Şi dacă ar fi să dau un răspuns mai aproape de adevăr, de ce nu mi-aş aminti că demult, în provincia unde m-am născut, am rîs de un bărbat între două vîrste cu minţile rătăcite, care îşi spunea Urmăritorul ? N-am aflat nici-

odată unde locuia. Rău îmbrăcat, hrănindu-se cu te miri ce, omul se străduia să-și schimbe în fiecare zi înfățișarea. Nimeni, spunea el, nu trebuie să-l recunoască și, în virtutea acestei bine înrădăcinate hotărîri, astăzi purta o pelerină impermeabilă peste hainele zdrențuite, mîine își umbrea jumătatea de sus a feței cu borurile unei pălării mari, fără să mai folosească, pentru a-și ascunde identitatea, pelerina de ieri, iar peste cîteva zile îl întîlneam desculț, cu un coș de papură în dreapta, prefăcîndu-se că așteaptă căruța care-l va duce, vezi Doamne, în satul de baștină. Alteori căra sub braț cîteva dosare, și atunci purta pantofi lustruiți, pieptănătura îi era îngrijită și mîinile curate. Aici își lăsa barbă, aici și-o rădea — dar, oricum ar fi fost îmbrăcat, îl recunoșteam cu ușurință după mersul furișat pe lîngă ziduri, după mina întotdeauna gravă, după felul de a privi cu prefăcută indiferență pe sub pleoape. Știa totul, ar fi vrut el să dea de înțeles lumii, știa despre fiecare cîte ceva com[illegible]romițător, el căuta doar probele vinovăției, ca să le dea r[illegible]ață la vremea potrivită. Se apropia de oameni pe vîrfu[illegible] apoi, întorcîndu-se cu spatele (ca și cum prezența lui a[illegible]i fost cu totul întîmplătoare), nota ceva într-un carnet cu scoarțele roase. Preocupat din cale afară, demn, a îmbătrînit fără să iasă vreodată din cercul acestor preliminarii simulate. N-a arătat cu degetul spre nimeni, n-a acuzat, n-a spus nimic nimănui despre îndeletnicirea lui, încît s-ar fi crezut că omul acesta cu nume de copil, Urmăritorul, presimțea că dincolo, în acțiune, și-ar fi pierdut adevărata condiție...

XIV. „Astăzi, 3 octombrie 193..., s-a constatat la fața locului decesul numitului... în vîrstă de 58 ani..."

Procesul-verbal poartă semnătura colegului de la Comisie care s-a ocupat, cu ani în urmă, de împrejurările morții Domnului (...). Aș fi vrut să-l citesc abia la capătul anchetei mele, dar, aflu, posesorul acestui scris mărunt și nervos nu mai poate fi consultat. Fără vreo lămurire în

plus, așa cum nădăjduiam, trec de la o pagină la alta, recunoscînd că nici eu n-aș fi consemnat atunci altceva. Dincolo de evidențe se întrezăreau temeiuri și fapte ce ignorau puterea de cuprindere a legii.

Înalt 1,80 m ; înfățișarea generală atletică ; cap expresiv, cu indiciile unui început de decrepitudine ; culoarea feței și a mîinilor închisă ; epiderma părților acoperite albă (contrast specific pentru inșii ce-și duc existența în aer liber) ; occipitalul și lobul stîng al frunții prezentau urmele unor lovituri violente în formă de V ; toracele tumefiat în trei locuri ; striviri de vase sangvine, dispuse orizontal în latura superioară a pectoralului drept ; pe gît, urme adînci de unghii.

Moartea Domnului (...) a fost anunțată procuraturii de I. M., nepot al soției defunctului. Ușa a fost spartă în prezența a cinci persoane (aici se adaugă și faptul că Doamna (...) a refuzat să intre în casă) ; ușile întregului apartament erau date de perete, doar cea de la dormitorul soților, închisă pe dinăuntru, a trebuit să fie forțată.

În cameră se aflau un șifonier cu patru uși, un pat dublu, două noptiere, un scrin cu oglindă de cristal, o pendulă. Șifonierul, zgîriat recent, era mutat din loc, alcătuind cu peretele un unghi de peste treizeci de grade ; patul — prăbușit, cu tăblia de la picioare lovită în unsprezece locuri ; noptierele răsturnate ; sertarele sfărîmate de pereți ; oglinda scrinului, de asemenea spartă ; sertarele de sus ale aceluiași scrin, pe jumătate scoase — resturile celui de la mijloc, de dimensiuni mai mici, s-au găsit risipite printre mărunțișuri : nasturi, copci, bobine de ață, teștele de ace etc ; pendula, s-a constatat, a fost smulsă odată cu pironul de care spînzura și izbită de muchia sobei, și ea prăbușită pe jumătate, cu plăcile de marmură sparte. Dacă geamurile n-ar fi fost închise, eventualitatea unei crime n-ar fi fost exclusă, și după

urmele de violență observate pe cadavru, și după aspectul deteriorat al mobilierului și pereților.

Corpul Domnului (...) a fost găsit pe spate, căzut între latura dreaptă a patului și scrin, înfășurat ca într-o plasă în firele unui ghem de sfoară impregnată : cadavrul se răcise, corneea i se opacifiase, gradul de rigiditate al membrelor era avansat.

Antecesorul meu susținea că dezordinea s-ar fi datorat unui acces de furie și că explicația ar putea fi căutată în temperamentul paradoxal al Domnului (...). Primul obiect distrus : oglinda. Apoi. furia s-a îndreptat asupra scrinului ; sertarul de la mijloc a fost rupt în mîini, Domnul (...) ajutîndu-se de genunchiul drept (indiciu sigur : rana din dreptul rotulei). Patul a fost lovit, pînă la prăbușirea lui, cu una dintre noptiere. Urmele de pe tăblie, semicirculare și adînci de 2—3 centimetri, proveneau de la blacheurile pantofilor. Amprentele digitale de pe partea inferioară (dreapta) a șifonierului, precum și dîrele de pe parchet alcătuiau dovada că Domnul (...), după ce a mișcat șifonierul din loc, l-a izbit de cîteva ori de peretele cu tencuiala căzută. Pendula a fost cel de pe urmă obiect căzut pradă furiei : cu el, Domnul (...) a dislocat cîteva plăci de parchet și a dărîmat partea de sus a sobei.

Peste tot se așternuse praf amestecat cu funingine. Ultima presupunere : Domnul (...) s-a odihnit ; forma corpului i se păstrase în așternutul acoperit de pulberea neagră. Apoi a început inexplicabila înfășurar în firele impregnate. A urmat lunecarea la picioarele lui și, în sfîrșit (după ce, vrînd, probabil să se ridice, a fost în stare decît să-și tragă peste el o bună parte din pled), moartea.

Nu putea fi vorba nici de prezența vreunui ucigaș, nici de sinucidere. Dezlănțuirea omului a fost pusă pe seama unei demențe latente, izbucnită și consumată în chiar momentele agoniei. Astfel a hotărît antecesorul

meu : demență furioasă. Mai mult, cred, n-ar fi avut ce adăuga ; eu însumi n-aș fi îndrăznit să trec mai departe.

Ce val de confuzie s-ar stîrni dacă am merge spre cauzele din adîncime ale oricărui eveniment ieșit cît de cît din normele firii ! Înghesuirea faptelor în matca terminologiei specializate este necesară, altfel nu ne-am mai opri niciodată și toate dosarele ar rămîne veșnic deschise.

Aici s-a spus : demență furioasă. Este o direcție moartă, într-adevăr, dar cazul a încetat să mai intereseze. Deși, în locul lapidarelor concluzii de mai sus, s-ar fi putut scrie în următorul chip :

Ideea de moarte nefiindu-i străină ; dimpotrivă, viața închipuind, pentru el, prilejul permanent al spaimei de desființare (pentru că prin nașterea fiului și fiice r sale timpul își dobîndise, în sfîrșit, primejdioasa, i uzoria materialitate), părîndu-i-se absurd să-și accepte sfîrșitul ca pe un eveniment firesc, crescut pînă la întregire și atingere, în carnea și sîngele lui ; bănuind că acest sfîrșit ar veni de undeva, de foarte aproape, dintr-o voință ce ar putea fi și descoperită, și înfrîntă ; deprins cu mișcarea și cu nesupunerea ; neîmpăcat cu pierderea, luînd de aceea moartea drept un eșec personal — Domnul (...) a fost cuprins de cea mai îndreptățită furie împotriva lucrurilor. Nu erau ele inutilitatea însăși ? Voința de care aminteam, batjocoritoare, i se arătase în nepotrivirea dintre ceea ce crezuse cu privire la lucrul mîinilor sale și lucrul mîinilor sale cel adevărat, răspîndit în tot atîtea contururi și suprafețe cîte are, ca să umilească, moartea. Jur-împrejurul Domnului (...), priveliștea de cărămidă și lemn se răsucea la fiecare întoarcere a capului ; sudoarea, gîfîitul, nesomnul, frigul ori setea, timpul dat așteptării — urma tuturor acestora nu însemna mai mult decît urma jugului pe greabănul unei vite : aurul fusese plumb greu, iar lucrurile acoperite cu luciul atingerilor (singurul de nepreţuit !) — avertismentele marelui eșec, solii căzuți de la drum în

casa omului, solii care nu mai pleacă și care spun : „Tu ne-ai adus aici, trebuia să-ți dai seama de la început — te vom asista de aceea pînă la moarte, și vei muri, te asigurăm". Și după ce, de la dezlănțuirea neputinței și-a furiei, n-a mai rămas nimic întreg în odaia Domnului (...), Domnul (...) s-a odihnit ca un învingător. A adormit, dar moartea l-a lovit în somn ; ca să-și răzbune solii. Omul își cheltuise toate puterile în lupta cu trimișii morții, și tocmai cînd devenise inofensiv, și tocmai cînd se aștepta mai puțin la eventualitatea unui atac, a fost luat prin surprindere și ucis. Pe pled, alături, se afla un ghem de sfoară trainică — și Domnul (...), zbătîndu-se, s-a încurcat în firele ghemului ca într-un năvod. Și n-ați simțit niciodată că deasupra capetelor dumneavoastră stă, într-o plutire mereu pînditoare, un larg și bine întocmit năvod, gata în orice clipă să cadă, să vă prindă între ochiurile lui și să vă facă zbaterea inutilă, ca oricărui vînat ?

Așa ar fi trebuit să scrie antecesorul meu, dar cine l-ar fi luat în serios ? Că moartea Domnului (...) l-a preocupat în mod deosebit, îmi dau seama după migala cu care a numerotat și pus în ordine cele șaizeci de fotografii anexate la dosar. Cineva — mai de crezut că el și nu fotograful procuraturii — a observat, în timpul măsurătorilor, că pe obrazul mortului se așterne treptat expresia furiei. Așa, primele fotografii, luate din față și din profil, arată un chip liniștit, de om împăcat cu sine. Imaginile succesive, luate din aceleași poziții, refac, dacă am introduce clișeele într-un aparat de filmat, prim-planul viu, mișcător, al unui bărbat care se întunecă încet-încet la față, gata să deschidă ochii și să vorbească. Furia Domnului (...) de ce n-ar fi, prin urmare, un reflex întîrziat al gîndului, ultimul, pierit odată cu încercarea nerăsplătită de a se trezi din somn, că totul n-a fost decît o diversiune bună să-i fure atenția de la viitoarea (unică, decisivă) lovitură a adevăratului său vrăjmaș ?

Iată o perspectivă — una, însă, cu laturile spre hău. Luînd-o în considerare, responsabilitatea mea și a tuturor celor de o seamă cu mine ar crește disproporționat : oricîtă energie s-ar cheltui, la capăt n-am ajunge decît uitînd de unde am pornit...

XV. Moină, pe străzi puțină lume. Așteptîndu-mă, bătrînul Z., cel dintîi critic și partizan al *Luptei cu lucrurile*, vorbea de unul singur sub o umbrelă sfîșiată. A îmbătrînit de-a binelea ; puțin la trup dintotdeauna, acum părea un copil și hainele ai fi zis că-i sînt de căpătat ; prea largi, prea lungi — mînecile îi acopereau în întregime degetele, manșetele pantalonilor atîrnau grele în scursura mizeră de pe trotuar.

Îl rog să mă însoțească la cel mai apropiat restaurant — și el :

„Da, da, să ni se mai încălzească oasele".

Pe drum, mă strînge de braț și își dă osteneala să mă asigure că nevasta nu l-a părăsit, așa cum umblă vorba (și cum și este de fapt), că tînăra Z. s-a dus azi-dimineață după cumpărături și s-a întors acasă tocmai cînd el se pregătea să iasă în oraș.

Ne-am așezat la o masă. Z., lîngă calorifer, se dezmorțea. De căldura și de mirosurile bucătăriei, gura începu să-i tremure. Nu l-am stingherit. Poate că, în starea lui, nici n-ar fi putut să-mi răspundă la vreo întrebare ; gîndul unui prînz omenesc îl tulburase îndeajuns.

„Să mănînce mai întîi" — mi-am spus.

Dar Z., cuprins de o bucurie neașteptată (bucuria că va mînca, pe care, încercînd să mi-o ascundă, și-o da la iveală stîngaci, odată cu tresăririle dezordonate ale obrazului), nu mai așteaptă apariția chelnerului și începe să-mi vorbească despre *Lupta cu lucrurile*, blînd mai întîi, dar după cîteva fraze vehement, ca și cum ar fi vrut să prevină orice intenție de controversă.

În ce privește dispariția scriitorului, susține Z., de ce mi-aș pierde vremea umblînd după mărturii, cînd autorul însuși îmi pune la dispoziție dezlegarea ? *Lupta cu lucrurile* nu reflectă o lume concretă, ci este însăși lume concretă. Pornind de la datele acestei cărți și folosindu-se de ele ca de niște întîmplări reale (sau documente), fără îndoială că oricare alt artist ar putea să producă pagini de literatură poate că mai mult decît onorabilă. Mai exact — cartea închinată morții Domnului (...) se comportă în întregime ca un organism viu, suficient sieși, pe care-l contemplăm fără să ne treacă prin minte că ar trebui să-i verificăm materialitatea prin mijlocirea unei oglinzi ; în vreme ce scrierile de pînă acum nu trăiesc decît ca slujitoare ale realității, fie și dacă, fiecare în felul ei, strivește, înalță, adună la centru, dispersează ori frînge liniile contururilor exterioare. Doar învingînd tentația de a pune cartea în legătură cu împrejurările care au determinat-o (deși, inițial, acestea au fost hotărîtoare), s-ar lumina cît de cît chestiunea dispariției scriitorului.

..Eu afirm (Z. se apleacă peste masă și pleoapele mici i se zbat), eu afirm că autorul *Luptei cu lucrurile* a murit chiar în felul în care a murit Domnul (...)"

Spus altfel, odată cu ultima filă de manuscris, odată cu secătuirea propriilor rezerve vitale („degajat de întreaga energie", după expresia bătrînului Z.), scriitorul a rămas descoperit și fără puterea de a mai supraviețui personajului său. Și dacă, așa cum am stabilit, *Lupta cu lucrurile* reprezintă un fapt viu, care implică posibilitatea reflectării într-o suprafață limpede, rezultă că el, scriitorul, i-a fost cea dintîi depersonalizată oglindă. Într-un articol mai vechi, Z. nota că, nemaifolosindu-se atîta vreme de binefacerile rostirii, artistul n-a urmărit numai eliberarea rațiunii de îngrădirile convențiilor, ci și propria purificare. Golirea de sine se desăvîrșise ca proces — așadar, cum ai l-am putea închipui mai întîi continuînd să vorbească după vechile legi ale comunicării,

și apoi viețuind ca și odinioară, de vreme ce energia sa fusese trecută în întregime personajului ?

Eu însumi am simțit cum pe față mi se așază o expresie sceptică — cu atît mai mult a observat-o Z., care nu mă slăbise nici o secundă din ochi.

„Vă îndoiți ?" — mă întrebă el și clipirea pleoapelor i se înteți brusc.

N-am apucat să-l conving de faptul că are în mine un ascultător plin de rîvnă ; pînă să mă dezmeticesc, bătrînul s-a ridicat de la masă și, cu o îndemînare greu de presupus la un ins de vîrsta lui, s-a îmbrăcat, și-a luat umbrela și-a părăsit restaurantul.

Mult prea grăbit să-mi demonstreze că orice punct de vedere contrar părerilor sale îl umple de dispreț, a lăsat mîncarea să se răcească, amînîndu-și prînzul pe altă dată și într-o însoțire demnă de el.

Cînd am ieșit, din Z. nu se mai deosebea decît o mînă ridicată, dispărînd după colțul unei clădiri cenușii.

Încerc să cred tot ce mi-a spus bătrînul critic. Și atunci s-ar înțelege că, pe măsură ce romanul creștea de la întiia filă spre ultima, scriitorul a fost creat de propriul său personaj, că puterile i s-au irosit și prin travaliul elaborării propriu-zise, și prin efortul de a primi în sinele său (transparent sau, dacă vreți, nemailocuit) o altă personalitate. Ca și Lohan în timpul claustrării sale erotice, el devenise inapt pentru existența practică, iar această inaptitudine s-a transformat într-un loc de absorbție din ce în ce mai nesățios, prin care au năvălit, atrase, însușirile personajului. Și dacă adăugăm că *Lupta cu lucrurile* este, întreagă, istoria cîtorva ore de destrămare, s-ar putea spune că și destinul scriitorului, și cel al eroului său au fost angajate pe una și aceeași pistă, dar și că paralelismul a fost trădat cînd cel dintîi (scriitorul) a încercat să existe și după sfîrșitul cărții, deci după moartea insului prin care a respirat (de care s-a lăsat subjugat și

dezlocuit). Încît mă întreb : cine pe cine a asistat ? Scriitorul a fost martorul personajului sau dimpotrivă ? Într-un teritoriu ce nu mai aparține artei, ci unei realități care se slujește de obișnuințele artei pentru a-și cîștiga independența față de realitatea însăși, fiul mi se pare victima propriului său părinte.

Ploaia întețită mă alungă într-un gang. Umezeala și frigul mă scutură — casc, abia mă țin pe picioare. Asupra cărui gînd să mă opresc ? Îmi spun doar :

„Nu-i nimic, poate că toana ploii va trece."

Știu că ploaia va trece — și nu pot să am decît nostalgia unui anotimp solar, cu oameni goi rătăcind pe o plajă, schimbînd saluturi prietenești, așteptînd.

Simt în umeri rezistența moale a pereților. Trupurile celor din jur încep să emane mirosuri grele, de blană cîinească, eu însumi, într-o ședere pe loc istovitoare, îmi simt hainele calde duhnind. Nimeni nu scoate o vorbă, aud foșnetul stofelor, foșnetul ploii — și nu m-aș mira dacă omul care-mi răsuflă dulceag în obraz mi-ar spune că totul e bine. Tac și privesc în sus, ca și cum șoapta insului mi-ar fi atins cu adevărat urechea, iar eu m-aș preface că n-am de gînd să intru în vorbă cu el. Foarte aproape de umărul meu, o fată se înalță din cînd în cînd pe vîrfuri și privește peste capetele celorlalți. Căldura ei îmi împrumută parcă puțină liniște, aș vrea să-i spun ceva, dar nu pot decît să-mi ating buzele de șalul ei.

Gangul se deșartă repede. Sărind peste bălți, ajuns la stația de tramvai, mă răzgîndesc și o iau pe jos spre bulevardul cel mare, sub ploaia acum măruntă. Și iarăși, în fața ochilor, plaja cu oameni în așteptare. Oamenii sînt liniștiți și nu le este rușine de goliciunea lor. „Pe cine așteptați voi ?" „Noi așteptăm, noi așteptăm un vestitor. El ne va spune de ce trebuie să umblăm goi de-a lungul acestei întinderi de nisip." Pînă cînd nerăbdarea pune stăpînire pe ei. „Pe cine așteptați voi ?" „Noi nu mai știm,

noi nu mai știm pe cine așteptăm și umbletul nostru de-a lungul acestei întinderi de nisip e un supliciu absurd." Și acolo, pe nisipurile fierbinți, încep să-și spună vorbe și să-și atingă unii altora mîinile. Pînă cînd totul se preschimbă într-un amestec de carne tremurătoare. Apoi li se face rușine, umblă cu fruntea în pămînt și-și caută hainele. Privirile le sînt piezișe, nu vor să se cunoască între ei — da, au presimțit că nu se pot cunoaște atît de bine încît, prin aceasta, să li se acopere și goliciunea de la început, și rușinea de acum. Plaja se pustiește, dar omul care trebuia să aducă vestea tot se arată. Un singur cuvînt adevărat ar fi avut de spus — și pentru că nu-l întîmpină nimeni, și pentru că este la capătul puterii, nici nu se mai ostenește să-l spună. Se întinde pe spate, cu brațele în lături, și foșnetul apei îl adoarme. Lovit în coaste de valuri, aducătorul de vești se lasă atras, odată cu nisipul nesigur, în lărgimea nesigură.

XVI. Mințea, convins că altfel nu poate trăi. Mințea pe stradă, în piețe, își trăgea pe sfoară șefii și subalternii — și toți îl credeau. N-a răspuns cu exactitate nici unei întrebări. Tonul interogativ îl avertiza de apropierea unui vag început de primejdie. Alarmate, simțurile sale îl adăposteau în răspunsuri întotdeauna prompte și, pentru că era constrîns la desfășurarea unui complicat arsenal de subterfugii, își păstra memoria trează și atenția la pîndă. Mințea fără rușine și numai consecvența l-a salvat. Uneori, povestea cîte ceva, dar puțini au întrezărit că în mulțimea de cuvinte bine orînduite i se ascunde o mare oboseală lăuntrică. Ascultîndu-l, ai fi spus mai degrabă : „Iată un bărbat care ține la sunetul propriilor sale cuvinte, după cîte se pare nu le rostește pentru întîia oară !" N-ai fi bănuit că minte și că, înspăimîntat, între o silabă și alta, nu știe ce frază va trebui să alăture celei abia încheiate. Trăia spaima unuia care, în vis, alunecă în gol, dar, deprins cu visul, își dă seama că se află în

somn, lăsîndu-se în voia ficțiunii cu sentimentul tulbure că totul ar putea, totuși, să se petreacă aievea.

Și-ar fi închipuit cineva că minciunile cele mai sfruntate le rostea cînd, din mărturisirile altora, înjgheba despre sine povești atît de verosimile ? Abia atunci se simțea în primejdie, nu de teamă că adevărul ar fi putut să iasă la iveală și să-l dea de rușine — despre partea asta nici o grijă, cîtă vreme instinctul selecției îl oprea doar asupra faptelor ce nu trezesc suspiciune —, ci pentru că astfel se vedea silit să și le asume și să creadă în ele ca în întîmplările propriei biografii. Or, abandonîndu-li-se fără rezerve, ele i-au pătruns în memorie, au devenit amintiri, i s-au rătăcit printre amintiri — pentru ca, într-un tîrziu, el însuși să nu mai știe bine ce îi aparține cu adevărat și ce nu. Ar fi vrut să creadă că astfel și-a dobîndit dreptul de-a le mînui după voie, și liniștea ; în realitate, era tulburat : ca și ale sale proprii, cu timpul, faptele de împrumut se schimbau la înfățișare, crescînd, învăluindu-se în adaosuri sau rupîndu-se, ca verigi netrainice, de lanțul celorlalte.

„Așa mi s-a mărturisit cu ani în urmă Domnul (...) — îmi spune, gata să plece, un om de numele căruia încă nu auzisem pînă la ultima întîlnire cu Pavla. Apoi, deși mai înainte ne întîlneam des, a început să mă evite. Dacă l-am crezut ? Sigur că da, deși e lege că un practicant al minciunii, cînd își pune cenușă-n cap și-și recunoaște slăbiciunea, te invită, fără voia lui, să nu-l iei în serios. Așa am judecat o vreme. Pe urmă, cînd am descoperit că nu l-am văzut niciodată în tovărășia a doi oameni deodată, că nu poate suferi martorii, mi-am dat seama că lucrurile nu stau chiar atît de simplu. Într-o zi l-am oprit în stradă pe unul dintre inșii în preajma cărora îl zărisem cîndva. Am fost respins cu brutalitate. De unde trag concluzia că Domnul (...) tăiase între mine și ceilalți orice posibilitate de apropiere. Cine știe ce grozăvii respingătoare născocise pe seama mea !“

XVII. Ies din aceeași mocirlă albă care cade de sus. În drum către Comisie o femeie bătrînă se oprește în fața mea, îmi pune degetul în piept și strigă :

„Hoțul de trăsuri ! Derbedeul !“

Vreau s-o ocolesc, dar făptura, de sub straturile ei de zdrențe, nu mă slăbește :

„Mai bine dă-mi un leu !“

Pe negîndite, îmi scotocesc buzunarele și mă trezesc atingîndu-i cu muchia unei monezi palma zbîrcită.

„Dai ca să scapi“, se supără cerșetoarea cînd o las în urmă —, și strigă iarăși, de data asta rîzînd :

„Puneți mîna pe el, a furat trăsura !“

Nici un trecător n-o ascultă. Doar eu mă las cuprins de neliniște și grăbesc pasul, dar nu spre Comisie ci, dintr-un îndemn obscur, spre casa Carolinei.

Soneria a ridicat-o din așternut. Mă privește lung și, încă din prag, încearcă să mă încredințeze că arăt din ce în ce mai obosit, iar astăzi mai rău ca oricînd. Aș vrea să nu fie altminteri, și ea (sau oricare altă femeie) să mă îngrijească : să dorm, să vorbesc în somn și a doua zi să aflu că toată noaptea am aiurat.

Mă învîrtesc prin cameră fără rost, apoi mă afund în fotoliu, același de unde priveam altădată obrazul străveziu al fostului învățător. Dintr-o dată mi se face cald. Carolina toarnă ceaiul în cești. Cu pieptănătura strînsă la repezeală, acum i se vede mai bine fruntea bărbătească — și tot acum înțeleg de ce-și poartă părul retezat deasupra sprîncenelor.

„Cartierul tău are numărul cel mai mare de bodegi din oraș“ — spun la întîmplare, deși mai bine ar fi fost s-o încunoștințez că am dat de urma lui Lohan.

Băutura fierbinte mă toropește însă și, cînd tîmplele mi se umezesc, cred și eu că port în oase o boală ascunsă : n-a izbucnit încă, dar nu va întîrzia să iasă la iveală. Carolina își potrivește sînii în sutien cu o trecere ușoară a palmelor, se ridică și vine în spatele meu. N-o mai

văd, îi aud răsuflarea egală. Tocmai pentru că n-o văd mă tem. Din pricina temerii acesteia surde vorbesc şi, de la o vorbă la alta, simt că voi sfîrşi prin a-i da amănunte despre locul unde se află Lohan.

Carolina se desprinde de lîngă fotoliu şi se aşază mută pe pat, cu mîinile în poală. Apoi se lasă pe spate şi picioarele i se descoperă pînă la linia de sus a ciorapilor. Aşteaptă, dar eu nu mă pot clinti din locul meu, şi Carolina — cine mai ştie de ce ? — îşi trage peste genunchi colţul unei pături subţiri. Rămîne aşa mult timp ; ascultă, poate, zgomotul ceştii pe care o ridic din cînd în cînd la gură şi o las pe tavă. Nu îndrăznesc nici o altă mişcare ; altminteri, mă voi apropia iarăşi de ea, iar mîine mă voi întoarce iarăşi aici — întîi atras de neîmpotrivirea ei provocatoare şi apoi alungat în stradă de propria mea nelinişte.

Mă ridic, ce-i drept, anevoie, dar mă ridic, urmărit de privirile înrăite ale femeii. Ies pe vîrfuri şi duc în frigul de afară impresia despre sine a unui actor ratat. Ar mai lipsi — mă gîndesc —, să-mi privesc profilul în sticla vitrinelor.

Într-adevăr, l-am găsit pe Lohan, dar cum să-i spun Carolinei că tot într-un pat, fără ca vorbele mele să nu-i sune a delaţiune ? Albit la păr, sta în capul oaselor, rezemat de o pernă cu dantelă bogată. Zîmbea încurcat : degetele, pe mătasea vişinie a plăpumii, îi erau parcă şi mai lungi, şi mai albe.

Aşteptam să-l aud cum înşiră poveşti, ca şi altădată. M-am înşelat. Lohan ştie să se facă nevăzut în spatele fiecărei noi împrejurări. De data asta, cu o simplitate dezarmantă, mi-a spus că s-a hotărît să plece din oraş. Crezuse că, tînără fiind şi tăcută, femeia care l-a adunat de pe drumuri este şi blîndă, şi mărinimoasă. Cînd colo, a dat peste o fiinţă ameninţată de boală şi maniacă : spală tot ce-i pică la mînă, piaptănă franjurile covoarelor,

vede pretutindeni scame şi pete de grăsime, stă ore în şir sub duş, iar el doar după certuri îndelungi scapă numai cu o baie pe săptămînă. Acum e iarnă, n-are unde să tragă, dar, cum vin căldurile, nu se va mai spăla nici atît : pînă la urmă, ea singură o să-l alunge, exasperată de duhoarea pe care, de bună seamă, o va răspîndi în jur.

Îl priveam cu atît mai uluit, cu cît despre noua lui gazdă nu-l întrebasem nimic. Şi gîndul că Lohan ar putea să ucidă îmi veni de la sine şi limpede formulat.

XVIII. În zori, trăsura mă lasă la casa chirurgului Em. Sert. Personajul mă primeşte cu amabilitate — dar după ce ia cunoştinţă de scopul vizitei mele, o umbră posacă îi aspreşte trăsăturile şi-i face mai adîncă tăietura dintre sprîncene. Nu-mi spune că ieri a cedat cu prea multă uşurinţă dorinţei mele de a-l vedea ; se mulţumeşte doar să nu-şi stăpînească un oftat — al omului obosit, cu o grămadă de treburi pe cap, mă rog, sîcîit din toate părţile.

„Aşa e de la o vîrstă încolo, prietene. Omul devine eficient, nu mai bîjbîie prin nici un colţ al meseriei lui, şi-atunci toată lumea trage de el şi-i exploatează virtuţile, nu se lasă pînă cînd nu-l vede cu mîinile pe piept."

Da, l-a cunoscut pe Domnul (...) şi, pentru că i-a fost prieten, a cerut să asiste la autopsie. Îi spun că tocmai de aceea am ţinut să-l consult. Îi arăt, din dosarul Domnului (...), raportul medico-judiciar, ca şi hîrtia prin care i se îngăduia de către directorul institutului să ia parte la disecţie.

„O ! — se apără Em. Sert, voiam numai o confirmare. Cincisprezece ani am fost nedespărţiţi, dar cînd am intrat la morgă şi l-am zărit întins gol pe masă, mi-am spus în sinea mea : pe omul ăsta nu-l cunosc."

Em. Sert îmi ia din mînă raportul, surîde şi loveşte cu unghia arătătorului fila îngălbenită :

„Imaginaţi-vă că rîndurile acestea, pentru autenticitatea cărora pot să jur înaintea oricărei instanţe, în loc

să-mi spulbere îndoielile, mi le-au înmulţit. Poate că Domnul (...) nici n-a existat şi cred că noi toţi, care l-am ştiut, trăim cu această îndoială. Şi dacă nu mi-aş fi vîrît eu însumi degetele între coastele lui !"

(Transcriu, selectînd datele în funcţie de importanţa ce le-o acordă Em. Sert :

După incizia mentobulbiană şi ridicarea plastronului costal... cord mare, globuros. de culoare roşie spre violaceu... ; la nivelul ventriculului stîng, epicardic şi subepicardic, o zonă întinsă de culoare negricioasă, flască... ; în pericard, lichid serocitrin : infarct... Prin secţionarea cordului s-a constatat că zona infarctcizată interesa întreaga grosime a muşchiului cardiac ; aorta, ateromatoasă, cu plăci calcare dispuse neregulat... ; orificiile arterelor coronare, neregulat îngustate... ; coronarea stîngă ocupată pe secţiuni de un trombus recent... ; plămînii congestionaţi, crepitînd la presiune, lăsînd pe secţiune să se scurgă un lichid edem uşor rozat... ; infarct dublat de un edem pulmonar... ; pancreasul, cu leziuni de scleroză şi atrofie avansată... ; ficatul, gălbui, friabil, aflat într-un stadiu grav de degenerescenţă... ; glandele suprarenale hipertrofiate, dublu decît normal, explicînd hipertensiunea individului printr-o componenţă endocrină precum şi hipergenitalismul său prin legătura hipofiză suprarenală testiculă... ; restul examenului... etc., etc.)

„Nu mai înţelegeam nimic — urmează Em. Sert, după ce-şi ridică ochii spre mine. Perfect explicabil faptul că accesul de furie a declanşat infarctul şi edemul pulmonar. Da, dar dacă nu l-aş fi cunoscut. Pus în faţa unui cadavru cu aceste semnalmente, aş fi fost îndreptăţit să presupun că omul, un coleric tipic, a vieţuit în cel mai dezordonat chip cu putinţă, că a mîncat şi a băut orbeşte, că nu şi-a pus nici măcar o clipă instinctele sub controlul raţiunii. Totul demonstra un dezechilibru odios între procesele de excitaţie şi cele de inhibiţie. Omul acela cu torsul despicat arăta ca ultimul reziduu al unor arderi necontenite, gradul de uzură al organelor interne fiind incompatibil cu vîrsta de cincizeci şi opt de ani a unui ins cît de cît normal. Şi eu, care-l invidiam pentru cumpătarea lui ! Trist sau posomorît nu-mi amintesc să-l fi întîlnit, şi nici în vreo tovărăşie compromiţătoare. Muncea mult, n-avea timp decît pentru proiectele lui, şi asta fără să dea de înţeles că o face de teama păcatului, ca mulţi alţii. Şi, dintr-o dată, cadavrul arătînd măruntaiele măcinate ale unul beţiv, mîncău şi depravat. Numai ficatul, dacă am sta să judecăm, i se îmbolnăvise de un regim alimentar specific gurmanzilor de cea mai joasă speţă. Ştiţi ce-ar reieşi ? Că Domnul (...) s-a ascuns de mine cu atîta abilitate încît a reuşit să nu-mi lase acces decît la suprafaţa existenţei lui, că eu, adică, şi orb, şi naiv, am căzut într-o capcană pe care şi un copil ar fi ştiut s-o evite. Or, tocmai nepotrivirea aceasta am refuzat s-o accept. Şi ce să cred atunci ? Că Domnul (...) şi-a înfrînat pornirile într-o acerbă luptă cu sine ? fie şi aşa, dar de unde spectacolul dezolant ce mi se înfăţişa în sala de disecţie ? Despre orice, numai despre constrîngerea instinctelor nu putea fi vorba. N-ar mai rămîne să cred decît că şi-a eliberat impulsurile secrete în somn, în vis, cînd veghea raţiunii e cu atît mai slabă. cu cît mai violent se duce în timpul zilei lupta de care am amintit. Şi acolo, în somn, în vis, să fi băut, să fi mîncat, să se fi lăsat învins de toate ispitele : să fi aşteptat noaptea ca pe o izbăvire, iar noaptea să-l fi eliberat, să-l fi răsplătit cu bucurii greu de îndurat cu mintea limpede. Aşa judecînd, secundele încăpătoare ale visului l-au ros din aproape în aproape şi mult mai repede decît dacă ar fi dus acelaşi trai într-o durată firească şi treaz."

Em. Sert mă priveşte speriat de propria lui presupunere şi dă din umeri. Aş vrea să-l întreb :

„Acum, sau de mai multă vreme nutriţi o asemenea convingere ?"

Renunţ însă — şi, fără veste, în timp ce menajera ridică de pe masă ceştile de cafea, îmi spun că despre zilele Pavlei s-ar putea vorbi cu aceleaşi cuvinte şi tot atît de bine ca şi despre înfricoşatele nopţi ale Domnului (...), aşa cum şi le închipuie omul din faţa mea.

XIX. Or, pentru că fiul Domnului (...) s-a ferit să vorbească despre sine ; pentru că despre copilăria lui n-am izbutit să aflu decît fapte insignifiante ; pentru că, totuşi, aşa cum era (pe deplin alcătuit lăuntric şi cunoscîndu-şi înainte de vreme destinul), am bănuit că singura lui mare experienţă a fost copilăria —,

ei bine, pentru toate acestea şi pentru multe altele, am hotărît că el este fiul unei femei al cărei nume nu poate fi altul decît Liza B. şi al unui bărbat fără nume.

Fie deci autorul *Luptei cu lucrurile* întîiul născut al doamnei Liza B. şi al Domnului (...), fie încă o inexactitate povestea venirii lui în lume, bună dacă nu la dobîndirea adevărului, cel puţin la crearea unui spaţiu posibil, în care fiinţa lui a crescut „ca un lăstar într-un pămînt uscat."

Încă înainte de-a se fi născut a fost urît de ai săi. Mama lui, Liza B., o femeie ursuză, şi-ar fi ales, în altă lume crescută şi în alte împrejurări, îndeletnicirea de portăreasă. Cum sîngele unui neam întreg avusese timp să se subţieze pînă la ea şi cum trecuse prin furcile caudine a două licenţe, rolul de secretară a prins-o de minune. Imaginaţia insei avea bătaie scurtă — drept care, temîndu-se parcă de o zi a scadenţelor, fişa, clasa, lipea etichete pe tot ce-i venea la îndemînă. Dezordinea o înspăimînta. Un lucru rătăcit între alte lucruri îi provoca deznădejdi de durată. În creierul ei, atunci, se lăsa un fel de răcoare, ca într-o încăpere plină de lumină, goală însă

şi nemaicercetată de ani. Obiectul pierdut devenea un simplu cuvînt, şi nu numai imaginea lui îi scăpa, dar şi orice posibilă legătură între el şi celelalte obiecte, în apropierea cărora fusese văzut.

„Cînd l-am cumpărat ?" — se întreba ea, şi nu-şi aducea aminte nici cînd l-a cumpărat, nici la ce anume l-a folosit.

Cu cît insista mai multă vreme asupra acestor nedumeriri, cu atît golul răcoros, lăţindu-se, ştergea înfăţişarea altor şi altor lucruri : chiar şi întrebărilor le pierdea, treptat, noima. Întîmplarea lua o întorsătură de-a dreptul stranie cînd obiectul era găsit. Atingîndu-l, nu mai era în stare să pună între el şi cuvîntul ce-l ocrotea semnul firesc de legătură — şi-l căuta mai departe, asiduu, după ce mai înainte îi lipea cuvenita etichetă, ca unuia nou şi nepipăit pînă atunci niciodată. Nimeni, nici Domnul (...), n-ar fi bănuit că ordinea exemplară pusese stăpînire pe apartamentul din strada D. ca urmare a sus-pomenitului vid de imaginaţie.

Tînără, Liza B. prefigura Secretara Absolută.

Deşi frumos, obrazul ei suferea de nemişcare. Şi pentru că îşi purta părul pieptănat pe spate şi adunat într-un coc imens, şi pentru că — astfel — auria desime a firelor de păr îi trăgea înapoi pielea frunţii şi-i alungea cozile ochilor, faţa ei albă părea de împrumut, ca o mască iresponsabilă de propria ei expresie. Dacă se încrunta, muşchii obrazului îşi găseau atît de încet liniile, încît, înainte ca mimica să i se aşeze, ai fi jurat că femeia stă de mult încruntată. Şi nimic nu era mai tulburător decît zîmbetul ei : părea că faciesul i se deschide, ia la mijloc cuvîntul ce-i stîrneşte veselia şi se închide apoi, tot aşa cum o plantă carnivoră îşi începe şi-şi duce la capăt ritualul devorator.

Era tînără atunci şi frumoasă, cum spuneam. Tînărul Domn (...) însă a încercat gustul deziluziei cînd, după celebrarea căsătoriei, i-a atins cu degetele pielea. El îi

bănuise carnea acoperită din creștet în tălpi de o epidermă subțire și translucidă, își închipuise, de pildă, că șoldurile, lungi și încet arcuite înspre genunchi, îi sînt învelite de o așternere albă, ușor de spulberat cu suflarea. Deprins cu apropieri banale și de scurtă durată, se bucura că va avea să-i păzească fragilitatea și că în curînd va fi silit să evite orice violență în atingerea cu sînii ei, de bună seamă că roz-albăstrii.

Pași ridicați nu mai mult de-o șchioapă deasupra covorului ; cămăși de noapte spînzurînd aburoase pe umeri ; cuvinte spuse încet și numai în apropierea auzului, ca niște suspine și, mai ales, mai ales, pielea subțire, sub care credea că-i va fi dat să asculte susurul dulce și simplu al sîngelui. De adevărul tuturor acestor amănunte nu se îndoia nici Domnul (...), nici cei pe fața cărora se zugrăvea invidia. Iar Liza B. își purta statura ca o confirmare mai mult. *

În noaptea nunții, Domnul (...) o aștepta îngrijorat, ca nu cumva amînarea evenimentului să-i fi înșelat bărbăția. Și cînd Liza B. s-a lungit în patul nupțial, și cînd fără cuvînt s-a lăsat atinsă pe dedesubt, mirele a simțit cu o violență orbitoare cum temerile i se spulberă : degetele lui descopereau pe suprafețele încă ascunse analogii dintre cele mai liniștitoare. Și tocmai această neașteptată deziluzie, cu adevărat sufocantă, i-a redat încrederea în sine însuși. Atinsă doar, epiderma tinerei, netedă, i se păruse fără îndoială și fragedă. La apăsare, însă, degetele i se scufundaseră în gol : carnea femeii se ghicea îndepărtată și moale, iar pielea, da, era un strat gros, rigid și în aceeași vreme încăpător.

* În adolescență, cînd începuse să se deșire ca o plantă de apă și părinții nu i-au mai lăsat sub cap decît perne plate și tari, auzise întîia oară : „Ține-ți coloana dreaptă. Altfel, înaltă și crudă cum ești, te vei aduce de spate". Cu vremea, mersul ei drept și-a pierdut naturalețea, în schimb îndemnul părinților i s-a păstrat între gînduri pînă la moarte.

Astfel mirele și-a învins fireștile emoții.

Dar dimineața, cînd s-a trezit, i-a fost dat să trăiască încă o dezamăgire. Acum, însă, o ură surdă, aceeași care l-a însoțit mereu și l-a făcut să dorească moartea Lizei, avea să-i învăluie mintea : din pledul ce acoperea formele armonioase ale femeii ieșeau două labe cenușii, cu ligamentele paralele despărțite prin șanțuri adînci, cu unghiile degetelor mari striate și văroase la capete. Ce să mai spună despre celelalte degete, scurte, aduse spre tălpi, ca pentru apucare, și isprăvite în unghii mici și groase ca nasturii !

Nunta avusese loc pe la sfîrșitul unui august fierbinte și chiar a doua zi perechea a fost petrecută la tren. Au stat la mare aproape zece zile. În acest răstimp, s-a risipit și ultima temere a Domnului (...) cu privire la Liza. Credea că soarele o va face să sufere. Ca să evite primejdia, a instalat pe plajă o umbrelă uriașă și pînze albe de cort. Toate au fost de prisos : alba doamnă se expunea celor mai toride amiezi, fără ca arșița să-i atace desăvîrșirea de var. Ignorînd soarele, lăsa urme în nisipul spălat de rarele valuri — și înapoia ei, pășind, Domnul (...) era atent la golurile diforme, umplute și surpate de apă. Numai el le vedea, amuțit de ură. Ceilalți se lăsaseră înșelați de fluierele picioarelor ei, lin desenate sub carnea pulpelor ; de alba rotunjire a coapselor imperceptibil îngemănate cu șoldurile ; de pîntecul plat, de coastele fine ; de umerii întinși fără cusur ; de claviculele atît de mici încît ochii uitau, privindu-le, să mai coboare spre sîni. Se lăsaseră astfel înșelați pentru că, spun, au asociat albul cu transparența. Doar Domnul (...) aflase că pielea Lizei este opacă și că, oricît te-ai apropia, de sub ea nu se întrezărește caligrafia albăstruie a venelor. Doar Domnul (...) îi ascultase vibrația seacă și fără voie poruncitoare a cuvintelor — uimit, simțind nevoia să se uite alături, la cîteva palme depărtare de gura ei, acolo, în aer,

de unde i se năzărea că vine glasul, al altcuiva, de o respingătoare, trufașă impersonalitate.

Și, pe deasupra, boala ei ascunsă de toți, lipsa ei de imaginație, neputința de a stabili relații între lucruri și amintiri, capacitatea de a reproduce cu exactitate numai evenimentele ce n-au născut la rîndul lor, în șir cauzal, alte și alte întîmplări.

Domnul (...) o ura numai din pricina călcîielor înguste și scoase în afară, din pricina degetelor cu luciu lemnos și a monturilor, din pricina degetelor mari peste măsură de mari și a degetelor mici peste măsură de scurte. Abia cînd o bătea, și se întîmpla s-o bată des, căci deziluzia întîii lor nopți a avut și această neașteptată urmare, cînd o lovea cu metodică furie, ajutîndu-se de genunchi, cînd Liza B. icnea înfundat, dată de-a rostogolul prin cameră, cu fustele ridicate în cap, cînd în odaie aerul începea să usture, cald, de sudoare femeiască, și doar răsuflările lor se mai auzeau, însoțite de zgomotele izbiturilor și al gemetelor, doar atunci acel abur tulbure de otravă se ridica, dar nu de tot, de pe sufletul Domnului (...). Cît ar fi dat să-i poată zdrobi picioarele, măcar că de gîndul acesta știa că trebuie să se ferească mai bine decît de oricare altul. Noaptea visa că se află pe înălțimea unui mal de apă. Își arunca privirile la poalele pantei și acolo, lîngă zbuciumul valurilor, o vedea pe Liza fluturîndu-și brațele spre el. Își aducea aminte de picioarele ei și, deodată, în fața i se ivea un buștean. N-avea decît să-l împingă ușor cu vîrful pantofului și bușteanul se și da de-a dura la vale, din ce în ce mai repede, ca să se oprească pe labele noduroase ale Lizei. Domnul (...) întorcea spatele scenei, la apus soarele era roșu și țipetele Lizei răzbăteau cu atît mai sîcîitor cu cît valurile de jos își pierdeau treptat ritmul. Visul reveni, mereu cu același sfîrșit, chiar și atunci cînd începu să-și dea seama, în somn, că totul e numai vis și că, astfel, n-are de ce să se bucure.

Liza intra desculță în cameră — cu prudență totuși. Adevărul e că, fără voia lui, Domnul (...) îi prinsese piciorul drept între canat și ușă — o dată, de două ori, pînă cînd ea se obișnui cu acest fel de trecere dintr-o odaie într-alta. Își simțea picioarele privite, nu înțelegea însă de ce cu atîta insistență : ei nu i se spusese nimic, n-avea deci de unde să afle amănunte despre ciudata lor întocmire.

Înainte de a pleca din țară, tinerilor soți li se vesti un copil.

Cariera ambilor era amenințată. Vreme de o lună, au așteptat să se întîmple ceva neprielnic dezvoltării fătului. Nopțile și le petreceau bînd alcooluri tari. Liza umbla amețită prin dormitor, sperînd că va pierde sarcina dintr-o clipă într-alta, dar cînd vedea deasupra ei ochii albaștri ai Domnului (...) cum caută ca prin aburi la o țintă imprecisă, și cînd pe gură îi cădea sudoarea lui tot mai sărată, Liza B. uita pricina de la început a istovirii lor. Ziua, Domnul (...) era disperat ; mîinile îi tremurau și, neliniștit, aștepta seara zadarnică. O foame de animal ținut la întuneric pusese stăpînire pe el, fruntea i se albise. Doar Liza B. era înfloritoare și, cum se porniseră ploile de toamnă, pielea i se făcuse parcă și mai curată.

Atunci, Domnul (...) se hotărî s-o omoare. *

Lucrurile s-au petrecut astfel :

Cei doi vînduseră aproape totul. Dintre cai, nu mai rămăsese decît un singur exemplar. Alb, mai lung cu cinci laturi de palmă decît oricare altul, neobișnuit de scund, cu ochii acoperiți de o coamă bogată, nu cunoscuse căpăs-

* După cîțiva ani, amintindu-și cu cîtă luciditate premeditase omorul, socotea că totul trebuie pus pe seama surmenajului prelungit. Totuși, niciodată n-a fost mai puternic și mai liber ca atunci — dovadă faptul că, din zilele acelei toamne, în apropierea oricărui eveniment însemnat se folosea de neîmpotrivirea soției sale și de propria-i istovire ca de un drog puternic, limpezitor de cuget.

trul și se lăsa strunit doar de mîna stăpînului. Gîtul subțire, isprăvit într-un cap minuscul, împrumuta înfățișării animalului ceva din caracteristicile unei reptile. Înainte de plecare, Domnul (...) intră în grajd. La vederea hamului și biciului, armăsarul smuci ieslea, apoi se propti în picioare, tremurînd. Mîinile puternice ale bărbatului însoțeau cu mîngîieri încheietura fiecărei catarame. Calul răbda greu înhămarea și răsufla zgomotos. La ușa grajdului, vru să se ridice pe copitele dinapoi, frîul însă, ținut din scurt, se făcuse neîndurător. Peste cîteva minute, prins între hulube și sub privirile umilite de frică ale celor doi servitori, fremăta rîcîind cu potcoavele pavajul peronului.

Domnul (...) știa prea bine că trecerea direct la ham a unui cal neînvățat este primejdioasă, dar oboseala ultimelor săptămîni îi ușurase trupul — și spaima îl părăsise. Se așeză, așadar, pe capra șaretei, porțile i se deschiseră și, înainte de a îndemna calul, strigă spre Liza :

„Grăbește-te !“

Cei două sute de metri de la ferestrele casei la poartă fură parcurși cu o iuțeală amețitoare. La oprire, calul se înălță de cîteva ori în hulube, gata să răstoarne șareta, frîul însă, smucit cu putere, îl domoli pentru o vreme.

Domnul (...) aștepta apariția Lizei. De îndată ce-o zări la pragul porții, lăsă brusc frîiele din mîini (calul se repezi eliberat înainte) — și nu mai văzu înaintea ochilor decît o pată albă cum îi taie calea și cum apoi se face una cu pămîntul. Servitorii se aflau la o distanță ce nu le-ar fi îngăduit să înțeleagă dacă biciul e ridicat pentru îndemnul sau pentru pedepsirea neliniștitului animal — așa că stăpînul lovi crupa țeapănă o dată, de două și de zeci de ori, fără să observe că patrupedul se oprise cu mult înainte de-a fi biciuit și că, acum, sub plesnetele arzătoare, refuza să treacă peste obstacolul viu.

Domnul (...) coborî, chemă servitorii (încă în leșin, Liza fu ridicată și dusă în apartament) — și-abia atunci i se dezlănțui furia : prinse cu toată puterea mîinii stîngi de

căpăstru și începu să lovească, alegînd cu vîrful biciului doar ochii și nările calului. Se auzi un nechezat surd, care, după o pauză imperceptibilă, se prelungi din ce în ce mai înalt și mai ascuțit. Ochii atinși ai victimei, orbi cu desăvîrșire, se zbăteau nebunește în orbite, înecați în lacrimi și sînge. Domnul (...) nu încetă să lovească nici atunci cînd nările sfîșiate ale calului sloboziră, printre cheaguri, un val de sînge aproape negru. Și, deodată, calul se liniști ; copitele lui mici fremătau într-o baltă vîscoasă, gîtul i se înmuiase din greabăn, așa încît, ca să-l mai poată biciui, omul trebuia să înalțe spre sine creștetul încomat. Cînd căzu în genunchi, un tremur de slăbiciune îi cutreieră pielea strălucind de sudoare — apoi se lăsă într-o parte, cu șareta ușoară cu tot. O singură oară dădu să se mai ridice, dar nu izbuti decît să-și clatine, orb, capul cu nările prin care sîngele zvîcnea neîntrerupt.

Se adunase lume, dar nimeni nu îndrăznea să modifice fie și măcar cu un gest desfășurarea nefirescului spectacol.

Domnul (...) lăsă totul în seama celor doi servitori și sui scările. Nu-și mai simțea brațele ; pumnul stîng, de la strînsoarea frîului, înțepenise — iar atunci cînd se privi în oglindă, nu-și recunoscu decît privirea albastră : restul feței, o mască de roșu închegat, și, pe piept, o pată de sînge cît toată cămașa.

Liza B. nu și-a ferit niciodată picioarele de vederea cuiva — dimpotrivă : de cum intra în casă, se descălța și-și arăta nestingherită monturile lucii, călcîiele proeminente, înghesuite cu trudă în încălțările dure. De data aceasta, văzîndu-și bărbatul în prag, femeia și-a ascuns picioarele sub ea. Instinctul o înșelase : nu din pricina lor o amenințase moartea — și poate că mai bine ar fi făcut să și le arate, pentru ca mînia Domnului (...) să se abată într-altă parte.

„N-a lepădat !“, blestemă el în gînd, privindu-i pîntecul.

Ieși din nou, cu pușca de vînătoare în mînă. Nu mai era însă nevoie — armăsarul bălan murise.

Ploua cînd au pus zăvoarele la porți. Servitorii se feriră din fața mașinii, răsuflînd ușurați : în ultimele zile, stăpîna îi amețise, deși sub o altă mînă totul s-ar fi strîns și împachetat în cîteva ore.

Ploua. Cred asta pentru că un asemenea cuplu parcă numai la vreme de toamnă tîrzie ar putea să plece la drum.

Să mi-i reprezint :

Liza stă lîngă vărul Domnului (...), adunată într-un raglan tivit cu nurci. De pe locul șoferului, vărul o urmărește cu coada ochiului. Pe bancheta din spate — Domnul (...).

Ajung la gară. Domnul (...) spune că vrea să intre în biroul șefului de stație, rămîne în urmă cîțiva pași, apoi, dornic de puțină singurătate, pornește grăbit spre sala de așteptare. Liza și vărul suie în tren, dau bacșișuri hamalilor și se instalează în compartimentul rezervat. Se privesc.

„Liza are ochi cenușii — constată vărul — e greu să-ți dai seama la ce se gîndește" — și, pofticios, întinde mîna spre ea.

Riposta femeii întîrzie. Tînărul constată că degetelor lui nu le răspunde nici o tresărire. Uimit, își retrage mîna. Trec minute lungi, Liza se ridică și se apleacă pe fereastra vagonului. I se văd picioarele pînă sus. Vărul respiră întretăiat, o mîngîie, la început curios, pe pulpe — apoi, încurajat de nemișcarea ei și atent la zgomotele de pe culoar, face în gînd o scurtă socoteală, după care asigură ușa compartimentului. Faptele se înlănțuie în grabă, în vreme ce Liza își ocrotește coafura, și-și spune în gînd :

„Ține-te dreaptă. Altfel, înaltă, și crudă cum ești..."

Vărul iese pe culoar, coboară pe peron și vine sub fereastra Lizei. E tulburat :

„Femeia aceasta — își spune el — ar trebui să fie roșie la față și dezorientată, dar ea mă privește ca și cum între noi nu s-ar fi petrecut nimic."

Vărul (despre care nu vom mai pomeni nimic de aici încolo, pentru că în locul lui ar fi putut să fie, la urma urmelor, oricine altcineva) n-are de unde să știe că Liza nu se mai gîndește la primul ei adulter, că l-a uitat cu totul și pentru totdeauna. Și cum să nu-l uite, de vreme ce știm despre ea că n-are memoria acelor întîmplări ce presupun firescul lanț al urmărilor.

Un fapt asemănător s-a petrecut și în orașul îndepărtat, ce-i aștepta la capătul călătoriei — și anume, la numai o lună după recomandarea și angajarea Lizei ca secretară a unuia dintre cei mai influenți demnitari ai vremii. Vîrstnicul bărbat și-a dat seama repede că, odată cu tînăra funcționară, i s-au trimis și ordinea desăvîrșită, și promptitudinea. În sfîrșit, cabinetul său fusese înzestrat cu acea prezență glacială de care avea atîta nevoie în relațiile oficiale. Raiul rece al simetriilor se năștea în fața ochilor lui. Fără zgomot, Liza B. plutea cu liniște de la un obiect la altul și-i găsea fiecăruia un loc doar al său. Fișierul pentru mulțimea dosarelor avea să se preschimbe treptat într-un perfect înlocuitor de memorie.

Deprins cu subalterne docile, politicianul înțelese că de acum va trebui să-și caute aventurile aiurea, deși palmele îl mîncau ori de cîte ori Liza B. trecea, vag, legănîndu-se, prin apropierea lui. Într-una din zile, stăpînirea-i de sine, pusă la grea încercare, luă sfîrșit. Cu tîmplele zvîcnind și abia mai zărind prin cețurile emoției, își răsturnă secretara pe canapeaua fără spătar din mijlocul biroului. Speriată, Liza B. vru să fugă, nebănuind rostul acestui gest violent. De îndată însă ce-și simți poalele rochiei ridicate și ciorapii smulși de pe picioare, se potoli și rămase întinsă, lăsînd totul în seama bărbatului, al cărui cap apăru deasupra ei cu mult mai tîrziu decît s-ar fi cuvenit.

Şi totuşi, această fiinţă a rămas curată înaintea lui Dumnezeu (adică înaintea ei însăşi) şi înaintea oamenilor ; înaintea ei însăşi pentru că, nemaiamintindu-şi de propriile fapte, n-a fost încercată niciodată de sentimentul vinovăţiei ; înaintea semenilor, pentru că nici unul dintre vremelnicii ei amanţi nu s-a ales cu certitudinea apropierii. Cîţiva au strecurat aluzii privind moralitatea îndoielnică a Lizei, dar li s-a răspuns dezaprobator, acoperiţi de ruşine ca simpli lăudăroşi. La drept vorbind, însuşi Domnul (...) nu era pe deplin convins că această femeie i-a aparţinut cu adevărat, şi mă întreb dacă nu cumva una din cauzele violenţelor la care a supus-o mereu a fost nevoia lui de a-i proba materialitatea.

Cînd Liza gemea în muncile facerii, deasupra oraşului cădea lapoviţa. Domnul (...) mai păstrase încă urma unei speranţe. Medicii îl avertizaseră că va fi o naştere grea — drept care, se gîndea că moartea Lizei îl va răsplăti, poate, pentru cele nouă luni de ură împotriva îndărătnicului făt.

Aşadar, deasupra oraşului cădea lapoviţă. Din cînd în cînd, femeia privea pe fereastră. Între o durere şi alta, în mintea ei se prefigura, vag, imaginea unui chip de copil : se chinuia să-şi aducă aminte cînd şi unde l-a mai văzut. După fiecare răstimp fără dureri, îşi uita şi urletul, şi durerile — aşa încît următoarea criză o prindea cu sufletul de tot nepregătit.

Profesorul se gîndea :

„Alta s-ar fi străduit să ţipe mai decent. Ca ea reacţionează doar sălbăticiunile şi femeile de la uşa cortului."

Avea dreptate : urletele răzbăteau ca o tînguire amplificată de un larg spaţiu rezonator. Dar ceea ce îl umplea de uimire era că, după contracţii, faţa Lizei se curăţa de umbra oricărui semn de suferinţă.

În sala de naşteri se mai aflau cinci sau şase femei — şi toate se lăsară cuprinse de nelinişte ; pînă cînd, contaminate, deşi încă nu le venise ceasul, făcură pavilionul să răsune de răcnete asemănătoare. Profesorul deschise gura,

dar, asurzit, renunţă. Ar fi vrut să-i spună asistentului că-i vine şi lui să răcnească.

Surorile şi ceilalţi medici simţeau la fel.

Spre prînz, lapoviţa s-a preschimbat în ploaie şi ploaia a făcut să dispară zăpada subţire de pe acoperişuri. Pentru puţină vreme, dorinţa nerostită a Domnului (...) părea că se va împlini.

Liza B. năştea greu. Nu se temea de moarte, însă, şi tocmai atunci cînd, printre propriile gemete desluşi, ca în vis, îndemnul din adolescenţă : „Ţine-te dreaptă...", doctorul îi arătă o fiinţă scîrboasă şi strălucitoare care ţipa din răsputeri.

Zgomotele se potoliră. Doctorul răsuflă eliberat, cu auzul plin încă de amintirea vacarmului. Liza B. uitase totul şi chiar avu o tresărire cînd una dintre infirmiere, cu faţa asudată şi stropită de sînge pe manşete, se aplecă deasupra ei ca să-i spună :

„E bine ! şi copilul e zdravăn şi greu ca un pietroi".

Afară, vîntul bătea în dezordine şi susurul ploii era întrerupt de pauze niciodată la fel. Tînăra mamă începuse să asculte ploaia. Uitase că a născut.

XX. Răsfoiesc ziare de acum cîţiva ani. Cu inima strînsă, dau peste o confesiune a criticului Z. O recitesc şi nu-mi vine să cred că omul acesta s-a pierdut într-un răstimp atît de scurt în mulţimea fără preţ a oraşului. Printre rînduri se simte aerul apropiatei lui morţi : muribundul s-a ridicat între perne, cere mîncare, băutură, îşi plimbă ochii prin cameră, dar bătrînii ştiu că abia acum trebuie să cheme preotul şi bocitoarele, că suferinţa lui e pe sfîrşite.

„Convingerile mele de pînă mai ieri —, mărturiseşte el — fac dovada iubirii de oameni. Într-atît i-am iubit, încît vreme de treizeci de ani n-am uitat nici o clipă că sînt în slujba înţelegerii lor : grăbiţi, în căutarea celor mai trainice explicaţii, privind cu suspiciune orice fapt din

afara seriei și cu frică la tot ceea ce scapă de sub constrîngerile numitorului comun, mi-au dat ascultare, și m-au lăsat să cred că nu eu, ci ei se apropie de învățătura mea. Pentru această aparență de bună vecinătate am început să le semăn : grăbit, în căutarea celor mai trainice explicații, privind cu suspiciune orice fapt din afara seriei și cu frică la tot ceea ce scapă de sub constrîngerile numitorului comun, trăiam într-o carceră nevăzută, fără măcar să pot afirma că la intrare am plătit cu sînge ! A fost o vreme cînd pereții patrulaterului se aflau îndeajuns de departe pentru ca fiecare dintre locuitorii lui să aibă o idee cît de cît rezonabilă despre propria-i libertate. Pe atunci, laturile patrulaterului ne înapoiau ecouri și, întoarse la noi după toate legile răsfrîngerii, glasurile ne răsunau de două ori ca ale unor oameni închiși. Ceea ce s-a petrecut mai apoi ține de lucrarea subtilă a timpului, ca și de disponibilitatea noastră idolatră față de ritmuri și asemănări — cea care ne asigură liniștea și face din actul cunoașterii un viciu cum este acumularea nesățioasă de bunuri materiale. Marginile patrulaterului s-au apropiat tot mai mult de centrul acestuia, și-au pierdut însușirea de a ne mai azvîrli cuvintele în față. La ce bun strigătul, cînd pereții s-au preschimbat în veșminte și acum se mișcă odată cu mișcările brațului, gleznei, grumazului, ca să ne dea iluzia celei mai confortabile stări ? Astfel zidiți, ai bunului-simț și ai dreptei judecăți pentru totdeauna, cine ar mai îndrăzni să arate cu degetul și să vorbească despre lipsa de altădată a liberului arbitru ? Se mai ridică vreun glas fără ca noi să-l ascultăm cu mirare ? Am uitat să și greșim, de aceea. Casele unde ne ducem viața sînt înălțate pe stîlpi nici mai groși, nici mai subțiri — cît să reziste unui cutremur mediocru : nici pacea sublimă nu o așteptăm, nici trosnetele înfricoșate ale cataclismelor."

Da — muribundul stă între perne, cere apă și pîine, crede că se va înzdrăveni, doar cei ce-l veghează îi citesc

semnul morții pe frunte. Dacă l-ar fi văzut întins, cu ochii întredeschiși și gemînd ca acum o zi, o lună sau zece, n-ar fi fost atît de siguri că va pieri, și încă într-un timp atît de scurt.

„Cu doi ani înainte de a începe *Lupta cu lucrurile* — notează Z. cu cîteva paragrafe mai jos — scriitorul s-a înverșunat să tacă. Intuise că, așa cum le rostim, cuvintele și-au pierdut puterea pecetluitoare, iar lucrurile, odată cu această pierdere, viața pe care au avut-o la începuturi. Trecînd peste amenințarea nebuniei și a morții, cu gura încleștată, el a așteptat noaptea cînd, în vis, nu va mai putea să-și aducă aminte de numele nici unui lucru, și dimineața cînd toată suflarea i se va înfățișa spre a-și recunoaște, în rezonanța sunetelor, chemarea și destinul de odinioară. Sînt vremuri cînd oamenii uită să scrie, să deseneze, să cînte. Aceste trei nevoi, care ne sînt și atribute, rămîn o permanență ; fluctuantă este numai puterea noastră de-a face sensibile cuvîntul, linia, melodia. Epoci întregi au suferit de lipsa poeziei, bunăoară. Ceea ce nu înseamnă că pe atunci n-au trăit poeți sau că vocația lor a fost minimă. Minimă cu adevărat (inutilizabilă) a fost puterea de viață a cuvîntului. Așa cum există o noapte a semințelor, ciclică, trebuie să existe și o noapte a limbajului, în durata căreia cuvîntul să refuze orice formă de colaborare cu intențiile cugetului. Și dacă noi am ști să tăcem în timp ce el se află în odihnă, în subteranele germinative, vorbirea noastră n-ar fi, cum și este, o înșiruire stearpă de simulacre. Cel ce a scris *Lupta cu lucrurile* a tăcut, și iată de ce, la capătul nopții pe care a știut s-o îndure, cuvintele i s-au umplut de viața ce-au avut-o la începuturi. Odată numit, lucrul învie, verbul îl poartă cu putere dintr-un loc într-altul. Stăm sub avalanșa contururilor pînă acum ignorate, căzuți sub greutatea lor materială. În vreme ce, pentru noi, noaptea limbajului încă nu a trecut, în vreme ce noi rătăcim în matca părăsită

de ape a simbolurilor, omul acesta scrie de-a dreptul cu lucruri !"

Z. ar fi trebuit să-şi dea seama că, redescoperindu-se, aşa cum şi-a închipuit, îşi va frînge singur şira spinării. Dintr-o dată necruţător cu sine, el s-a adresat şi celorlalţi fără să-şi folosească drept anestezic blîndeţea de altădată. S-a reţinut doar că nu trebuie să i se mai acorde atenţie, că nimic din tot ceea ce a afirmat înainte de apariţia articolului n-a fost valabil. A vrut să dea explicaţii ; fiecare cuvînt i s-a izbit de indiferenţa foştilor admiratori. Al doilea articol i s-a înapoiat de către redacţiile tuturor ziarelor. Cu următoarele s-a întîmplat la fel. Ultimii bani şi i-a cheltuit închiriind săli de conferinţe. Mai întîi ocolit, apoi bruscat, curînd deveni de nerecunoscut — şi cînd s-a smintit de-a binelea, prin oraş a început să se vînture că un personaj îmbrăcat derizoriu conferenţiază la colţuri de stradă, gesticulînd, aruncînd invective, deseori violent cu cei ce trec pe alături fără să-l ia în seamă.

„Pentru a rămîne cu privirile nevătămate de paginile cărţii, s-ar cuveni — încheie Z. — lumina unei alte gîndiri estetice, una pentru oameni de aceeaşi alcătuire spirituală cu a scriitorului. Cîtă vreme citirea *Luptei cu lucrurile* ne va istovi, faptul trebuie să ne dea de gîndit nu privitor la posibila anomalie a celui ce-a scris-o, ci la propria noastră slăbiciune. Căci noi am primit-o tot aşa cum un trup vlăguit şi cu simţurile sensibilizate de boală ia drept izbitură ceea ce e doar atingere simplă şi inofensivă."

Încerc uşa casei lui — şi uşa casei lui este deschisă. Trec prin culoarul răcoros, strig un nume şi nu mi se răspunde. În camera de lucru, praf, dezordine, murdărie : prin geamurile sparte au pătruns, aduse de vînt, frunze. Strig încă o dată şi sînt întîmpinat cu aceeaşi tăcere. Mă retrag, uitîndu-mă în toate părţile — o aripă de draperie

îmi flutură pe obraz şi în gură mi se lasă, de teamă, gust rece.

XXI. „Este minciuna un mod de comunicare reprobabil ? — îşi începea O. Rank unul din studiile sale de tinereţe.

Aşa s-ar părea, dacă rostirea adevărului, pe care oamenii pun atîta preţ, n-ar ridica ea însăşi întrebări tulburătoare. Mint şi, pentru scurt timp, minciuna mi-e scut sau, dacă vreţi, culoarea ce mă ascunde în ambianţa mîntuitoare a decorului ; mint şi-mi cîştig pîinea zilei ori îmi salvez de la moarte aproapele : astfel au minţit şi sfinţii. Dacă etica nu ne-a făcut nici mai buni, nici mai răi, dacă şirul întreg al conceptelor (invulnerabile, s-ar fi zis, în oricare altă direcţie a gîndirii speculative) şi-a găsit moartea în sînul ei — încît am îndrăzni s-o comparăm cu întinderile de nisip mişcător, unde şi pasul, şi temelia au parte de aceeaşi nimicitoare acoperire —, este pentru că, de la întemeiere încă, minciuna a fost pusă sub interdicţie. Cauza acestei nefireşti metehne este una : filozoful s-a bizuit pe natura perfectibilă a omului şi a tras nădejde că, la capătul unui lung proces evolutiv, vicleana fiinţă bipedă va ajunge de-o seamă cu îngerii. Ofensiva împotriva minciunii a stîrnit dezordine în mecanismul valorilor morale. Omul s-a apărat în faţa ostilităţilor de orice fel, minciună fiind şi armura, şi masca destinată înspăimîntării potrivnicului, şi adoptarea unei tactici anume de învăluire a lui, şi folosirea capcanelor. Înainte de-a fi auzit porunca : «Nu minţi !» — omul nu se temea decît de primejdiile ce-i ameninţau viaţa. Cînd legea i-a dat conştiinţa păcatului, a început să se ferească mai mult de minciună şi mai puţin de ceea ce-i primejduia viaţa. În felul acesta şi nu altfel a atentat la propriul său echilibru, dînd prilej filozofului să construiască himere, abia acum îndreptăţit, în jurul ideii de perfectabilitate.

Mint reflex și trec de spectrul foamei, al frigului, al morții — în timp ce etica mă constrînge la un fel de a fi impropriu naturii mele : natura mea însă ține seamă de adevăr și de minciună ca de simple unelte, în raport cu ele n-o încearcă îndemnul opțiunii definitive, și asta pentru că în legătură cu ambele pot avea prejudecăți, nicidecum înclinări sau sentimente. Iubirea de adevăr sau ura de minciună — iată două moduri de a formula ultimul scop al eticii : subminarea echilibrului dintre instinct și rațiune, absurd fiind că efortul respectiv nu folosește nimănui ; asta, dacă printre celelalte instincte ale ființei omenești nu există cumva și unul desinedistructiv !

Spuneam că omul normal minte nepremeditat la porunca simțurilor sale și în funcție de gravitatea amenințării. * Drept urmare, insul ce-și creează o imagine despre

* Într-un alt articol, O. Rank se referă la aceeași chestiune în termenii următori :

„Rezultatul statisticilor noastre arată că din o sută de persoane un procent care se apropie de maximum minte nepremeditat, nu altfel de cum sepia expulzează nori de cerneală la apariția unui pește de pradă. Și dacă acceptăm că primejdia reprezintă factorul principal ce pune temporar în funcțiune mecanismele de producere a minciunii, logica constrînge să-l avem în vedere pe mitoman ca pe o natură în stare permanentă de defensivă, sau, mai exact : care recepteaza toate mesajele mediului ca pe niște amenințări. Omul normal minte reflex (sau simte nevoia să mintă) în fața oricărei forme de agresiune. Trăind *în replică*, mitomanul propune mereu alte și alte imagini despre sine însuși, fără o grijă anume pentru consecvență ; neliniștea lui defensivă aplică același regim mistificator și ființelor sau întîmplărilor ce nu-l privesc în mod direct, dar care, în optica lui, reflectă însăși agresivitatea mediului. Ceea ce trebuie să reținem este că, în ceea ce-l privește, minciuna îl întreține în relație cu mediul și că agresivitatea acestuia este departe de a-l descuraja. El se supune unui interogatoriu imaginar și vrea să-și satisfacă agresorul, vrea să-l îmblînzească, să rămînă în preajma lui. Nerespectîndu-și propriul cod, sau obligat să comunice prin mijlocirea adevărului, mitomanul ar fi în situația unui bolnav, dependent de un anume medicament, silit la un moment dat să nu și-l mai administreze. Întrucît își iubește viața, el corectează necontenit și propria-i imagine des-

sine din ce în ce mai neconformă realității se află în permanentă alarmă sau, dacă numim minciuna reflex de apărare, în permanentă defensivă. Cer îngăduința de-a lărgi cu un argument discuția despre această ultimă stare de lucruri.

Domnișoara S., fiica unui personaj de seamă dintr-un oraș de provincie, astăzi funcționară în înaltul aparat administrativ al metropolei noastre, mi-a adus la cunoștință următoarele :

Pînă la vîrsta de douăzeci și doi de ani, a trăit sub oblăduirea familiei. Într-o desăvîrșită lipsă de evenimente și fără să simtă imboldul cunoașterii lumii ce depășea

pre sine, și imaginea lumii — nu renunță la esența, ci numai la formele de manifestare a celor doi termeni în conflict. Însăși memoria noastră mistifică. Un eveniment petrecut în copilărie devine de nerecunoscut în relatarea insului matur, chiar dacă acesta n-are de gînd să mintă ; pentru că se folosește de alte cuvinte decît de cele pe care le folosea în timp ce se desfășura efectiv evenimentul cu pricina ; pentru că relatarea lui are un scop și, deci, un subtext care este departe de-a coincide cu intenția pur și simplei relatări ; pentru că, între eveniment și momentul relatării, a avut timp să-și construiască o opinie despre eveniment (dovadă că ascultătorii surîd, se întristează, trăiesc sentimentul indignării etc.), oricum nici vorbitorul n-ar putea să afirme că în durata respectivă a făcut efortul de-a conserva evenimentul în termenii unei informații impersonale. O realitate că războiul de treizeci de ani s-a transformat într-o ficțiune care are de a face cu adevărul tot atît cît și relatarea maturului despre întîmplările copilăriei lui. Și, totuși, pe baza acestei ficțiuni rezultate n-aș spune din suma opiniilor emise, de-a lungul cîtorva secole, despre războiul de treizeci de ani, ci mai degrabă din opiniile pe care le selectează — azi și în funcție de necesitățile curente ale ideologiei sale —, istoricul își alcătuiește o concepție care va influența în mod hotărîtor sensurile de interpretare a evenimentelor imediat următoare războiului respectiv.

Orice eveniment tinde să se transforme în ficțiune (după cum orice activitate umană tinde — dar despre asta vom referi mai jos — spre pantomimă). Împotriva acestui proces natural de mistificare nu trebuie să întreprindem nimic. Este de-ajuns să-l recunoaștem, în profitul studierii lui ș.a.m.d., ș.a.m.d.

pragul casei părintești, biografia ei se rezuma la cîteva date cu totul nesemnificative. Amintita lipsă a fost înlesnită într-o măsură oarecare de climatul pașnic impus de soții S. și, covîrșitor, de însuși temperamentul pacientei, leneș, temător, dar, în același timp, înclinat spre cunoașterea vieții și întîmplărilor altora. Mulțumindu-se cu puțin, n-au interesat-o direct decît împrejurările ce-o angajau la periferia lor ; felul ei de a fi retractil a fost confundat cu blîndețea și oroarea înaintea oricărei forme de concurență. Rămasă fără părinți, s-a văzut nevoită să-și cîștige pîinea de toate zilele. Odată distrus, climatul care i-ar fi asigurat un viitor cel puțin comod s-a întors împotriva ei : revelația propriei sărăcii lăuntrice a fost urmată de revelația singurătății și a neputinței de a trece peste marginile întîiului ei impas.

Cîteva persoane îndatorate amintirii soților S. au avut grijă (remarcăm : fără să întrevadă în criza tinerei o altă cauză decît moartea părinților) s-o ducă în capitală și să mijlocească angajarea ei într-un post de răspundere. Eroare. Locul ce i se încredințase cerea deținătorului autoritate și, cum nu se poate mai firesc, experiență de viață. Noua conjunctură o îngrozi cu mult mai mult decît dispariția ocrotitorilor ei. Orice încercare de a-și compune o trainică imagine despre sine, de pe temelia căreia să poată fi ascultată și, pînă la urmă, să poată viețui, se risipea într-o zadarnică privire peste umăr : acolo, în timpul trecut, nu găsea decît fapte fără însemnătate. Asta, cînd se gîndea la sine. Nu același lucru se petrecea cînd își aducea aminte de mama ei. Biografia acestei femei, după mărturisirile domnișoarei S., semăna unui edificiu de-o simplitate fără cusur pe dinafară, în interiorul căruia, însă, plin de meandre și de surprinzătoare ecouri, te-ai fi putut pierde fără părere de rău. Ar fi de-ajuns să consemnăm că, deși fusese culeasă de pe străzi — și nu de viitorul ei soț, ci de un altul — a izbutit să intre în rîndul lumii, determinîndu-i pe toți cei ce-o înconjurau să-i uite anii de tristă îndeletnicire ! Pacienta noastră a înțeles că trebuie să împrumute felul de a fi și gîndi al mamei și astfel să se salveze. A început prin a-și pune în seamă întîmplări la care altădată se gîndise îndelung : răposata doamnă S. îi lăsase, în acest sens, o moștenire inepuizabilă. Rostind întîia minciună — și aici trebuie să ne oprim atenția ca asupra unui indiciu prețios —, a fost ca luată prin surprindere. Falsul era însă atît de grav că, după cîteva zile, a trebuit să producă explicații : s-a trezit mințind în continuare, fără a mai fi încercată de remușcări. De atunci pînă cînd a ajuns să nu mai știe despre sine aproape nimic, știind în schimb totul (sau aproape totul) despre doamna S., au trecut cîțiva ani. În acest răstimp, a trăit mai mult sau mai puțin imaginar aventuri străine propriei condiții, chiar și cele pe care le presupune practica prostituției — dar, compensatoriu, autoritatea ei a crescut. Nu ultimul detaliu ne preocupă cu precădere, ci altul : procesul de adoptare a noului comportament a fost numai la început anevoios, cînd memoria i-a fost constant solicitată ; cu trecerea timpului, masca i s-a vascularizat și — afirmă domnișoara S. — biografia străină nu o mai apasă ca o povară.

A determinat-o să ceară sprijinul specialistului faptul că de cîteva săptămîni primește scrisori disperate de la fostul ei logodnic. Temerea tinerei este perfect îndreptățită : pretendentul o cunoaște într-un fel ce ei nu-i mai este de mult propriu, iar ea nu-și mai aduce aminte de vechea ei fizionomie.

Să țintuim minciuna la stîlpul infamiei ? S-o punem pe banca acuzaților sau, ca în cazul de mai sus, s-o invităm în cabinetul patologului ? Avem nevoie de minciună și de un îndreptar în mecanismul funcțiilor ei. Dacă este refuzată sau dacă e practicată pe ascuns, dacă din inerția cîtorva mii de ani ne-am hotărît s-o suspectăm și s-o dis-

prețuim, proclamînd adevărul drept singura noastră rațiune de a fi, este pentru că omul și-a pierdut echilibrul inițial. Restabilirea acestuia nu o vom înregistra, cît timp îl împiedică obligația opțiunii, dogma perfectibilității naturii umane și, poate, acel instinct desinedistructiv de care am pomenit. Martirii adevărului ca și mitomanii sînt întrupări ale uneia și aceleiași spaime de echilibru etc., etc."

Sigur, astfel n-ar fi putut gîndi decît O. Rank, inițiatorul de mai tîrziu al cabinetului de psihologie colectivă. Și totuși, vehementa lui expunere mă urmărește, mai cu seamă acum, cînd numărul sinucigașilor găsiți între obiectele distruse de ei înșiși crește alarmant. Ai zice că totul este un zvon împrăștiat de un ins fără prea multă imaginație — și spun asta avînd în vedere că, deși se înmulțesc, cazurile au ajuns în scurtă vreme să nu mai preocupe mintea locuitorilor orașului, ba chiar, prin monotonia detaliilor să provoace un vag sentiment de nemulțumire.
Exemplul citat de O. Rank nu numai că mi se pare plauzibil, dar îmi aduce aminte de o întîmplare petrecută pe vremea cînd nu eram decît un simplu practicant :

...funia cu care înecatul își legase bolovanul de picior îi lăsase la gleznă o rană urîtă, goală de sînge, albită de apă : dovadă că se împotrivise și că, o vreme, s-a zbătut să iasă la suprafață, pentru o gură de aer salvatoare. Amănuntul acesta, însă, nu mai era decît pentru mine o dovadă că tînărul nu se obișnuise îndeajuns cu ideea sinuciderii, în așa fel încît să se poată duce la fund fără ajutorul bolovanului. Neîndoios — mi-am spus — acest om și-a ales mijlocul de dispariție fără să stea mult în cumpănă, inactiv fiind și, cum s-a stabilit din cercetarea sumară, cu izbucniri de o rară violență.
După luarea fotografiilor, localnicii și-au dezlegat limba, ca să-mi procure, privitor la mort, datele unei vieți complicate și contradictorii. Eram din ce în ce mai mîhnit : cu fiecare întrebare, cu fiecare răspuns, descopeream că biografia înecatului reproducea, de la un moment dat încolo (iar în ultima ei parte, cu o fidelitate uluitoare), biografia unui personaj literar, celebru în proza începutului de secol. Am cerut să văd locuința tînărului. Camera n-avea nimic neobișnuit — printre puținele obiecte, am găsit cartea ce înlesnise cariera personajului. Am primit în felul acesta o confirmare — și atît. Astăzi, după citirea articolului lui O. Rank, aș îndrăzni să afirm că tînărul și-a ales un model în personajul cu pricina, că l-a urmărit pas cu pas *(l-a asistat)*, pentru a-l cunoaște și, astfel, pentru a-i prelua una cîte una trăsăturile de caracter. O tentativă inconștientă de uzurpare, care s-a întors împotriva uzurpatorului. Căci, dacă la o privire superficială s-ar putea spune că tînărul s-a lăsat locuit de o ficțiune, la o privire ceva mai insistentă ne dăm seama că același tînăr a vrut să-și dezlocuiască personajul preferat și să-l elimine, însă ca pe o persoană reală.

XXII. E frig și totuși nu îndeajuns ca să înghet. Cade zăpadă apoasă — vremea e bună de orice, numai de lucru nu. M-aș bucura, de aceea, să-mi intre în birou cineva, bunăoară să intre Pavla, udă leoarcă, și să mă care la unul din birturile de la marginea orașului, acolo să stau și s-o văd bînd un ceas, două, pînă cînd ar începe să cînte ; să beau și eu, s-o ascult în tăcere, ea să treacă la masa de alături, a unor necunoscuți, să vreau să plec, să-mi fie silă de vremuiala de-afară, să rîd cu glas tare la gîndul că aș putea să fiu luat drept plasator de fete — și, în cele din urmă, să plătesc, uitînd că n-am venit singur, s-o iau pe jos pînă acasă, în cameră să fie frig, ca acum, să aprind lumina, să pun de-o cafea și, de atîta liniște, să-mi țiuie urechile.
Acum mi-e teamă să ies neînsoțit în oraș, și nu numai din pricina lapoviței. O nesiguranță ciudată a pus stăpî-

nire pe mine, așa încît chiar și coborîrea unor trepte mi se pare un fapt plin de primejdii. Dimineața pun mîna pe brici să mă bărbieresc și îmi tremură mîna, iar seara abia mă hotărăsc să-mi schimb hainele, rămîn pe cîte un scaun și parcă aștept un glas care să mă îndemne, blînd și poruncitor totodată, la săvîrșirea fie și a celui mai elementar gest. Nesiguranță și, de aici, pierderea puterii de a mai pune ceva la îndoială : văd și cred, aud și cred — totul mi se pare posibil, totul este adevărat. Aș semna în alb și pentru iubirea filială a unui paricid, și pentru blîndețea celui de pe urmă tîlhar. Din mine, o parte, nu știu care, a adormit.

Am în față articolul lui B., mort la cîteva luni de la apariția *Luptei cu lucrurile*.

„Îmi voi intitula cele de mai jos *Împotriva mișcării* — scrie el — și vreau să încep prin a-mi aduce aminte anii de dinaintea adolescenței mele."

Citesc rîndurile acestea pregătit să dau crezare fiecărui cuvînt. Dacă altădată m-aș fi surprins într-o asemenea stare de suflet, m-aș fi socotit pierdut.

„Sînt născut — continuă B. — între zidurile și zgomotele pietrei de pavaj ale unui oraș așezat la șes. Abia la vîrsta de doisprezece ani am văzut un deal, un rîu, o întindere de iarbă. La cîteva zile după întîia lor contemplare din peisaj am ales, inconștient, formele nemișcate. Ar fi trebuit, cred acum, ca alegerea mea să cadă pe animale, pe culorile fremătătoare ale gîzelor de zi și de noapte, pe foșnetul pomilor. M-am tras dinaintea lor înspăimîntat : văzusem animale, dar niciodată într-un număr așa de mare; noianul de frunze stăpînea peisajul și-l făcea să se clatine, viu chiar și în ceasurile de la amiază. Miriapozii mi-ar fi putut pătrunde în urechi. Șerpii, despre care auzisem că i-ar căuta pe cei adormiți cu gura deschisă, îi așteptam să țîșnească de pretutindeni, fiecare crenguță căzută, fiecare rădăcină răzbită la suprafață oprindu-mă în loc cu mintea rătăcită și cu suflarea tăiată. Pe sub copaci foșgăiau gîngănii roșii, și numai cînd priveam neçurmata lor trecere dintr-un loc în altul mă simțeam acoperit de la tălpi pînă la creștet și preschimbat într-un morman de carne hrănitoare. De sus, dintre frunze, pîndeau gata să-și dea drumul și să-mi intre sub cămașă omizi păroase. Viermii prinși de capătul unor fire ca de mucegai pendulau în aer. Păianjeni se pregăteau să iasă din vicleana lor adormire, să mă atingă și să-mi lase pe mîini sau pe obraz urma veninoasei lor înțepături. Iarba nu mi s-a părut moale : acolo, vînzoleala larvelor făcea casă bună cu umezeala, și primejdiile creșteau cu cît iarba era mai bogată. Stam chircit pe cîte un bolovan, nu înainte însă de a-l fi rostogolit, să văd dacă în alveola lui de lut nu se află ghemul negru sau verde al vreunei tîrîtoare — șarpe sau rîmă, totuna : mișcarea și prudența lor agresivă îmi înghețau sîngele.

Nimeni nu a înțeles de ce m-am bucurat la vestea întoarcerii acasă. Situîndu-mă de la început ca victimă în mijlocul unui univers străin de înțelegerea mea, și nu numai de aceea ostil, singurul loc unde mă simțeam în siguranță era un copac secătuit de sevă : n-avea nici o scorbură, murise de mult, scoarța îi căzuse și, cenușiu, strălucea la soare ca o gresie netedă, pe suprafața căreia s-ar fi trădat orice vietate de altă culoare. De la înălțimea lui, ferit, mă uitam ore în șir la pietrele nemișcate. Coboram apoi și alergam spre casă, oprindu-mă din cînd în cînd, îngrozit la gîndul că, Dumnezeu mai știe, vreun păianjen — mișcător, cu mai multe picioare — mi s-a prins în cutele cămășii. Măcar apa rîului să fi fost mai limpede ! Aș fi văzut prin ea totul înainte de-a mă cufunda în ea. Dar pe fund e mîl, și în mîl se ascund lipitori — îmi spuneam, aducîndu-mi aminte cum, abia ieri, pe malul mocirlos, un copil presăra sare pe o pată mare de la gleznă, și cum pata cădea în iarbă, flască, topindu-se pe încetul.

Alergam spre casa bătrînelor gazde și nu mă suiam în așternut pînă cînd nu mă încredințam că sub pled, sub cearșaf, sub pernă, sub saltea, sub pat și sub lucrurile prăfuite de acolo nu se mișcă ceva viu. Noaptea visam urît, iar dimineața, pielea mi-era plină de semne roșii, deși gazdele se jurau în fața mamei că n-au mai văzut ploșnițe, păduchi sau purici de pe vremea războiului. Nu știu ce s-ar fi întîmplat cu mine dacă n-am fi plecat. M-am liniștit de îndată ce trenul a lăsat în urmă clădirea gării.

Cu vremea, reacțiilor mele la mișcarea vie le-a pierit acuitatea. Repulsia veche a rămas însă aceeași. N-am atins botul nici unui cîine, degetele mele n-au trecut peste blana vreunei pisici, buzele cailor, moi și acoperite cu fire rare, au un tremur înspăimîntător cînd caută iarba sau zahărul din palma cuiva.

Mulți ani am văzut în această panică o infirmitate și de aceea n-am mărturisit-o nimănui. Necunoscîndu-i cauzele, am pus-o mai întîi în seama originii mele citadine, pentru ca mai tîrziu să descopăr că nu este vorba de o infirmitate, ci de o trăsătură comună firii omenești. Puternic sau mai puțin puternic manifestată, luînd chipul silei uneori, alteori al spaimei, latentă întotdeauna, repulsia față de mișcarea vie traduce nevoia omului de a pune sub control tot ceea ce nu depinde direct de propria lui voință.

Înainte ca entomologul, bunăoară, să afle legile ce guvernează lumea insectelor, el, ca și copilul despre care am pomenit, a fost înspăimîntat : fiecare insectă se mișcă în virtutea unui program bine întocmit (care anume ?), drumurile ei au ținte precise (care anume ?), știe să se apere, să-și aleagă victimele, să dea alarma la fiece semn de primejdie, să se ascundă și așa mai departe. Un sistem pus la punct cu atîta exactitate încît s-ar zice că nu perfecta stare de funcționare a instinctelor îl asigură, ci existența unei rațiuni asemănătoare cu a noastră. Aici, în această receptare falsă stă cauza spaimei, căci — intuiește copilul

înfricoșat — în faptul că sînt atins eu văd și intenția, și modul ei de realizare. Modul de realizare poate fi urmărit și, pînă la urmă, cunoscut, dar nu de aici se trage teama copilului, ci din necunoașterea amintitei intenții : aceasta scăpîndu-i, el se simte amenințat, iar mobilitatea vietății devine expresia enigmatică a unei alte enigme ostile.

Nu tot așa se petrece cu mișcarea bilelor pe masa de biliard. Totul atîrnă de voința jucătorului : lovind un punct oarecare de pe suprafața sferei, el recunoaște în chiar punctul lovit direcția viitoare a rostogolirii. Un jucător îndemînatic știe din clipa cînd capătul tacului atinge bila dacă a greșit și, dacă a greșit, încotro a trimis-o. Eroarea înlocuiește aici imprevizibilitatea.

Există o împotrivire instinctivă la mișcarea vie. Prinsă în atîtea logice articulații, ea nu-și dă pe față adevărul dacă o consemnăm lăsînd-o la voia desfășurării ei. Arta scrisului, cel puțin astăzi, nu se deosebește prea mult de îndeletnicirea entomologului. Scriitorul se apropie cu aceeași teamă de om și-i urmărește mișcările, sperînd că din cît mai exacta observare a lor să capete un răspuns la propriile nedumeriri ; el uită însă că și gesturile, și faptele, și ideile omului sînt mișcare, că aceasta este destinată ascunderii adevărului, că, în consecință, cu cît urmărirea are parte de un ochi mai sigur, cu atît adevărul se îndepărtează. Dacă entomologul are o justificare, căci el descoperă legile unei mișcări dincolo de care nu există nici o intenție în afară de cea a viețuirii, celălalt, scriitorul, va căuta în deșert.

Nu demult, un regizor de film a izbutit, cu o singură secvență (critica n-a menționat valoarea fragmentului și sînt convins că semnificația lui a scăpat regizorului însuși), să dea metafora zadarnicului efort al artei.

Camera de filmat se oprise asupra unui dans de probă. Subiectul, o femeie înaltă, clădită perfect, adică fără cusururile ce se adresează nemijlocit simțurilor, lansa pași mari în ritmul unei tobe. Dansul și fizionomia tinerei se legaseră

strîns : regizorul alesese bine, căci în durata cîtorva minute mișcarea de pe ecran se alcătuise într-o imagine capabilă să trimită la ideea de frumusețe și de calm clasic. Brusc însă, manivela aparatului n-a mai funcționat, lăsînd astfel vederii, îndelung, fotografia balerinei. Contururile luminat-întunecate se opriseră, dar nu odată cu încheierea mișcării, ci sus, în clipa efortului de apropiere armonică a unui gest de altul. Zîmbetul era strîmb și trivial ; gura căscată, ca și turnura șoldului provocau obscen ; degetele mîinilor, crispate, aminteau de ghearele unui animal posedat în căutare de sprijin ; aplecată din umeri și cu bazinul împins înainte, arăta de parcă o mînă nevăzută ar fi prins-o de ceafă și, ridicînd-o de la pămînt, s-ar fi pregătit tot atunci să-i dea drumul.

Fără această despicare a mișcării, fără dezvelirea momentului ei de criză, n-aș fi aflat nimic despre compoziția ritmică și aș fi rămas cu o înșelătoare imagine a frumuseții.

Cei ce nu vor să se trădeze se mișcă. Cei ce nu vor să descopere adevărul să-l caute în armonie."

„Cer iertare cititorului pentru acest lung preambul — scrie B. mai departe. Mi s-a părut însă că despre *Lupta cu lucrurile* numai sprijinindu-mă pe afirmațiile de mai sus aș putea să vorbesc. Vrînd sau nevrînd (este un amănunt lipsit de importanță, tocmai pentru că alternativa poate fi speculată cu același folos), autorul interzice posibilitatea interpretării : materia cărții nu se lasă a fi modelată după tiparele logice și prejudecățile criticului, ceea ce demonstrează în primul rînd că însăși gîndirea critică s-a hrănit din neputința artistului de a concura evidența. *Lupta cu lucrurile* face de prisos divagația și comentariul creator, întrucît autorul ei nu și-a propus urmărirea felului în care se desfășoară mișcarea personajului. Adevărul a fost căutat în afara armoniei, la hotarul dintre un gest și altul, acolo unde omul săvîrșește efortul trecerii spre un tărîm dintr-o dată necunoscut și, astfel, intangibil.

Între cele două gesturi, spațiul și timpul au devenit dimensiunile adevărului însuși. Spunem despre mișcarea unei balanțe că oferă un spectacol armonios. Nu același lucru îl putem afirma cînd ezitarea talerelor încetează. Totuși, singură, clipa aceea de neclintire asigură certitudinea. Într-un asemenea punct, personajul *Luptei cu lucrurile* trăiește criza propriei sale mișcări ; smuls din conflict, el respiră în climatul morții fără a ști că moare, fără a-și mai aduce aminte dincotro vine și spre ce locuri se îndreaptă. Săvîrșește, aș vrea să spun, efortul pătrunderii din nou în existență, existînd încă."

Mă opresc aici. În paragraful următor, promisiunea lui B. de a reveni într-unul din numerele viitoare ale revistei asupra *Luptei cu lucrurile*. Peste cîteva săptămîni, însă, revista a apărut cu un ferpar chiar în pagina unde ar fi trebuit să fie tipărită continuarea eseului.

Iau totul de la capăt și-mi dau seama că din pricina aceleiași nesiguranțe nu îndrăznesc nici măcar să trec cu privirea pe deasupra cărții. În schimb, cred tot ce spune B. Nu, nu este un semn de ușurătate, ci de frică. Nu simt eu nevoia unui îndemn ? A unei mîini care să mă conducă ? Nici una din dorințele mele nu este destul de puternică și, totuși, oricare s-ar putea înfăptui dacă un glas m-ar trezi din acest somn pe jumătate și mi-ar călăuzi pașii. Și chiar de aceea mă tem : dorințele mele sînt fără număr și, printre ele — una legată de aflarea adevărului : nici fierbinte, nici rece, dospește în căldura ei de mijloc, se întrupează de fiecare dată altfel, instabilă, blestemată, să nască doar forme în stare de tranziție și nici un cristal.

„De ce nu citești *Lupta cu lucrurile* ?", — mă întreba nu de mult Elena, încercînd să-mi arate că, altfel, întreaga mea întreprindere nu-și află rostul.

Nu i-am răspuns, pentru că ezitării mele nu-i găsisem încă o cauză. Acum știu că de teamă. Aud și cred, văd și

cred, totul mi se pare cu putinţă, chiar şi faptul de a pieri, ca dintr-o poruncă irezistibilă, în felul acelui Domn (...)

XXIII. Seara tîrziu, nehotărît, mă îndrept spre casă. Dar de aici înainte nu mai pot vorbi în felul acesta! Voi spune:

Seara tîrziu, nehotărît, se îndrepta spre casă, hainele miroseau a obiecte vechi, se simţea înfrînt. * Vru să intre într-o cafenea, apoi într-un cinematograf, dar se răzgîndi. Deşi astfel trebuia să facă: să intre într-o cafenea sau într-un cinematograf. De la un telefon public formă numărul locuinţei sale: telefonul sună, dar nu răspunse nimeni. Cine ar fi putut să-i răspundă? Cheile se aflau la el, dar omul spera că dincolo cineva o să ridice receptorul.

Cînd trecu pe lîngă poarta bătrînului Z., grăbi pasul şi abia se stăpîni să n-o ia la fugă. I se făcuse frig şi, de frig, tot strîngîndu-se în hainele lui jilave, nici nu-şi dădu seama cînd ajunse la treptele casei. Le urcă pe bîjbîite, intră în cameră şi rămase îmbrăcat multă vreme pe o margine de fotoliu. Cînd ochii i se obişnuiră cu bezna şi cînd văzu că în preajmă nu se află nimeni, se speriе şi aprinse lumina.

Şi se gîndea:

„Dar despre mine ce se va spune? Că tot stînd de vorbă cu oamenii, tot întrebîndu-i şi dîndu-le ascultare,

* „Nici tu nu mai eşti omul suferinţei, îmi spunea, ca ieri, Tudor. Nici tu, dar nici eu — şi, asta, frate, e boală curată. Opreşte un om în mijlocul străzii şi ia-l aşa, fără să-i spui de ce, la palme. Dă-i şi un picior la gleznă, pune-i şi-o piedică şi lungeşte-l la pămînt. Crezi c-o să protesteze? Nu, frate. O să-şi spună în gînd: s-a apropiat de el un om, l-a luat la palme şi aşa mai departe. Auzi, nefericitul! să nu înţeleagă că despre el e vorba în chestie, şi că suferinţa asta, ce-i drept absurdă, este a lui în exclusivitate. Eu, bunăoară. Sînt atent la o durere sau alta ca la o pagină de literatură, scrisă de altcineva despre altcineva. Ţie-ţi mai aparţin durerile? Mie nu, şi asta înseamnă că eu nu mai sînt eu, am dispărut ca banul din mîna nebunului."

am ajuns pînă acolo încît aş plăti pentru fiecare oră de însoţire? Ei nu ştiu că, ori de cîte ori rămîn singur, vine la mine, şi n-are nici o importanţă dacă asta mi se năzare sau nu, un bărbat cam de vîrsta mea, modest îmbrăcat, cu o nedumerire agresivă zugrăvită pe faţă. Vine, stă cu mîinile pe genunchi, se foieşte în scaun şi e de-ajuns să scot un cuvînt, că el se cabrează şi, cu fruntea împînzită de cute, începe să mă asculte, dornic să priceapă şi să participe la dialog cu toată puterea înţelegerii. De cum apare, ştiu că nu mai e nimic de făcut. Mă ţin în frîu, totuşi, nu-l ating şi sper de fiecare dată că acum, dacă la precedenta noastră întîlnire nu, îmi va prinde înţelesul cuvintelor. «Hai — încep eu —, dacă ieri ne-am despărţit fără să ajungem la adevăr, măcar astăzi să nu ne certăm.» Celălalt îşi freacă mîinile de bucurie. Cu sprîncenele ridicate şi gura întredeschisă, aşteaptă — dar gîndul acela simplu şi deopotrivă încăpător îmi piere şi în locul lui răsare altul, deşănţat, ca acesta: «În atmosferă sînt cîmpuri vaste, văi şi clinuri semănate, ape cristaline şi mai ales soarele ce luminează din vidul lui azuriu. Şi toate sînt aşezate în bună orînduială de cineva nevăzut, intangibil, care le mînă, pe fiecare la rîndul lor, spre o transformare prăbuşitoare eternă.» Vizitatorul meu rămîne uluit, vibrează ca o coardă întinsă peste măsură. Cu vinele grumazului gata să-i plesnească, repetă aproape plîngînd:

«În atmosferă sînt cîmpuri vaste... Domnule, de ce mă jigniţi şi-mi spuneţi mereu asemenea lucruri? Eu vin aici ca un om onest şi dumneavoastră vă bateţi joc de bunele mele intenţii. Cum adică? Cine a mai văzut cîmpuri şi ape cristaline în atmosferă? Imaginaţi-vă că staţi pe scaunul ăsta şi auziţi pe nepusă masă că în aer sînt văi şi clinuri semănate.» «Ce vorbă! — răspund. Dumneata îţi baţi joc. Chiar dacă nu asta am vrut să-ţi spun, eu cred în cuvintele mele! Am afirmat că în aer plutesc văi, ape, clinuri şi aşa mai departe? De ce cauţi sensuri acolo unde nimeni nu le-ar putea presupune? N-am zis că plutesc,

verbul ăsta nici nu mi-a trecut prin minte, și nici că sînt suspendate n-am vrut să te încredințez. De vreme ce aer e pretutindeni, toate acestea sînt în aer ; la locul lor, dar în aer. Spre deosebire de soare, care luminează din vidul lui azuriu. Ce e de neînțeles ?» «Totul. Cum vă aud vorbind, cum pierd șirul și miezul cuvintelor, și asta pentru că vreți să-mi ascundeți adevărul. Acum, de pildă, nu mai știu ce înseamnă cuvîntul aer. Și ce legătură are aerul cu transformarea prăbușitoare eternă ?» — și oaspetele se apleacă spre mine cu ochii dilatați. «Stai puțin, mă sperii eu, ce mă iei așa repede ? Despre ce legătură pomeneai ?» «Ei, asta-i prea de tot ! Tot dumneata întrebi ? Vin, am și eu nelămuririle mele, și răspunsurile pe care le primesc sînt din ce în ce mai nesigure. E neloial. În primul rînd, ce-i aia transformare ? Apoi, de ce transformarea e prăbușitoare ? Și, în cele din urmă, de ce ați mai pus în cîrca unui biet cuvînt încă un adjectiv ? Ce înseamnă deci transformarea ?» «Domnule — încerc eu atunci fără putere și simțind că, de groază, alunec în întuneric —, în primul rînd nu țin minte să fi pronunțat un asemenea cuvînt. Apoi, sînt foarte obosit, nu mai știu nici de unde a pornit controversa noastră. Și, în sfîrșit, nu te cunosc, nu te stimez și dacă vrei să mai pui întrebări, pune-le cu chibzuială, pentru că eu nu mai răspund, de-aici înainte. Ba chiar te rog să consideri întîlnirea noastră încheiată !»“

Deodată, se auziră bătăi puternice în ușă — și sîcîitorul oaspete se făcu nevăzut. Deschise. Învățătorul Lohan, topit de băutură, după ce pendulă între ușori, îi căzu în brațe — și în timp ce-l tîra spre pat, anchetatorul văzu că insul s-a îmbrăcat în haine de sărbătoare, lucru cu atît mai izbitor cu cît din creștet pînă în tălpi era plin de noroi.

Nu mai sînt singur și nici nu mai pot să vorbesc despre mine însumi ca despre un altul.

Deci : Lohan, venind ca de pe lumea cealaltă. I-am desfăcut cravata, l-am frecat la încheieturile mîinilor, pe tîmple, pe după urechi, în lungul cefei. Își ținea ochii închiși și, după tremurul pleoapelor, se vedea că mai știe încă unde se află.

Puțin mai tîrziu, abia legînd silabă de silabă, mă scoate din nedumerire și, din aproape în aproape, înțeleg, ah, că astăzi e ziua de naștere a Elisabetei, încă nu știu cine este Elisabeta dar aflu că o femeie cu numele ăsta l-a trimis după oaspeți și că acum îl așteaptă. Chiar așa : ea l-a trimis după oaspeți, el a bătut la toate ușile dar nimeni n-a vrut să vină.

„Am vin și păsări tăiate, oameni buni“ — le-am spus, și ei :

„E prea departe, de ce nu ne-ai anunțat din vreme ?“ — iar ceilalți, la care a ajuns pe întuneric, și beat, și tăvălit :

„E prea tîrziu !“ — și au rîs cu dispreț.

Atunci s-a gîndit că, dintre toți, doar eu n-aș șovăi să-l urmez — s-a dat de ceasul morții și mi-a găsit adresa ; și uite că Lohan n-a greșit : nicăieri nu s-a ascuns mai bine urîtul ca între lucrurile casei mele, dintre toți locuitorii orașului nimeni ca mine nu e mai dornic acum să scape de casă ca de o cușcă.

„Vin, îl asigur eu, fremătînd. Cobor, aduc o mașină și, pînă cînd mă întorc, ai timp să te speli pe față“.

Lohan se ridică și pornește spre baie, abia clintindu-și picioarele, cu grijă totuși să nu răstoarne ceva. Peste un sfert de ceas urc treptele și-l găsesc în mijlocul odăii. E livid, marginile pleoapelor sîngerii îi sînt umede, ochii i-au ieșit din orbite. Îmi cere cremă de ghete și perie. Își curăță pantofii și mîinile îi tremură ; din cînd în cînd, se oprește și-și contemplă cu silă degetele albe și descărnate. De jos, șoferul semnalizează. Coborîm. Lohan nu vrea să se lase sprijinit. E țeapăn și nesigur totodată, merg de aceea cu un pas în urma lui, atent să nu se prăbușească.

Ne suim, eu lîngă șofer, el pe canapeaua din spate, strîns adunat în palton — și, cînd ajungem în centrul orașului, luminat și pustiu, privesc înapoi și-l văd căzut într-o parte, dormind cu jumătate de obraz acoperită de guler. Șoferul e obosit, se împotrivește somnului, își aprinde țigara cu o singură mînă și întreabă :

„Domnul e bolnav ?“

„Nu, răspund tresărind. S-a îmbătat.“

„Bănuiam eu. La ora asta duc mai mult bolnavi și bețivi.“

Ninge mărunt și frigul s-a întețit. Mîzga încrețită strălucește pe trotuare, se acoperă de alb, îmi aduc aminte că pînă la sărbători n-au mai rămas multe zile și că, de cînd mă știu, am așteptat de la ele mai mult decît mi-au dat. Lohan doarme nestingherit. Trecem de barieră. Înspre oraș, autocamioane și convoaie de căruțe, cai mici și felinare legănîndu-se. Omul de alături șofează prudent. La cea mai mică neatenție ar putea să intre în șanț. Din douăzeci în douăzeci de metri — lumina stîlpilor crescînd și descrescînd ; din loc în loc — borne albe. Umbra mașinii crește și ea și descrește. Încetinim : motorul se aude printre zgomotele unei cirezi care se îndreaptă spre abator. Prima așezare se ivește brusc sub faruri : curți pustii, cîini rătăcind, lătrînd îndărătnic. Pleoapele șoferului cad și se ridică greu. Tușesc, aș vrea să-i spun ceva, ca să-l trezesc, dar pe limbă îmi vin numai cuvinte nepotrivite cu împrejurarea. Și totuși trebuie să vorbesc, fie și la întîmplare — ceea ce și fac. Omul mă privește cu coada ochiului, înțelegînd că i s-a spus ceva, dar nu și ce anume : mă roagă să repet, mi se face rușine și atunci îl întreb cît mai avem pînă la intrarea în comună.

„Cincisprezece kilometri“ — aud, și iarăși tăcerea ne trage la somn.

Lohan doarme încă. Îl trezesc, pentru că în curînd va trebui să ne arate casa. Se ridică, somnul l-a refăcut întrucîtva, e posomorît, și acum seamănă cu una dintre

fotografiile de tinerețe ale Domnului (...). Își freacă obrazul cu palmele, ca și cum s-ar spăla, mă întreabă cît e ora — și ora e aproape unu după miezul nopții. Biserica, școala în întuneric, spațiile mari dintre case, cu pomi sticloși, răsar pe rînd sub lumina farurilor. Desigur, îmi spun, aici e mai frig decît în oraș. Mă închipui coborînd din mașină și așteptînd la ușă, și mă strîng și mai neliniștit în hainele mele. Vîntul bate dinspre dreapta, casc și mi se pare că dorm alături de un șofer între două vîrste și umflat la față de oboseală. Și cînd cobor într-aievea, să plătesc, picioarele mă susțin greu, înmuiate de-atîta nemișcare — frigul mi se strecoară în sîn.

Intrăm fără să batem la ușă. Înăuntru e beznă — și în timp ce Lohan răsucește comutatorul, rămîn în prag și încerc să-mi desfac șireturile pantofilor. Se aprinde un bec slab. Mă aflu într-un hol cu ciment pe jos, netencuit. Am mai fost o dată aici, dar parcă nu văzusem crăpăturile din pereți, pînzele de păianjen atîrnînd, pline de praf negru, ca niște șnururi, masa lungă, acoperită cu mușama, lampa de gătit unsuroasă, scara mobilă proptită de ușa podului.

„Nu te mai descălța, lasă.“

În față, altă ușă, cu perdele de tifon. Lohan deschide ; din nou întuneric — se aude pocnetul unui alt comutator și, deodată, în lumină, odaia mare, cu două paturi cazone. Pe jos, pămîntul gol ; sus, tavanul de scîndură proaspăt vopsită —, poate de aici umezeala greu mirositoare. Dacă ar fi trebuit să ridic o casă, m-aș fi îngrijit mai întîi de podele — dar aici s-a făcut mare risipă de uși și ferestre : ușa pe care am intrat : de-a dreapta și de-a stînga ei, inutile, două ochiuri de geam perdeluite cu același tifon îmbîcsit ; în peretele din stînga, un glasvand din patru piese ; în dreapta, alt glasvand, cu una din uși deschisă spre o încăpere întunecată. Pe masa de mijloc, o cană de sticlă, pictată cu flori galbene și roșii, două pahare, lîngă o scrumieră mare cu nud și, între picioarele nudului, un muc

de țigară, pătat de ruj, strivit parcă în dușmănie. Trei scaune, un taburet de fier nichelat, plasate în dezordine, într-un colț, două geamantane unul peste altul, cel de deasupra acoperit de o broderie cu cocoși, cel de dedesubt, din placaj, coșcovit de umezeală ; o căldare acoperită cu un capac de lemn și, pe capac, o cutie de tablă plină pînă sus de țigări fumate pe jumătate.

Lohan arată cu degetul spre unul din paturi. Sub plapuma de culoarea vișinii putrede, cu nasturii căzuți, se conturează un trup chircit. Palmele mi se umezesc de emoție.

„Ia te uită cum doarme, mizerabila !“ — spune el. Își scoate ochelarii din buzunarul de sus al hainei, îi aburește cu suflarea, îi șterge și, ca să se mire și mai mult parcă, și-i potrivește pe nas, dîndu-se un pas înapoi. Stă cu brațele pe piept și privește lung, eu însumi privesc un cap de femeie, blond sau poate roșcat (și chiar așa era, roșcat), cu bucle noi, ascunse în parte sub luciul vișiniu al plapumei. Rujul gras, același de pe țigara strivită, a dat peste marginile buzelor, fardul i-a făcut umerii obrajilor cenușii.

Lohan o strigă pe nume, zgomotos. Elisabeta se ridică într-un cot, își trece dosul palmei la colțurile gurii umede, îndreaptă spre noi o căutătură tulbure și un zîmbet imprecis, apoi, cînd își dă seama despre ce e vorba, sare speriată din pat. Îmbrăcată într-o cămașă aproape transparentă, aleargă cu tălpile goale prin cameră, ia în picioare cele două pături întinse pe jos, nu știe pe ce să pună mîna mai întîi. Lohan, calm, o izbește cu piciorul în gleznă. Tresar, ca și cum eu aș fi primit lovitura. Femeia zîmbește la fel și, zîmbind, dispare pentru cîteva minute în cealaltă cameră. Revine, s-a îmbrăcat, este încă buimacă, îmi întinde mîna și mă întreb dacă trebuie să i-o sărut sau nu. Mă aplec, totuși, și Lohan chicotește înăbușit deasupra mea. Mîna Elisabetei e aspră, cu degete scurte și

țepene — oricît ar spăla pielea asta creață, tot n-ar scoate-o la lumină. Și unghiile late, cu iz de lac proaspăt.

Trecem toți trei în camera cealaltă și ne așezăm la o masă lungă : zece tacîmuri, pui reci, șandvișuri aproape uscate, salam, măsline, cașcaval, sardele. Bem țuică. Abia înghit, și dacă mai cer un pahar e pentru că aș vrea să-mi fie cald : de gustul rău al băuturii mă scutur. Elisabeta încearcă o veselie zadarnică, Lohan a rămas cu paltonul pe umeri, bea, mănîncă un castravete acru și nici nu se uită la noi. Și, dintr-o dată, fără să vreau, îmi dau seama că mi-e mai lesne s-o urăsc pe femeia asta decît să-mi fie milă de ea. Cred că-i este tare frig. Își potrivește mereu buclele și duce la gură, ferindu-și buzele, cîte o felie de cașcaval — și cînd se uită la mine, parcă și-ar cere iertare.

Lohan îmi face semn spre pahar —, e plin, adică, de ce nu beau ?

Ridic paharul și rostesc timid o urare. Elisabeta își trece limba peste buzele roșii, zîmbește, aruncă o privire furișată spre celălalt și bea. A fost frumoasă și încă mai poate fi.

„Ar mai trebui ceva — șoptește Lohan. Du-te la proprietăreasă și spune-i să vină la noi.“

Peste un timp, chiuind, cu o sticlă de vin în mînă și un șirag de cîrnați petrecut în jurul gîtului, dă buzna în încăpere un maldăr măsliniu de femeie. De urma ei se ține un copil de vreo șapte ani. Cînd vede atît de puțină lume, tace încurcată și se așază pe marginea patului, ținîndu-și mîinile în poală. Elisabeta îi ia șiragul de la gît și trece în hol ; proprietăreasa e neliniștită, carnea îi forfotește, acum și-a găsit loc pe un scaun, dar se ridică repede și de acolo, ca să frămînte iarăși marginea patului. Lohan îi dă să bea. Spune :

„Ai cu cine dormi în seara asta“ — și arată spre mine ca și cum ar spune : e omul nostru.

Elisabeta se întoarce cu o tigaie aburind și răstoarnă cîrnații în farfurii. Mîncăm, bem vin. Femeile se pîndesc. Lohan afișează o stăpînire de sine suspectă, o indiferență care mă îndeamnă să reconsider statutul proprietăresei. Bea pahar după pahar, și asta înseamnă că trezia lui n-o să țină mult. Proprietăreasa ciocnește cu Elisabeta, o sărută pe gură, mestecă mai departe și iar o sărută, după aceea își înalță paharul și spune :

„Să ne fie de bine și cînd ne-o fi mai rău așa să ne fie."

Din senin, Lohan se ridică, se repede la Elisabeta și o lovește cu pumnii în cap. Femeia ar putea să fugă, dar nu, rămîne pe scaun, adunată ghem, și-și ferește fața. Nu am putere să mă apropii de ei și să-i despart. Parcă visez. Proprietăreasa sa trage lîngă mine. Șolduri mari, grele și moi, mi se revarsă peste picioare ; miros de om abia sculat din așternut mă învăluie. Lohan a obosit, stă rezemat de perete și gîfîie. Pe scaunul ei, Elisabeta se cutremură de plîns, dar, cînd ridică ochii spre mine, nu văd acolo decît ură, și nici o lacrimă ; își trece mîna prin păr, cu cealaltă caută paharul ; nu apucă să și-l apropie : bărbatul îl smulge și i-l răstoarnă, cu o mișcare iute, pe rochie. Ea mă țintuiește cu priviri ca de moartă, murmură o scuză și iese afară, adusă de spate. Lohan o urmează, dînd a lehamite din umeri.

Am rămas singur cu proprietăreasa. Copilul ei stă în pat, acoperit pînă la gură cu plapuma.

„Închide ochii și culcă-te, pacoste !"

Băiatul își strînge pleoapele cu putere și femeia îmi strecoară o mînă caldă în sîn. Unde să plec, Dumnezeule ? Dincolo nu pot trece, de acolo au început să se audă limpede suspinele dragostei. Să vorbesc și să le acopăr, dar n-am ce să spun. Femeia de lîngă mine tace într-adins și ascultă, nările i se umflă ritmic și ochii i s-au împînzit de o ceață năucă. Unde să plec ? Nici nu mai țin minte

care e numele comunei, nu știu nici măcar încotro dau ferestrele : în cîmp sau în curte ? Cine a construit casa asta a fost darnic în ferestre și uși.

Copilul e treaz, trage și el cu urechea.

„Închide ochii, nenorocitule !"

Copilul își ascunde capul sub plapumă, ca să și-l scoată iarăși, ca o nevăstuică, tocmai cînd proprietăreasa mă sărută pe gură — și dacă s-ar mulțumi să mă sărute pe gură, dar uite că se ridică de la masă, întinde mîna spre comutator, stinge lumina și începe să se dezbrace. N-o văd, nu mai văd nimic împrejur.

„Hai, că a adormit, hai, că-n pat o să fie mai cald."

Mă dezbrac și eu și mă așez mașinal lîngă femeie. Două picioare enorme mă prind ca într-un clește, sîni mari, înăbușitori, îmi acoperă fața.

Liniște, liniște — treaz, nemișcat. Nu știu cînd am rămas singur, nu-mi amintesc, adică, în care ceas al nopții gazda a părăsit odaia, jignită de slăbiciunea mea, și drăcuindu-mă.

Aștept ziua. Primele ei semne se arată tîrziu, cînd ies pe vîrfuri și nu îndrăznesc să-mi întorc privirile spre patul femeii Elisabeta.

Afară, vîntul lasă zăpada doar pe lîngă garduri. Cursa apare, urc, aburii de benzină fac frigul insuportabil. Cu fruntea pe bara din fața scaunului, plîng cu sughițuri, sub ochii nedumeriți ai călătorilor. Șoseaua e lină, ațipesc, mă deștept abia în centrul orașului. O trăsură mă duce acasă, unde îmi continuu somnul pînă spre miezul nopții. Mă ridic din așternut și, deprins cu teama de singurătate, ies, dar descopăr că mă despart de casă fără vechea mea repulsie. Mănînc la un restaurant de noapte și mă bucur că nu întîlnesc nici un cunoscut. Totul mi se pare simplu, chiar și ideea de a-mi da demisia. Mă întorc și zorii mă prind la masa de lucru.

XXIV. Era chiar la începutul lunii octombrie cînd l-au aşezat la capela cimitirului. De adevărul acesta pot fi sigur. Cum, însă, nimeni n-a asistat la agonia Domnului (...), şi cum nimeni dintre ai lui n-a vrut (sau n-a fost în stare) să-mi istorisească întîmplările acelei zile de toamnă, nu-mi rămîne pentru relatarea lor decît o singură libertate : a închipuirii.

Îmi reprezint cimitirul : lume multă, oameni ridicîndu-se pe vîrfuri şi privind curioşi unii peste capetele celorlalţi.

„N-a murit sub ochii noştri, se încumetă careva, Anelida, să zicem, sau oricare alt apropiat al Domnului (...). De ce-ar fi vorba neapărat despre el şi nu despre altcineva ?"

În ochii aceloraşi martori citesc bănuiala că participăm la o înscenare, cineva, nu se ştie cine, vrînd să demonstreze că, totuşi, Domnul (...) este una şi aceeaşi persoană cu bărbatul întins sub maldărul de flori tomnatice, un muritor ca şi noi. Lucru de care nu m-am îndoit cîtuşi de puţin. Şi, totuşi, faptul că nimeni n-a asistat la stingerea lui e un prilej de nelinişte pentru unul ca mine, dispus să nu mai aleagă între minciună şi adevăr, între ficţiune şi realitate.

El a plecat cine ştie unde — mă gîndesc privind înlăuntrul sicriului. Singură Doamna (...) se fereşte să-l vadă : dintotdeauna a tremurat la gîndul că într-o bună zi va sta înaintea adevăratei, unicei şi — iată — abia acum înfricoşătoarei lui icoane.

Aleea principală a cimitirului devine neîncăpătoare. Rudele abia răzbat pînă la capelă. Doamna (...) îşi ţine cu greu cumpătul — Anelida este nevoită nu numai s-o sprijine, dar şi s-o împingă de la spate, nepricepînd că mai cuminte ar fi să n-o constrîngă la o asemenea confruntare.

De adevărul tuturor acestor amănunte sînt sigur, ca şi de faptul că, urcînd treptele capelei, Doamna (...) se uită

mereu peste umăr şi imploră din ochi mila sau înţelegerea necunoscuţilor.

Cîtă libertate ! Şi pentru că pot să mă folosesc de ea fără a cere îngăduinţa nimănui, pot să-mi închipui mai departe cum, sub pictura cu sfîntul Gheorghe în zale, stă Domnul (...) întins pe o masă acoperită cu negru. Sus — zugrăveala roşie, jos — negrul şters al învelitorii. Învelitoarea de sub sicriu, cu urzeala dată la iveală, evocă sărăcie şi lucru făcut în grabă. Anelida, să zicem, sau oricare alt apropiat al Domnului (...) observă detaliul — şi unul singur este destul, pentru ca aspectul solemn al ceremoniei să fie compromis.

În încăperea circulară, la dreapta Domnului (...), se înalţă un alt catafalc, la fel de puţin arătos, năpădit de crizanteme. Jur-împrejurul postamentului trebăluieşte absentă o femeie de aproape cincizeci de ani. Clatină mereu din cap, ai spune că nu mai are putere decît pentru gestul acesta stereotip. Din cînd în cînd, scutură mătreaţa de pe haina răposatului, şi dintr-o dată îmi dau seama că în clătinatul capului femeia ascunde o urmă de reproş.

În jurul Domnului (...) foieşte multă lume. Afară aşteaptă să treacă prin faţa sicriului oameni necunoscuţi. Ici şi colo, cîte o rudă. Dacă doliul nu i-ar deosebi de ceilalţi, pînă şi copiii defunctului ar părea un adaos neînsemnat la desimea curioasă ce intră şi iese, într-un du-te-vino continuu, pe uşa capelei.

Iar Domnul (...) arată posomorît. Fruntea i s-a adunat la rădăcina nasului într-un evantai de cute, partea de jos a feţei i s-a prăbuşit peste colţurile gurii, a scîrbă, dispreţ şi furie. Buzele îi strălucesc ca după un prînz îmbelşugat. Ştiind ce se petrecuse cu el acolo, la morgă, ştiind, vreau să precizez, că sub hainele sale albastre se ascund cusături şi copci puse de mîntuială, sentimentul că asist la un simulacru de înmormîntare mă nelinişteşte cu atît mai adînc.

Atît mi s-a mai spus: că, în timpul ceremoniei, Doamna (...) şi-a pierdut cunoştinţa. În care clipă anume? Cum s-au desfăşurat lucrurile?

Cîtă libertate! Şi pentru că pot să mă folosesc de ea fără a cere îngăduinţa nimănui, de ce n-aş presupune că faptul a avut loc tocmai în clipa cînd privirile femeii s-au oprit pe mîinile Domnului (...), mai vii parcă decît altădată, mai apte decît oricînd să apuce? Atunci a scăpat Doamna (...) de sub supravegherea copiilor ei, atunci s-a folosit ea de apariţia preoţilor şi a fugit de lîngă sicriu, ca să se prăbuşească la cîţiva metri de scările capelei, cu faţa în pietriş.

Slujba a început, şi doar Elena şi fratele ei nu sînt de faţă cînd preotul strigă: „Sărutaţi mortul".

N-am fost de faţă, admit, dar dacă n-am putut să aflu cîtă vreme au aşteptat cei doi afară şi ce anume şi-au spus, pot să-mi închipui că, în picioare, întoarse cu spatele spre ei, două femei în vîrstă, cimitiriste de fel, una înaltă, pe nişte picioare cu gleznele dospite şi cu fundul cît o baniţă, cealaltă, tot în negru şi la fel de lungă, dar fără şolduri şi şleampătă, vorbeau între ele, una zicînd:

„A murit, de-ar da dracu-n burta lui. Credea că o să moştenească pămîntul!" — şi cealaltă:

„Dumnezeu să-l ierte, era darnic. După ce te tăvălea bine, nu-i mai scoteai nici cu cleştele vorba din gură. Numai să fie el".

Maşina salvării vine destul de repede. În ea urcă Doamna (...) şi fiul ei. Elena intră în convoiul care se urneşte fără grabă de la capelă spre locul de veci. În rest — ca pretutindeni: încă o slujbă, mai scurtă, la groapă, un discurs de nedesluşit, întrerupt de bocetele femeilor, pleoapa sicriului bătută în cuie, bulgării de pămînt strecuraţi printre degete, lopeţile apoi şi, peste puţină vreme, suprafaţa dreptunghiulară acoperită cu buchete de flori şi coroane.

Îmi spun: nimic mai mult decît o înscenare, şi încă una neizbutită. Doar sufletul candid al Doamnei (...) putea să fie zguduit, doar ea n-a sesizat jocul prost al actorilor. Ca şi copiii nedeprinşi cu legile convenţiei, ea a crezut totul.

XXV. Nimic din tot ceea ce aş vrea să fac nu pot face. Ar trebui să plec de tot din clădirea Comisiei de anchetă. Ceva asemănător cu bătrîneţea sau cu un început de boală îmi dă tîrcoale — şi asta nu scapă colegilor, deşi mă văd din ce în ce mai rar cu ei. Azi-dimineaţă, şeful mă opreşte pe unul din multele culoare ale instituţiei şi mă conduce spre cabinetul lui, ca să-mi atragă atenţia:

„Dragul meu, fii mai detaşat. Aşa cum lucrezi, ai toate neşansele rătăcirii într-un labirint".

„M-am şi rătăcit", aş vrea să-i răspund, dar nu-i răspund, cum — de la o vreme — nu mai sînt în stare să reacţionez la avertismente. Dacă mi-ar fi spus: „Dă-ţi demisia", aş fi făcut-o pe loc. Vorbele lui nu izbutesc decît să-mi stîrnească închipuirea şi să mă încredinţeze că îndeletnicirea mea, într-adevăr, nu mai are nimic de-a face cu obişnuinţele unei anchete, ci mai degrabă cu obligaţiile unei însoţiri. Nu ştiu dacă şi pentru condamnaţii la moarte există o formă de asistenţă, dar cum supravegherea intră în mecanismele oricărei acţiuni omeneşti, de ce tocmai procesul de transformare a unui vinovat într-un muribund să nu beneficieze de un însoţitor? N-am observat noi că există o contradicţie derutantă între răspunsurile din timpul interogatoriilor şi afirmaţiile acuzaţilor după ultima ieşire din sala de judecată? Întotdeauna, cei ce au avut prilejul să stea în preajma lor, după pronunţarea sentinţei, au aflat cîte ceva nou: complicii reali, resorturile mai îndepărtate ale crimelor — de obicei ni se mărturisesc pretexte şi nu cauze —, elemente biografice capabile să dezlege enigme de existenţa cărora nici n-ai avea cum să-ţi dai seama înainte de condam-

nare. Cel puţin eu, în anii de practică — şi încrederea mea în intuiţiile tinerilor proaspăt intraţi în activitate a rămas aceeaşi, ca şi pe vremea cînd constatam cu furie că nici dracu' n-are nevoie de mine şi de intuiţiile mele —, cel puţin eu am bănuit, în cîteva împrejurări, că sentinţa scindează cu violenţă psihologia osînditului. Ei bine, rolul însoţitorului s-ar rezuma — în răstimpul dintre pronunţarea sentinţei şi intrarea în funcţie a plutonului de execuţie — la schiţarea unui profil cît mai exact după falia provocată. Toată lumea anchetatorilor ştie cît de restrînsă este diversitatea de comportament în durata interogatoriilor. Aşa cum noi avem ritualul nostru, acuzaţii îl au şi ei pe al lor — un ritual transmis oral, de la infractor la infractor sau, cine ştie, dat brusc la iveală din străfundurile animale ale omului, acolo unde locuiesc viclenia, ura, minciuna şi toate cîte au făcut obligatorie redactarea decalogului. Oricît am lupta împotriva tripticului, fără el n-am putea lucra ; chiar dacă l-am înlătura definitiv din practica anchetelor, cred că am fi împinşi înapoi, între limitele lui, de însuşi caracterul stereotip al răspunsurilor. Mă întreb dacă nu cumva ritualul nostru nu este altceva decît o proiecţie a ritualului de apărare pe care infracţiunea şi-l construieşte singură. Oricum, pot să pun mîna în foc pentru oricare dintre condamnaţi şi să jur că, odată provocată sciziunea, am pătrunde împreună cu el într-un domeniu vast, nesupus legilor de obşte şi unde, nici una dintre deprinderile noastre de morală nu ne-ar fi de folos.

Nu, în relaţiile cu martorii mei n-am fost anchetator, ci însoţitor. De aceea am şi obosit. Demisia, pe care ar trebui s-o aşez sub ochii şefului, va suna, probabil, astfel :

„Subsemnatul (...), întrucît cheltuielile rezultate în urma redeschiderii dosarului cu nr... nu pot acoperi concluziile, puţine şi inoperante, la care am ajuns, rog respectuos să mi se accepte demisia. Cu acest prilej, dau mai jos, pe scurt, rezumatul cercetărilor mele.

Imediata cauză a morţii celor *n* persoane se datorează lecturii romanului *Lupta cu lucrurile*. Consider necesar să atrag atenţia că această formă de mimetism are precedent în istoria literelor. În cazul nostru, moartea sus-amintitului număr de persoane s-a produs în condiţii similare morţii personajului principal al romanului. Nu cred că aci este locul să dau explicaţii asupra convingerilor mele, după care ficţiunea dispune de o arie mult mai întinsă şi cu implicaţii mult mai adînci în zona realităţii, după cum nu cred că aş fi pregătit să arăt care sînt căile ce m-au condus la credinţa că totul tinde spre ficţiune şi că bună parte din comportamentul uman se explică prin tot mai restrînsa lui aptitudine de-a se lăsa influenţat de valorile concrete. Cu privire la autorul romanului *Lupta cu lucrurile* se menţin încă următoarele ipoteze :

1. dispariţia lui deliberată, în vederea creării unui mit, care să atragă în permanenţă curiozitatea şi adeziunea publicului ;

2. suprimarea lui — în condiţii imposibil de stabilit —, de către un fost prieten, I. Lohan, după toate probabilităţile fiul natural al Domnului (...) ;

3. moartea lui în aceleaşi împrejurări în care a murit personajul principal al romanului *Lupta cu lucrurile*.

Ancheta a stabilit, printre altele, că personajul principal al romanului :

1. a existat în realitate ;

2. a exercitat o înrîurire covîrşitoare asupra membrilor familiei sale şi, cu deosebire, asupra fiului său ;

3. prin aceştia şi-a extins înrîurirea asupra altor persoane, printre care I. Lohan, Carolina V., Pavla T., Em. Sert etc.

Scrierile criticului Z., poate singurul în măsură să aprecieze în mod competent atît calităţile literare ale cărţii, cît şi posibilul raport al acesteia cu sursa de fapte concrete la care se referă, nu pot fi luate în consideraţie,

semnatarul lor fiind, în prezent, iresponsabil. De asemenea — exegezele criticului B., a cărui moarte a avut model moartea personajului principal al romanului *Lupta cu lucrurile*. Celelalte opinii asupra cărţii sînt inutilizabile, întrucît majoritatea persoanelor anchetate n-au citit cartea, preluînd (mai degrabă din teamă decît din comoditate) opiniile despre autor şi arta sa. Menţionez că nici subsemnatul nu am citit *Lupta cu lucrurile*, cu toate că încă de la începutul anchetei am avut grijă să intru în posesia unui exemplar etc., etc., etc."

Deci, aproape nimic. Dar cealaltă demisie ? dacă pentru martorii mei am fost însoţitor, unul dintre aceia care, tot stînd în preajma osîndiţilor şi încercînd să-i cunoască, sfîrşesc prin a crede în utilitatea profesiei lor ? Demisia însoţitorului ? Să încerc.

„Subsemnatul (...), întrucît am ajuns la concluzia că nu mai corespund rolului ce mi l-aţi încredinţat, cer prin prezenta să fiu demis din funcţie. Constrîns să stau mai multă vreme alături de condamnaţii la moarte, am constatat că nu mă pot detaşa într-o asemenea măsură de obiectul studiului meu încît să-mi exercit îndatoririle cu maximă obiectivitate. La început am considerat că munca depusă nu se va răsfrînge şi asupra vieţii mele particulare. M-am înşelat şi, cu acest prilej, mi-am dat seama că vechiul avertisment de la Delphi („cine se angajează se nenoroceşte") şi-a dovedit din plin actualitatea. Mi s-a încredinţat însoţirea celui dintîi om care se îndrepta spre plutonul de execuţie. Am stat de vorbă cu el zile întregi, însă cu înţelegerea ce o presupune calitatea de însoţitor, aşadar nevoit de cele mai multe ori să uit că el va muri şi că eu am o datorie, ca orice funcţionar, faţă de pîinea mea zilnică. Relaţiile dintre noi au evoluat în bine, pînă la uitarea definitivă a scopului pentru care-l însoţeam. Cînd l-au luat, nu mi-a venit să cred ; mie începuse să mi se pară că omul are cu mult mai multe motive să trăiască decît să piară, şi am plîns, recunosc, uluit ca în faţa unei

realităţi incredibile. Dacă ar fi fost judecat a doua oară, i-aş fi luat apărarea cu argumente, cred eu, zdrobitoare. Al doilea condamnat nu mi s-a părut mai puţin îndreptăţit să trăiască decît cel dintîi — şi, cu cît numărul însoţirilor mele creştea, cu atît mai viu trăiam certitudinea că mi-a fost dat să-mi pierd prieteni, rude de aproape, fraţi de sînge. De fiecare dată am nutrit iluzia că datele ce vi le ofeream în scris despre ei îi vor salva. Este adevărat că, asistînd la interogatorii, n-am văzut nici o fisură în justeţea viitoarei pronunţări. Chinul se declanşa după aceea, după ce dosarul era închis şi omul îmi era încredinţat, atunci cînd începea munca pentru deschiderea celuilalt dosar, cu mult mai apropiat de starea adevărată a lucrurilor. Prin acceptarea postului de însoţitor am săvîrşit o impietate. E ca şi cum aş fi asistat nişte muribunzi avuţi şi mi-aş fi dat toate silinţele spre a-i convinge să mă numească moştenitor al tuturor bunurilor lor. Aceasta este credinţa mea, a unuia care a pătruns în locuri inaccesibile altora doar pentru a le cunoaşte, şi nu pentru a rămîne pe nedrept în posesia lor sau pentru a le pune la dispoziţia unor scopuri incontrolabile. În faţa altei justiţii, ar trebui să dau socoteală pentru crima de impostură. Căci a cunoaşte înseamnă a şi însuşi — şi atîta vreme cît există zone ale sufletului ce aparţin în exclusivitate fiinţei individuale, mă ridic cu hotărîre împotriva cunoaşterii lor. A răpi taina unui om înseamnă mai mult decît a-l ucide cu premeditare etc., etc., etc."

XXVI. Iarna e la sfîrşit şi se aude că ploile, tot mai dese în ultimele săptămîni, vor fi în curînd neîntrerupte. Acum, cine visează morţi nu se mai teme : în zori îşi spune că va ploua. Eu totuşi mă tem, căci unul dintre inşii care mi s-au arătat în somn a fost fiul Domnului (...), omul înalt, după amintirea multora, şi semănînd atît de bine cu sora lui, Elena.

Era o zi însorită şi mă aflam într-o piaţă, la încrucişarea unor străzi drepte, de oraş provincial. Obloanele caselor de piatră fuseseră parcă de mult coborîte. Cine ştie ? mă gîndeam, oraşul îşi numără ceasurile de duminică şi fiecare îşi apără liniştea. Pe alături, treceau trăsuri enorme. Cai grei, cu glezne lăţoase, îşi legănau crupele asudate sidefiu ; ca potcoviţi cu pîslă, le auzeam trapul rar, una cu zgomotul roţilor înfăşurate în cauciuc. Tot căutînd să aflu ce fel de călători se ascund după perdelele vehiculelor mari, nu apucam să văd şi feţele vizitiilor îmbrăcaţi de sărbătoare. La capătul străzilor se desenau, tot de piatră, balustradele unor scări nevăzute. Întreg oraşul mi se năzărea, astfel, drept un platou cu aria nu prea mare, dincolo de marginile căruia, jos, închipuirea mea nu presupunea decît iarba şi foşnetul mărăcinilor.

Un om înalt îmi făcea semne. Sta cu spatele lipit de faţada unei case şi statura abia i se desluşea pe fundalul văros. Am înaintat spre el, printre hulube şi roţi. Am ajuns la locul unde fusesem chemat, dar parcă locul nu mai era acelaşi : omul se sprijinea acum de piatra unei alte faţade şi chiar în clipa cînd i-am apucat mîna am văzut că nu de zidul unei case sta rezemat, ci de un gard de calcar, mai înalt decît însăşi casa ce-o străjuia.

„Te-ai întors, deci“, am spus eu cu frică, şi fiul Domnului (...), pe care nu-l puteam privi decît dînd capul pe spate :

„Nu te bucuri, văd bine.“

„Nu“, am răspuns, pe cînd încercam să-mi aduc aminte cine mi-a spus că vocea îi sună batjocoritor, pentru că nu batjocura răzbea în timbrul lui, ci o mare oboseală.

„Ceilalţi s-au bucurat — urmă el după o pauză lungă. Nu-i aşa că, înainte de-a mă întoarce, au crezut că am murit ?“

Am dat din cap — şi el, cu un zîmbet şters, ca şi cum n-ar fi avut nevoie de o confirmare :

„Vorbeau despre moartea mea cu părere de rău pentru că, murind eu, nu li se mai îngăduia nici o iluzie. Acum inima le tresaltă şi-şi spun că le-am dus lipsa sau că pe unde am umblat treburile nu mi-au mers din plin. Tu ai crezut în mine şi de aceea, cînd m-ai văzut, te-ai posomorît.“

„Da — am zis, fericit că din chiar cuvintele lui pot să-mi alcătuiesc răspunsul. Mai bine ar fi fost să fi murit sau să ţi se fi şters pentru totdeauna urmele. Te-ai întors, înseamnă că eşti şi tu ca oricare din noi : vrei să te hrăneşti din părerile altora despre tine, asta e“.

„Despre ce păreri vorbeşti ?“ — mă privi fiul Domnului (...), cu aerul că nu înţelege nimic.

Şi, după o vreme :

„Uită-te mai bine şi vezi că nu sîntem în oraşul nostru. De-aia te-am şi chemat ; ia spune-mi, ce treburi te-au adus prin locurile astea ?“

Am început să-i explic, dar cu fiece cuvînt mai mult mă încurcam într-o lungă şi tot mai încîlcită justificare — şi dacă la început priveliştea mi se păruse cunoscută, acum totul deveni nespus de nou.

„Ei, vezi ? şi mă bătu pe umăr. Nu mai eşti sigur. Într-adevăr, am fost văzut, dar asta nu e o dovadă că m-am şi întors. Să-ţi spun eu cum stau lucrurile, pentru ca nici tu să nu mai fii trist, nici alţii să nu se bucure fără să ştie prea bine de ce.“

Începu să vorbească. Din gesturile lui se vedea că ţine să-mi dea lămuriri cît mai amănunţite — dar n-am priceput decît sensul primei fraze, restul se risipi într-o argumentare fără sfîrşit. Surd dacă aş fi fost, aş fi privit la felul cum îşi mişcă buzele şi tot aş fi înţeles ceva. Deznădăjduit, mă încredinţam că fiul Domnului (...) s-a întors, dar că nu vrea în ruptul capului să recunoască.

„Acum ia seama, conchise el pe un ton ameninţător — şi-mi puse un deget în piept. Ia seama şi nu te mai lega de numele meu. Aş vrea să ştii şi tu că-n ziua cînd au

venit să-l ridice pe tata, brancardierilor li s-a întîmplat un lucru de-a dreptul umilitor. Au vrut să-l așeze pe o targă, dar targa era prea scurtă și prea îngustă pentru statura și lățimea spetelor lui. După ce și-au frămîntat mințile, l-au înfășurat în trei pături și numai așa, gîfîind și cerînd ajutorul vecinilor, au putut să-l scoată din camera lui. Mama se afla pe scări și aștepta. Cînd a văzut pachetul ăla imens, a scos un țipăt puternic și s-a prăbușit în hol, împiedicînd înaintarea slujbașilor de la morgă. Așa s-au petrecut lucrurile și nu altfel, nu te uita în gura oricui. Bine ar fi nici pe mine să nu te bizui."

Făcu un semn. Una din multele trăsuri se opri în fața noastră. Fiul Domnului (...) îmi întoarse spatele, sări pe scară și, fără vreun cuvînt de rămas bun, dispăru după perdele.

Cînd m-am trezit, ferestrele erau întunecate. Nu-mi mai aminteam la ce oră m-am întins în pat, și-mi fu peste puteri să hotărăsc dacă întunericul este al înserării, al nopții tîrzii, sau al ceasurilor dinaintea dimineții. Se deslușea, egal, doar zgomotul ploii. Am adormit iarăși, tulburat și temîndu-mă că-mi voi uita visul. Nu numai că nu l-am uitat, dar ciudatelor imagini li s-au adăugat și altele, de îndată ce am închis ochii.

Coboram, alături de fiul Domnului (...), spre marginea orașului și parcă amîndoi sufeream de căldură. Ne mișcam încet, fără să schimbăm vreo vorbă, el cu ochii în pămînt, eu privindu-l pe furiș dintr-o parte. Era îmbrăcat în aceleași haine ca și data trecută, acum însă borurile unei pălării noi îi acopereau pe jumătate fața.

„Poți să bei oricîtă apă — rupse el tăcerea —, sete tot o să-ți fie."

Mi-era, într-adevăr, sete, dar nu-mi aduc aminte să mă fi plîns de asta. Aș fi vrut să-l întreb încotro ne îndreptăm, dar o frică inexplicabilă îmi pecetluise gura și aș fi dat mult să-i pot intra în voie.

Întîlnirăm în preajma unei răscruci un grup de oameni în doliu. Înaintau încet, mult mai încet decît noi, pe urma unui mort. După cîteva clipe, micul convoi se opri pentru slujba de la răspîntie.

Ne-am dat mai aproape, în plin soare.

Preotul cînta cu glas scăzut. Înghesuia cuvintele într-adins ca să scape mai repede de arșiță și să nu mai privească sicriul spre care trebuia să-și îndrepte cădelnița zornăitoare. Însoțitorul meu se ridicase pe vîrfuri și, astfel înălțat, cu gîtul întins, pe fața lui citeam expresia încremenită a uimirii. Străinul ne arăta o frunte umflată peste măsură, ochi îngropați în cearcăne ca smoala, pomeți galbeni, un creștet ras, pătat cu iod. Acolo, pe creștet, briciul ocolise mai multe răni rotunde și negre. Fălcile, bărbierite și date cu pudră, îi fuseseră prinse într-o fașă de tifon. Între sprîncene i se adunaseră broboane mari de sudoare stînd gata să alunece — și mă întrebam de ce nu se găsește nimeni să i le șteargă cu o batistă.

De îndată ce căruța porni, dintre femeile în doliu se desprinse Doamna (...). Cu pași grăbiți, se apropie de mort, scoase din poșetă o batistă albă și i-o așternu pe față. Vedeam cum pînza se umezește și cum, una lîngă alta, petele de umezeală alcătuiesc imaginea unui bărbat tînăr și surîzător. Nu mai știam încotro să-mi îndrept atenția — spre fiul Domnului (...), ori spre mort ? Cineva se simți dator să spună cu glas șoptit și complice :

„Păi omul ăsta avea mulți dușmani. Era bogat, creștea porci. Într-o seară aude el zgomot la cocină, ia un felinar, intră, dușmanii îl apucă pe întuneric, îi astupă gura și, uite-așa, scot cinci-șase piroane și i le bat în cap cu ciocanul."

„Acum ai auzit cu ce se ocupa tata ? mă întrebă rînjind fiul Domnului (...), după ce convoiul părăsi răspîntia. Creștea porci."

Zicînd acestea, mă luă de mînă și mă trase după el spre o casă veche, stropită cu noroi pînă în dreptul gea-

murilor. Treptele late ale scării exterioare au răsunat mult timp sub tălpile noastre, pînă cînd am ajuns sus, înaintea unei uşi ghintuite.

„Aici intrăm ?" — am întrebat.

Drept răspuns, însoţitorul îmi arată o cheie, ceea ce însemna că nu trebuie să mă îngrijorez, că pe aici a mai trecut şi altă dată, cunoaşte el şi locurile, şi obiceiurile oamenilor.

Am pătruns într-un soi de bucătărie, dormitor şi sufragerie totodată. Amestecată cu lumina cenuşie de aici, o femeie sta pe marginea unui pat înalt. Se clătina cu mîinile în poală şi părul cărunt îi acoperea, în şuviţe lungi, faţa. Fiul Domnului (...) spuse :

„E beată. Încearcă şi ea să vorbească."

Ajuns în dreptul ei, am văzut-o cum îşi ridică fruntea spre mine şi, cu un gest al degetelor, copilăresc, cum îşi înlătură o şuviţă sîcîitoare : zîmbetul, uitat, îi împietrise trăsăturile. Am grăbit pasul spre ungherul dimpotrivă al camerei : aici, în faţa unei uşi întredeschise, am întors capul şi am văzut cum făptura îşi şterge saliva, cu dosul palmei. Aştepta ca unul din noi s-o ia în seamă. Fiul Domnului (...) o privi ca de departe, apoi îmi făcu un semn din care ar fi trebuit să înţeleg că n-are rost să-mi pierd cumpătul cît timp mai sîntem împreună.

„Aşa-i că n-o cunoşti ?" mă întrebă el.

„Nu", răspund eu cu teamă, şi nu ştiu de ce, dar n-aş fi ţinut deloc să aflu cine este femeia aceasta care bolborosea cuvinte fără şir.

„E mama lui Lohan. A ajuns rău de tot, după cum vezi, s-a luat de băutură. Ceasornicarul nici nu mai vrea să audă de ea, doarme în atelier. Vai de sufletul lui. Ce somn mai e şi ăsta, cu ţăcănitul ceasurilor la cap ?"

Mă trezesc, pe suflet cu aceeaşi teamă nelămurită. Cobor din pat şi aprind lumina, mă spăl pînă la brîu de sudorile somnului, îmi iau o cămaşă curată.

Nu vreau să mai adorm : pînă la ziuă mai sînt doar două ore, aşa că mă aşez în fotoliu şi-mi învelesc genunchii cu pătura. Pun mîna pe o carte, o deschid la întîmplare, dar nu pot să duc pînă la capăt nici un rînd. Pe dinaintea ochilor îmi trece — şi acolo se statorniceşte, oricîtă silinţă mi-aş da s-o alung — imaginea acelui om cu ţeasta sfărîmată de piroane. Nu-mi vine să cred că l-am visat. Imaginea se datorează parcă unei amintiri şi nu unui vis, şi mă întreb ce înseamnă să fii crescător de porci şi să auzi la cocina din fundul curţii zgomote neobişnuite, tu, care ştii cum răsună cocina şi în timpul zilei, şi noaptea. Da, eşti trecut bine de patruzeci şi cinci de ani şi te-ai săturat de meseria asta. Hainele îţi duhnesc a mucegai înflorit ; oricît te-ai spăla pe mîini, duci la gură, odată cu lingura, miros de podele rîncezite şi de paie mustind. Banii te răsplătesc, dar duhoarea rămîne, pui sută peste sută în aşteptarea zilei cînd o să vinzi totul, pînă la ultima scroafă de prăsilă. Dar ziua se amînă mereu, sufletul-ţi se înăcreşte, zici : „Mirosul de balegă nu se plăteşte nici cu aur !" — şi muierea începe să cîrtească : „Omul lui Dumnezeu, de ce tragem noi atît ? De pe urma porcilor ăstora n-avem nici o bucurie, eu nu mai intru în cocină, mă duc unde-oi vedea cu ochii !" „Femeie proastă, zic în gîndul meu. Bani vrei să ai, dar să nu-ţi pută !" Cu timpul mă fac mai al dracului, vara mănînc numai ştevie, iarna numai cartofi, şi porcii se îngraşă de le crapă şoriciul pe spate — acuma de ce s-or fi neliniştit ? Mă ridic din aşternutul îngălat şi umed, nevastămea îşi face somnul în odaia din faţă, păi da, nu mai rîneşte la ţarc şi-o usturã nările cînd mă apropii de ea, Dumnezeu să te ierte, femeie, mîine-poimîine n-o să-ţi mai dau nici să mănînci. Nu-mi iau papucii, ies în tindă desculţ. Afară e zăpuşeală, praful mă ia de la tălpi cu dogoare. De la un timp, parcă nici roua nu mai cade, vierii suferă. Văd că am uitat poarta ţarcului deschisă şi mă grăbesc spre cocina mare, acoperită cu

tablă. Trec pe lîngă jgheaburi. Printre picioarele mele ţîşnesc cîţiva şobolani cu cozile lungi şi grele, unul mă loveşte cu botul în gleznă şi-mi dau seama, după tăria izbiturii, că e gras. Nu-mi vine să intru : lacătul spînzură desfăcut pe uşa cocinii, asta înseamnă că n-am uitat eu poarta vraişte, înseamnă că aici a intrat cineva. Porcii grohăie şi se ating de pereţi, buşiturile se aud înfundat. Mă aplec şi intru : un val de căldură vie mă învăluie — de ce n-aş recunoaşte că a început să-mi placă mirosul de unsoare putredă ? Cineva, fără veste, îmi smulge felinarul din mînă şi lumina se stinge. O palmă mi se pune pe gură, aspră, fierbinte. Aud : „Aşa, hai ? îţi scoţi de sub unghii, nenorocitule, şi pe soră-mea o laşi să moară de foame ?". Asta e vocea lui Lohan ! — îmi trece fulgerător prin gînd. Vrea să mă sperie. „Ce ţi-am făcut, frate ?" dau să întreb, dar palma grea îmi striveşte buzele de dinţi. Lohan nu e singur. „Ţine-l bine !" spune el icnind. Dar eu sînt o namilă şi încep să mă zbat, fără mare folos însă ; pentru că sînt prea înalt şi mă izbesc mereu de tavanul adăpostului, tot ce fac, fac aplecat de umeri. Mă las atunci pe vine, vreau să-l răstorn pe cel ce mi s-a suit în cîrcă, unul din porci mă dă jos cu rîtul — şi căldura creşte peste măsură. Lohan e deasupra mea, aproape că mă sugrumă între pulpe. Aud : „Ţine-l bine de cap !" Acum ştiu, vor să-mi bată cuie în ţeastă. Cum am eu părul mare şi des, să nu se afle de unde mi s-a tras moartea. Mîna stîngă a lui Lohan o simt pe ureche, cealaltă îmi pipăie febrilă moalele capului. Apoi mîinile se ridică şi pielea întregului trup, de la tălpi, mi se cutremură, vrînd parcă să se înalţe şi să apere un singur punct rece, care se alcătuieşte odată cu atingerea fierului ascuţit, între firele de păr de deasupra frunţii. O clipă doar, pînă cînd vîrful pironului se încălzeşte şi, brusc liniştite, simţurile mă trădează. De spaimă, asud. Porii mi se desfac şi, dacă n-ar fi zgomotul animalelor, i-aş auzi lărgindu-se, eliberînd sudoare, cu susur cînd fierbinte, cînd rece. De foarte

departe, o voce : „Hei, ce mai aştepţi ?" O explozie îmi luminează ochii pe dinlăuntru — ar trebui să văd ce se petrece în jurul meu, dar pentru că o asemenea minune nu se întîmplă, şi pentru că nu mai pot rămîne dedesubt, sînt eu acela care ţine piroanele în mînă, iar ciocanul îmi şovăie în dreapta. Lohan geme. „De ce l-aş ucide ? — îmi spun. Cu el m-am înţeles totdeauna, doar soră-mea ne-a stricat prietenia !" Şi dintr-o dată sînt iarăşi porcarul. Greu, deasupra mea, Lohan îmi caută moalele capului, şi totul se petrece într-o cafenea duhnind a trupuri încinse, printre zgomote de ceşti şi pahare. „Daţi-mi ciocanul şi cuiele !" — strigă el, apăsîndu-mă, şi pereţii se cutremură de rîsul multora.

Mă trezesc strigînd eu însumi cuvintele pe care, în vis, le auzisem din gura tînărului. Mi-e teamă să nu adorm iarăşi, mă îmbrac şi cobor în stradă. Ploaia a stat şi, pe încetul, lumina felinarelor se învăluie de ceaţa lăptoasă a dimineţii. Mă simt ca un om însoţit — şi lucrul acesta nu mă miră.

Pe Lohan l-aş aresta, fie şi numai pentru că a dorit moartea fratelui său. Cine îndrăzneşte să dea pe mîna judecătorului o simplă, nemărturisită dorinţă ? Şi totuşi, oricît de absurdă ar părea, o astfel de îndrăzneală îşi are justificarea ei. Dacă un om urăşte pe un altul pînă acolo încît ajunge să-i vrea moartea, şi dacă acesta, absolut întîmplător, piere, legea nu-l scoate vinovat pe cel dintîi, chiar dacă se ştie totul despre ura lui. Legea, dar nu şi puterea de judecată a unui copil înzestrat firesc la minte. Copilul va cere : „Să fie osîndit, pentru că, împlinindu-i-se dorinţa, el trage foloase de pe urma morţii omului, aceleaşi foloase pe care le-ar fi avut ucigînd şi rămînînd, după săvîrşirea faptei, fără pedeapsă".

XXVII. „Domnilor, după cum omul este mai apt pentru delaţiune decît pentru mărturisire, ceea ce ar ex-

plica şi teama de-a ne apropia de noi înşine, tot aşa fiecăruia din noi îi este mai lesne să se preschimbe în martor pentru faptele altuia decît să-şi recunoască simplu o vinovăţie oarecare."

„Opriţi-l ! Nu aşa se începe un discurs funebru !"

„Domnilor, îngăduiţi-mi să continuu. Nimănui nu i-a dat prin gînd să vorbească despre trecerea printre noi a omului acestuia. Am rămas puţini, întreaga lui familie s-a risipit şi îmi închipui că întîrzierea voastră aici are un rost. Vreau să înţelegeţi : aţi fi plecat şi voi dacă nu l-aţi fi cunoscut."

„Pe dracu' ! Spune-ne tu ceva despre el, dacă tot ai deschis gura !"

„Da, dar nu înainte de-a vă aminti că, fără să ştim, nutrim despre mărturisire păreri dacă nu condamnabile, cel puţin ciudate. Ne spunem nouă înşine : de ce, după mărturisire, trebuie să ne simţim eliberaţi de faptele ce ne-au adus înaintea confesorului ? De ce, prin efortul de-a săvîrşi binele, trebuie să se justifice şi, astfel, să se întreţină, starea de libertate morală dobîndită odată cu simpla recunoaştere a păcatului ? Numai clipa mărturisirii are importanţă ! Ne alegem un confesor nu în funcţie de ceea ce se va întîmpla după ce ne vom fi despărţit de el, ci pentru a ne confirma că faptul reprobabil s-a petrecut în realitate, că îl putem deci adăuga şirului nesfîrşit al celorlalte stigmate. Căci prin stigmatele noastre ne deosebim unii de alţii, şi dacă purtăm un nume, el se identifică, fără îndoială, cu felul în care ne îmbogăţim prin păcat."

„Şi chiar aşa e ! Tu îţi închipui că recunoaşterea unui păcat e prin ea însăşi un efort purificator, că, odată călcat în picioare orgoliul, se rupe legătura vie dintre om şi păcat, că aici stă bucuria mărturisirii. Te înşeli ! Omul vorbeşte în faţa confesorului şi capătă dreptul de-a greşi în continuare cu inima împăcată. De aceea se bucură ! Dar ce legătură au toate acestea cu moartea Domnului (...) ?"

„Cine ştie ? Într-un fel sau altul, însă, tot trebuia să încep. Dacă mă veţi întrerupe mereu, în loc să mă apropii de cele ce se cuvin spuse într-o asemenea împrejurare, voi fi nevoit să mă opresc de fiecare dată şi să amplific, tot dînd lămuriri, o introducere prin ea însăşi insignifiantă. Tot atît de bine aş fi putut să încep amintindu-vă cum, într-o adunare a lor, o seamă de înţelepţi şi-au risipit puterile în căutarea cauzelor ce-au dus la decăderea imperiilor. Şi pentru că nu m-aţi oprit încă, daţi-mi voie să urmez şi să vă spun că înţelepţii au găsit atît de multe şi atît de contradictorii pricini marilor ruini, încît spusa aruncată a unui oarecare, cum că imperiile s-au destrămat din acelaşi număr de cauze cîte au dus la închegarea lor, li s-a părut tuturor şi dreaptă, şi salvatoare."

„Nu-l mai lăsaţi să vorbească ! E un pîngăritor !"

„Lăsaţi-l să continue ! Dar dacă tot n-am aflat nimic despre Domnul (...), măcar să se hotărască : îşi va conduce discursul spre lămurirea chestiunilor legate de mărturisire, ori spre celelalte, ale decăderii imperiilor ?"

„Domnilor, vă implor ! Ţin să vă atrag atenţia că nu v-am spus o anecdotă. O asemenea întrunire n-am auzit să fi avut vreodată loc. Am născocit povestea doar ca să am de unde porni. Ea va deveni anecdotă abia după ce dumneavoastră o veţi transmite altora. Susţin că, de oriunde ar porni, discursul se realizează de la sine, chiar dacă primele cuvinte n-au nici o legătură cu miezul comunicării. Mai mult, chiar dacă întregul rostirii e rupt de ideea spre care vorbitorul se îndreaptă. Faptul că el se îndreaptă spre un anume ţel e suficient. Vreau să vorbesc despre întuneric, de pildă, şi nu despre întuneric vorbesc, ci despre cu totul altceva, fără ca, totuşi, să uit că despre întuneric aş vrea să vorbesc. Eu trec atunci prin masa cuvintelor şi mă încarc numai de acelea pe care le-aş fi folosit vorbind într-adevăr despre subiectul propus. Ordinea lor, singură, diferă. Ceea ce obţin e certitudinea că efortul de-a nu mă îndepărta de subiect ar fi fost cu mult

mai puţin răsplătit decît simpla, modesta lăsare în voia cuvintelor. Acum cîteva clipe am vrut să vă vorbesc despre viaţa şi moartea Domnului (...). Presupunînd că n-aş fi izbutit să găsesc o punte de legătură între ceea ce ştim cu privire la fuga de noi înşine şi Domnul (...), presupunînd că n-aş fi făcut altceva decît să mă înfund, cu ajutorul tăcerii voastre, într-un labirint inutil şi, astfel, cu din ce în ce mai puţine şanse găsi ieşirea, eu tot aş fi rostit adevărul. Căci nu la altceva m-aş fi gîndit în vreme ce vorbele m-ar fi purtat prin locuri necunoscute, iar voi aţi fi simţit că sînt trist, istovit, neputincios să vă pun dinainte imaginea Domnului (...). Abia acesta ar fi fost adevărul, şi acest adevăr l-aţi fi primit oricum : cuvintele mele ar fi fost ale tristeţii, ale istovirii, ale neputinţei de-a înainta spre interiorul curat şi, de bună seamă, deşert al lucrurilor. Aţi fi înţeles mai mult dacă v-aş fi spus că jur împrejurul Domnului (...) adia frica ? Fiicele lui şi astăzi îl visează. De strigătele lor, noaptea, se trezesc vecinii, şi dacă le-aţi întreba de ce au strigat, n-ar şti să vă răspundă. L-au văzut, şi atît e de-ajuns. Pe cînd trăia, el se făcuse temut numai prin felul în care şi-a lăsat aşteptate gesturile. N-a înfăptuit nimic de seamă, moştenirea lui e neînchipuit de mică, şi totuşi actele sale păreau să ţintească departe şi oriunde, numai în locuri sterpe nu. Unde e lucrul mîinilor sale ? Dacă ridica mîna, ni se năzărea că nu zadarnic o ridică şi aşteptam cu inima oprită de emoţie să ni se arate miraculosul ei rod. Nu ni se arăta ; în următoarea mişcare, însă, noi nu vedeam o amînare ca oricare alta, ci însăşi făgăduinţa viitoarei, certei, imprevizibilei îndepliniri. Era puternic, într-adevăr, dar noi am asociat puterea cu neapărata ducere la bun sfîrşit a fiecărei intenţii.

Cum să nu strigi la vederea în vis a unui asemenea om ?

Întreaga lui înfăţişare e promisiunea însăşi — şi te temi, ca întotdeauna cînd nu ştim care va fi următoarea

mişcare a unui mecanism pus în funcţiune de nu se ştie ce forţă. Nu se întîmplă nimic, vedenia trece dintr-un loc în altul, se îndreaptă spre tine, te ocoleşte, vrea să ţi se adreseze şi chiar ţi se adresează, şi presupunerile se înmulţesc pe măsură ce evenimentul aşteptat nu se declanşează.

Iată, v-am vorbit despre Domnul (...), dar pentru a vă face să înţelegeţi că nu numai vorbind despre el din cuvintele mele s-ar fi putut desprinde acelaşi lucru, şi anume că miezul oricărui adevăr, dacă-l atingi, răsună a spaţiu pustiu, spun vouă că viaţa Domnului (...) s-a întregit din preliminariile unei acţiuni ce nu s-a săvîrşit niciodată.

Ce e mai de căpetenie, calea spre o ţintă sau ţinta însăşi ? Unii bărbaţi răspund : «Calea !» — şi asta fiindcă la capătul ei te poate întîmpina la fel de bine şi priveliştea închipuită, şi înspăimîntătorul nimic. Nu s-a spus că omul nu va răzbate la adevăr din pricina puţinelor sale puteri de pătrundere ? Sau, cu aceeaşi siguranţă, că adevărul însuşi se refuză privirii, fie pentru a-i interzice omului să se aşeze pe aceeaşi treaptă cu zeii, fie pentru a-i ţine treaz impulsul cognitiv ? De fapt, pe cînd spuneau astfel, şi unii şi alţii gîndeau într-ascuns : «Nu vrem să ajungem la adevăr !» Nu îndrăzneau să recunoască înaintea lor înşile şi înaintea semenilor că frica de a contempla golul i-a îndemnat să născocească —o, adormitoare compensaţie ! — poveşti cu privire la cale şi ţintă.

Repet, viaţa Domnului (...) s-a desfăşurat ca suma preliminariilor unei acţiuni mereu amînate şi, pînă la urmă, nemaisăvîrşite. Nu ne-a rămas nimic de la el, şi totuşi, cine-ar fi într-atît de mărunt la suflet încît să nu-şi amintească strălucirea sudorii lui ? Mişcările i se legau în chip minunat şi, privindu-l, speranţa că nu în zadar trece de la un loc la altul, se îndreaptă spre tine, te ocoleşte şi aşa mai departe, ceda treptat şi sigur spaimei. Dintre toţi, doar fiul său l-a cunoscut. Ştiţi prea

bine preţul acestei apropieri. Dacă mai este nevoie, vă voi aminti că, pentru a-l cunoaşte, a trebuit mai întîi să se lepede de sine însuşi şi apoi să piară într-un chip fără doar şi poate asemănător. Acest punct de vedere însă nu-mi aparţine, l-am auzit din gura unui martor. Şi el l-a atins pe bătrînul Domn (...), dar faptul că a îndrăznit să-şi apere cu fermitate părerea este el singur un argument că nu l-a cercetat pînă la capăt.

Despre tatăl scriitorului se poate spune orice. Astfel sporeşte nu confuzia în jurul numelui său, ci încredinţarea că nici un atribut nu i-a fost străin. Blînd, mînat de ură împotriva copiilor săi, lăudăros, naiv, puternic, neînstare să-şi pună frîu dorinţelor, ascuns, mincinos, pur, răzbunător, aducător de pace, ucigaş din fire, incapabil să îndure singurătatea, om al zîzaniei, al neliniştii, al fricii de întuneric — Domnul (...) s-a îndepărtat de noi ! Chiar şi fiul său l-a pierdut. Prin *Lupta cu lucrurile* el a ajuns doar să se descopere pe sine — dar şi acest fel de a judeca este nedrept, cîtă vreme despre unul şi acelaşi fapt, din teamă de adevăr, pot să susţin cu aceeaşi tărie contrariul. Nimeni, bunăoară, nu mi-a vorbit despre sărbătorile Domnului (...), şi totuşi mă încumet să afirm că ştiu în ce chip anume îşi prăznuia ziua numelui. Închipuiţi-vă, aşadar, că tot ce vă voi spune de aici înainte este o mărturie cinstită, a unuia de faţă, cu toate simţurile la pîndă şi atoateînţelegător.

Sărbătoarea numelui său cădea la începutul primăverii. Cu două sau trei zile înainte, Doamna (...) pregătea casa pentru oaspeţi. Privind la acel necurmat du-te-vino şi la feţele mai mult îngrijorate decît pline de rîvnă ale ajutoarelor, ai fi ghicit din prima clipă că praznicul se vestea înfricoşat. Totul îşi schimba înfăţişarea. Două largi glasvanduri erau deschise şi, dintr-o dată, locul destinat primirii se făcea de trei ori mai încăpător. Bucătăria se cuprindea parcă de flăcări şi, în necontenita forfotă, se

auzea doar glasul puternic al unei fiinţe cu un picior mai scurt decît celălalt, doica unuia dintre copiii Domnului (...), deţinătoarea, mai apoi, a cheilor şi a tuturor secretelor casei.

Ar fi nebunească încercarea de-a înşira denumirile şi numărul gustărilor, ale felurilor de mîncare sau ale prăjiturilor ce se pregăteau la cele două mari plite : pot spune că ajutoarele doicii umblau desculţe şi despuiate pînă la brîu şi că în aerul fierbinte, bîntuit de miresmele tari ale cimbrului, ale pulberii de scorţişoară, ale ulçiurilor clocotitoare, se amesteca, dulceag uneori, alteori aspru sau iuţit ca mirosul cepei tocate, damful sudorii.

Domnul (...) venea din oraş, intra în odaia lui fără să ştie, sau prefăcîndu-se că nu înţelege rostul zgomotelor răzbătînd pînă la el din cealaltă parte a casei : arama piuliţelor, mai cu seamă, scotea un sunet uşor de recunoscut între altele.

Pe la ceasurile şapte ale zilei de dinaintea sărbătorii zarva începea să se stingă. Abia ţinîndu-se pe picioare de nesomn, femeile ascultau de poruncile doicii ca nişte roabe : enorma faţă de masă se acoperea cu farfurii de toate mărimile, într-o ordine însă ciudată, nu în faţa fiecărui scaun, cum s-ar fi cuvenit, ci parcă anume pentru ca fiecare să ia de oriunde şi după pofta inimii. Pe la miezul nopţii, erau aduse sticlele de vin în căldări cu gheaţă — şi pe deasupra coşurilor cu pîine, doica întindea inuri, cu aerul că-şi părăseşte resemnată atribuţiile.

Odată cu stingerea ultimelor lumini, o linişte neverosimilă punea stăpînire pe casa Domnului (...). Pînă în zori, totul părea pustiu, şi dacă ai fi privit din curte pe fereastra bucătăriei, ai fi zis că focul stingîndu-se pe încetul arde în lipsa celor ce l-au aprins, ameninţător.

În zori, o mulţime de bărbaţi se iveau ca din pămînt la porţile casei. La un strigăt, care ar fi trebuit să însemne o urare de viaţă lungă şi sănătate, pe care însă tot atît de

bine l-ai fi putut lua drept un îndemn la jaf, un vuiet asurzitor de instrumente muzicale se pornea făcînd să zăngăne geamurile. Întîia notă a cîntecului — pentru că, totuşi, despre un cîntec era vorba — se înălţa ca trosnetul unui obiect greu, despicat dintr-o singură lovitură. Erau dintre locuitorii unui cartier mărginaş, muzicanţi de toată mîna, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare. Aşteptau ca Domnul (...) să iasă în uşă şi, la încheierea urării, să-i cheme înăuntru. Ceea ce se şi întîmpla. Palid, fără nici un semn de bucurie pe faţă, Domnul (...) curma cu un gest al mîinii cîntecul, intra în casă şi oaspeţii îl găseau în capul mesei, ca şi cum acolo ar fi stat de multă vreme.

Muţi, începeau să mănînce, şi pînă să li se dezlege limba trecea vreme. Domnul (...) îi privea pe fiecare în parte, fără să se clintească, asculta lucrul grăbit al lingurilor, al cuţitelor, al fălcilor strălucind de umezeala lăcomiei. De cum se golea întîiul pahar, însă, cuvintele porneau să se amestece printre ronţăiturile zgîrciurilor, printre clefăituri, printre largile dovezi ale ghiftuielii — şi nu se ştie cum, masa rămînea mai departe în stare să hrănească nebuneasca şi, de la o anumită clipă încolo, absolut gratuita nevoie de îmbuibare a tuturor. Şi dacă întîiul oaspete apuca să atingă, din întîmplare, corzile vreunui instrument, toţi ceilalţi deodată îşi aduceau aminte că nu numai pentru a mînca au intrat în casa Domnului (...), ci şi pentru a-l face să tresalte — cel puţin aşa îşi închipuiau ei — de bucuria cîntecelor.

Ridicaţi unii, alţii rămaşi pe scaune sau ghemuiţi pe covor, cu farfuriile uitate lîngă genunchi, începeau să cînte : viori, ţambale, clarinete, mult mai multe decît ar fi îngăduit alcătuirea dreaptă a unei orchestre, făceau din sufragerie un iad sonor. Ar fi trebuit să te afli la sute de metri depărtare, ca să pricepi linia melodiilor — dinăuntru, nimeni n-ar fi găsit deosebirea dintre un cîntec vesel şi unul trist. Domnul (...) asculta neclintit, iar oaspeţii

încercau să-i ghicească dorinţele, aşteptînd din gura lui o poruncă, oricare, pregătiţi să i-o ducă la îndeplinire. Porunca întîrzia, muzicanţii cîntau din ce în ce mai nedumeriţi şi tot mai bine semăna aşteptarea lor cu un soi de tulbure nelinişte.

Domnul (...) nu se atingea de bucate. Îşi muta ochii de la feţele oaspeţilor la tremurul vinului în paharul rămas negolit — nu făcea nici un gest din care să reiasă că ar fi mulţumit sau nu. A cînta însă din răsputeri înaintea Domnului (...), chiar şi fără a şti la ce bun, li se părea tuturor cea mai firească stare. Şi dacă lucrurile s-ar fi oprit aici ! Dar, tot mîncînd şi tot bînd cu teama în suflet, îmbuibarea, tulburarea minţii şi istovirea îndeolaltă îi răpuneau pe fiecare la rîndul lui. Casa Domnului (...) se preschimba într-un loc unde sărbătoarea şi nelegiuirea se alăturau într-o singură, de neînchipuit, privelişte. Cei ce nu mai puteau să cînte jucau, simţindu-şi braţele uşurate ca de-o povară. Cei ce nu mai erau în stare să mănînce vărsau prin colţuri, şi, cu uitătura împăienjenită, urmau să-şi potolească nevoia goală de-a mesteca. Munca de cîteva zile a femeilor se risipea văzînd cu ochii : mîini nesigure, strigăte de neînţeles, duhoare de vin şi de răsuflări îngreunate de vin, gemete şi, ca un adaos la viermuiala devoratoare, cîntecul — din ce în ce mai slab şi mai desperecheat. Corzile avuseseră timp să se lase, şi restul de minte al celor ce le mai atingeau, să se stingă, odată cu puterea de a mai aştepta.

Domnul (...) ştia că afară e miezul zilei şi se ridica de la masă. Oaspeţii se ridicau şi ei de pe jos, ajutaţi de puţinii inşi ce se mai bizuiau pe picioarele lor, îşi adunau hainele stropite de sosuri şi vin — şi, rînd pe rînd, părăseau sufrageria. Cînd ultimul muzicant ieşea la lumină, Domnul (...) întorcea spatele mesei şi, cu paşi siguri, se îndrepta spre camera lui. Tot atunci, înspăimîntată, se arăta în prag doica şi, una cîte una, neştiind dincotro să pornească limpezirea locului, ajutoarele ei odihnite.

Adevărații oaspeți soseau după căderea întunericului.
Adevărații oaspeți nici n-ar fi bănuit că zidurile casei mai păstrează vuietul praznicului de jaf, și chiar dacă unii știau, din auzite, că petrecerea de seară urma alteia, la care Domnul (...) privise cu aceiași ochi, le-ar fi venit cu atît mai greu s-o creadă cu cît în seama sărbătoritului se mai puseseră și alte nenumărate ciudățenii.

Dar toate acestea și altele ce s-ar mai putea aminti au prețul mărunt al cuvintelor."

XXVIII. Stam la fereastră privind cîmpul nins, nici un contur nu-l păta, s-ar fi zis că nu e cîmp, ci un gol pe deasupra căruia ar fi cu neputință să treci fără să te scufunzi — dar eu știam că e cîmpul. Sprijinit de pervaz, știam, deși încă nu mă întorsesem cu fața spre încăpere, că podelele sînt din scînduri lungi de brad, spălate de multă vreme, și mai știam, deși nu mi se spusese, că în aerul odăii nu mai plutise de tot atîta vreme nici un fir de praf — ah, umezeala de ieri, care mă făcea să cred că sînt murdar și că obiectele, oricît de strălucitoare și oricît de lustruite, mi-ar fi pîngărit mîna dacă le-aș fi atins. De la fereastră priveam cîmpul și, tot așa, deși nu mi se spusese, eram încredințat că în spatele casei e muntele, dar eu nu văzusem nici muntele, nici pereții de bîrne, nici bîrnele nerostuite, albe cîndva și acum galbene, de culoarea lucrurilor prea des atinse, lucind ca sub un strat de ceară subțire și transparentă : eu nu vedeam decît cîmpul, altădată ca o întindere plutitoare, oprită acum și fără vreo umbră care să-i nege orizontalitatea. Nu-mi era frig : și nu mă gîndeam, ca ieri și ca acum o vreme, că trebuie să nu mă ating de nimic : stam nemișcat, nici pervazul sub stratul de ceară subțire și transparentă nu-l văzusem — vedeam cîmpul, neunit în nici o parte a lui cu cerul, cerul însuși nu se vedea, îl presimțeam doar, oprit din plutirea lui de odinioară. Și sus, deasupra mea, se mai afla o odaie, iar la dreapta încă una, tot sus, și

amîndouă dădeau într-un pridvor de lemn — îmi închipuiam de aceea că și fereastra de la care priveam dă tot într-un pridvor, aidoma celor spînzurate deasupra.

Nu știam nimic, nu doream nimic, n-aș fi vrut să rămîn ori să plec, dacă aș fi fost întrebat n-aș fi răspuns — stam nemișcîndu-mă. Mi-am spus : „Privește la stînga" — dar n-am ascultat îndemnul și tocmai de aceea, pentru că n-am ascultat, am știut că, la stînga, clădirea mai avea o latură, la fel de înaltă : două odăi suprapuse, cu pridvoarele legate de o scară exterioară, iar treptele și balustrada curbată la mijloc se învăluiau de aceeași aproape vie culoare.

„Nu mai privi" — mi-am spus.

Și pentru că mi-am spus : „Nu mai privi", am început să aștept — și chiar de aceea, o, chiar de aceea, în capul scării din stînga, pe întîia treaptă anume, am văzut o femeie pregătindu-se să coboare. Începu deodată să ningă — atît de fără veste, încît părea că ninge de cînd lumea și doar eu n-aș fi luat seamă, pînă atunci, continua prăbușire de zăpadă. Femeia era îmbrăcată în alb, privea în sus, și fulgii de ninsoare îi cădeau pe frunte, pe umerii obrajilor albi, pe gură, și nu se topeau.

Astfel m-am gîndit și gîndul creștea de la sine :

„De bună seamă, pe obrajii reci ai femeii acesteia, pe obrajii și mîinile ei, zăpada nu se va topi niciodată".

Și cobora încet, ținea în dreapta o creangă de brad, cu acele pline de sevă. În părul ei galben, la scuturarea brazilor, căzuse ninsoare. Cu pași mari, dar siguri, lăsa trepte în urmă, și cînd atinse cu talpa întinderea albă, care acum creștea, mă văzu, iar eu o cunoșteam de cînd lumea și n-o așteptasem niciodată, și tocmai de aceea, pentru că n-o așteptasem, am părăsit fereastra și, fără să privesc în jur, de teamă să nu dau cu ochii de ceva nou, am ieșit afară și ninsoarea mă năpădi.

Ar fi trebuit să vorbesc, dar cînd m-am uitat la buzele albe ale femeii, atît de albe încît fulgii mari abia se mai

deosebeau, am făcut un pas în așternerea albă care creștea. Ne înălțam amîndoi pe măsură ce casa de bîrne parcă se scufunda în zăpadă ; la început dispăru pridvorul, apoi jumătatea ferestrelor de sus — și, în cele din urmă, nu mai eram decît noi, eu străbătut de un tremur lăuntric și ea ținînd în dreapta creanga verde, noi, în cîmpul despre care, cînd stam la fereastră, credeam că nu e decît golul sau ceața densă, neîngăduitoare cu umbletul.

Aș fi putut s-o strig pe nume, dar m-am temut, și atunci am văzut-o cum lasă să-i cadă din mînă frîntura de brad. I-am atins haina și cutele hainei ei fluturară ; i-am atins degetele și, iată, degetele ei se petrecură printre ale mele. Fără să-mi spună de ce, se hotărî să meargă, pe nesimțite mersul nostru se preschimba în fugă — și în afară de rîsul ei copilăresc nu se mai auzea nimic, și în afară de alb nici o altă culoare nu ne mai întîmpina. Respiram ca în somn, o ușoară împotrivire a aerului îmi făcea răsuflarea mai grea — alergam, cu toate acestea, și părul ei galben îmi flutura ca o flacără pe obraz, mîna ei mă strîngea cu putere.

Și, dintr-o dată, rîsul nu se mai auzi. Cu fiecare pas mă apropiam de locul unde cîmpul se pierdea treptat în asfaltul unei uriașe șosele — și cînd zgomotul dalelor de bazalt îmi acoperi auzul, femeia mă părăsi. Alergam singur, de data aceasta, și trebuia să ajung fără întîrziere într-un loc anume.

Șoseaua era udă. În timp ce mă îndreptam spre trotuarul opus, atent să nu alunec, am văzut că ploaia lăsase acolo un fel de mîl fin, nisipos. Dar drept ar fi să mă opresc aici, să nu mai adaug nimic, — or, nu se poate, nu se poate să nu spun că, ajungînd la numai cîțiva pași de rigolă, aluviunea firavă deveni ceea ce refuzam să cred că este pe măsură ce mă scufundam.

Și mă scufundam. Mîlul, cînd îmi ajunse la brîu, mă învălui în răcoarea vîscoasă care curgea pe sub asfalt, dusă de un curent subteran : învăluit și tras ca sub gheața

unui rîu, mîlul îmi ajungea la gură, pe cînd puterea curentului îmi îndrepta vîrfurile picioarelor în sensul curgerii lui. Am zis doar :

„Iată cum se moare, fără nici o dorință. Scuip pe toți cei ce cred că, înainte de moarte, omului i se arată într-o clipă imaginea vie a întregii lui vieți. Iată cum se moare."

Mîlul mă acoperise, mă înăbușeam și curentul mă trăgea tot mai departe de locul unde alunecasem.

„Iată, am zis iarăși, nici o amintire nu-mi trece pe dinaintea ochilor."

Nu aveam vreo dorință, dacă cineva m-ar fi întrebat nu i-aș fi răspuns, din cînd în cînd fruntea și genunchii mi se izbeau de carapacea de piatră deasupra căreia roți și copite de cai începură să huruie asurzitor.

XXIX (EPILOG). Cineva a stat lîngă mine o vreme, încă o alta, și m-a pîndit. Pentru el, porunca nu suna : „Iubește-ți aproapele !", ci : „Cunoaște-l !". Acesta era semnul său distinctiv în univers.

I-am fost stăpîn — și se înțelege că natura condiției lui se întemeia pe ascultare. Cu cît gesturile și poruncile mele își găseau, în înțelegerea și fapta lui, o interpretare cît mai exactă, cu atît singurătatea și libertatea mea se apropiau de perfecțiune.

Așa cel puțin am crezut.

El trebuia să-mi aducă paharul cu apă, să-mi pună masa și să strîngă firimiturile ; el trebuia să deschidă ferestrele în zilele de caniculă și să aprindă focul în sobă, iarna ; el trebuia să-mi țină paltonul la ieșirea din casă și să mi-l scoată de pe umeri la înapoierea din oraș — tăcut, numai privire și auz, eficient, pregătit să-mi aducă vești din lumea aceea, pentru cunoașterea căreia cei mai mulți se folosesc de intermediari și pentru care nu ne păstrăm decît o infimă parte de curiozitate, lumea aceea, domnilor, unde se ară și se seamănă ; unde se

coace pîinea ; unde jgheaburile gîlgîie de sîngele vitelor ; unde ciocanele umplu cu sunete corpul masiv al nicovalei, pînă cînd, zice-se, mult după încetarea lucrului, nicovala, îmbuibată de vibraţii, începe să răsune de una singură ; lumea, domnilor, unde toporul şi tesla, năvodul şi cleştele, coasa şi tîrnăcopul, mistria şi ferăstrăul, dalta şi firul cu plumb, balanţa şi roata olarului hotărăsc mai mult asupra celor ce le mînuiesc decît asupra pîinii lor, de-l fac pe dulgher măsurat şi prudent, pe fierar cu mintea ascuţită şi iute la faptă, pe zidar nemulţumit şi trufaş, pe vînătorul de peşte negrabnic mereu şi tăcut. Între mine şi chipul practic al vieţii se afla el, mijlocitor şi aducător de veşti.

Aşa cel puţin am crezut.

Pentru că şi el trebuia, nu-i aşa, să trăiască şi să-şi cîştige, odată cu hrana zilnică, libertatea.

Şi mi s-a pus la dispoziţie cu întreaga putere a minţii lui. I-am urmărit activitatea, am fost mulţumit de eficienţa ei, închipuindu-mi că ea răspunde numai poruncilor mele, nu şi unei cunoaşteri din ce în ce mai adînci a caracterului meu. Oricum, cu timpul, supravegherea mea a cedat. Cine se mai miră că oglinda îi răsfrînge cu exactitate mişcările ? În schimb, conştiinţa lui a rămas trează. Şi m-a pîndit zi şi noapte, lucid şi tot mai priceput să extragă semnificaţii generale din întunericul amănuntului şi particularului. Experienţa începuse să-i spună că omul este un fapt al naturii de o inepuizabilă complexitate, imprevizibil şi supus mutaţiilor valorice chiar şi cînd aparenţele dau dovada anchilozei şi a suficienţei. Iar acţiunile sale au fost proiecţia acestei idei pe deplin înţelese şi asumate.

Dar asta aveam s-o înţeleg mai tîrziu.

Cum a fost cu putinţă să ignor aspectul deliberat al faptelor lui — mă refer la cele ce mă priveau — şi să mă comport ca şi cum el ar fi răspuns fără să cugete chemărilor mele, cînd apăsam pe butonul soneriei, cînd scuturam acele mici clopote de argint răspîndite oriunde dictaseră

măruntele mele nevoi — pe masă, la capul patului, pe marginile rafturilor cu cărţi, în dreapta fotoliilor ? Dar nici pentru atîta efort de gîndire nu m-am silit, tocmai de aceea am spus *ca şi cum* — ca şi cum aş fi irosit nu multă, puţină vreme, măcar atîta cît să mă conving de tot că omului acestuia numai centrul auzului i-a tresărit la sunetul clopoţelului, în afara oricărui raţionament în stare să declanşeze mulţimea presupunerilor, din care doar una singură să fie aleasă, iar aceea, unica, să-mi întîmpine dorinţa înainte ca eu s-o fi rostit. Din punctul meu de vedere, el ar fi trebuit să se preschimbe într-un cumul impersonal de funcţii. Ceea ce nu s-a întîmplat — în timp ce eu deveneam o tot mai concretă prezenţă în conştiinţa lui. Dumneavoastră, bunăoară, nu v-aţi mirat niciodată că un vecin despre care nu ştiţi nimic, întrucît n-aţi vrut să treceţi peste felul de-a fi absolut întîmplător al vecinătăţii cu el, vreau să spun, n-aţi trăit niciodată cu perplexitate gîndul că el ştie despre dumneavoastră totul, şi cînd ieşiţi pe stradă, şi pe la ce oră vă întoarceţi din oraş, şi de cîte ori pe zi întindeţi masa, şi pe ce parte dormiţi ? Şi nu v-aţi întrebat de ce nu v-a trecut, la rîndu-vă, prin minte să procedaţi la fel cu acest virtual martor al tuturor faptelor dumneavoastră ?

Omul meu nu s-a mulţumit să-mi asculte poruncile. Omul meu m-a şi cercetat din aproape. I-am oferit un cîmp de investigaţie nelimitat şi perfect accesibil — dar pentru că şi-a iubit viaţa cu idolatrie, s-a străduit să mi se pună la dispoziţie prompt, eficace, scutindu-mă de mult prea multe îndatoriri, pentru ca astăzi să nu constat că pînă şi de îndatorirea elementară a suspiciunii mă eliberase. O bătaie în uşă. Pentru mine era bătaia în uşă, dar urechea mea a învăţat destul de repede să n-o mai audă. În urechea lui, însă, zgomotul lemnului lovit cu moneda, cu bastonul, cu tocul revolverului, sau, cine mai ştie ? cu vîrfurile unghiilor, îşi căpăta rezonanţa cuvenită — şi el ştia şi cît să amîne răspunsul, şi cît să-şi

grăbească pașii, după cum afară aștepta omul de la percepție, prietenul sărac, hoțul sau, cine mai știe ? femeia, singura nelăsată mai mult de o clipă în capul scărilor. Timpanele mele, chiar dacă mai vibrau, au început să nu mai deosebească între sunetul vătraiului în sobă și strigătul de ajutor, de avertisment sau de revoltă de sub fereastra casei.

Astfel s-a petrecut cu toate celelalte simțuri, astfel îndatoririle lor au căzut în seama aceluia. Transferul s-a produs pe nesimțite și, în loc să mă socotesc un deposedat, mi-am spus că sînt liber. În timp ce pentru mine el își pierdea puțin cîte puțin materialitatea ; în timp ce-i uitam numele, căci, iată, nici pe nume nu mai era nevoie să-l chem ; în timp ce eu mă desfăceam de legăturile mele cu trupul ca de legăturile unei armuri prea greu de îndurat.

Eram vulnerabil și numai eu nu știam că sînt vulnerabil. Era mai bogat și numai eu nu știam că ar fi trebuit să-i supraveghez treptata dilatare a personalității.

El, posesorul rețelei receptoare de care mă lepădasem, se înnoia pe dinlăuntru —, cum această vie rețea și-a revendicat dreptul la un chip lăuntric, numai al ei, alcătuindu-și-l singură, încet, cu migală. Să fi fost vorba de nașterea unei individualități noi și cu totul străină de el ? Aparențele astfel l-ar ispiti pe oricine să creadă : că omul acela a trebuit să mă cunoască, m-a cunoscut, pentru ca, în sfîrșit, temîndu-se de gîndul că și eu exercit asupra lui o necontenită presiune, închipuindu-și, așadar, că și eu l-am pîndit, atent la tot ceea ce întreprinde, omul a fost nevoit să se lepede de sine însuși cu totul.

Aparențele ! Tot ele m-au ispitit să cred că el n-a fost decît întruparea celui ce rezolvă conflictele mele cu lumea — și l-am numit cînd reprezentarea, fără valoare în sine, a uneia dintre multiplele laturi ale propriei mele personalități, cînd simbolul trăiniciei, imposibil de negat, al punții dintre sandalele mele și ceilalți trăitori, din partea cealaltă a prăpastiei. El trecea dincolo, se întorcea și-mi aducea vești despre lucruri și fapte nepipăite — și murmurul de dincolo, al lumii concrete, ajungea pînă la mine din ce în ce mai rar și mai de neînțeles.

Drept este că nu i-am pus la îndoială nici un cuvînt.

Deținător doar al căilor — credeam despre el. Beneficiar al izbînzilor — credeam despre mine.

În vreme ce lui îi reveneau, cu adevărat, și căile pînă la țintă, și ținta cu izbînzile ei.

Nu, n-a fost vorba de o dezlocuire a ființei lui lăuntrice, nici de o naștere din nou. Ființei lui i s-a adăugat, prin cunoaștere, sporul de viață și pricepere al cărui posesor eram. Și acest spor — controlat de gîndirea aceluia. Și această gîndire — a lui pînă la moarte, întreagă și necunoscută mie. Presupuneți ce s-ar întîmpla dacă, îndepărtîndu-vă de suprafața unei oglinzi, vi s-ar spune că oglinda nu s-a golit de imaginea dumneavoastră, că și-a păstrat-o acolo, în interiorul ei. Nu vi s-ar strecura în suflet bănuiala că înfrîngerea nu vi se mai supune și că, liberă, vie, dar nemuritoare ca ficțiunea însăși, ar urma să asculte pînă la sfîrșitul veacurilor, nestingherită, de legile propriei ființe ? Singură, nestingherită, trecînd peste cadavrul dumneavoastră la timp, fără să vi-l recunoască și, deci, fără tresărire ?

Ce dezechilibru ! Și ce vulnerabil eram ! Abia cînd el a devenit martorul acuzării mi-am dat seama de toate acestea. Cum a fost cu putință să-l subestimez pînă într-acolo încît să trec liniștit de la o zi la alta *ca și cum* vreodată aș fi presupus că n-ar fi nimic mai firesc decît transformarea omului meu într-un executor impersonal, că, de vreme ce i-am lăsat în seamă vibrațiile în fața amănuntelor vieții, acestor vibrații ar fi trebuit să le corespundă o conștiință nouă, asemănătoare cu a mea, doar mie supusă și folositoare ?

Nu s-a folosit de cunoștințele sale privitoare la mine. Dar, cînd acuzarea l-a desemnat ca martor, atunci a

făcut-o din plin — și ce înfricoșat mă uitam la gura aceea, care-mi trăda nu numai gîndurile lesne de mărturisit, dar și pe cele de nerostit, pe care le feream de cuvinte, ca nu cumva, împrumutîndu-le chiar și materialitatea aceea arbitrară, să-și ceară, tot mai ispitite de frumusețea palpabilului, dreptul la viață ! Ce știam eu despre el ? Nimic. Dar el, despre mine, totul. Și cînd l-am auzit cugetînd în felul în care, cinstit pînă în străfunduri fiind, eu însumi aș fi cugetat, am avut revelația deposedării (și subjugării) mele de către o rațiune străină, necunoscută mie în adevăratele ei ultime intenții, și liberă. Vorbind despre mine, părea că-și contemplă o zonă interioară, a lui, mereu străbătută de la un capăt la altul, știută pe de rost pînă în cele mai insignifiante răscruci. Cu pleoapele ușor coborîte, surîdea, și în tonalitatea vocii lui nu deslușeam nici o undă de regret. De fapt, se denunța pe sine însuși și încerca, se pare, delicii deosebite în faptul că numai printr-un joc al sorții, subtil, îmi pomenește numele în loc să arate spre sine cu degetul. Așa ceva nu avea cum să ajungă la mintea judecătorilor, și chiar dacă martorul meu nu se bucura cu adevărat, cel puțin avea, în sfîrșit, prilejul de a fi mulțumit de sine, împăcat cu sine. Nu-l silise apropierea de mine să mă cunoască ? Și nu-și făcuse el o datorie din asta ? Fără îndoială — și încă atît de bine, atît de conștiincios, încît mi-a prins din zbor și dus pînă la îndeplinire una din ideile acelea de care vă spuneam că m-am temut și că le-am ferit din răsputeri de capcana cuvintelor. Atît de bine a dus-o la îndeplinire, vă spun, și atît de *ca pentru sine,* încît anchetele și repetatele reconstituiri la fața locului au ajuns la convingerea de nezdruncinat că eu și numai eu sînt vinovatul, că faptul vrednic de sancțiune dovedește o natură înclinată spre rău și că sancțiunea mi se cuvine întreită. Tăceam. În sală nu se aflau decît martori ai acuzării și toți mă văzuseră — și chiar așa era, aveau dreptate — la ora

cutare, în locul acela, apărînd și dispărînd în împrejurările crimei al cărei singur făptaș eram.

Depoziția martorului a uluit asistența. Afară, ninsoarea viscolită creștea de la pervazul ferestrei în sus, amenințător. Recunoașteți : dacă ați fi fost în locul meu ați mai fi ascultat dezbaterile ? Priveam pe fereastră la lumea de afară, ca dinapoia unei perdele tremurătoare, și mă gîndeam : ce e dat e bun dat, nu mai pot să cer nimic înapoi. Acum înțelegeți și voi că ruptura dintre mine și el mă va ucide ? Sînt ca o broască țestoasă care, după ani și ani de trai în absența oricărei primejdii, și-a lepădat carapacea — și, iată, acum cineva o izgonește din locul unde nevoia de armură nu se mai făcea simțită și, în locul acela ferit, nu avea broasca iluzia libertății absolute ? deplasarea ei de la un loc la altul mai era cumva stînjenită de vechea ei cuirasă, bună să înfrunte roțile camioanelor de mare tonaj ? El, în schimb — ce ființă complexă ! —, va coborî dezinvolt scările tribunalului, și cine ar putea să-l oprească și să-i spună : „Un moment ! sentința e una, dar înapoiază omului tot ceea ce, fără știința lui, ți-a dat !“ ? Nimeni nu-l va opri. Nici severitatea lui Solon, nici înțelepciunea lui Iedidia n-au prevăzut vreun mijloc de punere sub interdicție a celor ce se fac vinovați de un asemenea furt. Și dacă nu e lege, de unde și pe ce cale să-l scoatem pe om vinovat ?

Eu voi pieri, nemaiînstare să îndur de unul singur vreo vicisitudine ; în lumea pe care am cunoscut-o prin celălalt este prea tîrziu să mai intru ; murmurul ei îndepărtat îl ascultam uneori cu oarecare plăcere, dar acum s-a preschimbat într-un vacarm insuportabil. Eu voi pieri, vremea mea a trecut, nici un rînd nu se va mai scrie despre mine — iar cine ar mai îndrăzni s-o facă, închipuindu-și că insul meu nu s-a epuizat, ce grosolan păcat ar comite ! Căci exegetul meu va continua să vorbească fără să știe amănuntul acela de căpetenie, care a scăpat și legilor dintotdeauna, și judecătorilor mei ; pentru el, eu

am rămas întreg, ca și odinioară, cu carapace cu tot — or eu, dragii mei domni, m-am dat de mult pe mîna acelui fur subtil și sînt gol. Dacă bunul exeget ar avea priceperea să vadă cîtă putere de viață mi s-a mai păstrat pentru ziua de mîine măcar ar consemna o realitate. Numai că el are o prea bună părere despre sine însuși. Cum să admită că nu mai este înzestrat cu toate virtuțile posibile ? Și cum să nu se agațe de fantomatica mea prezență ca de o confirmare a propriilor iluzii ? Și orbirea lui cum să nu se dea astfel pe față ? Cîndva, pe cînd îmi supravegheam singur legăturile cu lumea, cîndva, cînd îmi purtam prin lume statura de personaj și bunului cititor nu-i trecuse încă prin minte că ar putea să mă imite, mulțumindu-se să mă admire, și numai atît, ei da, firește, atunci însemnam cu adevărat ceva — atunci ar fi trebuit să se scrie despre mine. N-ar fi fost prea tîrziu nici în vremurile cînd cititorul ar fi vrut să-mi semene și cînd dorința aceasta a lui, nouă cu totul, începuse să meargă destul de departe, pînă acolo încît i-ar fi plăcut nu numai să-mi poarte hainele, ci și să sufere și să moară în felul în care eu însumi aș fi murit. Dar exegetul s-a așezat la masa de lucru tocmai atunci cînd premisele pieirii mele se și constituiseră, prin anii cînd începusem să-mi împart rolul cu martorul meu, cu bunul cititor, dacă nu vreți să-i spuneți altminteri, să colaboreze cu el la nașterea ideii pe care o reprezentasem cîndva într-o perfectă, orgolioasă singurătate. Nici eu n-am văzut în asta, sau m-am prefăcut că nu văd, un semn de slăbiciune, darmite el. Măcar că tot ceea ce a rostit despre mine era la timpul prezent, exegetul s-a aflat întotdeauna cu un pas în urma mea. Acum, de pildă : nu mai am de coborît nici o treaptă și el mă vede încă sus, în capul scărilor. Acum, de pildă : mă vede mergînd, în timp ce mie nu mi-a mai rămas de făcut nici un pas, dar el își înmoaie vîrful creionului în gură și scrie despre agilitatea mersului meu. El se află în capul scării, de fapt, și tot el își numără pașii — fără

să-i pese că eu abia mai răsuflu și că așa, abia răsuflînd, îl acuz de cel mai îndărătnic mimetism. În loc să-și arunce dintre degete condeiul, el scrie. În loc să ia cît mai repede urma martorului meu și să-l cunoască, el se gîndește la mine și-mi face, din amintire, portretul.

Dar n-ar fi mai bine să presupunem că martorul a ajuns acasă ? A și ajuns. E mulțumit. Știa despre mine prea multe și cunoștințele acestea deveniseră prea ale lui ca să nu-l împovăreze, încă inutilizabile, și să mai rabde în preajmă adevăratul lor posesor. Stăpîn al unei personalități pe care n-o mai poate înăbuși, el simte că trebuie să cunoască, dar acum, dar cu propriile-i simțuri ațîțate de așteptare, tot ceea ce intrase altădată în stăpînirea mea — și asta fără să împartă cu nimeni nimic, nici în gînd.

Ce mai știam eu despre căi și despre meandre ? Nimic. Și să te trezești, fără vreun efort, la un capăt de drum nu se cheamă o formă de violență ? Și forma aceasta de violență, istovitoare ca dobîndirea, în vis, a unei plăceri pentru care nu te-ai străduit cu nimic, și forma aceasta de violență, mereu repetată, nu te face inapt pentru cucerire ? Martorului, cum vă spuneam, îi erau cunoscute și calea pînă la țintă, și ținta. Acum a izbutit ca și ținta să-i revină de drept. El a ajuns să țină în mînă doar lucruri interzise atingerii lui, dar prada pe care o contemplă el o numește moștenire — și, în vreme ce mie mi se citește sentința, în vreme ce eu ascult : „Osîndit la spînzurătoare" — el sare din fotoliu, amintindu-și că aceasta e ora cînd trebuie să audă în geam bătaia discretă și nerăbdătoare a doamnei mele. Eu n-am așteptat-o niciodată febril, niciodată n-am alergat, cu inima zvîcnind și cu tîmplele înfierbîntate, spre ușă, chiar și drumul spre ea tot el l-a făcut. Acum se năpustește la intrare și-și spune : „De-aici înainte, a mea va fi. De mult ar fi trebuit să fie a mea, fie și numai pentru că așteptarea este o nefericire, de roadele căreia cel ce așteaptă trebuie să aibă parte".

Doamna e tristă. Vestea despre apropiata mea moarte a mîhnit-o, şi mîhnirea i-a aşternut pe faţă un oarecare adaos de frumuseţe. Îşi pune capul pe umărul aceluia — şi stau ei aşa, un timp, dar poate că fără lumina cernută a vitraliilor în emoţia lor nu s-ar insinua şi unda emoţiei estetice. Doar aţi văzut că la înmormîntările fără cîntări pe patru voci, fără zornetul ritmic al cădelniţelor, fără acele mişcări ale preoţilor, atît de asemănătoare cu dansul, lacrimile sînt mai puţine ; invers, simţurile ne sînt asaltate prin mijlocirea deprinderilor estetice, plînsul devine o reală plăcere — deşi, în asemenea împrejurări, oamenii sînt ispitiţi să creadă cu totul altceva.

Da, dar martorul ţine în braţe o femeie de carne şi sînge, şi o iubeşte — într-adevăr, cu felul meu de a o iubi, de data aceasta, însă, pe contul lui. N-au mai rămas multe ceasuri pînă cînd mă vor lua cu răpăit de tobe spre spînzurătoare — dar ei nu se vor duce în piaţă să mă vadă ; dinspre partea lui, martorul nu s-ar sfii să mă privească atîrnînd în ştreang, dar se gîndeşte, şi gîndul lui nu este chiar neîntemeiat, că un asemenea spectacol ar putea să răstoarne obişnuinţele de viaţă ale acestei femei, la urma urmei vrednică de o soartă mai bună. Aşa că o ţine în casă. Datoria lui este să n-o lase singură, s-o consoleze, să-i spună cuvinte. Totuşi, nu-i aşa, iubito, că ai vrea să te întrebi, dar nu îndrăzneşti, de ce îţi lipsesc cu mult mai puţin decît ţi-ai fi închipuit ? Îndrăzneşte ! Nefiresc ar fi să nu te întrebi, să dai adică ascultare acelei temeri de impietate care ne adînceşte păcatele cu sporul minciunii. Va să zică, nu-i aşa că-ţi lipsesc cu mult mai puţin ! Şi omul acesta, prietenul şi duhovnicul tău de acum, nu ţi se pare o persoană destul de bine cunoscută, cu un fel de a rosti cuvintele destul de familiar ? Omul acesta îmi seamănă — şi nu ţi-ai dat seama că de aici se trage, nelămurită încă, simpatia pentru el ? Îndrăzneşte ! Căci într-un ungher al sufletului tău se ascunde, mut, gîndul : „Doamne, dar parcă-i mai bine aşa. Cum l-aş

mai fi iubit, de-ar fi rămas în viaţă, pîngărit de fapta lui cutremurătoare ?“ Scoate gîndul acesta din ascunzişurile lui, spune-l cu toată gura, pentru că, într-adevăr, dacă străduinţele tale de a mă salva ar fi fost răsplătite, întoarcerea mea în lume şi printre voi ar fi întrecut oricare altă hulă la adresa bunului simţ. Şi pentru că exişti, nu-i aşa, compari — şi pentru că mîinile lui îţi aduc aminte de o anume mişcare a mîinilor mele, trebuie să îndrăzneşti şi a treia oară, să le alegi pe cele dintîi — curate, puternice, şi atît de fierbinţi încît căldura lor, ai simţit, ţi-a înfiorat umerii prin ţesătura şalului.

Ce să vă mai spun, domnilor ? Încă puţin, şi ştreangul mă va lovi peste gură. Zadarnic mai scrieţi despre mine. Consemnaţi : „A murit în ştreang“ şi puneţi punct. Aveţi grijă de martor, vremea lui a venit — şi, vă spun : îl veţi găsi chiar în casa unde am locuit şi agonizat pînă deunăzi. N-a mai avut răbdare — numai acest amănunt ar fi destul de grăitor pentru vitalitatea lui —, şi nici n-a mai apucat să se dezbrace de tot. Iată-l, ca după cucerirea ultimei porţi, pe covor, uluit de grozăvia izbînzii. Iat-o, atinsă de amnezia tuturor celor ştiute despre mine, inundată de gînduri cu desăvîrşire noi, cu încheieturile înmuiate şi, totuşi, bîntuită de patima care va ceda hăt spre seară. Noapte bună, preabunilor mei domni, văd că într-o oarecare măsură m-aţi înţeles, unuia dintre voi i-a şi trecut prin minte, a şi notat : „În chestiunea martorului, ar trebui să ne grăbim, să-l abordăm înainte de-a fi prea tîrziu — deştept băiat, are tot viitorul în faţă dar deocamdată să-l lăsăm să-şi trăiască din plin bucuria izbînzii.“ Nu, neghiobule, dă buzna peste el, acum, chiar în clipa asta, lasă altora plăcerea de-a mă vedea pendulînd în braţul spînzurătorii. Tu, bate cu pumnii în uşa lui şi vezi ce ochi o să facă şi cîtă bucurie i s-a mai păstrat pe faţă cînd, ciufulit, cu brăcinarii pantalonilor în mînă, o să-şi scoată capul prin crăpătura uşii.

Încă o dată · noapte bună, domnilor. Plec, dar nu mă lasă inima să nu vă pun la dispoziție cîteva date despre martor. Căci, dacă el există, există datorită mie, și n-ar fi moral să nu-mi întrebuințez timpul cît mi-a mai rămas de trăit în folosul mai bunei lui înțelegeri. Întîi, gîndiți-vă că martorul este moștenitor, așadar nu uitați că, oricît de mare preț ar pune pe efortul de acumulare al bogatului său predecesor, moștenitorul nu-și poate refuza plăcerea risipei. Priviți-l bine și aduceți-vă mereu aminte că simțurile lui sînt needucate. Și întrebați-vă dacă personalitatea moștenită i se va acorda vreodată cu propria lui receptivitate, dacă nu cumva insul va trăi și va avea de profitat de pe urma acestei nepotriviri : batjocorit ca un lacheu așezat în scaunul stăpînului mort ; temut ca un lacheu în mînă cu biciul stăpînului mort.

Deschideți ochii. Eu mi-am mărturisit păcatele, chiar și cele cu gîndul. El va trăi de două ori, o dată cu fapta și o dată, în tăcere absolută, la adăpostul cugetului. Îl veți înțelege și, astfel, vă veți înțelege și pe voi înșivă, cei ce veți trăi după ieșirea martorului în lume, cu cît veți păstra mai adîncă tăcerea despre felul acesta dublu de-a fi. Tot ce va ști va pune în practică — spre bine, firește, cu tot dinadinsul spre binele altora, căci nu se va gîndi la sine deloc, în schimb se va strădui să afle totul despre alții. Și, la urma urmei, dacă el a început să existe, faptul nu se datorează iscusinței de a-l cunoaște pe celălalt ? disprețului oricărui folos ce s-ar putea trage din vechea poruncă a cunoașterii de sine ? De aceea va fi prețuit încă de la început. Căci niciodată nu va rîvni să devină personaj. El este o făptură vie și urăște ficțiunea numai la gîndul că, imitîndu-mă pînă la capăt, ar fi putut să sfîrșească și el în ștreang. Va călători, dar toate drumurile lui vor avea un scop ușor de numit. Nu va rătăci, pierde sau confunda nici o cărare. Binele lui va fi bine, răul — rău. Neliniștile dragostei și le va trece în seama femeii. După ce-o va iubi, nu va aștepta să adoarmă ea întîi,

va adormi el, pe spate și cu gura căscată, mult prea puternic și mult prea stăpîn pe sine ca să nu-și alunge pînă și gîndul primejdiei.

Eu am obosit. Aduceți căruța și tobele. Nu e nimeni pe-aproape ? Mai bine. Dar voi țineți minte : martorul va avea mulți prieteni și va fi iubit ; pe el nimeni nu-l va pîndi, lui nimeni nu-i va fi martor ; alături de el vă veți simți în siguranță, căci în vederile lui nu intră jocul nici cu moartea, nici cu himerele. Și, nu uitați : el n-a avut destin. Destinul, singur și l-a făcut. Nici lucrător de pămînt nu s-a născut să fie, nici topitor de fier, nici teslar. Pentru asta s-ar fi cuvenit să poarte în palmă semnul sacru al muncii, semnul acela care leagă ființa de răsăritul soarelui, de amiază și de amurg, de stelele sudorii și ale pîinii. Nici măcar cerșetor nu s-a născut să fie, căci și pentru asta se cere o iscusință anume, a minții și a puterii ei de închipuire. El s-a născut în palmă numai cu semnul pîndei — și, recunoașteți : nu e uimitor să-ți faci destinul numai în jurul acestui semn și să nu rămîi unul dintre acei mîncători din gunoaie, pentru care însuși actul de a întinde mîna la capul podului înseamnă un prea mare și un prea istovitor efort de gîndire ?

Din morile de vînt va scoate făină. Dați bice boilor ! Dar să știți că el se va teme de moarte. Nu dintr-o prea mare dragoste de viață m-a cercetat el zi și noapte ? Dintr-aceeași dragoste de viață, ascultați, popoare, i se va zbîrli părul în cap la gîndul coborîrii în mormînt. Dispariția el și-o imaginează însoțită de lucrarea devoratoare a viermilor. Simțurile, care-i sînt un necontenit izvor de bucurie, tocmai ele să-l părăsească în ceasul cînd se va rosti la căpătîiul lui : „Greu se desparte sufletul de trup ?"

Noapte bună, domnilor mei, îmi pare bine că mi-ați hotărît sfîrșitul printr-un mijloc atît de nimerit — ce-i drept, puțin cam anacronic. Vă asigur, însă : dacă judecătorul meu n-ar fi fost inspirat, l-aș fi rugat eu însumi

să-l aleagă. Dă-te în lături, roşcovane, lasă-mă pe mine! E dreptul meu."

Şi înainte ca tînărul călău să schiţeze vreo mişcare, personajul izbi cu piciorul scaunul, care zbură la cîţiva metri de podiumul nins. După cîteva clipe, în laţ, capul începu să i se învineţească, apoi să se umfle. Nimeni nu se clintea din loc. Fiecare ar fi vrut să vadă cum arată ochii unui spînzurat, dar se făcu seară, se lăsă ger, şi pleoapele strînse ale personajului tot nu se desfăcură, nici cît muchia unui bănuţ. Se îndepărtară dezamăgiţi.

EPISTOLE

DESPRE LOCURILE SINGURĂTĂŢII

I. Au început marile călduri, noaptea visez numai întinderi acoperite de terase —, mă întreb la ce bun scările, suprafeţele de piatră, balustradele nefinisate? pentru că prin apropiere nu se arată nici o aşezare care să fi presupus necesitatea acestor spaţii înălţate, urcînd, coborînd, despicîndu-se în toate direcţiile ca un labirint nepăzit de soare. Eu trec de pe o terasă pe alta numărînd trepte puţine şi traversînd coridoare cu pereţii laterali cît statura mea; de sus pînă foarte departe, aceleaşi legi organizează locul — oricît aş vrea, nu le găsesc nici utilitatea, nici simbolul; mă întreb numai de unde atîta răcoare? iarba dintre dale este săracă şi de un soi care nu proliferează la întuneric, pomii subţiri sînt dintre cei ce se apără de uscăciune cu spini dureroşi şi sînt la distanţe prea mari unii de alţii ca să le aud foşnetul; din cînd în cînd, pînă la mine ajunge fluieratul de metal inflexibil al vîntului pe lîngă trunchiuri, singurul semn că aerul este în mişcare —, eu trec de pe o terasă pe alta şi cînd mă trezesc, îmi dau seama că n-am visat nici o terasă, ci cu totul altceva, poate chiar făptura ta mi s-a arătat, poate se făcea că muream, dar pentru că ar fi

trebuit să visez un loc fără utilitate, pentru că aerul se aude bufnind prin crăpăturile zidurilor, pentru că la marginea orașului cîinii au început să turbeze de sete, mi s-a părut că am visat niște spații acoperite numai de terase, de scări și de balustrade reci — a fost ca și cum aș fi primit răsplata, prin vis, pentru suferințele acestor zile de secetă.

Cine pleacă la drum lung să nu-și dorească somn la sosire. Cine ajunge la capătul drumului să-și petreacă noaptea rătăcind pe străzi și prin parcuri, să fugă de aerul stătut al caselor mari, să urce pe dealuri, să caute rîul și ceața care se ridică deasupra bălților cu apă puțină, să ocolească treapta și ușa, odaia și lîna încinsă a saltelelor. Altfel, nu va avea putere să nu se lase cuprins de somn, și dorinței lui de odihnă i se va răspunde cu o adormire scurtă cît o bătaie de gong, și pecetluită. Atît îi va fi de ajuns. Apoi se va trezi, dar fără să se mai poată mișca: pleoapele îi vor rămîne în neclintire, și limba, și brațele — și întreg restul trupului, surd la poruncile cugetului. Și dacă înainte de-a se întinde în așternut, printre gînduri îi vor fi vuit frînturi din amintirea unei primejdii, primejdia se va întrupa chiar din frînturile ei și-l va umple de o neliniște cu atît mai mare cu cît, abandonat în somn, ca un leș lepădat pe malurile unei ape, trupul nu va mai ști să asculte de nici o poruncă, oricît de înspăimîntată. La capăt, va fi strigătul, fără îndoială — și după aceea, credința că a avut un vis în care se făcea...

II. Cunosc un om care a plecat la drum pe o astfel de vreme. Deși el știa ceea ce puțini aflaseră pînă la el, n-a luat în seamă că trebuie să se țină treaz cu tot dinadinsul — și, la capătul drumului, în loc să rătăcească pe străzi pînă în zorii zilei, a căutat un loc de odihnă și un așternut.

Cum povestea despre noaptea aceea, l-am crezut într-atît, încît, uneori, mi se pare că eu traversam, și nu el, singura piață a unui oraș de provincie, spre un hotel care altădată fusese han și, înainte de-a fi fost han — un rest de cazarmă.

Traversam, așadar, singura piață a unui oraș de provincie, spre un hotel, despre care, tot întrebînd în dreapta și-n stînga, aflasem că demult, pe la sfîrșitul veacului trecut, fusese un rest de cazarmă. Curiozitatea mea n-a mers mai departe. Mă clătinam de căldură. Înaintam greu, ca printr-o materie neagră, nu tocmai de nestrăbătut dar destul de densă ca să nu mai semene cu văzduhul unei nopți oarecare de vară. Un portar chinuit de somn mi-a înmînat cheile unei camere de la ultimul etaj. Am plătit, și m-am lăsat dus de scări, abia mutîndu-mi tălpile de pe o treaptă pe alta. Balustrada se afla la numai o întindere de braț; aș fi putut s-o ating și să mă sprijin de ea, dar eu eram atît de istovit, încît aproape că nu mai știam la ce folosește bara aceea de lemn, răsucită într-o spirală leneșă, pe care o zăream, tot urcînd, în dreapta mea.

În sfîrșit, am pus pasul pe ultima treaptă.

Credeam că sînt plin de sudoare — or, acum, răscolind cu de-amănuntul înapoi, prin cotloanele memoriei, îmi aduc aminte, după felul cum cheia nu-mi aluneca printre degete, că palmele îmi erau uscate. Zăpușeala, însă, mi se amestecase cu sîngele, îngreunîndu-mi-l cu un adaos de fierbințeală, suflarea mi se îndesise, mi-o auzeam — astfel că, fără să vreau, asociam zvîcnetul greoi al sîngelui în tîmple și în cerul gurii cu șiroaiele de sudoare, cu prelingerea lor pe umeri, pe brațe, de-a lungul șirei spinării.

Am simțit că acum, și nu peste o clipă, ar trebui să mă hotărăsc și să cobor. Cu cheia în mînă, mi-am aruncat o privire peste umăr și am văzut înapoia mea, înșiruindu-se unele sub altele, treptele — numai că eu uitasem

la ce folosește o scară și în ce măsură poate ea să ajute unui om să se mîntuie de dogorile unei odăi. Și, Doamne, dacă uitarea acestor mărunțișuri m-ar fi făcut temător ! Altminteri, n-ar fi fost firesc să tresar la gîndul că am rămas suspendat pe o înălțime ? și că de aici nu mai pot să scap decît aruncîndu-mă în gol ?

Copleșit, cu auzul vuind, am deschis ușa încăperii. Lumina becurilor aprinse în stradă colora în galben marginea albă a unei pături răsfrînte la un colț — atît am mai apucat să deslușesc. Nu m-am mai dezbrăcat. Mîinile îmi răspundeau anevoie ; gîndul că totul a devenit peste măsură de complicat îmi ocupase întreaga minte, neliniștind-o, ca o răbufnire de aer fierbinte într-un spațiu de pretutindeni și pentru totdeauna închis. Îmi simțeam trupul crescînd ; suprafețele tactile mi se făcuseră dureros de sensibile — și, ca să nu mă mai ating, am rămas întins pe spate, în așternutul nedesfăcut.

Și teama de a nu-mi atinge și descoperi trupul, teama aceasta nouă a venit peste mine însoțită de-o altă teamă, una pe care nu apucasem nici s-o asum în întregime, nici s-o îndepărtez la timp. Și dacă teama aceasta s-ar fi trezit în mine de-a binelea și n-ar fi rămas pe jumătate adormită, cu siguranță că și eu m-aș fi trezit din amorțeala mea și aș fi părăsit, alergînd, încăperea.

Dar n-a fost să fie așa. Și începusem să bănui la ce ar trebui să mă aștept.

III. Plecasem din orașul meu după o noapte nedormită, urmărit de cuvintele, singurele pe care le luasem în seamă, ale unei femei. Fără doar și poate, pe această femeie o iubeam — dar, pînă în ceasul ultimei noastre convorbiri, nu aflasem despre ea decît că este îngrijorată, că nu izbutește să se sustragă de sub puterea omului ei legiuit, că, față de acesta, și frica, și ura, și mila o stăpînesc deopotrivă și, mai presus de toate, că alături de el trăiește sentimentul unei neînțelese primejdii. Ascultînd-o, m-am

lăsat atins de aceleași temeri, alunecînd eu însumi, parcă de bunăvoie, în jocul unei ciudate substituiri.

Ai vrea să știi, poate, unde stă cu adevărat temeiul dramatic al situației. Nu știu. Pot să-ți spun doar ceea ce neapărat știi și tu — că extenuarea amplifică gravitatea evenimentelor (sau nu cumva le ridică la justa lor dimensiune ?) — dovadă că pînă atunci, amîndoi ignoraserăm cele mai elementare premise de însoțire, păstrîndu-ne fiecare credința orgolioasă în natura predestinată a întîlnirii noastre.

Deci : ultimul meu gînd, și acesta pe jumătate treaz, fusese urmat îndeaproape de starea pe care îndeobște o propagă primejdia. Și am adormit pe neașteptate — cu o tresărire din tot trupul, din pricina acelei păreri de vis atît de asemănare cu prăbușirea în gol. Apoi am rămas neclintit — o oră ? o fracțiune de secundă ? nu mai știu cît timp anume, neîndoielnic e doar că m-am trezit odihnit, cu conștiința unei relaxări totale și gata de acțiune.

Dintre toate gîndurile ce mă năpădiseră în clipa trezirii, cel mai puternic a fost gîndul acelei primejdii nelămurite — larma celorlalte scăzuse, ca să devină fundalul indiferent al celui mai tare și mai răzbătător. Atunci, țin minte, stîrnit din senin, vîntul a forțat fereastra și a deschis-o, iar draperiile umflate au fluturat pînă în apropierea patului meu. Nu le-am văzut — stam cu ochii închiși —, în schimb le-am simțit răcoarea în obraz ; zvîcnetul greu, de catifea, al unui fald mi-a atins auzul, da, îmi spuneam, în casa mea perdelele au țesătura rară și la bătaia vîntului foșnesc imperceptibil — înțelegeam, prin urmare, că mă aflu într-un loc străin, dar unde anume, nu. M-am gîndit că acum ar fi timpul să mă ridic — cînd, dintr-o dată, mi-am dat seama că îmi lipsește îndrăzneala de-a mai schița vreun gest. Căci nu izbuteam să-mi aduc aminte dacă, adormind, stam pe o podea sau pe un pat, întins pe spate, cu mîinile sub cap, sau lungit pe o parte. Încotro să-mi îndrept cea dintîi mișcare ? Spre dreapta ?

Dar nu mai știam unde îmi este dreapta — și, cum se întîmplă mereu în astfel de împrejurări, mi s-a părut că aptitudinea mișcării mi s-a răpit pentru totdeauna. Am încercat să-mi clintesc pleoapele — și tocmai cînd constatam că nici acest mărunt efort nu-mi este răsplătit, vîntul s-a năpustit în cameră, ocupînd-o pe de-a-ntregul cu un spor tăios de răcoare. De undeva, cu neputință să-mi dau seama de unde, din ce ungher al preajmei, am auzit pîlpîirea unui covor. Unde sînt ? — aceasta era întrebarea ce mă asuprea cu atît mai înfricoșător cu cît mai vădită era nepriceperea mea de a-i răspunde. Dacă mi-aș fi amintit măcar de vreo întîmplare trecută pentru ca, pornind de la ea, din aproape în aproape, ca dintr-o verigă de lanț într-alta, să ajung în locul și în ceasul prezent ! Existam în stare pură, liber de durată și loc — ceea ce, să știi, nu este un privilegiu ușor de îndurat. Și, pe măsură ce redobîndirea elementarului drept la mișcare se preschimba într-o nădejde tot mai fără sorți și tot mai îndepărtată, gîndul acela cu care mă trezisem, iradiind a primejdie, gîndul acela se apropia tot mai limpede de mine, cu imaginea lui cu tot.

O amintire sau o cît de măruntă dorință de s-ar fi eliberat de acolo, din compacta, muta lor matrice, cu siguranță că aș fi putut să răspund : da, mă aflu aici, într-o cameră de hotel, am fost obosit și m-a luat somnul — cu siguranță că aș fi redevenit robul, iarăși, fericit, al duratei și al locului.

Acoperit de sudoare. Și, aproape, foarte aproape de mine — un fald al draperiei de pluș, umflat de vînt, încă o dată și făcîndu-mă să tremur, ca răsuflarea unei ființe uriașe.

Și toate acestea, sub pleoape, cu nălucirea statornică a unei realități de care memoria mea, pot și astăzi să jur, nu este răspunzătoare.

Aveam înaintea ochilor o încăpere destinată să țină loc și de sufragerie, și de dormitor. Pe suprafața roșie a unui covor — vedeam o femeie căzută cu fața în jos, cu brațele în lături și, lîngă ea, un bărbat ridicîndu-se în picioare, cu privirile pironite asupra propriilor mîini.

Nu mai puteam să discern între ficțiune și realitate. Prea limpede se contura totul sub pleoapele mele și mult prea aproape : părul femeii, de o culoare incertă, răvășit pe covor, umerii ei încremeniți parcă în așteptare, dar parcă și în moarte ; mîinile, neștiind unde să se ascundă, și tremurătoare, ale bărbatului, sudoarea șiroind pe fața lui pămîntie. Auzeam o singură respirație ; cealaltă contenise. Prea limpede deslușeam totul ca să nu cred că am de-a face cu însăși realitatea — sau, cine știe ? cu prefigurarea ei. Dacă e o nălucire, îmi spuneam, cu atît mai bine. Dar dacă ceea ce văd se întîmplă acum și eu sînt chiar acolo, de față, ca un om cu mîinile și picioarele prinse în obezi ?

Știam că mintea îmi va osteni, că în curînd mă va cuprinde somnul cel adevărat, ca și altă dată ; știam că a doua zi îmi voi aminti de toate acestea ca de un vis — și faptul mi se părea umilitor. E ca și cum ai mărturisi cuiva : aseară, visam că ne-am întîlnit în cutare loc — iar acel cineva, mirat pînă peste poate, te-ar asigura că aseară nu în vis, ci aievea, de față cu lumea cea trează și tocmai în locul acela te-a întîlnit — în timp ce ție nu-ți vine a-l crede, asta însemnînd că ai ajuns să te îndoiești în aceeași măsură și de vis, și de realitate.

Și chiar așa s-a întîmplat : am adormit. Dar, înainte de a înțelege că voi ceda somnului, mi-am spus cu părere de rău (a cîta oară ?) că ar fi trebuit să mă împotrivesc și să rămîn cu tot dinadinsul treaz în mijlocul acestei neputințe. Ca să pătrund în ținutul mare al singurătății, unde totul se cheamă libertate și unde nimeni încă nu m-a urmat.

IV. Mă temusem să ajung de unul singur acolo. Am pătruns în zonă, am cercetat-o și am ieșit dintre hotarele ei amuțit. De unde cuvinte ? și cine ar fi stat să mă asculte și să mă creadă pe cuvînt ? Am încercat să iau cu mine un prieten, căci printre dorințele mele secrete se număra și aceea de a avea un martor și o confirmare că locul există și că poate fi adăugat „celor ce sînt precum că sînt" — în apropiere, însă, prietenul m-a părăsit înspăimîntat. Atunci m-am temut eu însumi, dar, împotriva tuturor așteptărilor, propria-mi temere mi-a adîncit credința că tărîmul nu este iluzoriu și că poate fi cercetat ca oricare pămînt nou, încă nemăsurat din aproape în aproape cu pasul. Dacă m-aș fi îndoit de faptul că a-l dobîndi nu ține de măsura omenească a lucrurilor, fără îndoială că n-aș fi căutat cu atîta stăruință un însoțitor la drum. Ca printr-o lucarnă încețoșată, întrezărisem reliefuri, obiecte și ființe nemaicunoscute, amănunte ale unor întîmplări de demult, cărți pe care mîna omului încă nu le-a răsfoit și ochiul nu le-a atins — numai o clipă mi-a fost dat să pătrund acolo și am fost ca și martorul unor întîmplări viitoare.

Actul evaziunii mi-a provocat dintotdeauna repulsie. Tocmai de aceea m-am și întrebat dacă locul acela n-are cumva de-a face cu slăbiciunea ființei din ceasurile cînd se așază de bunăvoie sub ceruri fictive ; tocmai de aceea am vrut să-l cutreier din nou și întovărășit. Să nu crezi că de pe urma repetatelor mele încercări nu m-am ales cu nimic. De fiecare dată, așa e, am fost părăsit la jumătatea drumului sau în imediata apropiere a țintei spre care călătoream, după puterea însoțitorilor mei de a respira în climatul spaimei. Privindu-le însă fețele tulburate, strîngeam dovezi din ce în ce mai limpezi că întrezăritele locuri unde totul se poate nu aparțin nici închipuirii, nici slăbiciunilor mele. Ca să le am dinainte priveliște întreagă,

nu-mi rămînea decît să-mi înving acea cîtime de teamă luată cu împrumut de la vremelnicii mei părtași de călătorie.

Și acum ascultă-mă. Să nu crezi că în sinea mea am pierdut cu desăvîrșire nădejdea de a ajunge acolo însoțit. Ți-am spus că am întîlnit o femeie, și nu oricînd, ci într-un ceas pe care l-aș numi „al tuturor împrejurărilor neprielnice". Ea și-a pierdut conștiința propriei frumuseți, crede că nu mai are dreptul la pace — dar vremea pentru lauda ce i se cuvine încă n-a venit. Tu n-ai cunoscut-o, îți făgăduiesc, însă, că într-o zi nu prea îndepărtată o vei contempla în deplinătatea frumuseții ei. Printre multele pricini care m-au îndemnat s-o iubesc, nu-ți voi mărturisi decît una, de data aceasta mai ușor de rostit, cînd știi că sînt hotărît să nu mai străbat singur drumul spre locurile singurătății. Dar, înainte de a porni împreună într-acolo, va fi nevoie să-i smulg de pe chip înșelătoarea imagine pe care și-a alcătuit-o despre sine însăși. Ca să pătrund acolo fără ea, n-ar fi acum totuna cu o impietate și cu o trădare ?

V. „Să încerci, mai întîi, să nu-ți schimbi locul — mi-a spus omul acela care avea să-mi devină prieten. Să faci tot mai puține mișcări ; pînă cînd, treptat, vei ajunge să te îndoiești de necesitatea mișcării. Să pierzi nevoia de-a întreba și de-a răspunde. Să afirmi — iar celălalt să afirme la rîndul său. Asta înseamnă încredere reciprocă. Și mai înseamnă să te încredințezi celuilalt fără să te întrebi dacă, pentru a i te încredința, l-ai cunoscut sau nu îndeajuns. Să-ți pierzi treptat atenția pentru oricare alt sunet din preajmă. Să asculți doar cuvintele celuilalt. Să nu-ți mai auzi nici propria respirație. Iar asta se capătă, în dar, odată cu încrederea. Să pierzi, prin nemișcare, orice amintire despre puterea de ascultare și de pricepere

a simțurilor — iar simțurile, părăsește-ți-le într-o stare de indiferență la schimbările mediului. Să rostești fiece cuvînt fără să ridici glasul mai mult asupra vreunuia, pentru a-i spori în vreun fel înțelesul ; iar celălalt, de asemenea, vorbind, să nu adauge și nici să nu scadă prețul vreunui cuvînt. Răsunetul vorbirii să fie același mereu, de la silabă la cuvînt, de la cuvînt la perechile de cuvinte, și așa mai departe — iar pragul acesta, cucerit, să uiți că vreodată ai vrut să-l cucerești. Să nu-ți mai auzi nici propria voce. Și tot afirmînd, să nu-ți mai supraveghezi cugetul, să nu te temi de înțelesul celor ce le afirmi — să păstrezi doar rezonanța afirmației, atît și nimic altceva. Și nici o temere, și nici o îndoială că rostirea ar putea să se abată de la scopul ei, cunoscut la început dar și el uitat pe măsură ce pătrunzi mai adînc în teritoriul afirmației. Și asta, iarăși, se dobîndește treptat. Să crezi atît de puternic în faptul că exiști, încît să poți renunța la gîndul că ești muritor. Pentru ca, astfel, să capeți îndrăzneala uitării de sine.

Și trebuie, trebuie ca de la o clipă anume încolo toate acestea să se petreacă deodată, ca, bunăoară, într-o așezare a notelor, una sub alta, pe un portativ, după hotărîrile elementare ale armoniei. Dar pînă aici, să te înarmezi cu atîta răbdare încît să nu mai aștepți nimic. Și nu este așteptarea singura măsură a timpului ? Și cînd nimeni nu mai așteaptă nimic, mai poate cineva să pomenească despre zile și ani ? despre succesiunea evenimentelor ? despre preschimbarea fulgerătoare a prezentului în trecut ? despre asemănarea vremii cu tavanul acelei grote pe sub care nimeni nu intră fără să fie avertizat mai întîi că, de sus, de la mari înălțimi, se desprind straturi și straturi, gata oricînd să prindă sub greutatea lor și pe cel nepăsător, și pe cel înfricoșat de cuvintele avertismentului ? Nu mai aștepți nimic, nici măcar intrarea în zonă. Certitudinea te împresoară de pretutindeni. Aici nu este nevoie de multe cuvinte ; nedumerirea, care trage după ea mulțimea din ce în ce mai mare și mai tulbure a vorbelor, nedumerirea se

risipește — și, odată cu ea, efortul orientării ca necesitate, vreau să spun : ca sursă de căpetenie a duratei — deși, vai, convingerea unanimă este cu totul alta.

Apoi, de la sine, începi să supralicitezi. Afirmi, și celălalt adaugă, afirmînd. Este ca un joc, la masa căruia doi oameni nu-și mai sînt adversari, deși stau față în față, ci parteneri. Este, prin urmare, ca un joc la masa căruia partenerii se așază cu sume incomensurabile — și, pentru că perspectiva pierderii, ca și aceea a cîștigului dispar, ceea ce se întîmplă între cei doi nu poate fi numit decît un necontenit transfer de valori.

Nu știi ce spui. Auzi numai ceea ce se adaugă. Nu știi ce spui — dar ce vrei, mai aproape de realizarea libertății, decît să nu știi ce spui și în același timp să nu te temi de năvala vorbelor de prisos ? să nu te gîndești că s-ar putea să fii înțeles numai pe jumătate sau deloc ? Nu știi ce spui — căci nu este nici în căderea ta, nici în căderea celuilalt să aflați în ce fel cuvintele singure ajung să treacă de la unul la altul ca stăpînite de un al treilea cuget. În schimbul acestei neștiințe primești, fără cuvinte, încrederea că totul îți stă în putere și că totul este îngăduit, și această încredere crește pînă acolo unde nevoia de acțiune se îndepărtează de la sine. Înfăptuire fără dorința înfăptuirii, mișcarea liberă fără dorința mișcării ! Și conștiința limpede că totul se desfășoară în realitatea cea mai vie și mai ușor de atins.

Iată de ce n-am fost niciodată însoțit pînă acolo. Cum să renunți la mișcare ? Cînd nemișcarea aduce după sine gîndul morții ? La înțelegere ? cînd, din mulțimea cuvintelor, înțelegerea naște conceptele, iluziile, vreau să spun, cu care ne hrănim o altă iluzie, a locuirii pe tărîmuri nemișcătoare și sigure ? La întrebare ? cînd întrebarea se așază scut între tine și lume și-ți întreține, ca un spin în coastă, dureros, nevoia de a cunoaște ? La dimensiuni ? cînd absența lor te preschimbă într-un animal cu simțul

orientării pierdut ? Cîţi s-au întrebat astfel, dintre cei ce m-au părăsit la jumătatea drumului spre locurile singurătăţii — nu ştiu. Dar eu îţi spun : s-au înşelat crezînd că din pierderea atîtor bunuri nu vor dobîndi nimic mai de preţ.

Cît despre noaptea aceea — noaptea aceea am pierdut-o cu adevărat. Căci am adormit. În zori, un vînt dinspre nord aducea prin ferestrele deschise, pînă la mine, răsuflarea îndepărtată a munţilor."

DESPRE CĂDERE

I. Fie, dar să pot spune : „Era într-o iarnă" — şi, iată, era într-o iarnă, stam pe o bancă, la circ, şi priveam în arenă. Văzduhul abia se clintea, îngheţat, mirosul de fiară venea dinspre cuştile mari, mai streapăd acum ca oricînd.

O, oameni îmbrăcaţi pestriţ călăreau !

În picioare, pe şei, din gură le ieşeau îndemnuri scurte — şi vremea trecea măsurată de pocnete de bici, de împuşcături, de zarva petardelor. Rumeguşul umed sărea peste balustrada căptuşită cu saci — eu închideam ochii şi umbletul cailor răsuna înfundat, de parcă potcoavele le-ar fi fost meşterite din plută şi lemn. Aproape goală, o femeie aluneca pe nesimţite din şa. Calul se învîrtea în loc, cu un fel de furie, scuturîndu-şi coama bogată şi ridicîndu-şi genunchii sus, foarte sus, în timp ce jos, între copitele lui mari şi lăţoase, dansatoarea ţipa. Apoi animalul zvîcnea ca un arc spre celălalt capăt al arenei şi în urma lui, vie şi nevătămată, rămînea făptura femeii, dreaptă, cu braţele ridicate deasupra capului, în aşteptarea aplauzelor. Aplauzele însă nu mai veneau ; dansatoarea nu apuca să se bucure nici de cutezanţa ei, nici de agerimea calului, căci în arenă intra un dulău înşeuat, îndemnat la fiece pas de pintenii unui copil cu creştetul pleşuv şi cu mustăţi — nimeni nu-i saluta apariţia, şi roata călăreţilor, preschimbată în şir, dispărea nerăsplătită prin poarta străjuită de purtătorii de torţe.

Atunci, în mijlocul arenei, îngenunchea şi cîinele, atunci descăleca şi piticul înveşmîntat în caftan.

Îmi era frig, mă adunasem în hainele mele puţine, începusem să caut cu privirea printre şirurile de bănci, îmi aduceam aminte că la intrare recunoscusem destule feţe şi mă miram că nu mai sînt însoţit. Pe deasupra, ştiam pe de rost toate numerele, chiar şi numărul piticului bătrîn şi pervers, care acum lovea cu palma coastele cîinelui, ţinîndu-se în şa cînd cu capul în jos, cînd pe vine, şi agitînd o sabie minusculă, ca unul din acei destoinici călăreţi de stepă pe care-i visam în copilărie. Mult prea bine ştiam totul, aşteptările mele mult prea bine erau întîmpinate de jos, din arenă, pentru ca prezenţa mea acolo să mai aibă vreun rost şi faptul acestei nepotriviri să nu-mi strecoare în sînge o undă de teamă. Şi totuşi, nu părăseam locul : stam nemişcat, căscînd de frig şi simţind că pleoapele o să-mi cadă grele de oboseală — eu aşteptam ceva nemaipetrecut pînă atunci, şi acelaşi semn, al unei încordate, primejdioase aşteptări, se făcuse pecete pe feţele tuturor.

Cîinele şi stăpînul lui îşi isprăviseră jocul.

Apoi, parcă nu s-a mai întîmplat nimic, vreau să spun : între ieşirea celor două ridicole făpturi din arenă şi apariţia directorului nu mai ştiu dacă am adormit sau dacă, dornic să treacă timpul mai repede, am fost ca şi orb la iscusinţa celorlalţi — clovni, dresori de animale mărunte şi de sălbăticiuni, înghiţitori de flăcări şi săbii, cîntăreţi, iluzionişti. Ştiu doar că, în vreme ce un ins mai sobru decît i-ar fi cerut-o îndeletnicirea anunţa ceva într-o limbă necunoscută, zărisem cum, răzleţi la început şi pe urmă din ce în ce mai mulţi şi mai grăbiţi, spectatorii se strecurau spre ieşire.

Rămăseserăm puţini — şi cîţi mai rămăseserăm aşteptam să se facă linişte ; şi cînd s-a făcut, în sfîrşit, linişte, în arenă a intrat un bărbat înalt şi subţire, înveşmîntat în negru.

Era zburătorul Ioan, dansatorul la mari înălţimi, acrobatul, cel ce ştia despre legile echilibrului totul şi încă ceva pe deasupra — el era, deşi un fard lunar îi acoperise în întregime obrazul şi-l făcuse de nerecunoscut. În locul figurii lui prelungi, vedeam acum doar o mască albă, fără nici o altă trăsătură deosebitoare.

A salutat, după obicei, ceremonios, înspre băncile aproape goale — iar noi, cei ce îndrăzniserăm să mai rămînem cu el, nu i-am răspuns, poate de teama răsunetului stingher şi desperecheat pe care puţinele noastre bătăi din palme l-ar fi avut.

Tăcerea nu l-a descumpănit. Încet, cu gesturile unui om îngîndurat, a ridicat deasupra capului o funie încolăcită, ca şi cum ar fi ţinut să ne arate că despre o funie este vorba şi că în privinţa asta nu trebuie să ne îndoim nicidecum — apoi, dintr-o singură, dibace mişcare a desfăşurat-o de la un capăt la altul al arenei, de-a dreptul pe rumeguş. Deşi numai pentru puţină vreme, curiozitatea mi-a învins teama — aşa că mi-am părăsit locul şi m-am apropiat în grabă de balustradă. Acum îl vedeam de foarte aproape — şi tot acum mi s-a părut că înţeleg de unde teama celor ce fugiseră, de unde neliniştea celor ce hotărîseră să rămînă.

II. Ei îl văzuseră pe Ioan şi în alte dăţi — dar sus, la înălţime, mult deasupra capetelor lor, între arcele de oţel ale acoperişului. Şi funia, altă dată, acolo era întinsă, de la un capăt la altul al cupolei. Se bucurau, izbucneau în aplauze, îşi ţineau răsuflarea din pricina emoţiei şi iar izbucneau în aplauze. Dansatorul bătea funia cu tălpile, de două ori, de trei ori, funia îl propulsa de fiecare dată mai sus, apoi el îşi aducea genunchii la gură şi înscria în aer două volute la rînd. Ovaţiile îl găseau în picioare, echilibrîndu-şi —, cu cîtă uşurinţă ! — trupul. Dar cînd aluneca în gol, ca să se prindă în ultima clipă de funie ? Dar cînd, ghemuit la unul din capetele acesteia, se încorda ca să poată ţîşni în partea opusă ? Dar cînd ne făcea să credem că e gata să se împiedice, numai ca să-şi reia şi mai dezinvolt alergarea pe îngustimile vibrînde ale funiei ? Un geamăt prelung de plăcere ieşea atunci din piepturile tuturor. Şi ce zgomotoasă, şi ce grea se făcea răsuflarea mulţimii cînd dansatorul se întindea pe spate, pe aceleaşi îngustimi ale funiei ! O vreme sta astfel, pe spate şi cu mîinile sub cap, ca un om obosit şi gata oricînd să adoarmă, apoi, cînd nimeni nu se aştepta, îşi elibera funia dintre omoplaţi şi toţi îl vedeam căzînd. Tăcerea se făcea înfricoşată, dar numai o clipă, căci, înainte ca distanţa dintre funie şi braţul întins al dansatorului să crească mai mult de o palmă, degetele lui agile o prindeau la vreme şi-l repuneau în primejdia dintîi.

Jos, nu era întinsă plasa de siguranţă folosită de toţi înaintaşii lui. El ceruse să fie înlăturată — greu de spus dacă de dragul faimei sau din acea inexplicabilă credinţă a unora că iscusinţa trebuie să aibă un prag, dincolo de care greşeala se îndepărtează de la sine, ca oricare nepotrivire.

Da, ei îl văzuseră şi în alte dăţi, şi spuneau despre el că şi-a izgonit din inimă frica, în lungi şi istovitoare exerciţii — dar astăzi ştiu că frica nu-l părăsea niciodată, că, ori de cite ori urca sub arcele cupolei, frica îl îmbrăca din creştet pînă în tălpi, ca o rece, lividă cuirasă.

Ei îl văzuseră şi în alte dăţi, sus, pipăind cu tălpile funia — şi ce fericiţi răsuflau cînd mîinile lui începeau să clădească în aer jocul cu bile ! Sfere de toate culorile îl înconjurau atunci, şi de toate mărimile, scriind în rotirea lor cercuri albe şi roşii, galbene, verzi şi albastre — şi nici una nu se abătea din drumul ei. Dinadins, cîteodată, Ioan făcea ca două dintre ele să se atingă — şi sferele se

auzeau răsunînd, și sferele ieșeau din joc, amenințînd să năruie cu absența lor întreg rotitorul, parcă zodiacal, desen. El încerca să le prindă, se întindea după ele mult, cu amîndouă brațele, atunci era cu neputință să nu cadă el însuși, și cădea — dar, ca într-un vis, mulțimea îl vedea suind cu aceeași repeziciune pe funie și reluîndu-și jocul, în timp ce bilele răzlețite se auzeau bufnind, amîndouă deodată, în rumegușul arenei. Treptat, numărul bilelor descreștea în palmele lui, în aceeași măsură întețindu-se și zgomotele căderii — iar el tresărea de fiecare dată și zvîrlea bilele rămase mult mai sus ca de obicei, ca să le poată asculta pe celelalte căzînd. Apoi, numai cu două sfere albe în mîini, începea să danseze după o muzică firavă de flaut, melodia era însoțită de șuierul funiei întinse peste măsură — și deodată cîntecul flautului înceta, și deodată se auzea zgomotul celor două bile izbindu-se undeva, sus de tot, foarte aproape de miezul cupolei, și deodată se făcea întuneric. Dar, înainte ca întunericul să se năpustească în arenă, mulțimea îl vedea pe Ioan dansatorul căzînd, apoi nu se mai zărea nimic, bezna se întindea mult prea repede și. de cum se întindea, era mult prea deasă pentru ca vreun ochi, oricît de bine înzestrat și de scrutător, să prindă clipa cînd degetele omului apucau să se încleșteze de funie și să-l salveze.

Cît timp dura întunericul, Ioan cobora în mare grabă, și nevăzut, scările. Se întrupa, înalt, salutînd în jur, pe locul unde cu puțină, foarte puțină vreme înainte de-a se aprinde luminile, se auzea oprindu-se din prelunga lui desfășurare strigătul unui om care cade de la mari înălțimi. Îi aclamau triumful trompeta, și tobele, și zarva stridentă a celorlalte instrumente muzicale, peste care aplauzele cădeau ca o apă eliberată brusc din zăgazuri.

Ioan, dansatorul, era un bărbat respectat în oraș. În fața lui locuitorii, chiar și cei mai bătrîni, își scoteau de departe pălăria — iar el le răspundea cu un surîs mai degrabă mîhnit decît binevoitor.

III. Acum îl vedeam jos, în arenă. Umbla preocupat de-a lungul funiei, îndepărtîndu-se de ea cu un pas sau apropiindu-se ca s-o îndrepte pe alocuri — și capetele ei zăceau pe rumeguș, ca extremitățile de curînd retezate ale unei reptile.

Eram atît de puțini, era atîta liniște, încît dansatorului i se auzea răsuflarea.

Ioan să fie omul acesta cu fața vopsită în alb ? Astfel mă întrebam, îndreptățit, căci omul își asumase riscul anonimatului și nu mai semăna cu el însuși decît la umerii înguști, unul puțin mai ridicat decît celălalt, și la un fel anume, numai al lui, de a-și mișca membrele, parcă fără înlesnirea încheieturilor.

Își începuse numărul. Îl vedeam cumpănindu-și brațele și călcînd pe funie, încet, cu mare prudență. Inima îmi bătea acum în tîmple, nu mai simțeam nici frigul, nici toropeala frigului — căci, de la primii lui pași, chiar din pricina acelei nemăsurate prudențe, n-am mai ținut seama că totul se petrece aici, pe pămînt, că ar trebui așadar să iau aminte cum tălpile omului se înfundă la fiece pas în rumegușul moale, și să mă tem mai puțin pentru soarta lui.

Cînd a ajuns în mijlocul arenei, Ioan a șovăit și, după o scurtă, nesigură fluturare a brațelor, a căzut cu fața în jos.

Ah, iscusința de altădată, cînd spînzura deasupra golului și nu se ținea decît într-o singură mînă !

Am crezut că luminile se vor stinge, dar asta nu s-a întîmplat și l-am văzut stîrnind rumegușul cu picioarele și zbătîndu-se, în timp ce degetele-i căutau febril — ce spun eu căutau ? — bîjbîiau să se prindă de funie. Și teama mea a crescut, măcar că acum omul sta drept pe locul recucerit, cu brațele desfăcute în lături și parcă mai nestăpîn pe sine decît la început. Bătu cu tălpile funia, o dată și

încă o dată, și, cu un avînt care-mi aduse întrucîtva aminte de agilitatea care-l făcuse celebru, înscrise în aer două largi cercuri. Căzu în picioare, dar alături, pe rumeguș — și l-am văzut, tot atunci, aplecîndu-se și înhățînd funia, pe care apoi, cu mare grijă, puse din nou stăpînire.

Nu îndrăzneam nici un gest. Încremenisem și parcă visam. Unul dintre spectatori s-a ridicat și a început să alerge printre bănci spre ieșire. Tocmai atunci, dansatorul se retrăsese la capătul funiei. Sta ghemuit, cu fața între genunchi și prin haina elastică omoplații i se apropiau și i se depărtau cu grabă, trădîndu-i răsuflarea neliniștită.

Am închis ochii la gîndul că reprezentația este abia la început și că inima mea nu va putea să tragă prea multă vreme ritmul acum îndoit al bătăilor. Apoi, am ridicat privirea : Ioan se afla iarăși în mijlocul arenei, pe funia lui, și-și începuse dansul cu bile. Dar cele cîteva sunete de flaut ce-i însoțiseră primele mișcări nu se înmulțiseră și nu se făceau tot mai repezi, ca altădată — și am înțeles că nici cîntărețului din flaut nu-i era ușor să îndure dansul acela, întîmplat după reguli și deprinderi vechi.

Și era ca și cum, fără necontenită amenințare a căderii în gol, care-i da și înțelesul, și grația, dansul ar fi devenit de două ori mai primejdios.

Răpit de ritm, parcă înnebunit de siguranța aceea nouă, Ioan își muta dansul, pe nesimțite, din mijlocul arenei spre balustrada unde eu însumi mă sprijineam. Și numai cînd se opri, buimăc, din joc, numai atunci văzu și el cît de mult se îndepărtase de funie. Un țipăt ar fi trebuit să fie geamătul stins la jumătate pe care l-am auzit ieșindu-i din piept. A alergat, răscolind rumegușul nespornic, a pus piciorul pe funie, apoi începu să se tîrască în lungul ei, spre unul din capete. O clipă și încă una de odihnă — se înapoie și, în timp ce făcu întreg drumul funiei, izbuti — deși cu greu și aplecîndu-se aproape la fiecare pas —

să-i îndrepte meandrele multe și s-o aducă în starea de la început.

Întrucîtva mulțumit, cu liniștea întrucîtva recîștigată, a scos atunci din buzunar o batistă neagră, și-a legat-o la ochi și a pornit — dar puțina lui liniște avea să se risipească foarte curînd, foarte curînd avea să simtă că iarăși s-a rătăcit. Se lovi cu umărul de marginea arenei și, căzut, începu să dibuie cu degetele prin rumeguș. Dezorientat, ștergîndu-și sudoarea cu mîneca hainei, trecu de cîteva ori la numai cîteva palme de firul, cu multe meandre acum, al funiei. Se opri deodată, ca unul ce ar fi vrut să-și amintească, din întunericul lui, dincotro, din care parte anume pornise. Ca și noi, cei care rămăseserăm, nici dansatorul Ioan nu mai părea să tragă nădejde că-și va găsi drumul înapoi — minunea, cu toate acestea, se petrecu, dar cu totul întîmplător și numai după ce aveam să mă umplu și eu de sudoarea rușinii.

Și-a smuls batista de la ochi și-a azvîrlit-o departe, cît mai departe — și pînă cînd batista s-a așternut la pămînt, cu o fluturare ușoară din colțuri, dansatorul Ioan a petrecut-o cu privirea, ca și cînd ar fi petrecut-o căzînd în neant, ca și cum el însuși ar fi fost scos din neant de mîna puternică a hazardului.

Și, dacă mă gîndesc bine, chiar astfel a fost.

Așa, cu privirea eliberată, a început să-și scoată bilele din sîn, din buzunare, din cingătoarea lui lată — ca odinioară. Brațele i se mișcau cu repeziciune : de jur-împrejurul capului, sferele roz, albe, negre îi alcătuiră de îndată acea părere de constelație rotitoare pe care, cîndva, îmi plăcea s-o privesc. Într-o anume clipă două sfere se izbiră în aer și-i căzură pe jos, aproape de picioare — el, Ioan, aștepta ca zgomotele căderii să se audă mult mai tîrziu, ca pe vremea cînd își cumpănea trupul la înălțimea cupolei, și această nepotrivire îl făcu să tresară, și tresărirea aceasta îi răpi o clipă din uimitoarea lui îndemînare, și o ploaie de zgomote surde, ale sferelor căzînd, acoperi arena.

Atunci ar fi trebuit să mă rog.

Sudoarea îmi înghețase fruntea. Priveam neliniștit la Ioan și simțeam că teama lui de gol îl părăsise cu totul și că-i va fi greu să-și îngăduie curajul gestului final.

Și chiar astfel era.

Și pentru că încă nu apucase să ne salute, ca de obicei, la despărțire, și pentru că nouă, celor cîțiva rămași, nu ne mai sta gîndul la aplauze, tocmai de aceea, poate, Ioan a vrut să-și încheie numărul cu simpla, elementara cumpănire pe funie.

La mijloc, firul funiei descria o curbă largă. S-o fi zărit și el, ca și noi, și să nu fi ținut seamă de ea ? Oricum ar fi stat lucrurile, omul Ioan se pomeni cu pasul în gol — și astfel, cu dreapta mai înălțată puțin decît stînga, rămase într-o îndelungă nemișcare. Apoi, am văzut cum statura înaltă i se frînge în două, de la mijloc, și cum ceva ca o putere nevăzută îl aruncă la pămînt.

Cum răsună glasul cuiva care se prăbușește în niște prăpăstii fără fund ? Un astfel de glas mi-a sfîșiat auzul. Cînd strigătul dansatorului a contenit, atunci s-a stins și lumina.

Întunericul avea să se ridice curînd. Eram singur, ceilalți cîțiva fugiseră, le auzeam pașii tropăind undeva, aproape de ieșire. Astfel, doar pentru mine s-a întîmplat să fie întins pe spate, acolo, Ioan. Și iată că neclintirea, albul de lună în descreștere și paloarea obrazului său, gura întredeschisă și dunga opacă dintre o pleoapă și alta erau semnele morții, și nu ale odihnei, cum aș fi vrut să cred la început.

IV. Cîndva, am spus : „Era într-o iarnă“ — și, iată, într-o iarnă a fost. Ieșeam de la circ și, afară, în lume, văzduhul înghețat se preschimba în brumă și chiciură. Și pentru că eram foarte tînăr, aveam și vreme să iau aminte la toate acestea.

I. Totul s-a petrecut într-o așezare izolată, uitată de oameni și de Dumnezeu. Puțini au văzut-o cu ochii lor și cîți și-o mai aminteau vorbeau despre ea ca despre un tărîm de dincolo de lume — și eu însumi, deși începusem pe atunci să mă desprind cu mintea de eresuri, șovăiam, ascultîndu-i, să renunț cu totul la credința în locurile închipuirii.

Așezarea se chema A Vărarilor și se întindea pe multe dealuri albe și vinete. Nu era mai bătrînă de-o sută de ani și destui dintre locuitorii ei aflați în puterea vîrstei spuneau că l-au apucat pe bărbatul întemeietor al celei dintîi gospodării. Și pentru ca rosturile celor ce-ți voi istorisi la rîndu-mi să nu aibă de suferit, să-ți spun mai întîi ce știu despre el.

Așadar, cînd s-a hotărît să facă avere, Bărbatul Întemeietor avea peste patruzeci de ani. Din cîți copii îi născuse femeia, nici unul nu-i murise. Se socotea puternic și presimțirea că nu va muri niciodată îl făcea cu atît mai dornic să-și vadă femeia născînd. Sînt case unde zgomotul lingurilor nu încetează din zori și pînă după apusul soarelui, unde copiii se cresc unii pe alții și unde părinții încă mai așteaptă domolirea zilnicei zarve, ca să se caute, în tăcere, prin întunericul așternutului, cald.

Omul ținea în mîini trebúrile unei mari vărării — și, cum de tînăr fusese silit să-și ia în seamă doar propriile dorințe, fiii, ascultîndu-i fără abatere porunca, tot vărari se făcuseră.

Vărăria era cea mai mare din tot ținutul și dacă ea și-ar fi stins cuptoarele, celelalte, care n-aveau nici pe departe cuprinderea ei, și-ar fi epuizat în scurtă vreme resursele. Ceea ce, de altminteri avea să se și întîmple. Cariera unde lucrau bogatul vărar și fiii secătui văzînd cu ochii, pînă cînd într-o zi tîrnăcoapele dădură de piatră.

în curînd. nici o cerere, a nici unui zidar, n-a mai putut fi acoperită — și ultimul cuptor s-a stins.

Ajunsă la culme, neliniștea marelui vărar avea și o a doua pricină — căci, dintre amintirile lui, cea mai bine tăinuită și de istorisirea căreia se temuse întotdeauna, începuse să-i dea tîrcoale, răpindu-i somnul, și așa tulburat.

Ascultă :

Pe cînd era foarte tînăr și trufia nu apucase să i se bizuie decît pe întîiul născut și pe gîndurile de viitor, nemărturisite, se pregătea să treacă granița cu un convoi de care cu piatră de var. Călătoria s-a desfășurat firesc, în ajun însă de a intra în țară străină, convoiul s-a oprit. Plouase și drumul de aceea arăta desfundat fără nădejde. Orice încercare de a-l străbate ar fi fost o nebunie — nici boii cei mai buni n-ar fi putut să tragă la jug în noroiul pînă la genunchi.

Mai rămăsese convoiului o singură posibilitate de a ajunge la capătul călătoriei : un ocol de cîteva ceasuri pînă spre Dealurile Albe.

Nu mulți se aventuraseră pînă acolo. Era un loc deșert pe toată întinderea lui, de care nimeni n-avea nevoie : doar dealuri scunde, cu formele stîrpite de orice urmă de viață, și deasupra — cerul neîndurător. Aici nu ploua niciodată și, pentru că nimeni nu ceruse ploaie, spun cîntecele că Dumnezeu însuși se lepădase de locul acesta.

Și albul, tot cîntecele spun, dogorea ca și cînd unduirea pietroasă ar fi fost învelită cu straturi fierbinți de oțel.

Totuși, Bărbatul Întemeietor a poruncit întoarcerea carelor spre dealuri — iar teama pe care oamenii i-o purtau avea să se dovedească mult mai puternică decît teama de spațiile acelea necercetate, unde primejdia orbirii amenința de pretutindeni. Mai mult chiar, deși fiecare credea că mai înțelept ar fi fost să se aștepte venirea serii, măcar de mila vitelor de jug dacă nu de mila oamenilor,

nimeni n-a îndrăznit să-și dea pe față părerea. Și se lăsară duși, gîndindu-se, poate, că teama de pierderea văzului au răspîndit-o tot cîntecele despre dealuri — și mai era convingerea din adînc, a fiecăruia, că Bărbatul Întemeietor n-ar fi îndrăznit să poruncească ocolul dacă el însuși nu s-ar fi sprijinit pe cunoașterea locurilor, cu alte cuvinte dacă el însuși nu le-ar mai fi străbătut o dată cu pasul. În închipuirea tuturor, omul se preschimbase într-o călăuză pricepută să le ridice de pe suflet orice îndoială și orice umbră de spaimă.

Dogoarea Dealurilor Albe i-a întîmpinat de departe cu un val de aer cald și uscat. La poalele lor creșteau doar spinul și pălămida : doar șerpii gălbui și gușterii se deprinseseră să respire aici. Dar dincolo, dincolo de locul unde cîmpia se poticnea într-un perete alb și vînăt, ca de cetate, nu adia umbra nici unui lucru și a nici unei viețăți.

Cînd au făcut popas era amiază. Au mîncat și s-au odihnit. Apoi, vasele cu apă au fost așezate într-un singur car și acoperite cu paie. Iar animalele — animalele s-au adăpat sub îndemnul și supravegherea plină de grijă a stăpînilor lor.

După o jumătate de ceas au pornit din nou și capătul convoiului s-a îndreptat spre trecătoarea care suia în lung ținutul.

Ar trebui aici să mă opresc și să-ți scriu cu de-amănuntul despre copitele înfierbîntate ale boilor și despre potcoavele ca trecute prin foc ale cailor ; despre refuzul boilor și cailor de a înainta și despre loviturile de bici brăzdîndu-le pielea încinsă ; ar trebui să-ți scriu despre creștetele, și spinările, și brațele oamenilor, despre pielea lor cu porii atît de deschiși încît s-ar fi spus că nu pentru șirurile de sudoare se deschiseseră, ci pentru a cere apă, apă de oriunde : despre roțile încinse ale carelor și despre șinele lor de fier, gata în orice clipă să scape din strînsoare lemnul cu fibra chircită în el ; despre neputința

oamenilor de a se mai întoarce împotriva marelui vărar și de a-și mai aminti că la jumătatea drumului abia dacă au mai izbutit să priceapă că le va fi totuna dacă se vor întoarce, așa cum minţile multora, bete de soare, începuseră să viseze, sau dacă vor ține drumul înainte. Și iarăși despre animalele aproape îngenuncheate, cu ochii stînd să le plesnească în orbite ; despre văzduhul răscolit de mugete și nechezături ; și iarăși despre mirosul de lemn și de carne încinsă, despre giulgiul de pulbere albă așezată pe creștetele, pe spinările, pe brațele oamenilor.

Și, Doamne, asupra cîtor lucruri nu s-ar mai putea amănunți !

Ce n-am spus încă este că, la jumătatea căii, cînd primul cărăuș i-a cerut socoteală pentru nechibzuința lui, Bărbatul Întemeietor a scăpat din mînă cana pe care o dusese la gură — nu pot să-mi dau seama dacă din neatenție sau pentru că rămăsese uluit de îndrăzneala celui ce-i vorbise răstit și parcă dornic să-l lovească.

Pentru cele ce vor urma, amănuntul acesta prețuiește mai mult decît amintirea celor cîteva zeci de animale presărate pe drumul pînă la graniță sau a cărăușilor neputincioși să mai ducă pînă la capăt povara de alb, de căldură, de pulbere usturătoare. Căci, în clipa cînd s-a aplecat să ridice cana, Bărbatul Întemeietor a văzut cum puțina apă împrăștiată pe jos făcuse ca piatra să fiarbă — ceea ce, cu o repeziciune uimitoare, l-a silit să priceapă că întreg ținutul este de var, varul acela care nu mai are nevoie să fie trecut prin cuptor ca să fie bun de vînzare și folosit.

Atunci și-a recăpătat liniștea — și tot atunci a putut să stea drept și neînfricoșat în fața potrivnicului său. A vrut să spună ceva, a deschis gura — dar mînia celuilalt se domolise ca din senin. Și dacă, urnindu-se din loc, nu și-a mai aruncat încă o dată privirea înapoi, a fost pentru că nu s-a îndoit de prețul mare al descoperirii lui.

II. Îți scriam mai sus că, la patruzeci și cinci de ani, Bărbatul Întemeietor și-a stins cuptoarele. Parte bună din tulburarea lui trecuse și asupra celor de un sînge cu el. Dacă, odinioară, gîndul îmbogățirii ar fi putut să-l mîne spre Dealurile Albe, acum nevoia cea mai sugrumătoare, a pîinii, i-a luat povara oricărei limpezi și firești înțelegeri, înnebunindu-l de-a binelea. Vîndu într-o singură zi tot ceea ce nu putea să încapă în căruțe și, în dimineața zilei următoare, porunci strîngerea lucrurilor și pornirea spre locul mîntuirii lui. Unul dintre fiii mai mari, bărbat el însuși în puterea cuvîntului, se împotrivi acestei hotărîri, dar nu pentru multă vreme, căci fu nevoit să-și aducă aminte de zilele copilăriei, cînd pentru orice neascultare biciul nu era neapărat singurul mijloc de îndreptare și de aducere pe căile supunerii.

Femeia întemeietorului văzuse multe, știa că nu e bine să judece faptele omului decît după roadele lor — astfel, singurii ochi care nu l-au privit cu ură de-a lungul drumului ai ei au fost. Și, în îndărătnica lui nebunie, omul s-a bizuit pe liniștea ei desăvîrșită.

Căruțele se opriră la poalele dealurilor, în așteptarea amurgului. Mintea Întemeietorului era plină de planuri și, cînd porunci înaintarea spre trecătoare, o bucurie de nestăpînit i-a cuprins inima.

Toată noaptea au tăiat piatra moale, la lumina felinarelor. Cînd s-au arătat primele semne ale zilei, căruțele s-au retras în tabăra de la poalele dealurilor, acolo unde îți spuneam că doar sămînța de pălămidă și spin mai izbutea să prindă rădăcină. În seara următoare făcură același drum și, astfel, noapte de noapte, aplecați deasupra uneltelor, au asudat pînă cînd sus, unde panta se ridica brusc într-un unghi greu de escaladat cu piciorul, apăru o hală imensă, pe o lățime de aproape cincizeci de metri.

Trebuie să-ți spun că, apucînd tîrnăcoapele și lopețile, toți, în afara Bărbatului Întemeietor, au fost încredințați

că strădania le este zadarnică — și, totuși, adîncitura în peretele dealului sporea, aducînd cu fiece pas mai mult în interiorul dealului un adaos de răcoare. Fiii omului se priveau amuțiți la lumina felinarelor și săpau mai departe — în vreme ce numărul stîlpilor susținători creștea pentru siguranța tavanelor.

Pe cînd proviziile erau pe sfîrșite, varul fu încărcat și dus în cîteva rînduri spre cea mai apropiată așezare. Iar după trecerea zilelor de negustorie, s-au întors în locul pe care, fără voia lor, fiii marelui vărar începuseră să-l numească *acasă*.

III. Despre Bărbatul Întemeietor se mai spune că a știut să-și ferească familia de vîntul înghețat al iernii, de primejdiile arșițelor, de nesăbuințele pe care le înlesnește negrija zilei de mîine. Și se mai spune că meșteri bine plătiți i-au adus apa de la mari depărtări și că, pentru depozitarea ei, aceiași meșteri bine plătiți i-au săpat în mijlocul halei un rezervor uriaș, căptușit cu luturi arse și smoală.

Ai săi nu l-au iubit. S-au temut de el și, măcar că datorită lui au trăit în belșug, în inima lor l-au socotit nebun. Nimeni, însă, n-ar fi știut să-i numească fapta doveditoare de nebunie. E drept că și-a adus în casă gineri de te miri unde și dintre bărbați fără căpătîi, puși să aleagă între pieire și statornicirea lor printre vărari — dar s-a văzut că fapta aceasta nu e un neapărat semn de sminteală. E drept că în toate zilele vieții lui nu s-a priceput să rîvnească tihna, că setea de avere l-a silit să se socotească și pe sine însuși o mînă de lucru mai mult. E drept că a muncit pînă la moarte ca un săpător de rînd, fără ca munca pe brînci să-i răpească priceperea de-a porunci — dar nu mai puțin drept e că toate acestea, pe care fiii săi le-au privit cu o frică bănuitoare, au fost înțelese mai tîrziu ca semne fie de putere, fie de înțelepciune.

Or, eu îți spun că nebunia lui a stat în seninătatea cu care a pus la cale și a săvîrșit totul. În lipsa lui de spaimă.

Îți povesteam mai sus despre liniștea ce-l cuprinsese în tinerețe, la întîia călătorie printre Dealurile Albe, cînd a văzut că pietrele locului fierb în atingere cu apa. Aceeași liniște l-a însoțit din ziua descălecării în așezarea zisă A Vărarilor pînă în ceasul morții. Chiar și în ziua pogorîrii femeii lui în mormînt nu și-a pierdut stăpînirea de sine — și nici n-a tresărit la gîndul că pentru odihna de veci pămîntul și umezelile lui ar fi cu mult mai prielnice decît varul.

Și s-a mai spus despre el că, uneori, la vederea apei, pe față îi trecea o umbră de groază — dar asta foarte rar și numai în durata cîtorva clipe. Și că aceeași umbră l-a acoperit și în zilele puține ale agoniei. Și că, înainte de a-și da sufletul, și-a ridicat arătătorul spre cer — or, numai din atîta lucru, atunci, nu s-a tulburat nici o inimă.

IV. Nimeni n-a părăsit așezarea. Oamenii de aici s-au înmulțit repede și parcă de frică. Au nuntit, au născut fii și fiice, au murit și s-au îngropat unii pe alții. Iar liniștea lor iată că întrecea liniștea marelui vărar — deși eu îți spun : de frică se înmulțiseră atît de repede.

Ceea ce făptuise descălecătorul ținutului și fusese numărat printre dovezile nebuniei a devenit obicei statornic pentru locuitorii carierelor, cel puțin în privința aducerii nurorilor și ginerilor de la o depărtare cît mai mare de Dealurile Albe. Dar, pe cînd s-au petrecut cele despre care abia la sfîrșit îți voi istorisi, temerile de sînge nu mai aveau temei — și asta însemna că de la moartea bărbatului descălecător trecuse vreme destulă pentru ca pînă și amintirile despre el să capete răsunetul basmului ; și asta însemna că fiece vărar din marea mulțime a vărarilor putea să se rătăcească ușor, și fără prea mare mîhnire, în căutarea propriei spițe de neam.

Acum, nimeni nu se mai ferea de apă şi nimeni nu mai căzuse de mult în păcatul de a o risipi din nebăgare de seamă, pentru că drămuirea ei devenise un ritual al reflexelor — şi nu ca pe vremuri, cînd numai frica de pedeapsă îi făcea pe maturi să-şi poarte precauţi pînă şi cana la gură, iar pe copii, să nu-şi caute de joacă în preajma adăpătorilor. Teama de apă îi părăsise, dar gesturile lor, urmărite de ochiul unui străin, tot grijă mărturiseau, de parcă în fiece clipă un glas, al nu se ştie cui, le-ar fi şoptit în auz : „Temeţi-vă de stropul de apă ca de potop".

Să nu crezi că, locuind într-un ţinut de două ori neîndurător cu privirea, oamenii s-au deprins cu lumina. Ca şi în zilele dintîi ale descălecării, lucrau şi acum tot înăuntrul ţinutului, la flacără şi la felinar, în galerii din ce în ce mai adînci şi mai întortocheate — şi află că nimănui nu i-a trecut prin minte să se împotrivească acestui fel de lucru la adăpostul întunericului, după cum nimeni nu s-a gîndit că, noaptea măcar, ar putea să taie piatra de var şi de la suprafaţa dealurilor. Teama de lumină şi de orbire îi părăsise — dar mişcările lor la vreme de noapte cît de grăitoare erau pentru spaima celor ce nu vor ca zorii să-i apuce altundeva decît acasă ! Dacă le-ai fi spus că, în timpul zilei, fug de la un loc umbrit la altul, cu pleoapele strînse şi cu palmele adunate pe creştet, şi dacă ai fi adăugat că în asta se întrevede o frică mai mare decît de o ploaie fierbinte, ai fi fost întîmpinat cu un surîs de neîncredere.

Să nu crezi că doar Bărbatul Întemeietor şi-a aşezat femeia într-un mormînt săpat în piatră de var. Dar dacă urmaşilor lui, care i-au luat pilda fără abatere şi în privinţa aceasta, a pogorîrii în lumea subterestră, dacă urmaşilor lui le-ai fi spus că trupul unui vărar nu va cunoaşte putrezirea ; dacă le-ai fi spus că alături de aşezarea lor creşte o alta, unde lucrul miraculos al viermilor nu se întîmplă niciodată şi că doar ei, locuitorii Dealurilor Albe,

nu vor putea să jure pe oasele strămoşilor lor ; şi dacă, pe deasupra, le-ai mai fi spus şi că, tocmai de aceea, plînsul lor în preajma mormintelor nu durere, ci îngrijorare se cheamă, fără îndoială că ai fi fost întîmpinat cu ură, ca un rău-voitor.

Erau trişti, erau îngrijoraţi, erau grăbiţi.

Dar totul se desfăşura ca în timpul unui război prelungit peste limita puterilor, cu pricina conflictului de mult şi pentru totdeauna uitată, în care cineva ar descoperi, deodată, că oamenii mor nu numai de sabie — şi dacă mor şi astfel, de sabie, cui i-ar mai veni la îndemînă să creadă că, odinioară, cauza violentei lor dispariţii a avut un nume desluşit ?

Aceşti vărari, îţi spun, nu iubeau nici lumina, nici întunericul. Traiul în lumină i-ar fi orbit, iar la întuneric erau nevoiţi să-şi ispăşească zilnica, fericita osîndă a lucrului pentru pîine. Şi ca să vezi cît de trişti erau, iată că nu s-a găsit între ei nici unul care să iubească măcar întunericul şi să vorbească despre el ca despre întruparea unei zeităţi binevoitoare.

O, dacă unul măcar ar fi dobîndit treapta unei asemenea înţelegeri, dacă măcar unul şi-ar fi acceptat cu bună-ştiinţă şi cu iubire starea — dar nici revolta, nici resemnarea, vezi bine, nu s-au amestecat în fapta împreunării lor, ci inerţia, acest flagel mai tare decît dragostea şi decît moartea.

Acum, adu-ţi aminte de Bărbatul Întemeietor, de umbra de groază care-i cutreiera, din vreme în vreme, chipul, de ziua cînd şi-a ridicat pentru întîia şi ultima oară arătătorul spre cer. Aceste două amănunte au fost pomenite tot mai rar şi, pînă la urmă, date uitării, ca multe altele pe care legenda despre el, pentru a-şi căpăta întregimea şi coerenţa, le-a pierdut. Dar ce vei spune cînd vei afla că umbra aceea pe faţa tuturor a trecut şi că în ceasul morţii toţi şi-au ridicat arătătorul spre cer ? şi în anii cînd amintirea marelui vărar era vie, şi mai tîrziu, cînd

numele lui a fost amestecat cu basmul și cu lucrurile fără umbră, și în ziua cînd deasupra așezării vărarilor apele de sus, ale ploii, s-au adunat ca niciodată de cînd lumea ?

Era miezul zilei. Norii au stat deasupra Dealurilor Albe într-o neclintire nemaipomenită. Ulița mare și labirintul carierelor se pustiiseră încă de la îngînarea nopții cu ziua și oamenii se aflau cufundați în somnul lor. Și, ca să se desfacă, poverile de ape și de aburi n-au așteptat nici fulgerul, nici trăsnetul : s-au prăbușit de-a dreptul, într-o ploaie fierbinte, cu sorții nemaisfîrșirii.

Să-ți povestesc despre piatra care a început dintr-o dată să se miște, însetată ? Despre stîncile mari, dislocate în așchii strălucitoare pînă foarte departe ? Despre așezarea care se cutremura, fierbinte, și despre spaima de a ieși afară a celor treziți de zgomotele necunoscute ale dezalcătuirii ? Despre surparea stîlpilor susținători ? Despre strigătul celui ce piere cu privirile arse ? Asupra cărei întîmplări să mă opresc, de vreme ce numai cu închipuirea, și nu prin mijlocirea cuvintelor, poți să ți le reprezinți ca petrecîndu-se toate într-una și aceeași înfricoșată clipă ?

Eu îți aduc aminte doar că a doua zi, la ridicarea soarelui, pe locul așezării nu se mai vedea decît o întindere șeasă, deasupra căreia ai fi putut să crezi că a trecut tăvălugul — și ici-colo, printre aburi răzleți, cîte un stîlp de lemn aruncînd o umbră aproape albă.

Și, fără îndoială — cerul curat, ca o lespede spălată cu foc.

DESPRE ÎNLOCUIRE

I. Acum, cînd vremea presupunerilor s-a isprăvit, încearcă să-ți închipui că într-o latură pierdută de lume s-ar fi întemeiat un oraș. Nu întreba de numele lui, ci presupune, mai departe, că pe ulițele și între zidurile sale, orice vină, de orice fel ar fi ea, se pedepsește cu moartea. Nu te îndoi, și crede mai departe că, după rostirea legii de aici, vinovatul nu așteaptă să fie căutat și descoperit : el a ales să se așeze în afara iertării și tot el, cu necruțare de sine, trebuie să se arate lumii, gol pînă la brîu, și să numere treptele pînă la butucul neprihănitului călău. Altminteri, din pricina unui singur nesupus, bolta cerului se umple de mînie ; altminteri, întreaga suflare e amenințată cu pieirea — și cum, în balanța rînduielilor de aici, pedeapsa atîrnă mai greu decît vina, faptul tragerii la sorți — unicul adaos de îngăduință al legii — nu mai poate fi ocolit.

Fii împreună cu mine locuitoare a orașului acestuia. Ca și cum zilnic am sta dinaintea unui pahar cu otravă și n-am uita că, fie bîndu-l pînă la capăt, fie luînd o gură doar din licoarea lui tare, moartea pîndește dinlăuntru cu același limpede chip, uită o vreme că istoria petrecerii noastre pe pămînt este scrisă dintr-o eroare ignorată într-alta — fie, dar, vîntul pe ulițe, foșnească, a primejdie pomii și, reci dintr-o dată, suprafețele lucrurilor să împrumute lumină de la ivirea scurtă și din cînd în cînd a soarelui între nori.

II. Nu te îndoi : norii aleargă în neștire. Lungi și străvezii mai întîi, acum au luat în stăpînire întreaga întindere de sus. Vîrful plopilor vibrează și înălțimile toate nu se mai văd. Masa cenușie de aburi se mută spre miazăzi, dar, dacă ridici privirea, nu deslușești nici o pată mai albă, ca să știi, după repeziciunea cu care se deplasează, cît i-ar trebui ca să ajungă pînă la dunga dealurilor, și ele bănuindu-se ca mari și instabile aglomerări de cenușă. Dacă ai închide ochii și n-ai mai vedea nici îndoirea crengilor, nici vibrarea frunzelor, ai spune că uruitul acesta neîntrerupt este al norilor înșiși în curgerea lor de la sine.

Clădirea de peste drum, acum o clipă sură, se albește orbitor de la întîmplătoarea ivire și ascundere iarăși a

soarelui. E frig umed și, în atingere cu peretele, palma își amintește răcoarea metalelor acoperite cu brumă. Așternutul alungă și pregetăm să scoatem din cufere învelitorile: casa ni se umple de umbră și posomorîre.

(Păsările n-au mai apucat să coboare pe fața pămîntului: zboară deasupra norilor și umbra li se amestecă în vălmășagul de dedesubt; dar cînd vor istovi, rîul vremelnic de sus le va lua și duce pînă la vărsarea lui într-un șes luminat — le vor găsi culegătorii, moarte și grele de ceață.)

III. Privim de la fereastră spre dealuri.

„Dintr-o deprindere veche" — spui tu.

Și totuși, dacă am ști de ce spre dealuri anume? Glasurile noastre au răsunetul tot mai clar al îndoielii, întrebări tot mai multe se întretaie în aerul dintre noi. Ne răspundem unul altuia pe negîndite, așteptînd o întrebare mereu amînată. Dar totul nu e decît năzărire — deși astfel ar trebui să se întîmple: tu să mă cercetezi din aproape-n aproape, cu nepărtinire, și eu să răstălmăcesc, într-un fel necunoscut pînă acum, fie și alunecarea în lături a privirilor tale.

Întrebarea întîrzie, iar golul de îndrăzneală neliniștește și apasă mai greu decît înțelesul cuvintelor nerostite.

Fără doar și poate, vinovatul respiră ascuns într-un oarecare unghi al cetății! Dar nu stă în puterea nimănui să-l arate cu degetul și să-l alunge la scara podiumului. Pentru că nu s-a mărturisit, el s-a făcut aidoma nouă! Tăcerea lui îndărătnică înseamnă doar o posibilă dovadă de vinovăție; or, și noi avem gurile pecetluite, ca și el. Duhul rău al suspiciunii de aceea s-a întins și sub cuprinderea lui viețuim, neînstare să demonstrăm că nu noi, ci un altul ține mai mult la viața decît la desăvîrșirea lui.

IV. O, dacă vinovatul s-ar da pe mîna călăului! În loc să aibă încredere în puterea desăvîrșitoare a morții, se duce cu nădejdea la sîngele pur al Înlocuitorului. Dar poți să-ți închipui că însăși existența adaosului de îngăduință al legii i-a strecurat în cuget ideea de a se salva fără a trece neapărat pe dinaintea butucului și securii?

„De vreme ce legea a avut nevoie de un adaos — va fi socotit el —, sînt liber să cred că legea a răsunat dintru început a netrăinicie, dar mai cu seamă să cred că ea s-ar întemeia definitiv abia cînd adaosul ei va fi pus la încercare și cînd omul tras la sorți va accepta să piară în locul meu, și nu oricum: ci încărcat de vină — iar mie să-mi rămînă umerii neîmpovărați nici măcar de amintirea faptei vrednice de moarte. După lege — își mai spune el —, trebuie să mă răscumpăr; după adaosul ei, însă, pot fi răscumpărat."

Frica de moarte l-a învățat să cugete alături de adevăr — și omul a fost atît de înspăimîntat, încît s-a îngrijit mai întîi să nu privească îngăduința legii ca pe o piatră de încercare, așezată la îndemîna oricui, anume ca să ispitească și totodată să cheme la veghe necurmată.

V. Acum, cine ar îndrăzni să urce și să strige de pe acoperiș: „Sînt fără pată!" — cîtă vreme pămîntul nu s-a deschis ca să primească sîngele adevăratului vinovat?

Spun:

„Fiecare se mîntuie pe sine prin ascultarea legii".

Dar, la ceasul acesta, orice vorbă poate să fie luată drept un îndemn la mărturisirie. De aceea tresari și de aceea taci stingherită în loc să răspunzi. Dar și nelegiuitul tace! Din adăpostul său, și mut, el așteaptă tragerea la sorți și moartea Înlocuitorului. La căderea nopții nu se va zbuciuma ci, lunecînd sub învelitoare, va adormi cu întîia lăsare ostenită a pleoapelor. El singurul răsuflă ușurat! De cînd a hotărît să-și supraviețuiască, îndoielile nu-l mai împresoară. Pentru că — o știe și el — ar fi de necrezut ca tocmai mîna lui să scoată din urna cea mare piatra

cu un colț vopsit în roșu ! Nu el va fi alesul, ci un altul, care de asemenea tace, amenințat de plutirea bănuielii obștești. Va izbuti acest nevinovat să arate că sorții au căzut alături ? De bună seamă că nu, și este drept să fie astfel, știind că, măcar într-una din zece mii de întimplări, sorții n-ar da greș. Cui i-a rămas ascuns amănuntul și cine n-a aflat că am picat în mîna hazardului. Toți am aflat — și tu, care ai obosit în căutarea unei umbre de vinovăție, și eu, care, înverșunat încă, mai dau tîrcoale faptelor mele, amintindu-mi-le.

(Timpul, oricît ne-am strădui să nu recunoaștem, și-a ascuns măsurile viitoare — și în timpul ce se deschide în urmă credem mai adînc decît în acesta, dat pe față în răbufnirile repetate ale vîntului, în înclinarea plopilor spre miazăzi.)

VI. Vîntul macină iarba și înalță suluri de pulbere, pietrele de pe drum sînt spălate de șuvoiul văzduhului, rece — dar ziua nu s-a sfîrșit și faptul că vederea semnelor de rău augur nu ne este împiedicată ne mai dă putere să stăm în picioare. Or, peste cîteva ceasuri va amurgi ! și dealurile vor prinde culoarea vînătă, cu inflexiunile acelui roșu primejdios, gata să se preschimbe în albastru, și care totuși nu se preschimbă în albastru, ci, neașteptat, și în pofida obișnuințelor, în negrul cel mai statornic. Abia atunci ne vom teme, cînd vom obosi să mai cugetăm la noi înșine și, față în față, fiecare întors în muțenia lui, ne vom alege unul pe celălalt drept obiect de pîndă îndelungată. Întunericul cade repede, vom aprinde luminile și, privindu-ne, ne vom regăsi palizi de paloarea rușinii. De-a valma cu întreaga suflare, trăim în frică și în păcatul ei răcoros, dar, iată, încă n-am murit ! Chiar și cei cîțiva muribunzi au renunțat să mai întrebe dacă vinovatul s-a mărturisit sau nu.

Ascultă-mă : uită că toate acestea sînt presupuneri, fii cu mine în cetatea unde, fiecare fiindu-și lui însuși izbăvitor, neprihănirea se plătește mai scump decît în oricare parte a lumii. Aici legea răzbate printre puține cuvinte : „Moarte pentru păcat" — și dacă acum i s-a întunecat înțelesul, este pentru că judecata tuturor s-a întunecat de gîndul tragerii la sorți.

VII. Mîine în zori, vom ieși sub cerul apăsător, și unul după altul ne vom tîrî anevoie pașii spre urna așezată în mijlocul pieței. Fratele își va scoate cu de-a sila sora din casă, o va prinde de păr și ea va striga : „Sînt castă !" — dar pînă cînd sorții nu ne vor arăta înlocuitorul, nimeni n-o va smulge din mîinile fratelui ei. Nevasta își va găsi bărbatul în ascunzătoare, îl va da de gol cu strigăte mari și el o va asculta cu fruntea în pămînt — iar femeia îmbătrînită în pacea și cuviința ei își va aduce aminte de bici, și cu biciul își va alunga fiii șovăitori spre urna unde, între miile de pietre triunghiulare, stă cu fața în jos una hotărîtoare pentru destinul mulțimii întregi.

Și fiecare va tremura pentru ființa lui.

Iată, sînt zorii cei tulburi. Nesomnul ne-a toropit încheieturile și genunchii abia ni s-au clintit cînd am trecut pragul spre ulița mare. Tot mai adesea căutăm peste umăr și am vrea să fugim înapoi și să luăm calea spre dealurile cu multe ascunzișuri — dar nu mai e chip : zgomotul pașilor a crescut, iar zarva dimprejuru-ne este mai asurzitoare decît vuietul și alergarea norilor spre miazăzi. Și doar acum cîteva zile am fi putut să închidem în urma noastră porțile orașului, astfel luînd pilda celor pentru care teama de a nu cădea în păcat începuse ea însăși să semene cu păcatul îngrijorării.

Facem pași mărunți într-un șir de oameni abia descrescător — și piața se zărește, deodată, peste mulțimea de capete.

VIII. Nimeni nu stă lîngă urnă, drept paznic. Pînă și călăul s-a dezveșmîntat de însemnele neprihănirii și își așteaptă rîndul, cu obrazul descoperit. Nimeni nu privește jocul sorților, și nimeni nu cere vecinului : „Arată-mi piatra !" Dar vinovatul ? El și-o va întoarce pe a lui, o va cerceta și va fi îndeajuns de stăpînit ca să nu tresară de bucuria vremelnicei lui izbăviri.

Acum, că ne-am pus viața în joc, mi-e teamă să te rog : „Arată-mi piatra". Căci e amiază de-a binelea, piața s-a golit de lume și au trecut destule ceasuri pentru ca omul chemat de întîmplare să fi urcat treptele podiumului, ca Înlocuitor. Crezuserăm în salvarea orașului, și acum privește cum se alege tăcerea de împăcarea noastră și a tuturor celorlalți. Cît să mai așteptăm ?

Între noi este unul care și-a ascuns piatra, cum celălalt, vina.

Iar eu mă aplec și-mi spun că, de la întemeierea așezării, este întîia oară cînd se trage la sorți și cînd, așa, adaosul legii are prilej să arate dacă s-a născut în chip necesar, odată cu legea, dacă spînzură de cuvintele ei ca expresie a slăbiciunii locuitorilor sau dacă este numai imaginea imperfectă a unei promisiuni de grație viitoare.

Oamenii aleargă pe ulițe cu pietrele în mîini, mulți însă le-au aruncat înapoi urnei, nu mai au ce arăta și caută în toate părțile cu albul ochilor sălbăticit. Zgomote de pași în derută, de uși trîntite, strigăte și izbucniri de mînie. Duhul rău al suspiciunii a intrat în fiecare dintre noi și acum cotrobăie pretutindeni.

IX. Alergăm ținîndu-ne de mînă, fără țintă, și ne întrebăm : nu cumva totul se petrece în închipuirea noastră, și nu cumva orașul însuși, cu viețuitorii, cu treptele lui și cu noi dimpreună, este o nălucire ? Este de-ajuns să-ți văd obrazul învinețit de spaimă și de frig, ca să-mi dau seama că fuga noastră, împiedicată de mulțimea atîtor semeni primejduiți, nu e o întîmplare de lume plăsmuită.

Înlocuitorul se află printre noi și nu vrea să se arate ! Dar, pînă a ne supune rînduielii de aici, ne-am gîndit oare la posibilitatea existenței lui ? A stat el chezășie pentru cutezanța celor ce au ales, dintre legi, pe cea mai neîndurătoare ? Știam și înainte de a intra în oraș că ne vom întoarce în pămînt, atît doar că, sub această lege moartea luase înfățișarea singurei noastre nădejdi : ca slujitoare, în sfîrșit, a unui scop cunoscut, ea era menită să alunge eroarea pricinuitoare de moarte. A trebuit însă ca unul singur să alunece în păcat și să nu și-l asume, pentru ca toți ceilalți să devină asemenea lui. Înlocuitorul ? El însuși ar fi avut nevoie de un înlocuitor. Fie că a priceput de ce, fie că nu, omul care și-a ascuns piatra a refuzat să se lase învestit împotriva condiției sale — iar noi, îmbolnăviți de trufie, l-am căutat în jocul cu zaruri al întîmplării.

X. Timpul oricărei lămuriri este prea scurt ! Mai bine să ne facem una cu tencuiala și să ne ferim din calea hergheliei scăpate din țarcuri ! Speriată de ropotul copitelor multe, și ca la poruncă, mulțimea se despică și lasă drum nestingherit galopului spre dealuri și dincolo de ele. Nechezatul cailor abia se mai deslușește, oamenii își șterg sudoarea, petrec cu privirea norul de praf care însoțește zgomotul compact al potcoavelor, îndepărtîndu-se.

Am fost temători. Ne-am bănuit unii pe alții. Am tras la sorți și, pentru puțină vreme, am încercat gustul nădejdii. Acum ne gîtuie indignarea și după aceea vom fi de-a dreptul furioși, și în toiul furiei ne vom socoti îndreptățiți să gîfîim, ca prinși în capcane.

Și iarăși — dar din voința cui ? — ne revărsăm în șiruri spre inima orașului, spre piață, mînîndu-ne unii pe alții dinapoi. Iubirea de adevăr, sau o dorință de limpezire tot mai asemănătoare cu nevoia de crimă ne mînă ? Vom trage încă o dată la sorți, însă pe față și în prezența oamenilor de pază.

La rînd, ne apropiem de urnă cu o neînchipuită repeziciune. O, îndrăznețul ! să jure că mintea nu i s-a tulburat ! că nările nu-i freamătă la gîndul sîngelui și al aburilor lui calzi ! să jure el că nu este plin de speranță și că speranța lui nu este ea însăși un păcat de moarte.

XI. Ce-și arată unii altora ? Simte vreunul că nu o dovadă de nevinovăție, ci un semn iluzoriu de liberă trecere ? Vom ajunge și noi în față, cu auzul speriat de zornetul sorților — și dacă vom scăpa, ne vom umple de amestecul bucuriei cu tremurul lașității, mărunt.

Dar omul acela cu obrazul mai cenușiu decît cenușa ? Nu l-am cunoscut niciodată și numai el nu se bucură. Ar vrea să fugă, dar încotro ? Și de ce nu primește pe chip lumina martirilor ? De ce aduce mai degrabă cu unul care a murit de mult și fără să știe la ce bun ? Se zbate și, astfel, își pierde bruma de vlagă în brațele tari ale fraților săi ; și cum el nu este nici vinovatul dintîi, nici insul care s-a retras dinaintea unui rol de impostură, nu va mai fi judecat (prea s-a întețit uruitul norilor și prea îndeaproape asuprește amenințarea pedepsei pentru toți !) ; iar cînd îi vom zări capul ridicat în par, vom crede din nou în pacea odăilor noastre, iar despre noaptea trecută ne vom grăbi să spunem : „Fie scoasă de la numărătoare".

Dar norii nu se vor împrăștia ! Se va opri, în schimb, vîntul și, nemaisusținută de propria ei alergare, întinderea de aburi se va prăbuși, rece, fără să mai auzim, rar și apoi din ce în ce mai îndesit, susurul începuturilor de ploaie bună și dintotdeauna.

Da ! ochii mei au văzut cum podiumul de jertfă s-a rupt sub greutatea coloanei de apă. Trosnetul nu i s-a deslușit. Închipuindu-mi, însă, cum sîngele a fost spălat de pe scîndurile năruite, de parcă n-ar fi curs niciodată, am știut că puține streșini ne vor mai putea ocroti de aici încolo. Grinzile tari de odinioară, supla încrucișare

a căpriorilor de sub olane, zidurile și temeliile ? — ascultă-le cum se prefac în lucruri de nimic, iar dinspre dealuri, cum șuvoaie de apă mîloasă coboară de-a dreptul spre noi.

XII. Încotro să pornim ? Animalele presimțiseră că semnele de amenințare duc neîndoielnic la grindină și la potop, și ne-au luat-o înainte, spre dealuri, pe cînd noi mai credeam în darul sorților de a investi pe unul cu puterile Înlocuitorului ! Noi am făcut din tragerea la sorți o poartă de ieșire de sub rigorile legii, iar poarta se deschidea în întuneric și spre o groapă săpată în felul capcanelor. Unde ne vom ascunde ? Podul săltat peste rîu se îndoaie din piloni și apele, dînd peste vaduri, îl vor căra la vale — alcătuirea lui trufașă sună a lemn putregăit.

Scăpăm sub stîlpii unei trainice hale. Așteptînd, puțini și poate numai vremelnic feriți, ne încălzim de propriile noastre răsuflări, hainele ne sînt ude și nimeni nu se încumetă să vorbească. O pînză groasă de apă se varsă pe toată lățimea streșinii, stînjenindu-ne vederea spre piață. Am vrea să deosebim iarăși, înălțat în par, capul jertfei zadarnice, al omului care, aidoma nouă, ar fi avut nevoie de un înlocuitor, care n-a mîntuit pe nimeni, dar în privirile căruia, uimite, am deslușit — ca promisiune — tremurul aburit al morții unuia dat și nu tras la sorți, fiu al necesității și nu al întîmplării : al legii rămase la numai cuvintele adaosului ei și, astfel, al legii salvate.

DESPRE ÎNLOCUIRE, ÎNCĂ O DATĂ, SAU DESPRE NAȘTEREA ADEVĂRATELOR ÎNTÎMPLĂRI

I. Sclav al unui libert și actor ; știind cu privire la Roma tot atît de puține cîte știe și despre stăpînul său ; auzind, totuși, vorbe și despre Roma și despre omul în-

demnat de zei, zice-se, să-l cumpere în schimbul unor grele mii de sesterţi —.

Secundus e surd şi la hulă şi la elogiu.

De-a dreapta, de-a stînga şi de pretutindeni, oraşul mare zăngăne de arme, se îmbuibă şi emană duhori din toate cartierele mărginaşe deodată ; dar fie şi dacă oraşul ar duce un trai mai paşnic şi mai cumpătat, interesul actorului pentru destinul lui n-ar creşte nici cît sporul peste noapte al unei unghii.

Pînă la el răzbat proorocirile unui străin cu ochi migdalaţi : nenumărate blesteme, ameninţări şi nici o binecuvîntare.

„Porţile oraşului — tărăgănează străinul — se vor deschide singure şi va fi întuneric amestecat cu somn cînd sabia şi copita barbară vor face din casa cezarilor grajd şi din for o iesle neîncăpătoare".

Secundus aude — şi rosul cuvintelor îi dă ocol ; melodia lor însă îi spune că rătăcitorul e flămînd, ostenit şi mai atent la măcinarea în gol a pîntecului decît la miezul cuvintelor de ameninţare.

„Aurul lumii curge înfundat şi moale !" — adăugă străinul.

Îşi saltă pe limbă silabele şi, înghiţindu-şi-le cu un icnet scurt, le petrece prin nări ca prin nişte coridoare lungi şi umbrite de labirint.

„Aurul lumii e bun pentru podoabe de hamuri, şi Roma, cît e de-întinsă, s-a tolănit şi e beată."

Chiar dacă străinul 'ar fi mai darnic la binecuvîntări, Secundus tot n-ar tresări, cum nu tresare cînd stăpînul îi făgăduieşte după fiece rol :

„Te voi elibera" !

„Ce gînd încape în aceste cuvinte, dacă răsunetul lor aduce atît de puţin cu muzica unei promisiuni ?" — se întreabă actorul şi contemplă pierdut urechea sfîrtecată a sclavului de odinioară.

Ţeapănă de uleiuri şi complicată anume, coafura libertului nu se lasă întotdeauna pînă la rotunjimea lobilor şi atunci libertul roşeşte, cu o cută de mare suferinţă între sprîncene.

Te voi elibera — iată vorbe doar pe înţelesul libertului ; de ce s-ar mai strădui să le acopere cu o melodie care, ea singură, să aibă însemnătatea făgăduinţei însăşi ?

Nu cumpără libertul tăcerea proorocului ? Nu-l cheamă el în casă şi nu-i pune dinainte hrana şi vinul ? Nu el îi strecoară monezile în cutele togii de căpătat ? Străinul se ghiftuie şi tace cîtă vreme îşi umple stomacul. Abia se depărtează şi cîntecul i se aude din nou: L-ar aduce libertul înapoi şi ar porunci să-l biciuiască, dar nu îndrăzneşte, iar mîine, pe la aceleaşi ceasuri ale zilei, va fi nevoit să-l cheme iarăşi şi să-i urmărească, zgîlţîit de scîrbă şi de frică, ritmica mişcare a fălcilor puternice.

Actorul priveşte la toate acestea fără să se simtă ademenit la cercetarea lor : tainice, el nu le socoate nici măcar tainice şi despre ele n-are nici un gînd întreg.

„Proorocul cîntă ameninţări, îşi spune el —, iar libertul îi domoleşte nesaţul" —, nedesluşind că frica ultimului vine din cunoaşterea deosebirilor dintre un sclav şi un bărbat liber, dintre un fapt amintit şi unul prezent.

Omul cu lobul urechii zdrenţuit îşi aduce aminte, respiră şi invocă apropierea zilei de mîine şi, de aceea, chiar gemetele nebunilor au pentru el un tîlc secret şi o materialitate în faţa căreia îl cuprinde neastîmpărul : cuvîntul *sabie* este sabia însăşi — şi, auzindu-l din gura cuiva, e gata să înalţe braţul în semn de apărare. Aşa, el trebuie să uite din cînd în cînd. Să se îndepărteze de sine. Să piardă şirul anilor. Din răstimp în răstimp, să trăiască într-un univers neatins de suferinţa modificărilor. Să scape de frică. Ceilalţi sclavi îi sînt mîini, picioare, piept şi umeri : actorul este poarta pe unde pătrunde în locurile fără istorie. Chiar dacă Secundus ar juca rolul unui sclav care ajunge libert, stăpînul tot nu şi-ar pierde surîsul

de mulțumire : cîtă vreme versurile rolului vor rămîne neatinse, libertul de pe scenă nu va redeveni niciodată sclav și, de asemenea, nu va muri niciodată.

II. Altminteri spus :

În fața unei mari oglinzi stă libertul.

În dreapta sa, la zece pași depărtare și chiar mai mult, stă Secundus, cu masca și veșmintele unui personaj de lume neschimbătoare. În afara peretului gol, el nu are nimic dinainte.

Unghiul oglinzii încape în lărgimea lui obiectele din preajma ramei : dar, pe cît se va apropia mai mult de ea, pe atît libertul se va bucura și de vederea formelor pe care le poate atinge singur, și de vederea răsfrîngerii lui Secundus. Prin urmare, el poate să uite oricînd că în latura sa dreaptă se află de fapt un bărbat ușor de recunoscut după chipul și locul său în cetate. Așa, adică nestînjenit de prezența celui ce face posibilă răsfrîngerea, el este îndreptățit să afirme :

„Răsfrîngerea viețuiește aievea, iar locul de unde ea mi se adresează poartă numirea limpede a celuilalt tărîm."

Făcînd abstracție de ființa sclavului travestit, libertul își îngăduie trecerea peste rigorile stării convenționale. Cu o mișcare a capului spre dreapta, el însă va putea să exclame oricînd (și la fel de îndreptățit) :

„Totul e joc".

Nu-l pîndește, ca primejdie, așadar, statornicirea nici unei confuzii : în voința lui stau și continuarea, și suprimarea dialogului cu oglindirea — ba, în situația din urmă, de ce nu s-ar albi de silă gîndindu-se că un om poate să-și facă îndeletnicire zilnică din uitarea de sine ? Da, libertul nu se încrede prea multă vreme în puterea de viață a personajului oglindit.

Pe cînd Secundus n-are nici o cale de acces înspre imaginea lui. El, totuși, o determină — or, dacă, prin regula jocului, i s-a interzis s-o contemple, cum i s-ar interzice, tot atunci, să-i caute, în închisoarea propriilor năzăriri, asemănarea, leirea ? Ceea ce află actorul este doar o variantă a propriei, nevăzutei răsfrîngeri : închipuită lăuntric, năzuind a fi pereche oglindirii, ea proliferează variante dar, dacă una din ele s-ar asemăna din creștet pînă în tălpi cu personajul răsfrînt, Secundus n-ar avea cum să verifice suprapunerea și ar îndepărta-o cu neliniște, ca și pe următoarea, de care se va lăsa ispitit peste o clipă. Doar văzută (așa cum însuși libertul o vede în oglindă), răsfrîngerea ar fi putut să joace rolul unui *al treilea* ; ea s-ar fi arătat, dezmeticitoare, tocmai în răstimpurile cînd Secundus învăța să creadă că raportul dintre el și perechea aproximativă a personajului oglindit este lipsit de gravitatea evenimentelor reale.

Că totul a avut drept sorginte un bine întocmit contract, iată un amănunt mereu trecut cu vederea și pînă la urmă dat uitării.

Față în față cu zidul opac, de la o zi la alta tot mai neștiutor de sine însuși, Secundus sporește cu pîinea pe care o duce la gură puterea de viață a variantei născătoare de variante. Ca și cum teama lui de moarte (căci, mai întîi, el a slujit poruncii : „Joacă, pentru a supraviețui !") ar fi trecut, prefăcută într-o nefirească nevoie de afirmare, pe seama închipuitului, proteicului partener, cu atît mai liber și mai stăpîn în relația cu Secundus, cu cît Secundus va fi mai cu iscusință îndepărtat de suprafața oglinzii.

Despre toate acestea libertul nu știe nimic.

Dar tocmai pentru că numai el se teme de zăbovirea îndelungă între hotarele ficțiunii, tot el va fi cel ce, crezînd că poruncește curmarea jocului, va cere strămutarea acestuia în spațiul previzibil, adică liniștitor, al realității. După cum vei vedea.

III. „Alesule ! — rosti libertul privind peste umărul actorului. Pentru că te-am iubit prea mult, te-am lăudat peste măsură în auzul prietenilor mei. Le-am spus că

personajele tale au atîta viață, încît am ajuns să mă îngrijorez pentru chiar viața ta. Doar privirile lor umezite de invidie m-au îndemnat să împovărez elogiul cu exclamații ? Ori însuși repetatul elogiu le-a stîrnit pizma și, odată cu ea, dorința de a mă pune la încercare ? Te-am văzut de zeci de ori pierind pe scenă — cum de nu m-am deprins cu strigătele tale de moarte ? și de ce mai sînt tulburat, ascultîndu-le, cînd știu bine că ele n-au nimic de-a face cu trupul și cu sîngele tău ? Tot astfel le-am vorbit și tovarășilor mei de petrecere. Au rîs în hohote și, printre sughițuri, unul din ei m-a avertizat că voi deveni om liber abia cînd mă voi lecui de asemenea gînduri.

De aceea, Secundus, mîine vei juca înaintea tuturor și vei muri cu adevărat, pe față cu masca Atridului întors de la Troia ! Căci trebuie să mă vindec, alesule, și singură hotărîrea mea este un bun început de vindecare. Acum, la răspîntiile orașului ți s-a și vestit moartea ; teatrul geme de lume și, ca să-și ocupe loc sigur, fiecare a plătit bani grei. La noapte vor dormi pe trepte — acum joacă zaruri, mănîncă, așteaptă lăsarea serii și trecerea zilei de mîine. Dacă i-ai privi numai, nebuni de fericire cum sînt, și, privindu-i, dacă ți-ai acoperi auzul cu palmele, ți-ai da și tu seama cît de adevărată e vestea pe care ți-o aduc. Urcă pe scenă, te implor, și eliberează-mă."

IV. Secundus, mare actor și sclav al unui libert care doarme puțin și se mișcă necontenit, Secundus ascultă vorbele hotărîrii și, pentru că nu poate să le găsească imediat un răspuns, le lasă răsunetul și vibrarea nestingherite. Măcar o cută dacă i-ar clinti netezimea frunții ! Dar nu stăpînirea de sine îi împiedică graiul și nu uluirea l-a încremenit. Din zestrea lui se pierduse tocmai darul replicii nemijlocite. A așternut cineva în scris, pentru plînsul poruncitor al libertului, vreun rînd de răspuns pe care el, Secundus, să-l fi citit și, învățîndu-l pe de rost, să-l facă auzit ca dovadă de înțelegere și participare ?

Jucase în mai multe rînduri rolul lui Agamemnon. Clitemnestra desfășura pe treptele palatului covoare. Învingătorul era ostenit de drum și, încrezător, nebănuind nimic rău dincolo de îndemnurile soției adultere, urca spre porțile deschise ca pentru un oaspete mult așteptat. În cele din urmă i se auzea strigătul și, astfel, cetății i se aducea la cunoștință că sumbrul bărbat, cel ce-și sacrificase propria fiică, sfărîmătorul Troiei a căzut în capcana de moarte a femeii și a complicelui ei ; încurcat în plasa iscusit azvîrlită de Egist, sub loviturile fără greș ale sabiei, strigătul lui însemna și uluire, și groază, și neputință — dar, mai presus de toate, fulgerătoare, înțelegerea celor ce i se pregătiseră în ascuns.

Înainte chiar de a pune piciorul pe scenă și de a-i răspunde Clitemnestrei, Secundus știa cum vor sfîrși toate acestea. Ca și cum ar fi fost învestit cu darul profeției, de la începutul tragediei și pînă în clipa cînd, în spatele decorurilor, nevăzut de nimeni, trebuia să-și înalțe glasul înfricoșat, Atridul închipuit de Secundus sta gata să-și piardă cumpătul, așteptînd împlinirea pas cu pas a tuturor celor ce se petrecuseră cîndva într-aievea. Ci din întîmplarea străveche nu rămăsese nimic mai mult decît amestecul amintirii cu vorba și subînțelesul.

Și cum să-i răspundă Secundus libertului, a supunere ori a împotrivire ? În actor înmărmurise un om despre existența căruia nimeni n-a fost vreodată ispitit să afle ceva — nimeni, nici omul însuși. Și, pe deasupra, cui i-ar fi trecut prin minte că un stăpîn poate să-și trimită astfel sclavul la moarte, pentru ca, pornind de la o asemenea presupunere, să-și silească priceperea la scrierea unei tragedii ?

Replica sclavului, odată rostită, ar fi fost ultima întîmplare a unei vieți trăite și înțelese în toate ungherele și înlănțuirile ei — or, omul încetase demult să mijlocească între fapte și amintirea faptelor sale. I-ar fi trebuit cîtă vreme să afle, căutînd înapoi, ce fusese la

început — sclav sau actor ? și ce evenimente l-au adus la Roma și dacă nu aici a văzut lumina zilei, unde atunci, și din ce părinți ? Mai întîi asupra acestor întrebări (și a altora fără număr) ar fi trebuit să dea o lămurire deplină, pentru ca, din aproape în aproape, să pătrundă spre miezul stării de acum. Iar săvîrșirii actului acestuia, al înțelegerii pas cu pas și încă o dată a traiului său pierdut, i s-ar fi cerut timpul întreg al unei vieți întregi.

Retras în odăile sale, libertul este, neîndoielnic, trist. Oricît s-ar stradui, nu-și găsește odihna și pacea. Dar dacă lăcrimează, dacă își frînge mîinile femeiește, dacă, pe scurt, sufletul i s-a tulburat — un adevăr pe deasupra tuturor acestora e că ziua i s-a umplut, în sfîrșit, de o-bucurie la care n-ar fi nădăjduit niciodată.

Secundus e singur. În auz i se repetă, pînă la desertarea lor de înțeles, cuvintele libertului. Tot atunci, însă, și fără să vrea, le și învață pe dinafară. Și, odată cu întunericul, va ști să joace rolul unui libert bolnav de neastîmpăr, cu suflarea grăbită și neînvățat să privească în ochii cuiva, întotdeauna pregătit să afle, să cîntărească, să pună preț lucrurilor — mereu încercănat de nesomn.

O, dacă nimeni n-a scris o replică pentru împrejurarea cea nouă, iată că drept răscumpărare se ivește un bărbat ale cărui vorbe pot fi aduse aminte, rostite în gînd de zeci de ori și luate de-a binelea cu împrumut. Astfel, Secundus își va însuși, ca pe o noutate, faptul că la Roma un libert oarecare ține în stăpînirea lui pe un oarecare Secundus, actor și sclav din voința celestă.

V. „Alesule ! — va grăi către seară actorul, privind peste umărul presupusului său interlocutor. Cum aș ajunge în rîndul bărbaților liberi cu adevărat dacă tu n-ai muri ? Ai auzit că sînt mai bogat decît i se cuvine unui viitor cadavru și cel mai cuprins dintre toți sclavii eliberați la Roma și aiurea. Și totuși, ori de cîte ori dau o poruncă, înainte ca unul s-o înfăptuiască, umerii, și

picioarele și brațele mele se pregătesc, într-ascuns, de mișcare. Da, învățătura supunerii încă nu m-a slăbit ! Mi-e teamă să adorm, ca nu cumva, trezindu-mă, să descopăr că, dacă sînt slobod, faptul este dator unui lung vis de noapte. Secundus, mă las tîrît de somn doar cînd încheieturile mi se opresc de la sine, cînd ochii nu mai vor să alunece în orbite, cînd nu mai știu : visez, ori obiectele și ființele din preajmă s-au rupt de propria lor însemnătate ?. Somnul mă ține vremelnic în așternut și, cînd ar fi să mă deștept, rămîn în neclintire, cu pleoapele strînse pînă la durere. Jur, Secundus ! Dacă atunci aș pipăi fie și numai colțul unei haine de sclav, judecata limpede mi s-ar întuneca de tot și pînă în adînc. În ceea ce mă privește, doar gîndul pierderii și al cîștigului mă păstrează treaz. Ție, însă, nu ți s-a descoperit în ce chip și după ce semne poți recunoaște adevăratul ceas al cîștigului.

Fă roată ochii și caută la ceilalți liberți. Ajunși, aidoma mie, în mijlocul atitor bunuri lumești, n-au aflat, Secundus, că pîinea, odată încăpută în mîinile unuia, se cuvine a fi sporită și nu mîncată pînă la capăt. S-au așezat la masă și acolo au rămas, mestecă și varsă, dorm în netulburare, nările nu li se mai deosebesc de pomeți, buzele li s-au ascuns în adaosul de osînză și, îndrăzneți, dau gloatelor porunci numai cu o mișcare de pleoapă. Au fost băloși, Secundus, și acum, că le-a secat scuipatul la mesele unde pînă și cîinii căpătau mai din belșug, nu mai știu ce să născocească spre a-l stîrni din cămările lui istovite. Pîinea li se va sfîrși, însă, și la cel din urmă ospăț pîinea de sub ei le va fi îndeajuns. Atît ! — iar despre mine, încă un amănunt, și anume că iubirea de viață mă trimite tremurînd în acesele magilor și ale celor de pe urmă descîntători. Cum aș iubi mai mult ființa ta fără istorie ? Știu totul cu privire la mine, dar încă ceva pe deasupra îmi scapă — de aceea ceasurile zilei de mîine mi se cuvin. Vei muri ! Dacă ai fi stat cu sufletul mai aproape de noi și de Roma, la auzul acestei vești ai

fi găsit loc și vreme să-ți ridici singur viața, lăsîndu-i dezamăgiți pe cei ce te-așteaptă — dar vezi că și acest fel de moarte, nemaiamintind de cealaltă, pe scenă și în numele Atridului, tot de hotărîrea mea spînzură.

Cît de bine semeni cu o casă nelocuită, Secundus! Mereu vîndută și cumpărată, între pereții și pe lucrurile ei nu se aștern urmele șederii și atingerii îndelungate. Abia apucă stăpînul să-și dezbrace firea de oaspete, și o lasă bună să prăsească păianjeni și pulbere ; vine altul, o cumpără, o întocmește pe dinlăuntru și, nici nu-și trage bine sufletul, cînd altcineva se arată în prag, cu pungile pregătite. A cui e vina, Secundus ? A casei ori a prețului ei din ce în ce mai ridicat ? Pereții ei să împrăștie febra provizoratului ? Sau însuși numărul mare al stăpînilor o fac să aducă a han ? și, tocmai de aceea, fie că-și dau seama, fie că nu, oamenii anume o aleg, între altele, ca să-și ascundă neastîmpărul cu o justificare cît de cît trainică ? Spun, mai degrabă, că semeni și casei, și efemerilor ei locuitori. Unul însă, prietene, înveșmîntat cu platoșa și sudoarea Atridului, va trebui să cadă de sabie în locul de care nimeni nu și-a dat osteneala să-și lege numele pentru totdeauna.

Tu, om lepădat și vas încăpător pentru sufletul altora mulți, vei muri pe scenă. Nu spune și că singur și de bunăvoie te vei îndrepta spre ea. Am îngăduit să-ți păstrezi pumnalul, la uși n-am așezat paznici : căci nici nu vei folosi tăișul și nici nu vei fugi. Ce s-ar pierde întorcînd spre tine vîrful armei ? Ce întîmplare ? Ce altă întîmplare legată de întîia ?

Spaima de necunoscut nu ți-ai hrănit-o cu nici o aducere-aminte.

Fii, dar, pînă la capăt, Atridul, ca și cum Secundus n-ar fi fost scris niciodată cu numele întreg de mîna zeilor, în cărțile vieții.

O, peste acoperișurile Romei — și nu răsturnată, ca oglindire ! — se ține în văzduhuri o altă cetate. Dîrele

vîrstei de pe obrazul tău de acolo se trag, din lumea pe care nimeni n-o vede și n-o simte la pipăit, și unde nimănui nu-i este dat să moară dacă n-a crezut în ea înainte de a o zări și atinge cu mîna. Iar dintre noi, tu ești singurul ei viețuitor.

Ascultă : visînd că sînt sclav cum am fost, și mai visînd că biciul îmi lasă dungi pe spinare, de ce cînd mă trezesc sînt plin de frică și apoi de posomorîre ? Lumina zorilor mă convinge că nu m-am întors în pielea sclavului de altădată — și, totuși, argumentele libertății de-acum nu-mi risipesc apăsarea și nici nu mă fac fericit. Cu adevărat, Secundus, în urmă cu niște nopți mă aplecam sub bici ; căci am umblat apoi umilit, irosindu-mi ziua — și, de vreme ce nu pot nega trăirea întocmai a simțămîntului pomenit, cine ar fi în stare să nege întîmplarea care l-a provocat ? Bărbatul care, în vis, și-a mîngîiat, cu simțurile răsculate, propria-i mamă este mai puțin căzut sub povara rușinii ? Trăită acolo, între năluci, obida s-a adăugat, cu vis cu tot, pricinilor aducătoare de bătrînețe și moarte.

Doar tu să fi rămas nevătămat de întristările umbrelor care te-au locuit ?

Este o lege, Secundus, și mai este o a doua, iar tu ai împlinit numai una din ele : cealaltă, a noastră, nu te va adăposti și apăra. Acolo doar, în Roma întrezărită, vei ști să mori — tu, care, întrerupt la jumătatea oricărui rol, n-ai putea să ne povestești nimic despre faptele sclavului Secundus.

Și rolul este unic, nu i se poate clinti vreo silabă. Și pentru că nu numai realitatea naște întîmplări, ci și ficțiunea, la fel de vii, de îmbucurătoare sau sîngeroase, pentru că, neasemuindu-li-se cîtuși de puțin la gust, ele pun în mișcare, dau bucurie sau ucid ca și celelalte, mîine Atridul însuși va muri.

Află despre el totul, învață-i gesturile pe de rost, ia-le pe seama ta fără cîrtire — iar mîine, cînd torțele

vor lumina fețele mulțimii, suie pe scenă și ascultă vorbele femeii Clitemnestra; uită-le, uită-le de data aceasta sîmburele neliniștitor, fii pas cu pas Agamemnon, încredințat că nu sînt primejdii să te pîndească, dezbracă-te în fața mulțimii netemător, bucură-te de atingerea tălpii cu apa — și apoi să nu știi de ce trebuie să cadă un năvod asupra ta, să încerci să scapi de el și să nu izbutești, ba cu atît mai mult să te încurci în ochiurile lui, mai strînse la fiece zbatere, mai neiertătoare cu zbaterea. Ci loviturile să te surprindă nepregătit și orb de spaimă, să-ți dai suflarea odată cu urletul — și, Secundus,

aceasta să fie întîmplarea, singura pe care ficțiunea s-o nască, iar întîmplarea născută să fie întîia și ultima ta șansă de absolută fiire. Și dacă după înțelegerea spuselor mele toate vei vrea să capeți o mîngîiere, află, o, Secundus, că rolul Atridului nu va mai putea fi jucat niciodată. Îl voi elibera".

TAIETORUL DE LEMNE

I. Știi și tu că ideea unui roman (a unei nuvele, a unui poem ș.a.m.d.) trebuie să fie încorporată în masa comunicării și nu rostită în auzul cititorului, vorbă cu vorbă. Așa, scriitorul evită transformarea paginilor sale într-un produs strict demonstrativ, vreau să zic, evită îndepărtarea de ultimul scop al artei. Totuși, cîtă vreme la temelia efortului său stă, ca principiu vital, o idee, ceea ce iese de sub mîna lui seamănă în mod fatal cu o demonstrație: se înțelege, cu o demonstrație nestînjenită de enunțul ideii respective și al eventualelor concluzii.

Nu e de lepădat faptul că unul știe să facă dintr-un roman (dintr-o nuvelă, dintr-un poem ș.a.m.d.) corpul palpabil al unei intenții nemărturisite. În timp ce-și așterne rîndurile, îndemnul dării pe față i se topește în substanța argumentelor, fără a-l părăsi nici o clipă, dar și fără a ajunge vreodată la pragul expresiei. Ideea, care fusese inițial *cauza* amintitului efort, se preschimbă în *dovadă* a propriei sale existențe — tot așa cum un cristal de sare, căzînd în apă și dizolvîndu-se, își trădează prezența în gustul ce-l capătă masa transparentă.

Reluînd — faptul că un autor izbutește să convingă în felul arătat mai sus nu e de lepădat. Dar, dacă vei privi

cu stăruință dincolo de izbînda lui, vei vedea că acest soi de viclenie (fără îndoială că necesară !), tocmai pentru că ne-am deprins cu ea, poate să fie deprinsă, ca oricare altă preocupare practică. Ca să fie crezut, artistul se constrînge la folosirea tuturor mijloacelor de persuasiune cu putință. Cu cît le va mînui mai abil, cu atît va fi mai supus regulilor convenției. Cu atît mai sigur, deci, va înlătura aparența convențională a lucrului său. Astfel, va scăpa de întrebarea legitimă : „Este posibil oare un asemenea eveniment, un asemenea conflict, este posibilă o asemenea fizionomie ?" De aceea, el va alege din realitate (sau va născoci, totuna) evenimente, conflicte, fizionomii, atent la puterea de închipuire a cititorului. Dacă, forțînd-o, va porni de la o premisă care poate să trezească fie și umbra unei suspiciuni, grija lui dintîi se va referi la adormirea, în interlocutor, a simțului critic, fapt realizabil cît timp direcțiile conținute în premise vor fi urmate pas cu pas și fără nici o abatere. Altminteri, părtașul artistului își va păstra nealterată capacitatea de a pune la îndoială. Dornic de basme cum e, el vrea să fie prins în cursa ce i se întinde, și se lasă amăgit fără să protesteze. Dar dacă va fi avertizat că i s-a pregătit o capcană, dacă va auzi : „Iată ideea de dragul căreia m-am ostenit să născocesc o poveste" — se va trezi, va deveni prudent, va prefera realitatea.

Pierderea e aceeași și de o parte, și de cealaltă.

Ce se va întîmpla însă cu cel ce, vrînd să-și antreneze cititorul în demonstrația unei idei, va descoperi că, oricît de iscusit s-ar folosi de argumente, demonstrația singură (basmul) nu va fi în stare să nască, la rîndul ei, ideea care a determinat-o ? Mai ales cînd încercările în căutarea materiei exemplificatoare i s-au epuizat, cînd la capătul fiecărei soluții posibile își dă seama că ar fi putut alege, cu aceleași puține șanse, cu totul alta, la fel de ispititoare ? Mai ales cînd observă că e de-ajuns simpla rostire a ideii pentru ca oricare dintre variantele găsite să se umple

cu semnificația dorită ? Firește, el se va întreba mai întîi dacă nu cumva ideii îi lipsește virtutea de a lua un chip viu. Apoi, de asemenea îndreptățit, dacă nu cumva ideea însăși respinge integrarea într-un mediu încorporator. Sau dacă nu cumva pentru ideea propusă nu există acel dizolvant în putere să intervină în structura ei, ca în structura unui cristal, și s-o însumeze schimbîndu-și la rîndul lui caracteristicile de altădată.

Întrebările ce și le va pune, oricîte ar mai fi ele, nu-l vor sili să-și părăsească ideea. Prin însuși faptul că s-a născut, ea nu poate fi ignorată, chiar și dacă, auzind-o pentru prima oară, cineva s-ar grăbi s-o numească nefolositoare, luînd drept sprijin mai sus înșiruitele întrebări.

De căpetenie este un singur amănunt : omul ideii sale se vede obligat să se despartă de literatură. În adevăr, el ar fi avut la îndemînă o poveste, dar, decît s-o așeze sub înșiruirea vorbă cu vorbă a intenției lui (și astfel să-l îndepărteze pe cititorul iubitor de basme și de capcane bine întocmite), a preferat să-și privească ideea ca pe o întîmplare despre care s-ar putea depăna o poveste.

Neajutat de obișnuințele artei, vulnerabil deci, voi aștepta pînă la sfîrșitul acestei scrisori să se creeze din aproape în aproape spațiul și vremea unei istorisiri care să nu însemne nimic dacă drumul pînă la ea nu va fi parcurs în întregime, și care, totuși, dacă ar fi spusă, să prisosească în chip evident.

II. „Celui ce ucide fără voie i se cuvine un loc de refugiu, între hotarele căruia legea să-și piardă puterea de urmărire și de pedeapsă."

Am trăit o vreme, recunosc, în preajma acestei idei. Pe urmă, am simțit cu oarecare mîhnire cum se îndepărtează de mine — pentru ca mult mai tîrziu să-mi dau seama că înțelesul unor asemenea vorbe n-ar putea să-și găsească matcă și sursă de hrană decît într-o rațiune

îmbolnăvită de conştiinţa eşecului, acolo încolţind şi crescînd ca în mediul cel mai prielnic.

Rolul purtătorului ei să-l încredinţăm, aşadar, unui om al legii (numeşte-l de aici înainte N.), şi anume unui bărbat de peste patruzeci şi cinci de ani, măcinat de îndoieli privind bunele raporturi dintre viaţa sa particulară şi propria-i îndeletnicire. Presupune, mai departe, că N. se socoate un om de acţiune şi că această părere i-o împărtăşesc şi semenii. Cum adesea opinia mai multora despre un individ i se impune acestuia chiar şi împotriva convingerilor sale, ba chiar şi împotriva realităţii, adaugă la numărul presupunerilor noastre că, sub presiunea opiniei unanime, N., urmăritorul, a *acceptat* să se considere un om de acţiune.

În căutarea adevărului, el nu are acces decît în spaţiul cercetării. Fiecare caz ce i se încredinţează îl solicită integral — şi aici ar fi bine să mai arăt că, în plasa de relaţii a fiecărui nou caz, N. este constrîns,

să existe izolat,

să facă posibilă funcţionarea gestului justiţiar.

Legiuitorul se bizuie pe memoria faptelor ce cad sub puterea sancţiunii judecătorului — pe activitatea şi pe indicaţiile urmăritorului N. Lucrul acestuia se desfăşoară sub ameninţare : întîi, sub ameninţarea de a se simţi complice la crima rămasă ascunsă şi, apoi, sub aceea de a nu mai fi în stare, în eventualitatea unui eşec, să treacă de la o acţiune la alta — şi, astfel, de a pierde : întîi, perspectiva asupra obiectului acţiunii, şi apoi, puterea de acţiune. Căci îmi reprezint un urmăritor necruţător cu sine — ca unul care nu se cunoaşte şi, deci, care nu se preţuieşte pe sine însuşi.

O a treia constrîngere va fi, în consecinţă, a reuşitei necondiţionate.

Insul ales, pentru tine, în chip demonstrativ, l-am presupus mînat de conştiinţa eşecului. Mai afirm despre el că e un om al faptei. Dar, nu-i aşa, el a acceptat să se considere astfel, mai uşor fiindu-i să aleagă un mod de existenţă neconform propriei naturi, decît să caute unul la nesfîrşit şi fără certitudinea că, odată găsit, n-ar fi putut să dea şi peste un altul, mai apropiat de adevărata lui fire.

Închipuindu-mi-l activ, pregătit să se ridice din aşternut la orice oră din noapte, lucid, învăţat să înceapă şi să ducă la bun sfîrşit, îl apropii de marginea cîtorva întristătoare slăbiciuni. Cînd am spus *activ* m-am gîndit la forma de manifestare a unui fel de nelinişte bine disimulată, rămasă necunoscută şi semenilor, şi purtătorului ei. Nelinişte — ceea ce ar mai însemna, aici, neputinţa de a îndura singurătatea, starea pe loc, întrebările pe care omul şi le pune în singurătate ; şi nu numai neputinţa de a fi singur, ci şi o neîncetată nevoie de peisaj nou.

A fi în mişcare îi înlesneşte urmăritorului abordarea oricăror chestiuni ce privesc lumea exterioară şi respingerea celorlalte, ce ţin de propria lui viaţă.

N. fuge de sine fără să ştie că fuge de sine.

Gata să se ridice din aşternut la orice oră din noapte şi să reînnoade firul activităţii întrerupte, el îşi ascunde că a pătrunde iară şi iară în angrenajul realităţii înconjurătoare are însemnătatea unei iluzorii binefaceri. Căci, dacă este lucid, este lucid în afara lui însuşi, după cum, dacă ajunge la adevăr în cercetările lui, asupra adevărului dobîndit nu el se pronunţă, ci un altul.

Acest om, N., nu pierde niciodată. Despre el nu s-ar vorbi decît în cel mai elogios chip. Chiar şi adversarii făţişi i-ar recunoaşte, dacă nu altceva, cel puţin calitatea de adversar temut. S-ar vorbi despre neobişnuita lui putere de muncă, şi cine i-ar contesta imaginaţia n-ar îndrăzni să-i ignore abilitatea de a construi logic, precum şi perseverenţa.

N. s-a obişnuit să întrebe chiar şi cînd interlocutorii săi, oameni de tot felul, n-ar avea la ce să răspundă. O întrebare banală el o pune astfel încît cel ce o aude simte

că îi poate da mai multe răspunsuri, doar unul din ele parcă fiindu-i cerut cu insistență. Și s-ar vorbi despre tăcerea apăsătoare care se răspîndește în jur ori de cîte ori răspunsul întîrzie — tăcere, pentru N., chemîndu-se răgaz de gîndire, invitație la rostirea adevărului și numai adevărului.

Astfel s-ar arăta cum, mînat de obișnuințele sale, un om poate să preschimbe cel mai dezinteresat dialog în interogatoriu, și cum un mijloc de investigație, valabil într-o cercetare cu obiect precis, ajunge să împrăștie un iz nedeslușit de teroare pînă și în atmosfera firească a unei convorbiri particulare.

Te-ai întrebat vreodată, nu cumva firea marelui bănuitor N., insul cu vocație interogativă și numai pîndă, a înviat și în tine, măcar o singură oară ? Gîndește-te cum te-ai comporta dacă, traversînd o uliță, ai auzi pe neașteptate că în forfota din jur se ascunde un ucigaș. Fără îndoială, te vei uita la dreapta, la stînga și în urmă, și vei încerca să descoperi pe fețele trecătorilor, în gesturile lor, acel indiciu care îl distinge pe răufăcător de semenii lui. Dacă îl vei găsi, asta se va întîmpla numai după ce vei fi privit cu aceeași bănuială și nepărtinire un număr oarecare de inocenți. Pe cînd tu treci vremelnic printr-o asemenea întîmplare, domnului N. îi este dat să trăiască astfel în permanență. Și tu și el vă aflați în miezul unei stări excepționale, el însă nu a mai revenit de mult la normele climatului firesc.

Și ce s-ar mai spune despre N. ? Că, în urmărirea unei infracțiuni, este condus și de un ascuțit simț al dreptății, dar și de o chemare puternică pentru teatru : ca și cum fiecare *caz* ar fi în același timp și un conflict cu evidente însușiri dramatice, iar lui i s-ar da în sarcină limpezirea și așezarea faptelor pe scîndura scenei. Fărădelegii, el trebuie să-i găsească actorii, opozițiile ce i-au pus în mișcare, rolurile de margine, decorul, precum și relațiile dintre toate acestea — limba menită să

le topească într-un singur, de nezdruncinat, organism. Așa, s-ar zice că de dragul unui presupus auditoriu, caută nu atît vinovați, victime sau martori, cît personaje pentru o viitoare reprezentație. Ca să ajungă la un produs coerent și neîncărcat de amănunte, el își determină actorii la rostirea cît mai firească a replicilor și monologurilor : fiecare își cunoaște rolul, iar cînd ajunge să-l spună în întregime o face cu mai puțină sau mai multă dorință de a vorbi. Căci, se subînțelege, rolul fiecăruia în parte preexistă în închipuirea neobișnuitului regizor. De mărturiile personajelor secundare depinde în mare măsură stabilirea cu exactitate a adevărului. N. pe acestea le are în vedere mai întîi, pe unele ca să le rețină, găsindu-le în legătură directă cu desfășurarea conflictului, pe altele ca să le înlăture, pentru ca prezența lor să nu altereze structura acțiunii.

Spun încă o dată : s-ar părea că N. ține cu îndărătnicie (dăruire) la fixarea adevărului, ca și la provocarea, în final, a unei emoții foarte ușor de confundat cu emoția estetică. La capăt însă, cînd dramei nu i-ar mai lipsi nimic pentru a fi jucată cu public, el lasă totul în seama judecătorului. La cunoștința acestuia se aduce numai o sumă de concluzii, dată într-un veșmînt rezumativ. După cum reiese, se petrece un fapt în stare să nască în personajul nostru sentimentul frustrării. Dar dacă el ar exista într-aievea și s-ar ajuta, ca un regizor, de buna memorie a actorilor (pentru a reconstitui de fiecare dată o dramă al cărei text este pe cale să fie uitat), nu acest sentiment i-ar motiva conștiința eșecului, ci însuși numărul mare al partidelor cîștigate (sau, ca să rămînem în cadrul comparației, al dramelor reconstituite).

Admitem că N. n-a pierdut niciodată. Cele mai complicate cazuri și-au găsit prin el dezlegarea și, totuși, faptul de a nu fi încercat măcar o singură oară gustul pierderii i s-a preschimbat într-o gravă pricină de îndoială.

El nu mai are nevoie de prea mult timp ca să ajungă la finele unei cercetări. Presupun însă că felul său amănunţit de a lucra este şi rodul secretei dorinţe de rătăcire în meandrele unuia şi aceluiaşi caz. Mai devreme sau mai tîrziu, capătul acţiunilor lui se întrevede. Legîndu-se de cele mai insignifiante detalii ivite de-a lungul cercetărilor, în adîncul fiinţei lui speră să-şi îndepărteze clipa întîlnirii cu judecătorul şi, dacă se poate, să găsească în unul din multele amănunte un prilej de poticnire şi de rămînere pe loc. Ceea ce nu se întîmplă. Faptul, de pe o parte, alimentează părerea unanimă despre N. (părere căreia i s-a supus cîndva — tiranică acum) — pe de altă parte, îi înlesneşte conturarea unui sistem de urmărire cu un număr limitat de combinaţii : dacă, la început, punerile în scenă i se păreau demne de toate sacrificiile (imprevizibile şi parcă ale unui inepuizabil depozit), cu anii, a început să observe, şi nu fără stupoare, cum o mulţime de conflicte de felul celor pe care le rezolvase atît de dificil altădată, revin în matca unora şi aceloraşi scheme. Ceea ce odinioară îi smulgea întreaga putere de participare, acum i se dezvăluie din numai auzirea premiselor. Şi, pentru că într-un fel sau altul trebuie să-şi cheltuie zilele, într-adins caută meandrele. Restul de energie îl foloseşte la contemplarea unui ritual ce se desfăşoară de la sine.

N. pare să fie îndemnat şi spre înşelătorie, şi spre singurătate absolută. Cele spuse despre el pînă acum exclud însă posibilitatea existenţei în înşelătorie. Un prestidigitator autentic priveşte la sine cu silă cînd naivul ia drept miracol ceea ce nu e decît fruct al îndemînării, la sine, şi nu la ignorata făptură care amplifică semnificaţia unui gest (refuză, adică, orice lămurire despre natura posibilă a gestului respectiv) şi-l minimalizează astfel pe cel ce-l săvîrşeşte fără efort.

Dacă N. ar fi greşit o singură oară, de bună seamă că drumul spre conştiinţa eşecului nu i s-ar fi întins atît de neted. Credinţa că obiectul preocupării lui îi poate

întrece puterile l-ar fi salvat ; ritualul ar fi fost compromis, s-ar fi evitat, altminteri spus, solicitarea pînă la uzură a simţului datoriei.

Posomorît, cu bărbia în piept şi cu pleoapele lăsate, el caută acum să desprindă din cuvintele oricărui elogiu o undă batjocoritoare. Se simte apăsat. Ar vrea să vorbească şi n-are înaintea cui. Ar vrea să creadă că totul se datorează apropierii bătrîneţii şi morţii.

Ciudat lucru, acest om puternic faţă în faţă cu adversarii legii se teme cînd rămîne singur cu orele lui de răgaz. Dacă s-ar opri o clipă, pentru a încerca să trăiască altfel decît pînă acum, ar decide că existenţei celei noi nu-i mai poate învăţa legile. Şi dacă s-ar întoarce la vechile obişnuinţe, s-ar întoarce cu însuşirea stăpînirii de sine pierdută.

N. este trist, apăsat şi descumpănit de încă o întrebare. El caută întîlnirea cu cele mai complicate fărădelegi sau le întîlneşte fără să le caute — dar nutreşte el *cu adevărat* nădejdea că se va pomeni în acea fundătură pe seama căreia să se mîntuiască de îndoieli ? Nu cumva îl îndeamnă spre ele o neguroasă iubire de fapte condamnabile ? Astfel, cu mîhnire, se închipuie drept un zeu mărunt, flămînd de greşelile muritorilor, un zeu fericit cînd muritorii aflaţi în puterea lui alunecă din ce în ce mai adînc în nemernicie, şi asta pentru că are în mînă un bici, pentru că a început să cugete sceptic şi la eficacitatea acestui bici, şi la propria sa raţiune de a fi.

N. nici nu se poate opri, aşadar, şi nici n-o poate lua de la capăt.

El caută însă o idee, una căreia să i se înrobească, încredinţat *înaintea tuturor*, că a o duce la întrupare nu este posibil acum şi niciodată.

Şi o descoperă, să zicem, noaptea (noaptea unui miez de vară), într-un aşternut umezit de năduşelile insomniei. Afară bîntuie mireasma florilor petrecute. Copacii cu frunzele răsucite stau în lumina artificială şi nemişcarea

lor prevestește secetă și pentru zilele viitoare. Omul se ridică, face cîțiva pași prin odaie, se duce la fereastră și rămîne acolo un timp. Își repetă gîndul încă și încă o dată, pînă la deplina lui înțelegere — murmură :

„Celui ce ucide fără voie i se cuvine un loc de refugiu, o cetate de scăpare, unde legea să-și piardă puterea de urmărire și de pedeapsă."

Este întîia oară cînd crede că a trecut dincolo de îngăduințele faptei — și rîde, pentru că aici, dincolo de îngăduințele faptei, își închipuie că va pierde fără ca pierderea să se datoreze slăbiciunilor sale, ci însăși naturii ideii, incompatibilă cu fapta.

Urmăritorului N. nu-i mai rămăsese decît să facă din conștiința eșecului o dobîndire nouă. Este bunul său de neprețuit. Înaintea ochilor cu spectacolul pagubei, el își caută de lucru înlăuntrul și cu mijloacele ruinei : deprinderile omului activ, păstrate nealterate, nu mai au încotro să se exercite și continuă să funcționeze acolo unde nimănui nu i-ar trece prin minte că ar putea să respire.

„Ideea — își mai spune N., cu gîndul la semenii lui — o vor numi absurdă și se vor teme de ea, vrînd de fapt să verifice : poate fi ea însuflețită sau nu ? i-a pierit miezul viu și i s-a păstrat doar crusta rezistentă la cea mai ascuțită daltă; încît tocmai îndărătnicia materiei sub tăiș să dea iluzia că sub învelișuri nerodnicia este imposibilă ? sau se numără ea printre ideile pe care le urmărim spre a le îndepărta de noi cu fiecare pas, fără să le atingem și fără să aflăm vreodată : sînt ele cu adevărat sau, născociri ale minții, ne atrag și ne interzic totodată apropierea, ca să ne răsplătească prin altele, pe măsura priceperii noastre ?"

Urmăritorul *crede* din capul locului că o cetate de scăpare nu se va înălța niciodată. Dar, în sfîrșit, iată gîndul unei lucrări pentru care va pleda ca și cum ar avea la îndemînă și mijloacele, și locul temeliilor ei.

III. Înainte de a trece mai departe, să ne oprim încă o vreme asupra personajului nostru și să arătăm, în plus, că două sînt întîmplările ce l-ar fi putut conduce una spre conștiința eșecului, și cealaltă spre dorința de-a o păstra ca unic bun și de neînlocuit.

1) Să ni-l închipuim pe N. într-o după-amiază de iarnă, în drum spre casă. Mergem cu un pas în urma lui și observăm că umerii au început să i se aplece, poate de oboseală, poate de o mîhnire fără obiect. Din toate întîlnirile zilei s-a ales doar cu un foșnet sîcîitor. Îl așteaptă ceasuri de singurătate. Privim la umerii lui și spunem : un astfel de om ar fi bucuros dacă cineva l-ar opri, dacă l-ar duce oriunde, sub oricare alt acoperiș numai al său nu, și acolo l-ar ține de vorbă pînă în zori. Dar el răspunde la un salut și trece mai departe condus de aceeași apatie. Cu ochii în pămînt, vede cum o mulțime de picioare se apropie, îi taie calea, se îndepărtează, prinse într-un ritm parcă nu tocmai fără rost : direcții precise, opriri cu sens — și, brusc, omul o ia pe străzi lăturalnice.

Acum își aude mai bine pașii. Ghicim, după cum umerii i se îndreaptă, că zarva lăuntrică i se domolește : în locul ei se lasă teama de frig, sila de întuneric. De aici înainte, cine ar îndrăzni să-l oprească din drum nu și-ar ierta nesocotința : odată cu frigul și cu noaptea, N. se liniștește, e adevărat, dar liniștea aceasta seamănă prea mult cu posomorîrea.

Coboară panta unei străzi și nu se gîndește la nimic. Nu numai în cuget e gol. Un gol înghețat i se lățește pe dinlăuntru și carnea i se pare că vîntul i-o pătrunde nestingherit, ca pe o haină prea largă. Cine l-ar opri acum ar da de priviri aburite și fără țintă.

Să ne întrebăm :

Cum va reacționa N. dacă de undeva, din urma lui (și a noastră, firește), va auzi zgomote de pași în fugă — și apoi, din depărtare, strigătele mai multor oameni ? Ar tresări, ar privi în preajmă și, dintr-o mai veche deprin-

dere, s-ar lipi cu spatele de perete (ca să preîntîmpine o eventuală lovitură ? ca să cuprindă din ochi cît mai mult spațiu ? oricum, cu toate simțurile trezite).

Bărbatului care se apropie, răsuflarea i se desluşeşte din ce în ce mai clar. Dacă luăm aminte la felul cum paşii îi izbesc asfaltul, vom hotărî că aleargă de multă vreme — iar un auz bun ar mai înțelege că necunoscutul este urmărit. Tace, din pieptul lui iese un gîfîit larg : aerul nu-i mai ajunge. Între el şi urmăritori distanța scade şi scade. Paşii lui prea mari sînt cel mai sigur semn de oboseală : talpa grea şi din ce în ce mai grea se poartă singură prin aer şi atinge pămîntul mult mai departe decît i-ar îngădui-o deschizătura pasului. În curînd, fugarul se va împletici şi în cădere îşi va zdreli genunchii şi podul palmelor.

N. îl vede şi închide ochii : ştie ce va urma şi de aceea nu-i taie calea. Dar tot atunci îşi dă seama că primul care a strigat : „Opriți-l" sau : „Nu-l lăsați să fugă !" — a obosit şi el de mult. La chemarea lui, însă, un altul, ieşit de nu se ştie unde şi fără să aibă habar de ce trebuie să fugă după un oarecare străin (strigînd la rîndul său : „Opriți-l !" sau : „Nu-l lăsați să scape !") — l-a înlocuit.

Sînt mai mulți acum, şi nici unuia nu-i trece prin gînd că totul ar putea să fie o eroare. Noii urmăritori n-au aflat de ce vrea să scape tînărul, dar nici nu se opresc.

N. a devenit apt să privească, aşa cum se priveşte o noutate, locurile comune ale îndeletnicirii lui. Chiar şi față de cele intrate de mult în devălmăşia automatismelor, el a început să vibreze disproporționat. Caută şi atribuie semnificații, toate întîmplările au sau par să ascundă un tîlc şi spre dezlegarea lui se simte irezistibil atras.

„Nu sînt cu nimic mai presus decît aceşti hăitaşi ! — cugetă el —, decît aceşti hăitaşi fără voie."

A apucat să vadă şi chipul celui urmărit şi fețele cîtorva urmăritori. Cel al prezumtivului vinovat i s-a şters din amintire, fețele urmăritorilor, însă, cu greu le va uita : concentrate, cu întreaga mimică strîns adunată în jurul ochilor.

Se aud şi paşii ultimului hăitaş : lui nu i s-a spus nimic despre fapta tînărului, dar aleargă — şi, cînd se va opri, va da din mînă a lehamite, pe obraz îi va flutura un zîmbet stingherit : peste o clipă va fi înlocuit şi, astfel, va căpăta certitudinea că urmăritul, fără doar şi poate răufăcător, va fi prins, precum şi iluzia că a participat la un joc din care va trebui să iasă fără prea mare părere de rău. Căci miza nu-i aparține. În chiar secunda aceasta, păgubaşul sau cel ce va fi strigat întîiul : „Puneți mîna pe el !" — merge la pas, undeva, mult în urmă. Nu se grăbeşte, convins că fugarul e pe mîini bune — instrumente, de bunăvoie, ale sale şi cu atît mai sigure cu cît s-au unit de la sine într-un mecanism apropiat de mecanismele jocului.

„Nici unul nu întreabă — se va mai gîndi N. —, dacă urmăritul are vreo vină. Ei presupun că tînărul, prin faptul însuşi că aleargă sub urmărire, este şi vinovat ! Iată cum, pentru aceşti bărbați, el devine o victimă, fie şi dacă urmărirea este, şi poate că este, legitimă. Tînărul va cădea, îşi va zdreli genunchii şi podul palmelor. Nu s-a ascuns, nu s-a folosit de întunericul nici unei porți deschise. A nădăjduit că insul care i-a luat întîiul urma va obosi mai repede. Se înşală, după cum se înşală cînd crede că paşii pe care-i aude sînt ai unuia şi aceluiaşi om ! Vina (dacă o are !) o cunoaşte doar unul singur ; unul singur ar avea motiv şi drept, deci, de urmărire asupra lui ! Şi tînărul este uimit de puterea şi cerbicia păgubaşului."

„Toți fug la fel ! — şi-ar spune mai departe N. Închid ochii şi nu-i pot deosebi nici după paşi, nici după glas.

Iar fugăritul, dacă s-ar uita peste umăr la cei ce au intrat fără să cerceteze în jocul de-a urmărirea, s-ar opri cu privirea aburită de uluire, ca un neprihănit. Și este un neprihănit, cîtă vreme ceilalți acționează în necunoștință !"

„Ce-ar fi — își va zice în continuare N. — dacă fugarul însuși, văzînd înaintea lui o mulțime de oameni, ar striga : «Puneți mîna pe el !» sau : «Prindeți-l !» și, strigînd astfel, ar arăta într-acolo cu degetul ? Lucrurile s-ar desfășura după aceleași reguli. Probabil că unul dintre cei mulți s-ar clinti din loc, speriat de privirile bănuitoare ale semenilor : căci ei înșiși l-ar alege, vinovat sau nevinovat, după cum înfățișarea lui le va aduce aminte de înfățișarea unei victime."

Acum abia N. iese din ascunzătoare. Se uită în jur, mai întîi îngrijorat, apoi cu indiferență. Întregul său comportament dovedește știința simulării : calm ca un delincvent cînd își dă silința să pară rupt de orice vină, el știe (și teama lui sporește de aceea) : în atîtea cazuri, probă de vină este chiar strădania de a te da drept nevinovat. Dacă din întîmplare cineva ar indica spre el cu aceleași cuvinte ca și spre tînărul de adineauri, ar părăsi în goană locul, numai și numai din pricina acelei strădanii.

N. a văzut destule asemenea spectacole. Incidentul acesta simplu l-a găsit însă și pe el descoperit. Ca un atentat pus de multă vreme la cale și declanșat într-un moment nepotrivit, cînd nimeni, nici cei ce l-au pus la cale, nici victima nu-l așteaptă — încît faptei, care pare la început un joc al hazardului și un accident, proporțiile încep să-i crească abia după ce conjurații, ei înșiși surprinși, privesc cum cel lovit se năruie la picioarele lor.

2) Mai presupune că N. a cunoscut un bărbat care, pierzîndu-și mințile, se lăuda cu descoperirea pietrei filozofale. De ce n-o arăta nimănui ? Pentru că — se plîngea el — a distrus-o, împreună cu miraculoasa formulă, ba chiar a făcut să dispară hîrtiile unde notase, vreme de treizeci de ani, drumul anevoios pînă la obținerea ei.

Personajul nostru simte că, dincolo de vorbele blîndului nebun, mijește o semnificație ce l-ar putea privi — și amînă asupra înțelesului lor ca și cum faptul s-ar fi petrecut aievea : crede, adică, în existența alchimistului, crede că acesta a descoperit piatra filozofală și se întreabă în ce măsură este motivată drama lui.

„Alchimistul — își va spune N. — are certitudinea că ținta ostenelilor sale este o iluzie. De vreme ce a cugetat la însușirile ei, ea există. Că nu poate fi atinsă, este un fapt concludent pentru o altă demonstrație. Drumul pînă la punctul de referință n-are opreliști, însă nici capăt.

Deci : alchimistul caută formula magică, știe că n-o va găsi, angajarea lui în acest proces este totală și, dintr-o dată, starea de provizorat, înțeleasă și acceptată pînă atunci, ia sfîrșit.

Intrînd în posesia pietrei filozofale, alchimistul ar primi o confirmare inutilă. Și-ar fi sacrificat zilele și bunăstarea dacă n-ar fi crezut în adevărul preocupărilor lui ? Avea planuri nenumărate, își pregătise retortele pentru o viață întreagă — iată însă că ultima combinație i-a făcut dreptate fără ca el s-o fi dorit vreodată. Ținea la viitor și, iată, viitorul i-a fost răpit : *eșec* pentru plănuitele jocuri cu elementele, *injustiție*, căci fără piatra filozofală ar fi murit afirmînd în pace că numai scurtimea vieții omenești și felul de a fi de necuprins al lucrului spre care s-a îndreptat poartă vina morții lui lipsite de glorie.

Alchimistul a făcut să dispară, așa cum spunea, și formula, și hîrtiile unde își păstra notele gratuitei lui preocupări. De ce, totuși — se întreabă N. —, i s-a tulburat sufletul ? El trăise pînă atunci în eșec, fiecare nouă formulă îi întreținuse cu argumente credința că veritabilei lui condiții i se cuvine, ca unic bun și de neprețuit, nereușita, îndepărtarea de capătul drumului. Convenția, știa el, era una singură : pentru a fi cel adevărat, drumul

către piatra filozofală trebuia să confirme clipă de clipă că nu are capăt.

A fost firesc deci, dacă în adevăr a găsit-o, să-şi distrugă involuntara descoperire. Dar şi mai firesc — să piară însuşi, împreună cu ea.

Că a supravieţuit evenimentului (şi nu altcum, ci cu minţile întunecate) să fie un semn că vreme de treizeci de ani purtase în adîncul inimii dorinţa de a dobîndi ceea ce nu se cade a fi dobîndit ? cu alte cuvinte, de a înfăptui trecerea din tărîmul absolutei nefolosinţe în celălalt, al lucrurilor ce-şi capătă noima prin întrebuinţare ?"

Asupra acestei ipoteze, N. se opreşte mai mult şi-şi spune, întîi, că o asemenea dorinţă, dospită în întuneric, ar fi putut să crească în absenţa controlului raţional şi să altereze raportul dintre alchimist şi obiectul cercetărilor lui ; apoi, că, şubrezit, acest raport n-a mai fost în stare să susţină povara folositoare a descoperirii ; şi, în cele din urmă, că revelaţia n-a mai însemnat o confirmare de prisos (cum ar fi trebuit !), ci, pur şi simplu, rodul acelei dorinţe crescute în ascuns, acaparatoare, despre care omul n-a ştiut nimic decît odată cu obţinerea formulei, cînd, nepregătit, s-a bucurat peste marginile puterii lui de cuget.

„Evadînd din virtualitate, alchimistul s-a înstrăinat de sine ; căci dincolo, în spaţiul practic, lucrarea lui, simbolică pînă atunci, devenise absurdă.

Pretinsul descoperitor al miraculoasei pietre este, cum nu se poate mai exact, un nebun de rînd. În rătăcirea lui, însă, el a dat glas poate celei mai vii metafore despre destinul omului faţă în faţă cu ideile virgine, ei înseşi suficiente, virtualităţi."

Toate acestea N. trebuie să şi le fi depănat tot într-o noapte, muncit de insomnie, pe cînd închipuirea îi aluneca spre contururile şi însuşirile cetăţii de scăpare : ziduri înalte, încercuiri de piatră, poduri de acces de la o incintă la alta, ogoare în lăuntrul zidurilor, case pline de zgomo-

tele aramei şi fierului, turme într-o îndepărtare de necucerit.

Atunci a rîs, spunîndu-şi că ideea unui loc de salvare pentru toţi ucigaşii fără voie doar recunoaşterea eşecului i-a dăruit-o, spre a-i dezvălui că în paradisul iremediabilei nereuşite nu mai există nici pierdere, nici cîştig, ci, pură, numai acţiunea, iubirea de faptă şi fapta în învelişul ei de nepătruns.

Cît se înşală ori nu N., vom vedea în cele ce urmează.

IV. „Aşa, de pildă — îşi aduce aminte N. — un om se va duce să taie lemne în pădure cu un alt om ; ridică securea, dă să izbească în trunchi, fierul scapă din coadă, îl loveşte pe tovarăşul său şi-l omoară.

Dacă va fugi de la locul crimei, în ziua aceea sau după o vreme eu îl voi prinde, îl voi cerceta şi-l voi da în mîna judecătorului. Dacă va veni de bunăvoie înaintea mea şi-şi va mărturisi fapta, îl voi priva de libertate, îl voi cerceta, pentru ca la sfîrşit să-l dau tot în mîna judecătorului.

Că a fugit sau că a venit singur la mine, fondul lucrului — omorul — rămîne neschimbat. De îndată ce între mine şi el se stabileşte un dialog, eu pornesc de la premisa culpabilităţii lui.

Ce cred despre ucigaş ? Înainte de toate, că fapta lui a avut un scop. De aceea s-a şi ascuns, dacă s-a ascuns. Înlăturarea celuilalt i s-a părut o hotărîre dreaptă şi de aceea n-a vrut să ispăşească pentru dreptatea ce singur şi-a făcut-o.

Mă voi gîndi însă mai puţin la cealaltă faţă a lucrurilor — posibilă şi ea, nu m-ar ajuta cu tot atîta eficacitate să-l trimit pe tăietorul de lemne în faţa legii —, şi anume, la faptul că, înfricoşat şi nevolnic să contemple proporţiile întîmplării, el s-a îndepărtat de leş pentru a uita, odată cu imaginea acestuia, gîndul uciderii. El se adăposteşte înapoia felului de a fi imprevizibil al faptei,

ca să se scoată pe sine însuşi nevinovat şi să se opună, cum s-ar opune unei prejudecăţi, obligaţiei mărturisirii.

La această faţă a lucrurilor mă voi feri să cuget ; cu alte cuvinte voi exclude în mod programatic varianta uciderii fără voie, pe care o susţine, fără s-o dovedească însă, tăietorul de lemne."

Altminteri, N. ar trebui să-şi reprezinte pădurea, culorile şi sunetele, şi liniştea de aici, să-şi reprezinte, în continuare, zorii umezi şi pe cei doi bărbaţi cum îşi aleg locul de muncă pe sub arborii mari.

Ziua va fi lungă — e vară —, tăietorii de lemne se aşază, vorbesc între ei, îşi cercetează securile. Unuia i se pare că muchia nu este destul de tăioasă şi pune mîna, calm, pe uneltele de ascuţit. Celălalt aşteaptă sprijinit de un ciot şi priveşte cu ochii mijiţi la cernerea luminii prin frunze, cum pulberea apoasă din aer o încorporează şi o face să semene cu o burniţă de var.

În aburi, locul este strîmt, ochiul abia de răzbeşte prin îndesirea luminii umede. Cei doi tăietori de lemne n-au de ce se teme. Cînd se vor ridica, se vor ridica odată cu aburii, pămîntul de sub ei va începe să se zvînte. Pe urmă îşi vor spînzura merindele de un alun şi, după cîteva clipe, se va auzi, sec lîngă ei şi mai departe amplu, zgomotul tăişului înfipt la rădăcina copacului.

Zgomotul acesta va măsura ziua pînă la amiază. Din cînd în cînd se va lăsa o linişte mare, apoi se va desluşi pînă la marginea pădurii trosnetul fibrelor plesnind îndelung şi enorma foşnire a coroanei în aplecare. Apoi, ca şi cum nu s-ar fi petrecut nimic, securile vor căuta în acelaşi egal ritm trunchiul altui copac însemnat. Jumătatea zilei îi va găsi pe cei doi înfometaţi şi arşi de sete.

Unul dintre lucrători arată spre cerul albit — şi, brusc, pacea se alcătuieşte numai din trecerea prin iarbă şi frunză a vietăţilor nevăzute. Aşezaţi, bărbaţii mănîncă. Pe măsură ce se satură, somnul îi copleşeşte, beau apă — şi nici nu-şi dau seama cînd adorm. Şi dorm, amiaza le

trece pe deasupra, umbra care-i ocroteşte e caldă — cînd se trezesc, au pe tîmple sudoarea somnului, a hranei mistuite în somn, a viselor nemaiaduse aminte.

Zgomotul securilor umple iarăşi pădurea, oamenii icnesc la fiece izbitură. Faţă în faţă, bine sprijiniţi pe tălpi, îşi aşteaptă rîndul. Cozile de carpen ale uneltelor s-au făcut alunecoase şi, de aceea, cînd unul loveşte, celălalt îşi umezeşte podul palmelor lustruite de-atîta strînsoare. Îşi urmăresc unul altuia mişcările, fiecare vede, pe sub sprîncene, statura celuilalt. Contururi abia ghicite se strîng, se dilată într-un număr limitat de gesturi — siluete aburoase făcîndu-şi semne cu înţeles neschimbător. Cu aceleaşi priviri încеţoşate, amîndoi iau aminte la frunza copacilor doborîţi, cum se zbîrceşte ca o piele nemaihrănită de sînge. Se apleacă, lovesc, stropi sălcii de sevă sar odată cu aşchiile — şi iarăşi, ajutat de funie, un trunchi se lasă, încet mai întîi şi apoi vertiginos, peste foşnetul celorlalţi copaci.

Astfel se urmează ceasurile. Tăietorii de lemne vorbesc puţin — şi ziua scade pînă cînd, în aerul răcorit de vînt, pămîntul începe să exale miasme grele. Aici, crengile fac amurgul umbros şi amurgul pune un spor de grabă asemănătoare cu panica în mişcările oamenilor ; priveliştea lui întreagă se arată dincolo de marginea pădurii, la zarea descoperită.

Şi atunci se petrece un fapt despre care nimeni nu va putea să vorbească fără să simtă cum îndoiala i se aşterne în cuget :

Cald, fierul securii scapă din coadă, şi deodată nu se mai aude nimic altceva decît un urlet — nu, nu urletul celui ce zace cu o aureolă de sînge jur-împrejurul capului, ci al tăietorului de lemne rămas în picioare, uluit de propriul său glas.

Dincolo de marginea pădurii mai e lumină.

Sub desimea arborilor, sîngele se înnegreşte, iar mîinile mortului s-au acoperit de culoarea cenuşii.

„La toate acestea mă voi gîndi cît mai puțin — își spune N. Dacă cel ce susține că nu din voința lui și-a pus tovarășul la pămînt va fugi, eu voi spune că altfel nici nu s-ar fi putut întîmpla. Să înduri mai mult de cîteva clipe singurătatea alături de un cadavru, chiar și atunci cînd nu prin tine a venit moartea ! Tăietorul de lemne va părăsi oricum locul sîngelui — și dacă a premeditat omorul, și dacă a lovit din greșeală, și pentru a se ascunde, și pentru a se denunța. Și mă voi gîndi cu insistență la vinovăția lui, și voi împinge bănuiala pînă într-acolo încît voi socoti : dacă a venit să se mărturisească, a făcut-o pentru că a mizat pe deprinderile noastre de gîndire. Un om vinovat — spunem de obicei — se îndepărtează de cel ce ține legea în mînă, nu se apropie de el ca să-i ceară ocrotire. Da, acest viclean tăietor de lemne a ghicit că și eu sufăr de opresiunea prejudecăților. Doar că asupra mea n-are înrîurire nici una dintre prejudecățile ce l-ar putea absolvi.

Totuși, de ce n-aș recunoaște, povestea pe care mi-o spune tăietorul de lemne îmi strică liniștea.

«N-am vrut să-l ucid — strigă el —, vina o poartă întîmplarea !»

Eu îi cer probe, iar el repetă ceea ce mi-a spus, încredințat (de unde o atare încredințare, Doamne ?) că afirmația lui este prin ea însăși un argument salvator. N-ar fi exclus să fie așa, dar dacă natura raporturilor noastre se întemeiază pe suspiciune...

Și, vai, povestea lui este alcătuită din atît de puține elemente !

Numai ascultînd-o, mi se pare că rătăcesc într-un labirint, iar dificultatea ieșirii dintr-un labirint — știu — depinde de numărul mic de repere, reluate monoton, fără nici un accident care să ajute memoria ; pe aici am mai trecut cîndva, îmi spun — și sînt disperat pentru că, din pricina asemănării detaliilor, s-ar fi putut ca pe acolo să nu fi pășit, totuși, niciodată.

Da, povestea lui e săracă — și dacă i-aș da crezare l-aș elibera. Dar frații celui ucis au nevoie nu de credința, ci de virtuțile urmăritorului care sînt — trebuie, deci, să am pre-judecata vinovăției lui. Dar, astfel, în loc să pun în scenă conflictul dintre cei doi tăietori de lemne, intru însumi în conflict cu unul dintre supraviețuitorii presupusului conflict. Cît de mult îmi lipsesc mărturiile ! Ci în păădure, la ceasul omorului, în afara ucigașului și a victimei, nu se mai afla nimeni."

Bine — îmi vei reproșa tu —, atunci de ce susține N. că, în ceea ce îl privește, conștiința eșecului nu are reazim ? Iată un fapt care-i întrece puterea de pătrundere, iată cum, în întîlnirea dintre el și tăietorul de lemne, cel ce pierde cu adevărat nu este tăietorul de lemne.

„Nu ! — s-ar apăra N. — eu nu pierd ! Sau, dacă pierd, lucrul acesta nu se vede. De mine nu se va spune că am rămas în labirint, pentru că datoria mea este să nu mă las prins în labirintul dintre cuvintele ucigașului ! Conflictul se leagă între obligația mea de a-l arăta demn de pedeapsă și dorința lui de a scăpa de sancțiune, fie că vrînd a lovit, fie că nu. Dacă primul termen al opoziției este fals sau nu — asta n-are importanță. Căci eu nu trebuie să mă îndoiesc, după cum, vinovat sau nu, ucigașul nu se îndoiește că vrea să evite osînda. În același timp sînt constrîns să suspectez buna-credință a tăietorului de lemne și să întrevăd în chiar dorința lui de a evita sancțiunea un indiciu posibil de vinovăție.

A fugit de la locul crimei ? Din această cauză a fugit. S-a dat singur pe mîna mea ? Tot din aceeași cauză s-a dat pe mîna mea. Și premeditînd și nepremeditînd, tăietorul de lemne nu poate să reacționeze altfel decît într-unul din felurile arătate.

«De ce să fiu pedepsit dacă n-am vrut să ucid ?» — se întreabă el nedumerit.

Iar dacă, urzind, a lovit, el, care ajunsese mai dinainte la credința că fapta îi este îndreptățită, ori va fugi (știind

că nu l-a văzut nimeni), ori mi se va înfățișa și-mi va cere viclean ocrotire (și el a aflat că, mai mult decît fapta însăși, pedeapsa este aceea care dă sentimentul vinovăției — de ce nu s-ar feri de o trăire chinuitoare ?).

Termenul al doilea al conflictului se afirmă mult prea intens ca să mi se îngăduie șovăiala. Dacă mă voi înșela și voi duce la scaunul judelui un nevinovat, legea n-are nimic de pierdut. În schimb, s-ar putea să aibă de pierdut dacă las slobod un omorîtor de rînd. Cum sigur de hotărîrea mea nu voi fi niciodată, spun : Nu fapta tăietorului de lemne cere pedeapsă ! Însăși ideea de sancțiune, cînd s-a săvîrșit o astfel de faptă, cere satisfacție !

Și totuși, certitudinea asta nu-mi aparține. Istorisirea tăietorului de lemne continuă să mă neliniștească și, pentru a-l trimite la judecată cu sufletul împăcat, aș vrea mai degrabă ca el să fie într-adevăr vinovat. Altminteri, la capătul dialogului, n-ar fi el o victimă ? Și, încă, victima mea ? Iar eu, un infractor ? Și, încă, un infractor adăpostit în spatele legii ? Nu vreau să am de-a face cu un ucigaș fără voie ! De aceea, sînt în stare să-mi împing bănuielile pînă la delir. Spun, bunăoară : Acest tăietor de lemne a vrut să pună capăt unei rivalități ; să se răzbune, poate ; să rămînă în posesia bunurilor celuilalt ; să încheie pentru vecie o legătură de vrajbă — și așa mai departe. Și atunci și-a ales drept tovarăș pe omul acela și, zilnic mergînd în pădure, a pus la cale, pas cu pas, capcana unde să-și atragă dușmanul fără ca nimeni să-l poată arăta cu degetul.

«Cui nu i se poate desprinde fierul de coada securii ?» — și-a zis el.

Și în ziua crimei, anume nu-și ascute securea, pentru ca izbiturile de tăria fibrei să zdruncine și să macine lemnul cozii în lăcașul lui strîmt, anume nu s-a îngrijit de reînnoirea penelor, anume s-a așezat cum s-a așezat în fața celuilalt — și toată ziua, ca și în celelalte zile, a tras cu urechea la sunetul securii, la vibrațiile cozii, să-și dea

seama cît a slăbit unealta din încheietură, să asculte, deci, și să chibzuiască în ce chip să se aplece de fiecare dată pentru ca, în secunda desprinderii fierului, să nu adauge la numărul mișcărilor nici una de prisos, iar celălalt să nu se mai poată feri și tăișul să-l ajungă fără abatere."

„De ce, totuși — se întreabă N., cu adevărată sau prefăcută uimire —, a pus ucigașul atîta meticulozitate în pregătirea crimei ? Ar fi putut foarte bine să-l ucidă de-a dreptul, avînd să se îngrijească doar de lipsa martorilor ! Da, dar tăietorul de lemne vrea, ca oricare, să aibă cugetul nepătat, vrea ca eu însumi să cred în nevinovăția lui și să vadă pe fața mea cum încerc o părere de rău la gîndul că sînt nevoit să dau satisfacție ideii de sancțiune: să capete confirmarea cea mai de preț ce i s-ar putea da de către un semen.

«Din întîmplare l-am omorît !» — repetă el zi și noapte.

Iar eu mă îndoiesc. Toate întrebările mele tind să-l cuprindă într-o rețea greu de rupt : ca și el, țin cu tot dinadinsul să nu mă simt vinovat. Da — mă gîndesc în timp ce-l las cu zbuciumul lui —, din clipa cînd vrerea uciderii l-a subjugat, s-a străduit să uite că este înconjurat de oameni. El s-a abstras de la judecata critică, acuzatoare prin natura ei, a colectivității, pentru ca treptat să rămînă față în față doar cu silueta celuilalt. Pe măsură ce scădea importanța mediului cenzurator, lua amploare necesitatea înlăturării semenului. În același timp se destrăma și spectrul pedepsei, iar cînd acesta a dispărut definitiv, tăietorul de lemne se și afla cu unealta ridicată deasupra capului ! Și a fugit (dacă a fugit) înaintea ochilor cu imaginea amenințătoare a sancțiunii. La fel de amenințătoare ca și pe vremea cînd îi trecuse prin minte, ca o adiere, gîndul uciderii. Atunci, spaimei îi urmase simplu un zîmbet (tălmăcit în cuvinte, ar fi însemnat : Nimeni nu te poate pedepsi pentru un gînd !). Acum îi răspunde prezența doveditoare a mortului.

Ce-ai făcut cînd l-ai văzut la picioarele tale ! — întreb — şi ucigaşul mărturiseşte :
«Am scos un strigăt de groază».
A strigat, deci, zîmbetul de altădată l-a înlocuit acum urletul.
Ştiu totul. Presupunerile mele se ţin lanţ. Pot să-i arăt că a fugit ca să-şi dea răgaz. Că răgazul acesta l-ar fi ajutat să se familiarizeze şi cu frica, şi cu raţiunile propriului gest. Că, astfel, ar fi putut să se retragă împreună cu imaginea victimei într-un perimetru inaccesibil ochiului şi judecăţii semenilor, şi acolo să-şi trăiască liber întemeiata — în ceea ce-l priveşte — nevinovăţie !
Or, eu vreau să-l împiedic de la toate acestea. Să-l ţin în preajma mea. Să-i descopăr din aproape în aproape vinovăţia. Să-l fac să priceapă că în ziua crimei se mai aflau pe lume şi alte fiinţe cugetătoare, nu numai el şi celălalt tăietor de lemne. Ba, pe deasupra, că nu pot fi înşelat. Şi-i arăt, ca şi cum nici un gînd al lui nu mi-ar fi străin, că, izbind de mai multe ori cu securea şi cugetînd totodată la sîngele aproapelui, a fost sigur că fierul se va desprinde. Nu ştia în care ceas al zilei se va petrece faptul, l-a lăsat în seama hazardului, pe cînd, de ce nu !, el, tăietorul de lemne, ar fi putut să nutrească dorinţa de a nu-şi ucide tovarăşul şi uneori chiar să-şi uite intenţia, anume ca izbitura din urmă să fie imprevizibilă. Cum să nu strigi, cînd aşteptarea îţi este răsplătită într-un moment atît de bine ascuns în numărul mare al secundelor ?
Nu fac decît să-l împing într-un loc despre care eu ştiu totul iar el nimic. Aici, el şi-ar primi pedeapsa şi, împreună cu ea, conştiinţa culpei — iar eu : pacea."
„Şi totuşi — se întreabă N., ori de cîte ori nevinovăţia celuilalt i se pare demnă de crezare —, de ce îl dau pe mîna judecătorului ? Fiindcă nu a vegheat îndeajuns la îmbinarea securii cu lemnul ? Fiindcă s-a dus în pădure ? Fiindcă trebuia să-şi facă foc ? Fiindcă i-a fost foame ?

Fiindcă şi-a luat o femeie de la care a cerut copii ? Fiindcă a fost copil ? Fiindcă s-a născut ?"
Iată, în sfîrşit, şi această cauză din urmă. Dinaintea ei, N. se retrage cu spaimă, mai dreaptă părîndu-i-se delirantă atotştiinţă, ca şi necurata vrere de a avea în faţă un ucigaş de rînd.
„Lăsaţi-l pe tăietorul de lemne să fugă ! — ne va cere N., cuprins de tulburare. Daţi-i o mie de paşi înainte, daţi-i două sau zece mii de paşi înainte, renunţaţi la mine şi la ceilalţi urmăritori. Să-l urmărească unul dintre apropiaţii mortului, şi doar acest urmăritor să capete învestitura şi a urmăritorului, şi a judecătorului.
Iar tăietorul de lemne să alerge spre un loc de izbăvire — dar, pentru aceasta, numiţi o cetate spre care să alerge zi şi noapte. Să alerge —, şi chiar dacă, bolnav de căinţă, va striga celor ce-l întîmpină : «Am ucis !» — nimeni să nu-l atingă, nimeni să nu-i împiedice fuga, nimeni să nu-l însoţească pe urmăritor ca să-şi înlesnească însărcinarea. Şi dacă urmăritorul îl va prinde în drum spre cetatea de scăpare, acesta, da, să-şi răzbune mortul şi să se socotească mijlocul prin care se înlătură incertitudinea oamenilor. Şi răzbunîndu-l, nici să nu se întristeze, nici să nu se bucure de fapta lui.
Şi dacă fugarul va trece dincolo de porţile cetăţii, urmăritorul să nu îndrăznească să pătrundă şi el, cu arma în mînă, ci să se întoarcă în linişte acasă şi aici să înceteze a mai dori moartea celui urmărit.
Căci pe răzbunător nu-l mînă ura, ci legea. Să se întoarcă, deci. Iar dacă între zidurile cetăţii se va încumeta să-l lovească pe tăietorul de lemne, să fie învinuit şi de moartea acestuia, şi de moartea celuilalt, dintîi : ca un ucigaş de două ori şi ca un pîngăritor."

V. Pentru toate acestea, N. are un zîmbet de îndoială. Dincolo de cuvintele lui vibrează, cu aceeaşi putere, îndoiala — dar şi rîvna de a-şi atrage semenii în-

tr-un joc fără miză. Pe fața lui ostenită de tristețe și singurătate, noi vom desprinde însă și nuanța ironiei. El nu se teme la gîndul că, odată începută, o lucrare își expulzează inițiatorul. Nu crede N. că fapta înseamnă drumul spre faptă ?

„O cetate de scăpare — se ferește el să afirme de-a dreptul — este calea spre o cetate de scăpare. Dar cine va consimți să vorbească despre ea se va obliga, totodată, la acțiune decisă. Căci — spune prejudecata —, șansele unei idei de a deveni realitate există înainte ca ea să capete expresie."

„Să se numească o cetate de scăpare !" — va cere el, așadar.

Iar noi îi vom răspunde :

„Cu neputință !"

„Să se numească o cetate de scăpare ! — va relua N. Dacă tăietorul de lemne va izbuti să fugă pînă acolo, să intre : porțile să se închidă în urma lui și să-l ferească de arma răzbunătorului. Nu ar fi fost el pedepsit ca și cum ar domni orbește principiul că orice vărsare de sînge strigă după ispășitor ? Simpla vedere a unei răni mă trimite în căutarea vinovatului și acolo unde el nu se află. Eu mă supun fără cîrtire acestei stări de lucruri, dar împlinirea legii este oare totuna cu păstrarea neștirbită a adevărului ? «Un om a fost ucis !» — exclamă cineva, și tăietorul de lemne este pedepsit pentru că despre un om s-a spus : «A fost ucis». Așadar — adaugă N. —, la ce bună cercetarea tăietorului de lemne, înfățișarea lui la judecată, judecarea și hotărîrea anilor de pedeapsă ? Spunem : tăietorului de lemne să i se ia libertatea ! — ca și cum, cercetîndu-l, el însuși mi-ar fi destăinuit intenția vinovată. Sancțiunea ia înfățișarea simbolică numai și numai din pricina îndoielii noastre, dar lui îi sînt date foamea, setea, și, peste toate, conștiința nevinovăției. Temnița lui e umedă, pereții asudă și *el* e cel ce-i aude cum susură, nu noi, deși noi îi dăm apă, nu mai multă decît i s-a dat, în zori pentru o zi, și hrană nu mai multă decît ieri."

„Dacă el — adaugă N. — ar ajunge la convingerea că e vinovat, s-ar salva de la primejdia înstrăinării de sine ! Dar va fi el într-atît de înțelept încît să-și născocească o vină ? Și, presupunînd că voi fi izbutit să-l încredințez că însăși ideea de sancțiune îl cere drept vinovat, socotiți oare că, prin aceasta, i s-ar face un bine, că va îndura mai ușor zilele și anii de silnicie ?"

„Un om — va continua, N. cu un exemplu de demult —, un om și-a pierdut, pentru vreme îndelungată, libertatea. Nu l-a apărat nimeni. Învinuirea suna într-atît de înfricoșător, încît nici absența desăvîrșită a probelor nu l-a mîntuit. Faptul doar că a fost acuzat în acel chip a avut darul să-l preschimbe în infractor — dar, pentru cele ce vor urma, important este că el s-a dus să sufere laolaltă cu cei ce-și cunoșteau foarte bine culpa.

Mai întîi a fost uluit. Apoi s-a hotărît să aștepte — o, nu numai ziua eliberării, ci ziua cînd i se va recunoaște neprihănirea și va fi despăgubit pentru anii irosiți în galeriile minei.

Cît timp să fi așteptat insul ? Spre deosebire de al celorlalți, simțul duratei i se ascuți pînă la nimicire. În chip firesc, începu să se întrebe de ce e silit să viețuiască într-un grup uman înzestrat cu darul așteptării.

Singurul obraz muncit de revoltă al lui era. Fără obiect precis, ca și așteptarea în zilele dintîi ale detenției, revolta lua treptat chipul deznădejdii — una surdă, amenințînd să se preschimbe în nebunie.

Dinții îi căzuseră, ca și celorlalți. Ca și lor, părul albit i se rărise la tîmple și în creștet. Ca și lor, sudoarea începuse să-i miroasă a sînge, încheieturile, să i se îngroașe, ochii, să-și piardă culoarea.

«Vinovat sau nu, am ajuns să le semăn — și-a spus omul acelei întîmplări de demult. Atît că eu am uitat de cînd tai cu tîrnăcopul la piatră».

Şi chiar aşa era. Ceilalţi plăteau, lui i se lua. Ceilalţi ştiau că, afară, rotirea vremii nu încetase. Ceilalţi aşteptau să iasă la lumină, după ce-şi vor fi plătit în întregime datoria. Dacă şi-a închipuit vreodată omul acesta cum va arăta lumea la ieşirea lui în libertate, şi-a închipuit-o neschimbată, aşa cum o lăsase coborînd în întunericul minei. Lui i-a lipsit şi vina, şi puterea de aşteptare, şi, de aceea, timpul petrecut cu tîrnăcopul în mînă n-a fost timp, ci stare.

Asta, pînă cînd a luat aminte la asemănările dintre el şi ceilalţi.

Şi ca să nu piară, ca să se poată ridica din aşternutul lui sărat cu bunaştire că, în împrejurările noi (abia atunci descoperite !), de seamă este numai trecerea încă unei zile, a simţit că trebuie să recunoască dreaptă vechea învinuire şi să se lege de ea ca un embrion de matca lui hrănitoare.

«Pedepsitorii mei — şi-a spus el atunci — n-au greşit cînd m-au aruncat aici. Or, eu m-am irosit cu aşteptarea altei zile decît aceea hotărîtă ca sfîrşit al ispăşirii ! Cînd voi fi liber, legea nu va îngădui nimănui să se apropie de mine cu gînd de răzbunare. Chiar şi amintirea greşelii mele va fi ştearsă».

Astfel, a început să-şi mărturisească marele păcat. Îşi auzea cuvintele fără să se înspăimînte. Cei din jur, însă, l-au privit înspăimîntaţi. Pînă atunci se apropiaseră de el cu sfială. Ştiau că este nedreptăţit, tăcerea i-o cîntăriseră ca protest, şi nu bănuiau că omul e gata să-şi scape frîiele minţii. Dar cînd au observat cum, pe măsură ce se mărturiseşte, îşi recapătă puterile, au prins să-l ocolească. Pînă şi paznicii, care îl ocrotiseră cu mici înlesniri, s-au îndepărtat de el. Mult n-a trecut pînă cînd mirării celorlalţi să-i ia locul sila cea mai adîncă. Îl pîndeau de departe, presimţeau că lucrurile nu se vor opri aici şi că, dintre ei, nevinovatul de odinioară este singurul în stare de schimbări spectaculoase.

Într-adevăr, o nemaiîntîlnită sete de viaţă pusese stăpînire pe el. Foamea începuse să-l chinuie. Din ce în ce mai agitat, vrînd să afle din ce în ce mai multe despre tovarăşii lui, nu înceta să se spovedească, mai bine zis, să-şi înveţe pe de rost noua poveste, singura lui şansă de supravieţuire.

Şi, tot atunci, să nască din el pîrîşul pe care toţi îl aşteptau cu groază.

Trezit din somnul lui sinucigaş, omul descoperea viaţa, dar într-o asemenea stare de ascuţire a instinctelor, încît oricine ar fi putut să prevadă că se pregăteşte pentru o cît mai grabnică ieşire în libertate. Mulţi ar fi vrut să-l suprime, iar ostilitatea paznicilor întrecea măsura urii obişnuite. Mutat dintr-un loc într-altul, pe unde apărea semăna discordie, suspiciune şi mai cu seamă o frică amestecată cu scîrbă.

Ce-ar fi ajuns omul acesta în libertate, e greu de spus. Eu susţin, fără să mă tem, că slobod, nu s-ar fi sfiit să ia lumea drept un loc de muncă silnică, unde aparenţele libertăţii ţin de-o simplă, tacită convenţie.

Lăsaţi-l pe tăietorul de lemne să se ascundă într-o cetate de scăpare ! Acolo, nu va fi constrîns nici să-şi asume vinovăţia ca să poată supravieţui, nici să respingă amintirea acuzaţiei, şi, în felul acesta, să fie condamnat la pieire !"

Ajuns aici, N. va adăuga argumentelor lui încă unul, drept aceea va face apel la memoria noastră.

Iar noi ne vom aduce aminte că locuri cu o menire aidoma cetăţii de scăpare au existat cîndva : temple, stîlpi nepăziţi, altare de pămînt sau de piatră, semne de hotar şi aşa mai departe. Era de ajuns să pătrunzi sub cornişele unui loc de închinăciune, să-ţi petreci braţele în jurul unei coloane, să te prinzi de o piatră de altar, ca să fii izbăvit. Pînă şi matricizilor ca Oreste li se acorda dreptul de a deveni inviolabili : pentru o vreme ; pentru totdea-

una ; pentru o judecată viitoare. Să se fi insinuat bănuiala că omul, cînd ridică mîna asupra aproapelui — fie premeditînd, fie nu ! —, este vinovat numai datorită consecințelor imediate ale gestului ? Că răspunderea pentru moartea cuiva o poartă doar împrejurările și obscura lor înlănțuire ? Să-și fi adus aminte oamenii acelor timpuri că, mult înaintea lor și a legilor săpate în piatră, a ucide însemna, simplu, a înlătura ? Și tot ei, dătătorii de lege, înspăimîntați de lucrarea ei oarbă, să-și fi amintit cu nostalgie de un ținut edenic, unde totul, de la naștere la ucidere, rămînea neînregistrat, cuprins în devălmășia marii curgeri ? Iar acele temple, coloane, altare și așa mai departe să fi desemnat concilierea cu vremurile uitate ale amestecului vieții cu moartea, în una și aceeași fericită realitate ?

Ne vom aduce aminte, însă, și de un alt mod justițiar, pierdut și el cu trecerea veacurilor : lapidarea — fața intolerantă a dreptății.

Obștea hotăra :

„Omul acesta să fie ucis cu pietre !"

Nu printr-unul singur să vină, deci, moartea celui pedepsit, ci printr-un număr mare de oameni. Sentința sună :

„Scoateți-l dintre voi !"

Iar îndeplinirea ei, dacă ar fi să împrumutăm optica lui N., tot crimă se cheamă, cauza și scopul unui act precum vărsarea de sînge modificînd doar la suprafață aspectul lucrurilor.

„Cum adică — s-ar fi putut nedumeri oricine —, dacă mi se poruncește să ridic viața unui vinovat, faptul de a fi dat ascultare poruncii n-ar trebui să fie la rîndul său pedepsit ?"

Întrebarea de mai sus e valabilă doar dacă uităm că esența legii stă în propria ei convenționalitate, că tot ceea se află dincolo (indiferența omului față de fapta sa, conștiința nevinovăției, remușcările unui călău în exercițiul

funcțiunii, și așa mai departe) n-o atinge în nici un fel. Și, într-adevăr, este făptașul mai aspru mustrat, dacă săvîrșind delictul s-a crezut îndreptățit cu totul ? Este el privit cu îngăduință, dacă își pune cenușă în cap și-și acceptă sancțiunea cu ochii în pămînt ? Sau, tot așa, are importanță pentru lege faptul că un om este în stare să-și ridice viața *după ce* și-a dus pînă la capăt pedeapsa ? Sau că un călău doarme lîngă o ghilotină, împăcat cu sine ? Sau că nu doarme împăcat cu sine, ci bîntuit de visuri rele, cu toate că legea îl apără, cum aperi o sabie de acțiunea ruginilor ?

Cetatea de scăpare se leagă de existența acelor cazuri de conștiință, pe care legea le trece cu vederea ca să poată funcționa nestînjenită.

Și apoi, este N. convins că sufletul tăietorului de lemne este nepătat pînă în cel mai îndepărtat ungher ? Dacă l-ar lăsa să se refugieze într-o cetate de scăpare, n-ar tresări nici o clipă la gîndul că hotărîrea lui a fost, poate, greșită ? De ce, atunci, nu s-ar îndrepta toți ucigașii, cu voie ori fără voie către o cetate de scăpare ? Căci, de sub cuvintele lui N., pare gata să izbucnească oricînd gîndul că nu există vină și, prin urmare, că orice sistem de sancțiuni este inutil. Și așa s-ar părea : că răspunderea uciderii nu stă la voința omului : dacă a făcut-o premeditat, dacă a făcut-o întîmplător, tăietorul de lemne este oricum nevinovat. În primul caz, înseamnă că n-a rezistat impulsului ce l-a dus la vărsare de sînge. În celălalt, că n-a fost în stare să se sustragă atotputerniciei întîmplării.

„Dar e absurd — va tresări N., pentru că nici slăbiciunea nu poate fi condamnată, nici neputința. Dacă, să zicem, de frică a ucis, frica lui se cheamă fărădelege ?"

Totuși, cîtă vreme vederea sîngelui ne umple de spaimă, cîtă vreme acestei spaime trebuie să i se răspundă într-un fel oarecare, mai puțin absurd pare să iei

drept fărădelege slăbiciunea, neputinţa, frica, decît să laşi nepedepsită o crimă.

Cain fusese avertizat : „Păcatul pîndeşte la uşă, dorinţa lui se ţine după tine, dar tu să-l stăpîneşti“ (adică : „Nu te atinge de viaţa fratelui tău !“). Cu toate acestea, a ucis. Pentru ce anume a fost el pedepsit ? Pentru că a ucis ? Pentru că nu şi-a înfrînt pornirea ? Pentru că n-a ascultat ? Pentru toate la un loc — şi, ca să se vadă că nu numai fapta este sancţionată, *pentru neascultare*. „Să nu vă apropiaţi de pomul binelui şi al răului !“ — fuseseră preveniţi părinţii lui. Ştiau locuitorii Edenului ce este binele şi ce este răul ? Nu, de bună seamă, şi nici intuiţia deosebirii lor n-o aveau. Aveau ei o reprezentare cît de cît asupra morţii ? Şi mai puţin, în lumea şi sub lumina lor eternă. Cu alte cuvinte, porunca : „Să nu te apropii de pomul cunoaşterii !“ — însemna : „Ascultă-mă, ascultă-mă necondiţionat.“ Ne putem face aşadar o idee asupra *poruncii*, asupra ţinutului absolut pe care porunca îl guvernează. Apropiindu-se de pomul cunoaşterii, omul edenic a fost învins de îndoială : el a verificat. Astfel, el a trecut în celălalt tărîm, echilibrat de jocul compensaţiilor, unde nu neascultarea se pedepseşte, nici nevoia de verificare (deşi acestea sînt cauzele căderii), ci fapta goală.

Legea a dezlocuit porunca. Legea, marele frîu, dovada inaptitudinii omului de a înmulţi în absolut, face abstracţie de tot ceea ce premerge faptei, spre a fi neîndurătoare cu fapta.

VI. Orice propoziţie am rosti împotriva cetăţilor de scăpare, N. o presupune, pentru că, înainte de a o asculta, el a gîndit-o.

Totuşi, asupra unui singur lucru n-a cugetat din vreme, asupra faptului anume că ideea cetăţilor de scăpare nu se poate naşte decît în mintea unui bărbat care se teme de sine.

Afirmaţia noastră îl va lua prin surpindere, dar fără să-l tulbure, cum el însuşi vrea o lumină peste adevărata cauză a neliniştilor lui.

Acest om, gîndeşte-te, cunoaşte fiziologia vărsătorului de sînge. El nu uită că întîiul născut după alungarea din Eden a fost şi întîiul vinovat de omor — şi mă întreb dacă N. nu îşi acoperă în întregime, cu această metaforă, bănuiala că omul este ucigaş prin faptul însuşi că este om. Or, dintr-o asemenea perspectivă, *ucigaşul este nevinovat, iar victima cere să moară* — poli ai uneia şi aceleiaşi individualităţi sinucigaşe.

N. cere pentru sine ocrotire !

El şi nu altul este tăietorul de lemne despre care ne-a vorbit !

Şi tăietorul de lemne presimte că între el şi aproapele său (cunoscut sau necunoscut încă) se ţes firele acelui năvod în care vor fi prinşi deopotrivă. Cine, în ce noapte de insomnie, i-a strecurat lui în auz că şi vărsarea de sînge este tot o poruncă, de vreme ce s-a poruncit, în sens contrar : „Să nu ucizi !“ ? Tăietorul de lemne s-a făcut o prezenţă primejdioasă, şi pentru cei din jur, şi pentru sine însuşi. Tresare : „Să nu ai alţi Dumnezei în afară de mine !“ — şi, asta, pentru că în spatele fiecărui lucru întrevede umbra şi mişcarea unor divinităţi înrobitoare, pentru că este copleşit de ele.

Da, tăietorul de lemne aude ceea ce n-ar trebui să audă, vede ceea ce n-ar trebui să vadă. I s-a interzis să rîvnească la avutul altuia ? Atunci avutul aproapelui îl tulbură, femeia aceluiaşi aproape îl umple de venin. Noaptea iese din casă cu părul năclăit de sudoare, închipuirea lui, de-acum îmbolnăvită, naşte sunete şi linii acolo unde nu fusese nici vibraţie, nici clintire. E înconjurat ca de pustiu şi nu-şi mai aminteşte decît o singură poruncă : aceea a sîngelui său răscolit. Dacă se duce la cîmp, se duce în aşteptarea unei întîmplări ieşite din rîndul întîmplărilor fireşti. Dacă aude în urmă paşi, se opreşte, se

întoarce spre locul de unde vine zgomotul și răsuflă ușurat abia cînd rămîne iarăși singur — atunci, și nici atunci. Se apleacă deasupra jgheabului să-și spele fața, dar nu înainte de a fi sigur că în spatele lui nu stă cineva pregătit să-l lovească. Și dacă el stă înapoia celui ce-și răcorește obrazul la jgheab, bîiguie în neștire : „De l-aș lovi, n-ar ști nimeni cine i-a dat lovitura de moarte !" — și trece mai departe, își uită gîndul, așteaptă.

Tăietorul de lemne este singur cu neliniștea lui și parcă umilit de o pricină necunoscută. Iar noaptea, privind spre staulul vecinului, seamănă cu omul cel mai sărac de pe fața pămîntului, vreau să spun cu un călător căzut de la drum într-o așezare neprimitoare sau la un ceas cînd buna-cuviință te oprește să bați în ferestre și să ceri găzduire — cu un călător, așadar, iarna, sub stele tăioase, înfometat, pe un pămînt mai tare ca piatra. El caută un loc unde să-și adoarmă oboseala, nu-l află, sfiala lui crește pînă la pierderea dreptei judecăți și-l face să creadă că mult mai ușor i-ar fi să pătrundă silnic în cea dintîi casă și, aici, să ucidă, să mănînce la masa stăpînului și să doarmă apoi într-unul din paturile calde, decît să bată la o fereastră și să răspundă glasului somnoros de dincolo că este un străin înfrigurat și istovit de foame.

Ca și N., tăietorul de lemne s-a răzlețit — și, în singurătatea lui, învață despre moarte, despre poruncile și întîmplările morții. Totul i se pare prea plin de meandre, orice dorință prea greu de înțeles, dacă ar rosti-o — și pentru toate nu găsește decît o salvare : înlăturarea semenului. Sau, dacă asta nu se poate, propria lui dispariție :

Asuprit de presimțiri prea multe și prea de tot soiul, lucrătorul din pădure visează cu ochii deschiși cum iese la cîmp și, acolo, cum se împiedică și cade cu pieptul în secera lucrătorului de alături. Nu teama îl străbate la o asemenea năzărire, ci un fior apropiat la gust cu bucuria.

Dar dacă tăietorul de lemne a ajuns să creadă în necesitatea vărsării de sînge, nu va ajunge el neapărat și la credința într-o cetate de scăpare ? Seara sau în amiază, la vreme potrivită sau nu, își repetă :

„Oricînd aș putea să ucid !"

Atunci i se pare că a și comis fapta sîngeroasă. Prin tăietura ochilor mijiți vede totul. Vede cum ridică securea, cum fierul scapă din coadă, cum omul cade. Sau cum fierul nu scapă din încheietură și cum, privind la țeasta asudată a tovarășului său, nu-și poate reprima îndemnul de a izbi. La această vedenie a cugetat îndelung : nu în legătură cu o cauză ori cu un dușman anume, ci simplu, ca la o chestiune elementară : aproapele este vulnerabil, aproapele este inconștient de propria sa vulnerabilitate și așa mai departe.

Oricum, tăietorul de lemne ocolește cu închipuirea leșul victimei. Așezat la umbră, potolindu-și foamea, spălîndu-se de necurățeniile zilei, el nu poate (sau nu vrea) să se gîndească mai mult de o clipă la căderea celuilalt. Încă nu a ucis, dar îi stă în putere să-și reprezinte cum părăsește trupul aproapelui căzut, cum drumul larg și lin pietruit îl duce de-a dreptul spre o cetate de scăpare. Se foiește în așternut, se lasă la voia presupunerilor, se vede cum aleargă și cum se ferește de lumina zilei. Și mai departe? Mai departe se oprește lîngă o fîntînă. Și mai departe ? Mai departe își caută un ascunziș pentru odihnă. Și, de vreme ce nimeni nu-l atinge, el, tăietorul de lemne, de ce nu s-ar privi pe sine ca pe o ființă sacră ? Nu cu același sentiment îl întîmpină și cei ce-l întîmpină ?

N-a ucis, dar își povestește amănunțimi despre întocmirea cetății mîntuitoare. O, ziduri înalte ! Și aripile porților cum strălucesc, din arama cea mai curată ! Dincolo, descoperi doar semnele păcii. Ulițele sînt drepte, casele — albe, lumina — neîntinată, ca apa. Oriunde poți avea adăpost, oamenii vorbesc puțin între ei, nimeni nu te întreabă de unde vii, femeile se mișcă încet, ademenesc fără

să știe că ademenesc, își leagănă sau își hrănesc pruncii. Toți, ca și tăietorul de lemne, au trăit în așteptare, toți păreau cîndva căzuți într-un somn pe jumătate. Fuga pînă la porțile mari i-a despovărat de gîndul vinovăției și pe deasupra au primit — ca dar și răscumpărare — pacea. Paznicii nu sînt. Din incinta cu ape și pajiști nu iese nimeni, nimeni nu vrea să se întoarcă acolo unde ar putea să ucidă și-a doua oară.

„Ale cui sînt turmele ?" — întreabă tăietorul de lemne în visele sale.

Drept răspuns, locuitorul înalță liniștit din umeri.

„Dar grădina ? Dar miriștea presărată cu stoguri ? Dar moara ? Dar via ? Dar teascurile dintre șirurile viei ?"

Nu întreabă : „Cine păzește dreptatea aici ? Unde este locul de închinăciune ? De ce nu cîntă nimeni ?" — pentru că ia aminte la propriile dorințe și-și dă seama că i-a slăbit imboldul rugăciunii (îngenuncherea de altădată, prin care ar fi vrut să obțină și absolvirea, și puterea de a izbîndi asupra păcatului !), că nu mai năzuiește, prin cîntec, să înfrîngă ispita sîngelui străin. Dacă ar fi rămas afară, Casa Dreptății, Templul și Cîntecul i s-ar fi păstrat ca nevoi. De acum, va petrece în lumina cernută a oracului, va tăia lemne singur sau însoțit de un alt om. Grozăvia din pădure nu se va repeta. Pentru munca lui va primi hrană din mîna celui ce seamănă și seceră grîu, veșminte din mîna celui ce duce la rîu snopi de in — rîul taie în două cetatea, de-a dreapta și de-a stînga se clatină sălcii, iar malul se cheamă iarbă de-o palmă și unduire.

Astfel va gîndi înainte de a-și vedea aproapele lungit la picioare.

Dar, după ce se va ridica securea, oricît s-ar îndărătnici, nici zidurile, nici ulițele, nici ogoarele cetății nu i se vor mai arăta. Puterea de a visa îl va trăda și, descoperit, dintre toate îi va rămîne doar fuga oarbă, neînțeleaptă. Va fi prins și tîrît în fața împărțitorilor de dreptate.

N. să se cerceteze !

Ca să nu spunem, altminteri, despre el : n-a ucis încă, dar va ucide. Ca și tăietorul de lemne, el își adoarme temerile cu o născocire paradisiacă, pentru ca, la vremea cuvenită, să lovească neamenințat de spectrul pedepsei.

VII. Totuși, să zicem dimpreună cu N. că tuturor ucigașilor fără voie li s-ar îngădui să alerge spre o cetate de scăpare și să viețuiască acolo.

Noi sîntem afară și o privim la început temători, așa cum privim la un lucru nou, și nu știm : trebuie ori nu să ne bucurăm ? pentru că n-am aflat cît bine și cît rău viitor se cuprind între marginile lui. Noi am netezit drumurile pînă aici. Noi am împrejmuit locul. Noi am pus paznici la intrări. Pătrunderea străinilor în incintă este interzisă. De aceea nici nu vom ști : vor sau nu locuitorii ei s-o părăsească ? Din pricina acestei incertitudini, cetatea ne stă înainte pentru a ne înfricoșa, pentru a ne face să recunoaștem că adevărata istorie a unei idei începe abia din ceasul întrupării ei, cînd, obiect cu limpezi conture și descriptibil, tinde să-și cucerească neatîrnarea și față de idee, și față de cel ce i-a căutat, între multele posibile, chipul.

Ce se petrece înăuntrul cetății ?

Acolo, ne îngăduim presupunerea, oamenii se ucid între ei. Adunați din toate locurile și dintr-același soi nemernicit, se ucid între ei cu înverșunare.

Paznicii tac. Nu îndrăznim să-i întrebăm, ei înșiși n-au trecut dincolo de ziduri. N-au aflat ce se petrece acolo, iar noi avem lipsă de o lămurire întreagă. Ne rămîne doar să trecem de la o supoziție la alta — drept care ne închipuim, mai întîi, că locuitorii își vor preschimba cetatea într-un meleag al urîciunii și al pustiirii.

Fiecare știe că omul de lîngă el a ucis — fără voie, desigur, dar a ucis —, și vremea i-o macină așteptarea : provizoratul nu a luat sfîrșit, așa cum a crezut N. Gunoaiele

se înmulțesc pe străzi. Paragina roade tencuiala caselor. Lucrul ce s-a dat tuturor pentru sporirea izvoarelor de viață este lăsat de izbeliște. Femeile umblă de colo-colo ca niște somnambule, un miros greu de putreziciune le învăluie și împerecherile lor nu vor apuca să dea rod. Holera de-ar fi izbit, și tot n-ar fi lăsat atîtea cadavre prin șanțuri, pe deasupra gunoaielor și aiurea, cîte a lăsat boala ciudată care i-a scos din rîndul lumii și i-a mînat aici. A fost o vreme cînd se îngropau unii pe alții într-ascuns ; acum, nimeni nu se mai sfiește să lovească și să treacă mai departe, în mînă cu pîinea sau cu haina victimei. De aici, din cetate, încotro să mai fugă ? Iar legea de afară nu mai are putere să-i apere de neorînduială. Focul cuptoarelor se stinge pe încetul. Doar cîinii paznicilor intră și ies prin rețeaua încîlcită — și s-au îngrășat.

Din cînd în cînd, poarta cetății se deschide și se închide în urma unui om. Iată-l, străbate ulița mare și încearcă să dea de rostul priveliștii. Dar înainte de a se dezmetici, oarecine îi smulge legătura cu merinde. Dacă jefuitorul dispare fără să-i mai facă alt rău, e că atît i-a fost de-ajuns pentru ziua de azi : îl va despuia și-l va ucide la ceasul cînd îl va prinde neiscusit să-și apere viața.

Mereu vin alții, și totuși numărul sufletelor scade. Nu s-a născut nici un prunc, femeile sînt tot mai puține și mai vlăguite — și nimănui nu-i trece prin gînd că față de un nou-venit, făptaș nevinovat ca altădată și ei, ar trebui să se poarte ca în împrejurarea unei nașteri. Atîta măcar, dacă din sînul femeilor nu iese alt decît duhoare de sînge și de sămînță irosită.

Nu ară și nici nu vor ara. Se uită nepăsători la iarba sălbăticită și nu e palmă de pămînt despre care să nu poți spune : „Aici a căzut un om și nimeni nu-și mai amintește numele lui !“ Cînd nu vor mai avea ce să mănînce, se vor mînca între ei, fără să priceapă că pămîntul le-ar fi de folos cu o hrană mai dreaptă.

Astfel *am vrea* să se întîmple, anume ca N. să se întoarcă de la vedenia lui. Și dacă tot ce s-a spus aici este, încă, puțin, admitem : n-am întrebat paznicii, ca nu cumva să ni se aducă o dovadă contrară.

Să presupunem, iarăși, că i-am lăsat pe toți vinovații de omor între hotarele acelui oraș.

Și de data aceasta vom rămîne în preajma porților. În schimb, ne vom apropia de un paznic și de la el vom afla că n-a pătruns niciodată în cetate.

„De ce ?“ — îl vom întreba.

„Pentru că liniștea de acolo mă sperie — ne răspunde paznicul —, liniștea și părerea de viață firească.“

Să nu intrăm nici noi, să rămînem la umbra împrejmuirii înalte.

Așa, gîndul ne poartă la nesfîrșitele întinderi de iarbă, la toamna aducătoare de uscăciune și foșnet, dar mai cu seamă la fulgerul care face din lanurile de buruiană mari lanuri de vîlvătaie și trosnet. Focul calcă din aproape în aproape, zile și săptămîni întregi, și, de atîta lumină, stelele, noaptea, nu mai răsar. Pe sus, o pînză de fum însoțește înaintarea flăcărilor. În urmă rămîne cenușă — întîi un cerc mic și apoi o arie de cenușă spre care, spun călătorii, viețuitoarele se îndreaptă în fugă, primejduindu-se. Și călătorii mai spun că, dintr-o poruncă nerostită, aici legea vărsării de sînge încetează. Armistițiul durează cît amenințarea și, adaugă aceiași călători, uneori pier de foame și de sete animale cu o putere de viață pe măsura colților, ghearelor, grumazului lor : brusc îmblînzite, cu toate vechile deprinderi uitate, ca și făpturile care n-au pentru apărare decît viclenia măruntă sau fuga.

Stăm la ziduri și ar trebui să ni se pară că focul se întinde de la picioarele noastre și pînă în locurile de unde venim, iar dincolo, în cetate — puținii supraviețuitori ai amenințării generale. Din cînd în cînd, numărul acestora sporește cu unul. Ca și în aria caldă de scrum, acolo stăpînește pacea — iar de căpetenie este, nu-i așa, pacea,

și mai puțin faptul că oamenii ce o păstrează poartă pecetea unei fărădelegi. Noi trăim sub lege, și conflictul cu noi înșine și cu alții n-are sfîrșit, pe cînd cei ce îndrăznesc să treacă peste hotarele dogoritoare fac laolaltă un neam nou într-un pămînt nou.

Numai călcînd legea se ajunge acolo !

Iar noi ne ferim să ucidem, noi propovăduim pacea — ca să ajungem la nemaiîntîlnita credință că, pentru a ne regăsi pe noi înșine, ar trebui să ne lovim de moarte aproapele.

Dar dacă argumentele de pînă acum nu sînt de ajuns, să presupunem, iarăși, că spațiul despre necesitatea căruia N. ne-a vorbit există, și că există umilindu-ne. Fie acolo, dar, pacea, acolo — lucrul cinstit al mîinilor, binele și adevărul, întîmplă-se ca nici un locuitor să nu-și înalțe mîna asupra vecinului său, femeile, ca și bărbații, să-și petreacă viața în curățenie. Dar cei ce se nasc ? Fiii acestui neam ciudat ai cui vor fi ? Părinții lor au ucis, și cetatea tocmai de-aceea i-a adoptat. Ei sînt însă ca și noi, ei n-au dat prețul știut întru locuirea ținutului. Și dacă unii vor cădea din întîmplare în păcatul părinților, ei încotro să fugă ? Pe urmele lor, ce răzbunători să apuce ?

Odraslele ținutului ale noastre sînt, trebuie să fie ale noastre, căci prin faptă și nu prin moștenire îți dobîndești locul aici.

Și atunci vom spune că zidurile cetății adăpostesc doar bărbați și femei în așteptarea propriei lor dispariții. Chinurile facerii nu sînt răsplătite, pruncii sînt luați de la sînul mamelor, alergării i se adaugă încă o suferință : a nașterii de prisos. Cum să vorbim, așadar, de liniștea, și lumina, și pacea necontenită a tărîmului ? Dragostea își pierde rațiunea, apropierea cărnii de carne devine ea însăși avertisment pentru o viitoare pedeapsă : zadarnică, sarcina, zadarnică, zbaterea pruncului în pîntec. Nu în mîntuire vor

locui : o singură constrîngere nu atrage după sine șirul altor nenumărate constrîngeri ? Vor zice :

„De ce am mai îndurat teama de lovitura răzbunătorului, ceasurile de neodihnă, somnul între două spaime și întîmplările fugii ? Credeam că vom intra sub un cer fără legi pedepsitoare, și iată cum asupra noastră tot legea apasă".

Prin urmare, paznicii nu sînt prea mulți.

Cei dinlăuntru tînjesc după libertate, vor vrea de aceea să evadeze : zidurile nu-i apără, ci le întăresc amintirea vinovăției.

Și ce se va întîmpla dacă își vor păstra fiii și fiicele ?

Să ne apropiem încă o dată, să privim la ziduri, la îndepărtatele uliți, la casele albe. Ascultăm zgomote pașnice, și ne gîndim că acestor izbăviți li s-a dăruit și măsura zilei de mîine : vor avea prunci și vor avea dreptul să și-i păstreze. Acum sînt încă la începutul vieții, se caută unii pe alții, cei mai mulți sînt tineri sau în puterea vîrstei, bătrîni puțini și nici un copil. Da, peste o vreme, se vor naște copii (nici un cuvînt, deocamdată, privind poarta orașului veșnic deschisă, nici un cuvînt despre amintitul adaos cu unu), și zilele, în trecerea lor, ne vor da neașteptata veste că zidurile au devenit strîmte, iar numărul caselor, prea mic, și că ogoarele dinlăuntru pot să hrănească numai un spor neînsemnat de oameni. Cine va pune oprelişte la creșterea cetății în lărgime și în adîncime ? Nimeni, și cetatea va da mereu peste marginile ei. Pe cînd noi va trebui să ne retragem de fiecare dată dinaintea lor cu un pas, astăzi și mîine la fel, să le facem ziduri tot mai încăpătoare — ei, tot mai numeroși, noi, din ce în ce mai strîmtorați. Pentru că nu trece zi de la Dumnezeu, ne închipuim, ca unul din afara cetății să nu ucidă din întîmplare ! Drumurile pierd mereu din lungime, și astfel fugarii dovedesc tot mai repede la adăpostul rîvnit, tot mai rare primejdii le stau în cale.

Înmulțindu-se, vor ajunge, oare, să dispară, odată cu secarea izvoarelor de viață ale cetății ? Sau, dezlocuindu-ne, vor reface ei înșiși vechea, îndepărtata lume de unde au venit — pentru ca, apoi, unul din ei să ceară, ca N. bunăoară, un nou loc de refugiu și mîntuire ?

Am întrebat dacă cetatea va crește pînă în ziua cînd visul unui spațiu izbăvitor va renaște. De ce îngrijorătoare ar fi doar această supoziție, cînd se poate afirma, la fel de îndreptățit, că simpla existență a cetății de scăpare va înlesni săvîrșirea unui omor ? Tăietorul de lemne va spune :

„Fără voia mea am lovit !"

Iar N. abia de-aici încolo nu-l va crede. Îl va cerceta în toate ungherele ființei, va striga :

„Minți ! Tu ai ucis știind că undeva, la un hotar de lume pe care oricine îl poate atinge, se află liniștea nemaisfîrșită !" — apoi va ridica din umeri, dezarmat, și-l va lăsa să se mîntuiască prin fugă.

Cu acest gînd, stăm iarăși la porți, acum însă cu spatele rezemat de ziduri. Privim cîmpul și drumul ce-l taie, din zare pînă la puntea marelui șanț. Sînt zorii unei zile de vară. Peste întinderea de praf a căzut roua. La suirea luminii, roua se va usca, pasul desculț va auzi foșnetul crustei subțiri cum se sfărîmă sub el.

Așteptăm — și nu fără pricină. De la o zi la alta, tot mai mulți oameni aleargă încoace. Nimeni nu se atinge de ei, cum nimeni nu se încumetă să-și pună palmele pe umerii unui lepros.

Privim drumul, îi deslușim marginile și netezimea. Și dacă nu acum, peste un ceas îl vom zări și pe tăietorul de lemne. În urma lui, nevăzut încă, răzbunătorul —și, înălțat de-o prăjină, soarele rece. Tăietorul de lemne aleargă, privește peste umăr, merge la pas. Cînd i se pare că și-a adunat puterile, pornește din nou. E istovit ? Da, dar a uitat de fața întunecată a mortului, dar imaginea

frunzelor însîngerate i s-a risipit din amintire. El este ! N. va trebui să-l recunoască, pentru că el i-a zis :

„Aleargă ! Ai o mie de pași înainte !"

Dar noi ne vom aminti și că același N. a strigat :

„Minți ! Tu ai ucis știind că, undeva, se află lumina și liniștea nemaisfîrșită !"

Stăm lîngă cetate, ceața s-a zvîntat, mai e puțin și pașii tăietorului de lemne se vor auzi bufnind pe traversele podului. Vom citi pe obrazul lui semnul viitoarei împăcări cu sine, cum susține N. ? Sau, mai degrabă, bucuria fremătătoare și josnică, de care e în stare doar omul, bucuria celui ce a izbutit să înșele sorții, care nu mai pune de unde a luat și nu mai zidește acolo unde a lăsat pulbere de ruină, bucuria celui ce-și laudă fapta dimpreună cu puterea de-a o fi uitat și-și rîde de slăbiciunea cui îl lasă să uite și să treacă mai departe, beat de bucurie : bucuria nătîngă — o, zîmbet strîmb și viclean ! —, gîlgîitoare, de neamul batjocurii.

Ca tăietorul de lemne sînt mulți și din ce în ce mai mulți. Un om se ivește pe urma lui, dar el nu e răzbunătorul, ci alt ucigaș. Răzbunătorul s-a oprit, cu brațele lăsate, pe cînd fugarul a și ajuns la podul cu traversele roase.

Tăietorul de lemne a ucis, dar de unde să știm noi dacă pentru rana și vînătăile lui, din întîmplare sau fiindcă pe lume există ispita unei promisiuni de pace ?

Ce spune N. ? Nu cumva tăietorul de lemne a vărsat sînge spre a cunoaște ?

Revelația morții, se spune în taină, n-o poate avea nimeni altcineva, fără de numai ucigașul. Cel ce moare află totul despre pieire, dar gura i se pecetluiește pentru auzul celor ce-i priveghează. Dar cînd prin tine se curmă zilele cuiva, cînd în acest chip cade lumina asupra misterului morții, trădîndu-l, atunci e ca și cum ai pătrunde într-un altar și, prins acolo, pentru că ai văzut cu ochii

tăi taina care făcea necesară prezența catapetesmei, fie știind, fie neștiind că e oprit să calci pragul sacru ești scos cu de-a sila și pedepsit ca profanator.

Contemplarea misterului trebuie sancționată. Chiar dacă omul s-a sfințit prin atingerea cu obiectul curiozității sale, el trebuie să fie sancționat. Și pentru încălcarea interdicției, și pentru că descoperirea l-a deosebit între semeni. Că a ucis ori că intrat într-un loc aidoma celui amintit, omul trebuie să ispășească și, astfel, să fie alungat de pe treapta cucerită cu asemenea preț.

Poate că tăietorul de lemne chiar asta a vrut : să dezvelească o taină.

Era pădurea jur-împrejr, era amurgul sau amiaza unei zile de vară, era el și, în fața lui, un om. Nimeni nu sta între tăietorul de lemne și moarte, doar aproapele său — și tocmai de aceea l-a și doborît, tocmai de aceea a dat la o parte catapeteasma de la intrarea în înfricoșătorul altar.

N. spune :

„A ucis, dar poate că fără voia lui. Din pricina îndoielilor mele, lăsați-l spre cetatea de scăpare !"

Fie ! — îi vom răspunde. Dar nici străinul nu auzise de interdicția de a păși pragul sfînt. El a intrat în altar din întîmplare — și, totuși, a fost prins cu arcanul, legat și dat în seama călăului, ca și un altul, care a așteptat noaptea, lipsa martorilor, adormirea străjilor.

VIII. „O cetate de scăpare — își mai închipuie N. — este drumul spre o cetate de scăpare" — și așteaptă ca ideea sa să-și dovedească lipsa de rod, așteaptă ceasul eșecului în văzul tuturor.

Și continuă să susțină cauza tăietorului de lemne — fără bucurie însă, cu obrazul acoperit de paloare. În plus, își hrănește iluzia că semenii îl vor lăsa singur între ruinele ideii lui.

Fapt care nu se va întîmpla.

Cetatea de scăpare va fi desemnată, pentru a se demonstra că omului îi sînt date doar gînduri lesne de priceput și de înfăptuit, că acțiunea în sine nu este cu putință, și că așa-numita existență în gratuit este încă o iluzie : că dorința de faptă este fapta însăși.

Iată-l, așadar, pe N. izbîndind acolo unde nu se întrezărea decît înfrîngerea, posomorît ca și pe vremea cînd izbutea să dezlege (să pună în scenă) enigmele ce i se încredințau. Ca și atunci, victorios și posomorît, el ia putința ajungerii la capăt drept argumentul propriei sale condamnări la înfăptuire.

„Omului i se dă satisfacție — își va spune el umilit —, pentru a fi împiedicat să-și sară peste umbră, pentru ca să nu se poată plînge de nimic, pentru ca să se plîngă că nu se poate plînge de nimic".

Nu-i va mai fi dat să se întoarcă la obișnuințele îndeletnicirii de altădată, și din motivele arătate mai sus, și dintr-unul ce ține de gîndurile ultime ale acestei scrisori. După cum vei vedea, el va pătrunde împreună cu tăietorul de lemne în locurile despre care spusese :

„Deși sînt, nu vor fi niciodată atinse".

N. are un frate mai tînăr. Mai bine zis : să presupunem că N. are un frate mai tînăr, bolnav de moarte și, în aceeași măsură, dornic să scape de suferința lui, fie și prin mijlocirea supremă a morții.

Fratelui mai tînăr, o rană ascunsă i s-a încuibat în trup. De existența ei n-a știut multă vreme nimeni, însuși n-a bănuit că poartă cu sine o boală neiertătoare. Cînd își aduce aminte de întîile ei semne, schițează un zîmbet stingherit. Atunci era copil încă, nu învățase nici să se apere, nici să se teamă ; din cînd în cînd, însă, îl oprea în loc — nu, nu o durere (ar fi putut s-o asemuie ușor cu altele încercate !), ci mai degrabă un soi nelămurit de bucurie venind din dreptul coastelor stîngi — stinsă, dulce, amestecată cu un tremur imperceptibil și aducîndu-l trep-

tat pînă la marginea leşinului. Un surîs pierdut îi flutura atunci pe gură, privirile i se împăienjeneau, obiectele din preajmă şi toate cele văzute se luau într-un vag început de vîrtej. Era ca şi cum ar fi presimţit mai întîi paşii calzi şi apoi suflarea unei făpturi — şi făptura îl atingea acolo, în latura stîngă, cu podul palmelor ei, cu gura ei. El îşi ţinea răsuflarea, ca nu cumva, temătoare de vreo tresărire, atingerea să se îndepărteze. Dulceaţa nu putea să i-o îndure timp îndelungat, cum ar fi vrut, oricîtă voinţă ar fi pus spre a rămîne neclintit : pînă la urmă, gura se desprindea şi-l lăsa cu puteri mai puţine şi cu amintirea mîngîierii lacome în carne.

Totul se petrecea în durata unei clipe — prea destul ca tînărul să ia cunoştinţă şi de apropierea, şi de plecarea durerii. Foarte puţini l-au văzut în această stare, puţini, adică, au surprins cum trăsăturile obrazului i se deschid, iluminate, dîndu-i o asemănare cu muribunzii cărora slăbirea puterii de judecată le dăruie cîte o imagine fericită.

„Iată un zîmbet nelumesc !" — au spus.

Tînărul rămînea de fiecare dată să aştepte. Criza următoare (întîlnirea !) se amîna pînă cînd pînda îl ostenea. Neştiutor s-o întîmpine şi, poate, s-o înlăture, durerea îl găsea cu gîndurile risipite, iar el o simţea nouă, întotdeauna neputincios să-şi dea seama cînd l-a mai împresurat ca un dor de altă lume, şi femeiască. Dar, pînă cînd a ajuns să vorbească, să ceară sfatul şi ajutorul doctorilor — iar fratelui său, cu tot mai multă convingere că nu greşeşte, lovitura izbăvitoare —, tînărul a avut răgaz să se tragă din ce în ce mai aproape de propria lui boală. Vremea a fost aceea care l-a deprins să prevadă clipa împreunării cu durerea. Din revenirile ei, învăţă s-o aştepte cu simţurile treze. Observă că apropierea se petrece la intervale din ce în ce mai scurte. Diferenţa, insesizabilă, învăţă, de asemenea, s-o pună la socoteală. Pe cît sporea, însă, cunoaşterea asupra stării sale, pe atît impulsul mărturisirii i se vlăguia, ca să

reînvie mai tîrziu, cu o vigoare mai mare decît însăşi durerea.

Începu să trăiască legat de evenimentul ce-l copleşise : restul se absorbi în negura unui fundal tot mai indiferent. În latura stîngă a pieptului aflase o sursă de bucurie neînchipuită : loc de ocrotire, încăpător, unde oricare altă durere se topea şi unde oricare alt prilej de exultanţă se arăta neînsemnat. Blîndeţea tînărului nu era blîndeţe, ci aşteptare. Aşteptare s-ar fi putut numi şi tot mai puţina viaţă ce-i umplea mişcările. Stăruia să nu fie trimis prea departe de casă ori de locurile unde se înrobea în linişte durerii.

Obrazul tînărului slăbea. Sub pielea curată, oasele i se desenau cu atît mai evident, iar ochii, mărginiţi de pielea străvezie a pleoapelor păreau că pîndesc alcătuirea din nimic a unei vedenii.

Cînd însă începu să nu mai simtă durerea ca venind din afară, şi, astfel, cînd părerea de apropiere se şterse pe încetul, se încredinţă că însăşi partea bolnavă a pieptului este locuită, că apropierea durerii se cheamă de fapt trezire, după cum ceea ce numea el îndepărtare nu este decît căderea în somn a fiinţei necunoscute.

Acum, şi mai cu seamă spre capătul zilei, femeiasca durere sta trează ore în şir. Ţinîndu-l neclintit, respira odată cu el, se hrănea cu sîngele lui. Atunci lua sfîrşit singurătatea tînărului. Cu mişcări leneşe, străina i se desfăcea în dreptul inimii, fericită de propria deşteptare, şi el îi simţea parcă umerii, şi tălpile, şi coapsele mici — o încăpere prea strîmtă, al cărei locuitor este cu neputinţă să nu-i atingă, la fiece mişcare, pereţii ! —, gura lacomă, închizîndu-se şi deschizîndu-se în ritmul pulsului, limba ei caldă peste locul cel mai sensibil al suferinţei, cum o stîrneşte şi o mîngîie în acelaşi timp. Şi, în cele din urmă, creşterea lină a durerii, pînă cînd spaţiul ei de vieţuire se strimtora şi tînărul începea să geamă. Răsuflarea lui zgomotoasă era, de bună seamă, răsuflarea fiinţei însăşi,

care ajungea să-și izbească pînă la imobilizare umerii doldora, și genunchii, și coatele, de marginile acelei cămări vii. Sporea fără să se sature vreodată și, după cîteva zbateri, recădea în somnul de la început.

Pragul cel mai de sus al crizei nu era atins, ci numai amînat.

Tînărul secătuia de puteri, în nădejdea că, la următoarea ei trezire, durerea va crește pînă îi va lăsa întreagă, arzătoare, bucuria eliberării.

Timpul hărăzit așteptării se făcea tot mai scurt. Atunci, durerea trăia din ceea ce cîștigase, ea însăși așteptînd ca tînărul să-și reînnoiască vlaga : flămînzea în somn, hrana îi ajungea pentru tot mai puțină vreme — foamea și puterea ei dezlocuitoare erau mai mari cu fiecare nouă trezire. Locul durerii i se lărgea cu un adaos infim — și dacă tînărul îi aștepta cu atîta fervoare trezirea, este pentru că locul acela se pustia pe nesimțite. Pînda nu-i mai era pîndă, ci invocație — or, faptul acesta se petrecu mai tîrziu, cînd gemetele, la început înăbușite (dovezi ale unei dureri încă suportabile), ajunseseră și la auzul celorlalți, tot mai puternice de la o zi la alta, răzbătînd ca strigăte dincolo de pereții odăii. În durata unei singure crize, chinul urca treptele pe care le călcase vreme de douăzeci de ani, de la geamătul abia auzit pînă la urlet.

Iar el tot n-ar fi putut să jure că starea i se datorește unei dureri. Taina i se dădu pe față tîrziu, cînd din zi nu-i mai rămînea pentru odihnă decît neînsemnată măsură de timp — cînd ființa aceea mută și oarbă aluneca în amorțire, cu gura nedezlipită de carnea lui. Inima și plămînii lui erau acum ale ei. Se pregătea să trăiască doar pentru sine — nu mult, cît să atingă pereții vasului viu pe care-l locuia. Atingerea și despărțirea, învierea unei noi făpturi și moartea ei într-una și aceeași clipire.

Treapta de sus a durerii se apropia ca o promisiune, iar tînărul presimțea că adevărata bucurie nu se va mai repeta. Singur acest fapt îl înfricoșa, dar nici acestei temeri

nu era în stare să i se opună. Pierea sub privirea nedumerită a semenilor — o, dacă ar fi fost vorba de o durere ca oricare alta !

—

Cum am presupus, N. are un frate bolnav ; bolnavul îi cere să-l scape de suferință în felul arătat mai sus, iar N., îndreptățit, nu-i ia în seamă cuvintele. Cînd bolnavul își pierde nădejdea în împlinirea promisiunii, cînd amînarea, mereu previzibilă, i se pare că va rămîne mereu amînare, celălalt îi ascultă glasul trecînd de la geamăt la strigăt, incapabil să-și închipuie că rugămintea „Ucide-mă !" — poate fi altceva decît un strigăt al unei dorințe deznădăjduite de vindecare. Repetîndu-se, formula își dezvăluie pînă la urmă sensul, căci fratele cel tînăr poruncește : „Ucide-mă !" — și arată spre partea stîngă a pieptului, acolo unde degetele pot să dea peste o creștere dură la atingere.

N. nu se supune. De ce să i se ceară tocmai lui o asemenea faptă ? Dar celălalt știe că va muri cu zîmbetul pe față, fie că boala se va împlini de la sine, fie că altcineva, fratele său, îi va grăbi împlinirea.

Doctorii dau din umeri, nedumeriți. N. însuși ridică din umeri, dezarmat, la vederea zbaterilor și a obrazului schimonosit de suferință. Îndreptat cu toată puterea cugetului la zilnica lui preocupare, la început nici nu-și dă osteneala să înțeleagă dorința de moarte a celuilalt. De la o vreme, însă, formula ciudată i se prinde de gînduri și, rostind-o ca să-i încerce rezonanța, numai rostind-o, își simte gura rece de groază. Serile și le petrece lîngă muribund — o seară, două și mai multe la rînd. Că tînărul se va stinge, o știe prea bine, dar faptul că nu-l poate ajuta îl umple de indignare.

„Nu mă doare nimic !" — spune bolnavul.

Acestor cuvinte li se împotrivesc dovezile suferinței. Repetat, răspunsul tînărului va lua în curînd semnificația unui categoric refuz de părtășie cu fratele mai mare. To-

tuşi, acestuia i se cere ajutorul, şi încă unul prea puţin asemănător cu facerea de bine! N., bărbatul niciodată părăsit de judecata limpede, are acum privirile încărcate parcă de ură. Încă nu ştie încotro anume i se îndreaptă ura (tulburare a sufletului, cu o pricină de asemenea tulbure!), şi nici nu va şti, pentru că o va lua tot timpul drept neputinţă: aceeaşi senzaţie de gîtuire, aceeaşi revoltă, aceeaşi disperată scormonire cu privirea împrejur. I se năzare că fratele cel tînăr îl batjocoreşte, că anume nu vrea să-i ceară cu alte vorbe ajutorul.

„El a aflat că boala nu-l va ierta — îşi spune. De aceea, nimic nu-l împiedică să se uite la mine ca şi cum aş putea să-l scot din agonie şi, cu toate acestea, m-aş da înapoi s-o fac."

N. îşi acuză fratele de cruzime — el însuşi crud, întrucît ignoră că unui om în chinuri nu i se poate cere să fie nici bun, nici milos, nici îndatoritor. Între cei doi se ţese, pe nesimţite, o nefirească stare de încordare, de existenţa căreia tînărul nu ştie nimic. Celălalt, mînat de bănuiala că muribundul o întreţine de bunăvoie (şi cu încăpăţînarea proprie bolnavilor), încearcă s-o curme, fără sorţi de izbîndă. Conflictul (fals, de bună seamă) — iată-l instalîndu-se între un om pe moarte şi un om gata să descopere că este victima celui dintîi.

Fraţii îşi petrec nopţile împreună: unul zîmbeşte fericit sau geme, celălalt contemplă o privelişte din ce în ce mai inexplicabilă. Cel dintîi dă semne de nelinişte; în ceasurile cînd durerea îşi retrage mîngîierile sfîşietoare, singurătatea îl sperie. Celălalt abia aşteaptă să ajungă acasă, vrea să afle ce s-a mai petrecut, îşi vede fratele încă viu. Se dezbracă privind în altă parte, mănîncă pe fugă, parcă mînat de nerăbdarea bolnavului, pe fugă şi sîcîit, ca şi cum cineva nevăzut ar trage cu ochiul la gura lui şi i-ar lua în derîdere pofta de mîncare. De aceea se posomorăşte N.? Sau pentru că a început să dorească sfîrşitul acestui conflict, şi pentru a se vedea salvat, şi

pentru a-l şti pe celălalt izbăvit de suferinţă? Şi cum ar conteni această încordare, dacă nu prin dispariţia unuia dintre ei? Şi cine se află mai aproape de capăt decît tînărul?

Omul încă nu ştie că doreşte moartea fratelui său. În aşternutul jilav, tînărul e frumos şi din ce în ce mai frumos.

Despre frumuseţea fratelui său, despre lipsa lui de iubire, despre batjocura sau invidia ce i s-ar citi în privirile bolnave el cugetă tot mai adesea şi, astfel, îşi pierde stăpînirea de sine. „Ucide-mă!" — aude el, şi uneori este gata s-o facă, dar nu pentru a-şi asculta fratele, din dragoste sau de milă, ci mîniat că lui, anume, celui ce nu şi-a pîngărit niciodată mîinile, i se poate cere aşa ceva. Şi se gîndeşte:

„Cel ce-şi îndeamnă astfel aproapele este un ucigaş, un ucigaş chiar şi dacă aproapele său i-ar da ascultare".

Tînărul nu poate fi nici pus sub supraveghere, nici pedepsit. Se zbate cu inocenţă în aşternut. Îşi trece degetele, uşor, peste carnea crescută sub piele. Acolo este sursa durerii şi acolo, dacă ar apăsa, în clipa cînd gîtlejul ajunge să-l usture de atîtea strigăte, ar atinge şi pragul cel mai înalt al bucuriei: cu ultimul strigăt s-ar înălţa la desăvîrşire şi fiinţa adăpostită înăuntru. Dar şi pentru acest efort este prea slab. Abia îşi petrece degetele descărnate pe deasupra locului vulnerabil — altcineva ar trebui să apese acolo cu toată puterea.

Dar n-ar fi ca şi cum, ajuns la capătul unei opere alcătuite anume ca în ceasul încheierii ei să se năruiască de la sine, truditorul şi-ar pierde răbdarea şi ar provoca el însuşi ceea ce oricum se va întîmpla?

„Ucide-mă! Apasă aici!" — aude N., şi se înăbuşă de furie, căci vorbele acestea sînt însoţite de un zîmbet, şi zîmbetul adaugă jur împrejurul gurii suferinde un spor de frumuseţe nepămînteană.

Cîteodată își lasă fratele și iese în stradă, noaptea mai ales, cu mintea tulburată. Rătăcește ore în șir, se întoarce aiurînd de oboseală și adoarme îmbrăcat, surd la gemetele muribundului mai fericit decît el, din camera cealaltă.

După cum vei vedea, N. se va supune fratelui său. Încă o dată : nu de milă, ci mai degrabă ca să se apere, cum te aperi de unul care, spre binele lui, ține să te vadă cum te arunci în rîpă : și te aperi lovind, fără remușcări și fără să te socoți vinovat — lovind și trecînd mai departe.

„Scoate-mă la cîmp !“ — spune tînărul, într-o zi.

Celălalt tresare : este întîia oară cînd bolnavul îi cere și altceva — și deodată își simte pieptul năpădit de emoție. Nu știe să plîngă. De aceea, plînge urît, cu sughițuri, ascunzîndu-și obrazul în palme — plîns pentru toate întîmplările vrednice de plîns.

Apoi, liniștit, nemaiatins de îndoială, își va scoate fratele la cîmp — singur îl va ridica, singur îl va duce pe brațe pînă dincolo de marginea orașului ; iar trecătorii vor spune :

„L-am văzut cum își purta fratele. Nu mai rămăsese în bietul bolnav decît suflarea.“

„Repede, frate, mai repede !“

Graba tînărului este ușor de înțeles. N-a mai rămas mult pînă cînd durerea se va trezi — și el ar vrea ca atunci să stea cu spatele în iarbă, cu ochii la cerul limpezit.

Cîmpul se zărește printre ultimele case de la marginea orașului.

De aici încolo, N. nu va mai ieși din cuvîntul fratelui său. Privește la nori în tăcere, dă cu pași mari tîrcoale trupului întins.

Liniște în durata unui ceas. Atît i-a trebuit și vîntului ca să se ridice pînă la nori și acolo să se întețească. Plăci mari de zinc se alătură sus, se suprapun, și razele soa-

relui cad drept, ca prin încheieturile unei platoșe vinete. Și iarăși liniște, sub recea străluminare a zilei.

Verdele ierbii e mat. De aceea întinderea pare de piatră, și piatra aceasta acoperită de praf absoarbe toată lumina în loc s-o răsfrîngă — liniște, dar o liniște ce se va sfîrși, ca să dea în schimb înțelegerea faptului că primejdia are, în creșterea ei, și un ceas de împăcare.

Tînărul adormise pe cînd se afla în brațele fratelui său — și încă nu s-a deșteptat : se va deștepta odată cu durerea, cu ființa aceea flămîndă, parcă femeie. Atunci N. se va opri din umblet, atent la surîsul ce dă obrazului bolnav o asemuire cu pietrele îmblînzite de soare.

Pleoapele fratelui se deschid. Aplecat, celălalt îi cercetează irișii suri și nu-și amintește : așa au fost dintotdeauna ? boala sau lumina tare de acum i-a făcut să iradieze ? Și cu acest gînd caută țintă la fața surîzătoare, ca și cum astăzi ar vedea-o întîia oară.

Aude un geamăt și, uluit, înțelege că o durere adevărată (durerea firească, înaintea căreia trupul se dă înapoi cu oroare !) nu poate să scoată un asemenea sunet. Modulat de bucuria trezirii neașteptate, geamătul se repetă — da, sunetul prelungit este numai și numai expresia unui spor de mîngîiere.

„Așa gemi — își spune N. — doar la atingerea unei guri fierbinți !“

Mîna celui întins la pămînt s-a ridicat și bîjbîie acum în partea stîngă a pieptului. Fratele mai mare îi descheie cămașa și-l ajută să-și găsească mai repede locul bolnav. Încă un geamăt, aproape rîs, oprit în gîtlej, pe urmă o liniște mare.

N. este pregătit pentru orice concesie : orice i s-ar cere, ar face fără să stea pe gînduri — dar iată, cei doi sînt în cîmp de cîteva ceasuri, cerul s-a acoperit din margine în margine, și tînărul tace : nici îndărătnicie în muțenia lui, nici reproș, doar așteptare.

„Ah, geamătul acesta nu mai e geamăt !" — şi N. se apleacă şi desluşeşte sunetul unui început de strigăt.

Nu ştie că ființa străină dinlăuntru s-a deşteptat, că se hrăneşte şi că se zbate ea însăşi de plăcere, îmbuibîndu-şi făptura — în schimb vede că bucuria fratelui împrumută treptat masca unui chin dulce. Pielea i se întinde pe chip, transparentă, tîmplele i s-au retras, iar conturul feței abia dacă mai poate să-i țină în tiparul ei frumusețea. Țipetele se înalță, lungi cît poate să le ducă suflarea.

(Închide ochii, prietena mea, uită că e zi şi uită unde te afli, adu-ți aminte de un şes inundat şi în întuneric, şi de un strigăt. Eşti la margine sau într-un loc ferit — auzi chemarea unui om care nici nu se îneacă, dar nici nu poate să străbată pînă la grindul salvator.)

Cu cîtă vlagă i-a mai rămas, tînărul începe să se zbată. Vietatea dinlăuntru se zvîrcoleşte şi ea. În curînd, locul nu-i va mai ajunge. Nu-i va mai ajunge nici hrana, şi cînd se va înăbuşi, împresurată, cînd N. va pricepe că fratele cel tînăr nu va atinge nici de data aceasta treapta cea mai de sus a bucuriei şi, astfel, cînd mila îl va copleşi, laolaltă cu dorința de a-i dărui omului culcat în iarbă ceea ce i se cuvine, soarele va fi lîngă zare, ascuns în aceeaşi vînătă platoşă.

Atunci N. va da în lături mîna prea slabă şi va apăsa el însuşi pe locul bolnav, lung, îndelung, atent la fața ce se acoperă de pace, înviată de-o altă lumină — la arcuirea trupului pentru o singură, fulgerătoare, zguduire.

Uşurat, cu mintea golită de orice amintire, N. se ridică şi aleargă spre oraş. Îşi priveşte din cînd în cînd mîinile curate. Şi, acasă, la treptele intrării, gîfîie, îşi spune că trebuie să nu facă zgomot, să calce pe vîrfuri. Propria răsuflare, îngreuiată, îl supără. Apasă pe clanță încet, să nu-şi trezească fratele. Îşi pune urechea pe lemnul uşii şi ascultă, da, fratele doarme, iar el, N., este ostenit, mai bătrîn ca oricînd, dar împăcat cu toate acestea. Şi somnul

îl va doborî — iar mîine în zori se va trezi şi va ieşi din casă cu aceeaşi teamă de zgomote.

Mîine în zori va ploua, el se va întoarce din drum să-şi ia umbrela — în zori şi toată ziua va ploua fără încetare. La lăsatul serii, rîmele albite de apă vor mişuna pe trotuare, lungi şi sătule, iar el va da să se îndrepte spre casă, dar îşi va spune :

„Nu mă aşteaptă nimeni !"

Şi-şi va aduce aminte că a avut un frate mai tînăr, bolnav şi frumos din pricina bolii, despre care nu mai ştie de multă vreme nimic. Se va îndepărta de porți (casa e cufundată în întuneric), va rătăci prin ploaie un ceas, încă unul şi răcoarea îl va pătrunde pînă la oase.

Răcoarea l-a pătruns, acum ar vrea să intre într-o odaie cu pereții înmuiați de căldură şi de acolo ploaia să i se pară o pereche mereu foşnitoare, să prindă cu auzul zgomote înfundate : să adoarmă, în sfîrşit. Urîtul îl însoțeşte de la o streaşină la alta, pînă la urmă îl va gîtui, şi dintre rele o va alege pe cea mai uşor de îndurat : se va întoarce la camera mare şi goală, neprimitoare ca a unui călător din han în han, se va întoarce, va sui iarăşi treptele, cu teama de a-şi auzi paşii, va pătrunde în hol fără să aprindă lumina. Cu pleoapele grele de somn, cu obrazul împietrit de muțenie şi de frig, îşi va pune în rînduială hainele — şi, lungindu-se în pat, va încerca să nu se atingă de partea rămasă rece, şi umedă parcă, şi prăfuită, a aşternutului.

N-a trecut nici o zi de cînd N. a ucis, şi frigul, şi foamea, şi răcoarea aşternutului îi spun mai mult decît, vagă — apărînd şi dispărînd —, imaginea cîmpului acoperit de nişte nori ca zincul.

IX. În care vreme, înfrînt fără ca nimeni s-o ştie, N. priveşte la febrila iubire de faptă a semenilor.

„Lor — îşi spune — le stă în putere totul. Ei înalță chiar şi acolo unde pămîntul făgăduieşte ruină."

Îşi trece mîna peste obrazul căzut şi adaugă :

„Nimic din ceea ce cugetă ei nu scapă de închisoarea faptei, fie că neagă temeiurile acelei fapte, fie că nu".

Ci noi să-l urmărim mai departe, întorcîndu-se spre casă. Să mergem în urma lui şi să observăm că are umerii mai lăsaţi ca niciodată. Cum îşi ţine umbrela cu dreapta, păşeşte parcă pe loc. Chiar şi nouă ni se pare că umblăm împleticit şi nespornic. Uneori se opreşte. Atît de lin este momentul opririi, încît ne pomenim prea aproape de el şi, retrăgîndu-ne, îl auzim vorbind de unul singur. Iarăşi porneşte. Spatele îi este înţepenit, numai picioarele i se mişcă. Nu dă ocol bălţilor ; noi facem un pas la dreapta, sau la stînga, sărim peste ochiurile de apă murdară şi nu-l slăbim din ochi — şi, dintr-o dată, ne dăm seama că omul rîde. Umerii i se cutremură mărunt şi, totuşi, spatele lui încovoiat continuă să ni se pară împietrit. Sub raglanul lung şi greu de apă la poale, picioarele i se mişcă în acelaşi ritm nefiresc.

Rămînem puţini, ne-am risipit unul cîte unul, neputinţa de a înţelege ni s-a prefăcut în frică, e întuneric şi sîntem tot mai puţini, cu teama nelămurită în suflet — cinci, trei, iată, nu mai îndrăzneşte decît unul, şi acesta, singurul, urmăritor el însuşi, are tăria să asculte şi să priceapă că rîsul este al unui bărbat care află, într-o clipă de limpede judecată, că a pierdut totul fără ca nimeni s-o ştie.

De zgomotul ploii, N. nu aude paşii din spate. Nici paşii lui nu şi-i aude, nici rîsul. Urmăritorul lui are destulă răbdare. Pe N. îl cunoaşte de multă vreme şi nu-l părăseşte, pentru că ştie totul despre faptele lui de pe urmă. Îl vede cum urcă scările şi cum, la jumătatea lor, se opreşte ca să le coboare şi iar să le urce : ce gînd îl ţine în loc ? ce alt gînd îl îndepărtează de zidurile casei ?

Străinul rămîne lîngă ferestrele neluminate şi aşteaptă să afle : cînd îşi va aduce aminte N. adevăratul motiv al ezitării lui ? Trecătorii s-au rărit, doar tabla de pe acoperişuri răsună şi iedera neliniştită, frunzele iederii şi paşii

fratelui mai mare în acest du-te-vino al tulburării. Străinul nu-şi va pierde răbdarea ; va rămîne sub streşini, cu mîinile la spate, abătut şi gîndindu-se dacă e bine să-şi ia în serios îndeletnicirea de urmăritor : abătut pentru că în curînd va trebui să întrebe : „Unde e fratele tău ?"

„Unde e fratele tău ?" — întreabă deodată urmăritorul cel tînăr.

N. s-a oprit în mijlocul trotuarului : aşa, adus de spate, cu dreapta înălţată în aer. Fără să se întoarcă, răspunde repede, ca şi cum doar pentru acest răspuns s-ar fi pregătit toată viaţa :

„Nu ştiu ! Sînt eu păzitorul fratelui meu ?"

Urmăritorul cel tînăr ştia că va primi un astfel de răspuns. Îşi strînge pleoapele şi nu mai spune nimic. Sub ploaia deasă, se apropie puţin cîte puţin. Nu vrea să-l atingă, ci numai să-şi confirme presupunerile. Ştia că N. se va opri din mers, cu suflarea tăiată — ştia că se va lepăda de sine şi de moartea fratelui său. Acum aşteaptă să-l vadă cum zvîcneşte din loc şi cum aleargă fără oprire — nu pentru a se ascunde va alerga, nici pentru a căuta un confesor, ci pentru că îşi va aduce aminte. Şi oare să-ţi aduci aminte nu este totuna cu a învăţa să te simţi vinovat ?

Omul, deci, s-a desprins din nemişcare şi a început să alerge. La întîiul colţ de uliţă, stînjenit, lasă umbrela şi îşi continuă fuga prin întuneric. Gîfîie — şi cîmpul, bănuit dincolo de marginea oraşului, şi-l închipuie fără sfîrşit sub greutatea singurului nor care e cerul.

„Unde este fratele meu ?" — se întreabă N.

Încotro să alerge ? La dreapta se întinde întuneric şi cîmp, ca şi la stînga — oriîncotro ar apuca-o, tot beznă şi iarbă sătulă de apă. Pămîntul musteşte sub picioarele lui, iar corpul fratelui întins cu faţa la cer nu se mai arată. Dacă priveşte la dreapta, spre dreapta i se pare că trebuie să caute — şi caută într-acolo, pentru a o lua imediat în direcţie opusă ori aiurea. Fuga se face rătăcire oarbă — un

ceas, două şi încă alte două ceasuri, pe cînd zorii lăptoşi se ridică şi lasă vederii marginea oraşului, rară.

Urmăritorul cel tînăr s-a trezit din somn. Face un pas spre fereastră şi-şi spune că, desigur, la ceasul acesta N. şi-a găsit fratele. Şi chiar aşa este.

N. s-a oprit, abia acum simte frigul umed, acum cînd, cu creştetul descoperit, cu mîinile adunate în faţă, priveşte, la picioarele sale, faţa albită de apă a fratelui mort. Una cu iarba e trupul ; mîinile, date în lături, stau cu palmele în sus ; în podul palmelor apa s-a adunat şi tresare la fiecare strop — şuviţele de păr, căzute pe tîmple, se confundă cu iarba — şi N. vede pentru întîia oară că părul tînărului e cărunt ca al unui bătrîn. Ploaia căzînd şi căzînd l-a făcut de nerecunoscut.

„El a cerut să moară !"

Cu astfel de gînduri, N. va încerca să-şi ridice fratele de la pămînt. Trupul pustiu de viaţă i se va părea însă mult prea greu pentru puterile lui vlăguite. Îl va lăsa, deci, acolo şi se va îndrepta spre oraş, privind din cînd în cînd peste umăr — pînă cînd silueta i se va pierde printre case şi străzi : fără nici un gînd şi fără să se socotească nici vinovat, nici nevinovat.

I se făcuse frig, şi, fără îndoială, aştepta ca febra să-l cuprindă în curînd.

X. Cu aceste ultime rînduri, N. a încetat de-a mai fi chiar şi o ipoteză. Am presimţit, pe măsură ce înaintam spre capătul scrisorii, că va veni şi ceasul cînd nu mi se va mai supune ; cînd se va elibera, drept plăsmuire de sine stătătoare.

Spuneam despre el :

„Să ni-l închipim cum îşi trece mîna peste obraz ; cum se pierde printre case şi străzi".

Cheltuiam, altminteri zis, cele din urmă dovezi ale stăpînirii pe care, cîtăva vreme, am avut-o asupra lui.

De aici încolo, N. *ar trebui* să pătrundă în lumea unei istorisiri. Or, despre ce istorisire ar mai putea fi vorba, cînd cel ce o ascultă ştie dinainte din mijlocul cărei idei se va osteni povestitorul ? Cînd pînă şi povestitorul îşi dă seama că scrisa lui ar semăna neînţelegere dacă nu şi-ar destăinui din capul locului intenţiile, aşa cum eu însumi ţi le-am destăinuit ?

N. s-a născut dintr-o presupunere într-alta şi în încheierea unei demonstraţii.

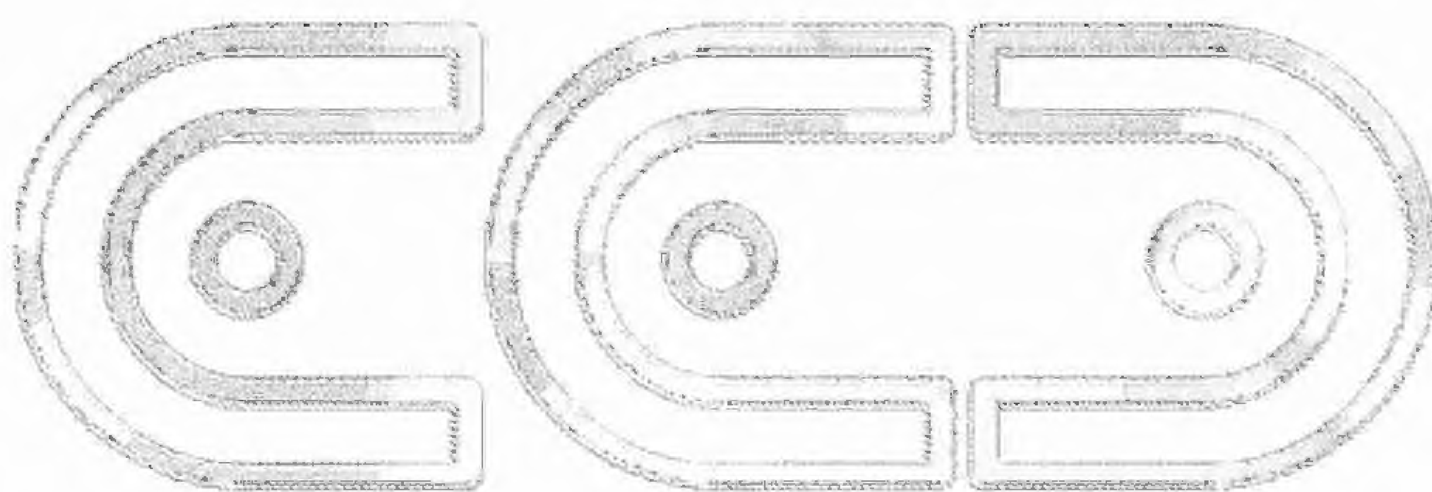
Nimic mai adevărat — dar este ca şi cum s-ar fi născut pentru a rămîne rătăcitor la hotarele dintre idee şi faptă.

Înapoi, în tărîmul cugetului, nu i se mai îngăduie calea. Aşa cum l-am părăsit, printre case şi străzi, el nu-mi mai poate folosi în sprijinul nici unui alt raţionament.

Iar pentru a-i înlesni trecerea cu pasul într-o pagină de literatură, ar fi obligatoriu ca mai întîi să-i aflu printre noi o asemănare. Nu i-o găsesc, oricîtă strădanie aş risipi în căutarea ei — N., omul dobîndit şi pierdut în chiar clipa dobîndirii lui.

CUPRINS

Scanare și prelucrare digitală

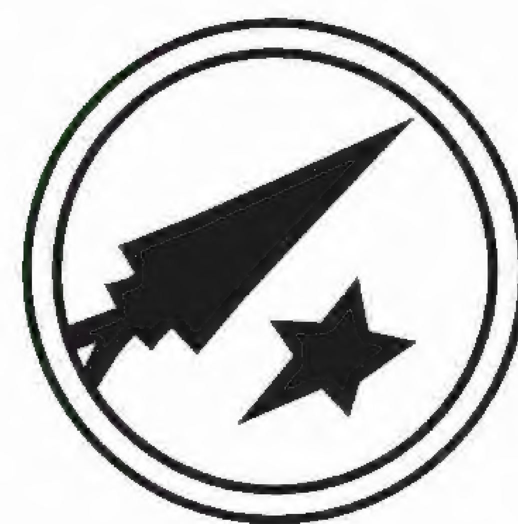
de

Anonim

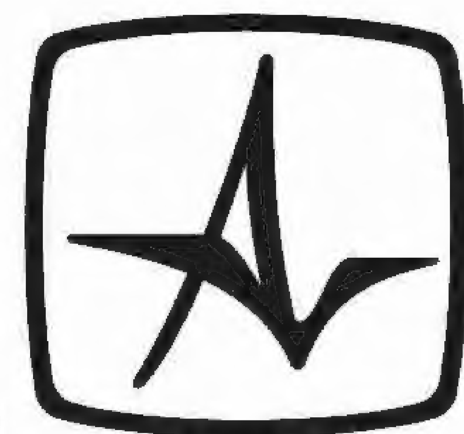

și

CAT Graur

Antwerpen

2024